

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის

მოამბე

BULLETIN

OF AKAKI
TSERETELI
STATE
UNIVERSITY

№ 1 (9)

ქუთაისი
KUTAISI

2017

ISSN 2233-3711

მთავარი რედაქტორი:
ნესტან კუტივაძე

Editor:
Nestan Kutivadze

პასუხისმგებელი მდივანი:
ოთარ ნიკოლეიშვილი

Executive Secretary:
Otar Nikoleishvili

ელექტრონული
გამოცემის რედაქტორი:
გიორგი ჭიჭინაძე

Electronic Journal Editor:
Giorgi Chichinadze

სარედაქციო კოლეგია:

Editorial Board:

იმერ ბასილაძე (საქართველო)
რუბენ ენოხი (ისრაელი)
ომარ კიკვიძე (საქართველო)
შოთა ლომინაშვილი (საქართველო)
ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია)
საიდ მულანი
(ირანის ისლამური რესპუბლიკა)
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი
(საქართველო)
გიორგი ონიანი (საქართველო)
ივანე საღინაძე (საქართველო)
ჯეიმს ლ. ტორსონი (აშშ)
ვახტანგ ქობალია (საქართველო)
გიორგი ღავთაძე (საქართველო)
თემურ ღვინიაიძე (საქართველო)
გულნარა შელია (საქართველო)
გიორგი ჩირაძე (საქართველო)
ნინო ჩიხლაძე (საქართველო)
ფოლკმან ჰანზენი (გერმანია)

Imer Basiladze (Georgia)
Ruben Enokh (Israel)
Omar Kikvidze (Georgia)
Shota Lominashvili (Georgia)
Vladimer Menshikov (Latvia)
Sayd Mulian
(Islamic Republic of Iran)
Avtandil Nikoleishvili
(Georgia)
Giorgi Oniani (Georgia)
Ivane Saghinadze (Georgia)
Jeims L. Torson (U.S.A.)
Vakhtang Kobalia (Georgia)
Giorgi Ghavtadze (Georgia)
Temur Ghvinianidze (Georgia)
Gulnara Shelia (Georgia)
Giorgi Chiradze (Georgia)
Nino Chikhladze (Georgia)
Folkman Hanzen (Germany)

ინგლისურენოვან ტექსტზე პასუხისმგებელი:
თამარ გრიგალაშვილი

Responsible for English Text:
Tamar Grigalashvili

კომპიუტერული უზრუნველყოფა:
შორენა ხუნდაძე

Computing:
Shorena Khundadze

შინაარსი
CONTENTS

აგრარული და ბიოლოგიური მეცნიერებანი
Agrarian Sciences

ელენე გამყრელიძე, თეონა ღვინიანიძე

„ოცხანური საფერედან“ წარმოებული წითელი სპეციალური ღვინის
ანტოციანური გლიკოზიდების გამოკვლევა.....10

Elene Gamkrelidze, Teona Gvinianidze

*Studies of Anthocyanin Glucosides in Red Wine Produced from
Otskhanuri Sapere Variety.....15*

ვარლამ მინდელი, პაპუნა ჩიქოვანი, თემურ ღვინიანიძე

„ოცხანური საფერეს“ ყურძნის წიპწის ბან-ის
ექსტრაქციის კანონზომიერების შესწავლა.....19

Varlam Mindeli, Papuna Chikovani, Temur Gvinianidze

*Study of the Patterns of Extracting Biologically Active
Compounds from Grape-Stone of Otskhanuri Sapere Variety25*

გულნარა ხეცურიანი

ატოპინამბურის ნახევარფაბრიკატის გამოყენების
პოტენციური საკონდიტრო წარმოებაში.....28

Gulnara Khetsuriani

*The Potential of Nontraditional Plant Raw Materials
for Confectionery Production.....32*

ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები
Arts and Humanities

ლანა გაბრიაძე

“ამირანდარენაჯიანის” საგმირო ეპოსის ილუსტრირება შუა საუკუნეების
ქართულ ხელოვნებაში ხელნაწერი H-384-ის მიხედვით.....35

Lana Gabriadze

*Illustration of “Amirandarejaniani” Heroic Epos in Medieval Georgian Art.....*48

მერაბ დათუაშვილი, ნინო დოლიძე, ქეთევან ჩირგაძე

*ქართული ტრადიციული სამოსის კონსტრუქტორული დაგეგმარება
ქალის კაბის მაგალითზე53*

Merab Datuashvili, Nino Dolidze, Ketevan Chirgadze

*Design Planning of Georgian Traditional Clothes at
the Example of Woman’s dress.....*60

იგორ კეკელია, კახაბერ ქებულაძე

ქუთაისის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი სარგის კაკაბაძის შრომებში...63

Igor Kekelia, Kakhaber Kebuladze

*Some Issues on the History of Kutaisi in the Works by Sargis Kakabadze.....*78

სალომე გუმბერიძე

*მზარდი ხარისხის გამომხატველი ზოგიერთი ფორმა
ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში83*

Salome Gumberidze

*Some forms denoting comparative and supulative degrees in the
speech of Georgian Jews91*

ნათია არველაძე

*გამონათქვამის იმპლიციტური მნიშვნელობა და ეპითეტის როლი მის
ექსპლიკაციაში (ანტიკური ეპიკური პოეზიის მიხედვით).....94*

Natia Arveladze

*Implicit Meaning of the Utterance and the Role of Epithets in
Explication According to Ancient Epic Poetry.....*100

მარიამ ნემსაძე

ღმერთის შიში -ზღვარი რაციონალურსა და ირაციონალურს შორის.....104

Mariam Nemsadze	
<i>The Fear of God- The Boundary Between Rational and Irrational</i>	111
ნინო ჩიხლაძე	
ლიტერატურული პორტრეტები რომში (ბიოგრაფიული ჟანრი).....	115
Nino Chikhladze	
<i>Literary Portraits in Rome (Biography)</i>	122
ვერა წერეთელი	
„სიცოცხლე გადის, ვიდრე მისთვის მოვიცლიდეთ“ (სენეკა სიცოცხლის მსწრაფმავლობის შესახებ).....	125
Vera Tsereteli	
<i>“Unless You Seize the Day, it Flees” (Seneca On the Shortness of Life)</i>	135
ნანული კაკაურიძე	
ლიტერატურის რემითოლოგიზაციის ზოგიერთი თეორიული საკითხისათვის	138
Nanuli Kakauridze	
<i>Literature and Literary Theory</i> <i>Some Theoretical Aspects of Literary Remythification</i>	148
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი	
ლადო ასათიანი როგორც რეპრესირებული პოეტი.....	151
Avtandil Nikoleishvili	
<i>Literature and Literary Theory Lado Asatiani - A Repressed Poet</i>	164
გოდერძი თევდორაძე	
ჰაინრიხ რიკერტი ისტორიის ფილოსოფიის შესახებ.....	167
Goderdzi Tevdoradze	
<i>Heinrich Rickert's Philosophy of History</i>	172

ბიზნესი, მენეჯმენტი და ბუღალტრული აღრიცხვა
Business, Management and Accounting

დეზდემონა მაღლაკელიძე, ნათელა ვაშაკიძე

დამატებული ღირებულების გადასახადით მიღებული ავანსის
დაბეგვრისა და აღრიცხვის ზოგიერთი ასპექტები.....175

Dezdemona Maghlakelidze, Natela Vashakidze

Taxation of an Advance Received by VAT and Some Aspects of Accounting.....184

ემზარ ჯულაკიძე

წარმატებული ოპერაციული სტრატეგიის
თანამედროვე პრიორიტეტები.....190

Emzar Julakidze

Modern Priorities of Successful Operating Strategies

Process Chemistry and Technology.....196

ქიმიური ინჟინერია
Chemical Engineering

Konstantine Sirbiladze, András Víg, Tamara Sirbiladze

Reliability Studies in the Determination of Quantitative
Covalent Fixation of Reactive Dyes on Cellulose201

კონსტანტინე სირბილაძე, ანდრაშ ვიგი, თამარა სირბილაძე

ცელულოზოვან მასალებზე კოვალენტურად დაფიქსირებული აქტიური
საღებრების რაოდენობრივი განსაზღვრის მეთოდების კვლევა.....213

Economics, Econometrics and Finance

ეკონომიკა, ეკონომეტრიკა და ფინანსები

მირანდა კავაძე

ეროვნული ეკონომიკის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის
შეფასების მეთოდოლოგია.....220

Miranda Kavadze

*Assessment Methodology of the International Competitiveness
of the National Economy.....*228

სერგო სვანაძე

*ბუნებათსარგებლობის პრინციპებისა და დაბეგვრის ასპექტები.....*232

Sergo Svanadze

*Principles of Natural Use and Tax Aspects.....*238

მასალათმცოდნეობა

Materials Science

პარმენ ყიფიანი, პაატა გერაძე, აკაკი კაკაურიძე

*ელექტროწიღური გადადნობით მიღებული საელექტროდო ლითონის
გავლენა კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის პროცესზე.....*243

Parmen Kipiani, Paata Geradze, Akaki Kakauridze

*The Impact of Metal Obtained by Electroslag Melting on the Process of
Crystallization Crack Initiation.....*251

Mathematics

მათემატიკა

გიორგი თეთვაძე, ლამარა ციბაძე

*ერთეულოვან წრეში ანალიზური ფუნქციების მიმდევრობის
სასაზღვრო მნიშვნელობების კრებადობის შესახებ*256

Giorgi Tetvadze, Lamara Tsibadze

*Convergence of boundary values of analytic
functions' sequence in the unit disc.....*261

ლელა ზივზივაძე-ჯაფარიძე, ერეკლე ჯაფარიძე

*რადონის წირით შემოსაზღვრული არეების
კონფორმული ასახვები.....*265

Lela Zivzivadze- Japaridze, Erekle Japaridze

Conformal mapping of domains bounded by Radon's curves269

მედიცინა

Medicine

გუგული ჩხოვაძე, ნათია არაბიძე, ბერდია ბერძენიშვილი

ატიპური ხალები, მელანომები, კვლევისა

და მკურნალობის მეთოდები272

Guguli Chkhobadze, Natia Arabidze, Berdia Berdzenishvili

Atypical Moles, Melanomas, Methods of Research and Treatment.....276

აგრარული და ბიოლოგიური
მეცნიერებანი

Agrarian Sciences

სურსათმცოდნეობა

„ოცხანური საფერედან“ წარმოებული წითელი სპეციალური ღვინის ანტოციანური გლუკოზიდების გამოკვლევა

ელენე გამყრელიძე,

თეონა ღვინიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
elenegamkrelidze37@gmail.com

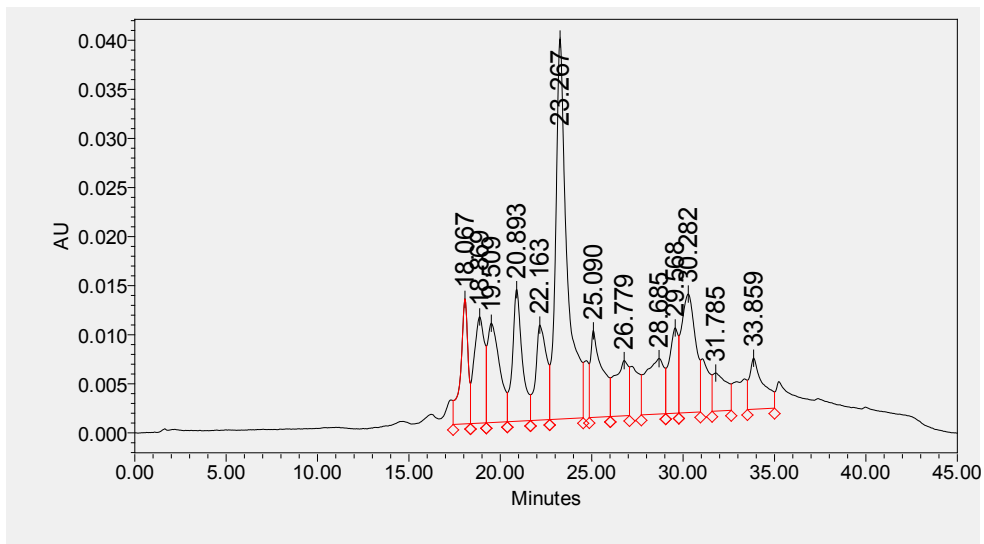
მომხმარებელთა მაღალი ინტერესი წითელი ნატურალური და სპეციალური ღვინოების მიმართ მათში ბიოფლავანოიდური ნაერთების მაღალი შემცველობის გამო ყოველდღიურად იზრდება. ჩვენი კვლევის მიზანი იმერეთის მევენახეობა-მეღვინეობის მიკროზონაში კულტივირებული „ოცხანური საფერეს“ ფერადი ყურძნის ნედლეულიდან წარმოებული სპეციალური ღვინის ანტოციანური გლუკოზიდების გამოკვლევა შეადგენდა. როგორც ჩატარებული კვლევიდან ჩანს „ოცხანური საფერეს“ წითელი ღვინო ანტოციანებს შეიცავს 410,87 მგ/დმ³, რომელთა 72,13% წარმოდგენილია მონოგლუკოზიდებით და სადაც ყველაზე მეტი რაოდენობრივი შემცველობა აქვს მალვიდინს (სურ.2; ცხრილი) ღვინო 13,40%-ს შეიცავს დიგლუკოციდურ ფორმებს ანუ 64,37 ნგ/დმ³. ანტოციანების საერთო რაოდენობის 2,26%-ს ანუ 9,05 მგ/დმ³-ს შეადგენს მალვიდოლის დიგლუკოზიდი. მისი შემცველობა ევროპული სტანდარტით დასაშვებია 15 მგ/დმ³-მდე წითელ ღვინოებში.

საკვანძო სიტყვები: „ოცხანური საფერე“, ბიოფლავანოიდები, ანტოციანური გლუკოციდები, ნატურალური და სპეციალური ღვინოები.

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან განვითარებულ ქვეყნებში, ინტენსიური სამუშაოები მიმდინარეობს წითელი ღვინოების, როგორც მაღალი სამკურნალო-პროფილაქტიკური პოტენციალის მქონე ფუნქციონალური სასმელის შესწავლისათვის.

წითელი ღვინის სამკურნალო თვისებების შესახებ საზოგადოებისათვის ინფორმაცია ცნობილი გახდა მას შემდეგ, რაც ფრანგმა მეცნიერებმა სერჟ რენომ (Serge Renaud) და მიშელ ლორჟელინიმ (Michel de Lorgeril) ჟურნალ „The Lancet“-ში გამოაქვეყნეს მათ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები,

ე. გამყრელიძე, თ. ღვინიაიძე

	SampleName	Acq Method Set	Channel Description	ColumnType
2	wine qutaisi X3	Anthociane CH3CN 85 %	W2489 ChB 524nm	C 18

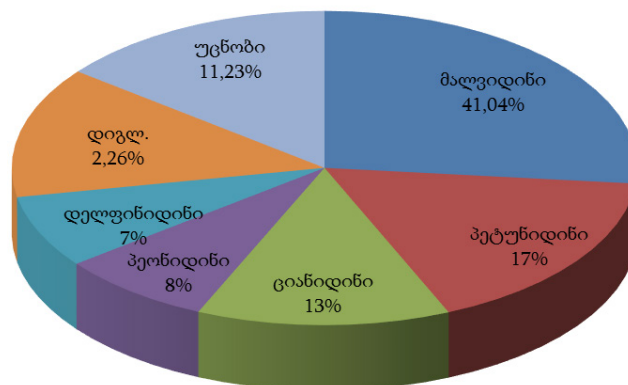
	Name	Retention Time	Area	% Area	Height	Int Type
1	delphinidin-3-monogalactoside	15.389				Missing
2	Peak2	16.048				Missing
3	delpinidin-3-monoglucoside	17.034				Missing
4	Peak4	18.067	357189	5.61	12693	VV
5	cyanidin-3-monogalactoside	18.869	430186	6.75	10831	VV
6	delphinidin-3-monoarabinoside	19.509	474603	7.45	10125	VV
7	Peak7	20.893	501864	7.88	13422	VV
8	cyanidin-3-monoglucoside	22.163	402541	6.32	9676	VV
9	malvidin-3-monoarabinoside	23.267	1692237	26.57	38710	VV
10	petynidin-3-monoglucoside	25.090	398121	6.25	8830	VV

11	peonidin-3-monogalactoside	25.370				Missing
12	petunidin-3-monoarabinoside	26.779	294660	4.63	5625	VV
13	petynidin-3-monogalactoside	28.685	389792	6.12	5644	VV
14	peonidin-3-monoglucoside	29.568	297645	4.67	8682	VV
15		30.282	650573	10.21	12074	VV
16	peonidin-3-monoarabinoside	31.785	209002	3.28	3884	VV
17		33.859	271669	4.26	5199	VV

სურ.1 წითელ ღვინოში ანტოციანური გლუკოზიდების შემცველობის მაღალი წნევის სითხური ქრომატოგრამა

რომლის მიხედვით საფრანგეთში, ესპანეთსა და კერძოდ კატალონიის მოსახლეობაში ყველაზე ნაკლები იყო გულის იშემიური დაავადებებით გამოწვეული სიკვდილიანობა. მიუხედავად იმისა, რომ ფრანგები შესანიშნავი გურმანები არიან და ევროპაში ყველაზე დიდი რაოდენობით მოიხმარებენ ცხიმის საკვებს. ამასთან სხვა რისკ-ფაქტორებთან ერთად ისინი აქტიური მწეველებიც არიან. მეცნიერებმა ეს ფაქტი, რომელიც ფრანგული პარადოქსის (French paradox) სახელითაა ცნობილი წითელ ღვინოს მიაწერეს.

უკანასკნელ ათწლეულებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა წითელი ნატურალური და სპეციალური ღვინოების წარმოება მათზე მოთხოვნილების

სურ.2 ანტოციანების რაოდენობის პროცენტული თანაფარდობა „ოცხანური საფერეს“ ყურძნის კანში

ე. გამყრელიძე, თ. ღვინიაიძე

ინტენსიური ზრდის გამო. ისინი დიდი რაოდენობით ბიოლოგიურად აქტიურ ნივთიერებებს შეიცავენ (Валушко 1973).

განსაკუთრებულ ინტერესს ყურძნის კანის ანტოციანებითა და წიპწის პოლიფენოლებით გამდიდრებული წითელი ღვინოები იწვევს. ანტოციანები ძლიერი ანტიოქსიდანტებია, რომლებიც ანადგურებენ სიმსივნის გამომწვევ რადიკალებს და გააჩნიათ ძლიერი ანტიმიკრობული აქტივობა. სპეციალური წითელი ღვინოები მიუხედავად შაქრების სხვადასხვა ოდენობით შემცველობისა თუ მომეტებული რაოდენობით შეიცავენ ყურძნის კანის ანტოციანებს და დამატებით წიპწის პოლიფენოლურ ექსტრაქტებს, გაზაფხულზე ტემპერატურის მატების მიუხედავად ნაკლებად ექვემდებარებიან ვაშლ-რძემჟავურ დუღილს, რადგანაც ისინი აბრკოლებენ საფურების მოქმედებასაც.

ანტოციანების ზემოქმედებით სისხლის კაპილარები ხდება ელასტიური და შესაბამისად იზრდება მათი გამტარუნარიანობა, განსაკუთრებულად აისახება ეს პროცესი თვალის ბადურის წვრილ კაპილარულ სისტემაზე. ანტოციანური გლუკოციდების ზემოქმედების შედეგად იზრდება ძვლის ტვინის სისხლწარმოქმნის ფუნქცია (Яланецкий 2013).

ანტოციანები წყალში ხსნადი პიგმენტებია, რომლებიც ფლავონოიდების კლასს მიეკუთვნებიან. ყურძენში ეს მღებავი პიგმენტები ძირითადად D-გლუკოციდებითაა წარმოდგენილი (მალვიდინი, ცეანიდინი, დელფინიდინი, პეონიდინი, პეტუნიდინი და პელარგონიდინი).

ცხრილი

ანტოციანური გლუკოციდების %-ლი და რაოდენობრივი შემცველობა სპეც.ღვინოში

ანტოციანური გლუკოციდების დასახელება	შემცველობა, %	შემცველობა, %	შემცველობა, მგ/დმ	
მონო-გლუკოზი-დები	მალვიდინი	26,57+14,47	86,51	346,50
	პეონიდინი	7,95		
	პეტუნიდინი	17,00		
	ცეანიდინი	13,07		
	დელფინიდინი	7,45		
დიგლუკოციდური ფორმები	2,26	2,26	9,05	
უცნობი ფორმები	11,23	11,23	44,98	

„ოცხანური საფერეს“ ყურძნის ნედლეულიდან წარმოებულ წითელ სპეციალურ ღვინოში, რომელიც დამზადებულია აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კვების პროდუქტების ტექნოლოგიების დეპარტამენტში შემუშავებული ტექნოლოგიით (საქპატენტის N P 5993) ანტოციანების შემცველობა განესაზღვრეთ მაღალი წნევის სითხური ქრომატოგრაფირების მეთოდით (Waters (UV/Visible Detector 2489, Binary

HPLC Pump 1525), ქრომატოგრაფიული სვეტი Symmetry C18, 3,5 μ m 4,6x75 mm, დეტექტირება 510 და 524 ნმ-ზე) გამოყენებით (ვანიძე ... 2010: 3) (სურ.1).

წითელი ფერის ინტენსიობა დამოკიდებულია ყურძნის სიმწიფესა და გადამუშავების ტექნოლოგიაზე, დაკვირვებებით შედეგად დადგენილია, რომ ნახშირმჟავური მაცერაციისას დურდოდან წვენში ანტოციანების მაქსიმალური კონცენტრაცია მიიღწევა მე-6 დღეს და მე-7 დღეს სასურველია ღვინომასალა გავაცალკევოთ ჭაჭიდან.

როგორც ჩატარებული კვლევიდან ჩანს, „ოცხანური საფერეს“ წითელი ღვინო ანტოციანებს შეიცავს 410,87 მგ/დმ³, რომელთა 72,13% წარმოდგენილია მონოგლუკოციდებით, სადაც ყველაზე მეტი რაოდენობრივი შემცველობა აქვს მალვიდინს (სურ.2; ცხრილი), სპეციალური ღვინო შეიცავს 13,40%-ს დიგლუკოზიდურ ფორმებს ანუ 64,37 მგ/დმ³-ს. ანტოციანების საერთო რაოდენობის 2,26%-ს ანუ 9,05 მგ/დმ³-ს შეადგენს მალვიდოლის დიგლუკოციდი. მისი შემცველობა ევროპული სტანდარტით დასაშვებია 15 მგ/დმ³-მდე წითელ ღვინოებში (Regulations 2008)

ჩატარებულმა კვლევამ გვიჩვენა „ოცხანური საფერედან“ წარმოებული წითელი ღვინის ანტოციანური გლუკოციდების საკმაოდ მაღალი რაოდენობრივი და თვისობრივი თანაფარდობა.

ლიტერატურა:

ვანიძე ... 2010: ვანიძე მ., ჯაფარიძე ი., კალანდია ა., ქამადაძე ე. ადგილობრივ მცენარეულ ნედლეულში მაღალი წნევის სითხური ქრომატოგრაფირებით ანტოციანების შესწავლა. კონფერენციის შრომები, ქუთაისი. 2010.

Regulations 2008: Commission regulation (EC) № 479/2008 of 29 April 2008 on the common organisation of the market in wine, amending Regulations (EC) № 1493/1999, (EC) № 1782/2003, (EC) № 1290/2005, (EC) № 3/2008 and repealing Regulations (EC) № 2392/86 and (EC) № 1493/1999 // Official Journal of the European Union – 6.6.2008 – L 148/1-148/61

Валуйко 1973: Валуйко Г.Г. Биохимия и технология красных вин. – М.: Пищевая промышленность, 1973.

Яланецкий 2013: Яланецкий А.Я. Полифенольный комплекс вина при лечении ишемической болезни сердца. Магарач. Виноградарство и виноделие. N 2 – 2013.

კვლევა განხორციელდა „შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის“ ფინანსური მხარდაჭერით.

Food Science

Studies of Anthocyanin Glucosides in Red Wine Produced from Otskhanuri Sapere Variety

**Elene Gamkrelidze,
Teona Gvinianidze**

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
elenegamkrelidze37@gmail.com

Keywords: “Otskhanuri Sapere”, anthocyanin glycosides, natural and specific wines.

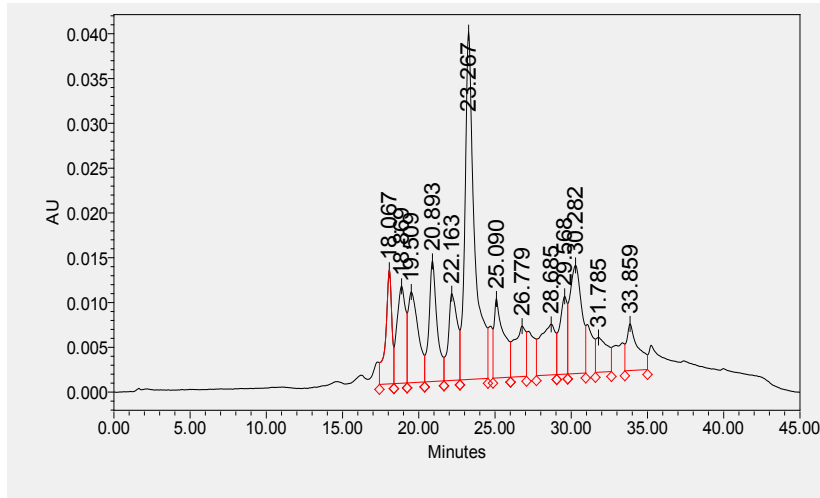
Since the second half of the 20th century, intensive research has been conducted in the countries with the developed economies and advanced science centers, on heavy research on different sorts of red wine as a functional drink with therapeutic potential.

Medicinal properties of red wine have become publicly known after the French scientists Serge Renaud and Michel de Lorgeril had published their research in journal “The Lancet”, according to which the lowest mortality rates for the population recorded in France and Spain, especially in Catalonia, were from cardiac ischemic diseases, despite fact that the French are remarkable gourmets, and they eat the largest quantities of greasy food in Europe. Besides other risk-factors, they are heavy smokers as well. This fact, which is known as a French paradox, was attributed by scientists to red wine properties.

Since the population is well aware of high content of biologically active substances in red wine, production of natural and special red wines has been significantly increased in recent decades due to the intense increasing demand for them.

Of particular interest are red wines enriched with anthocyanins of grape skins and grape-stone polyphenols. Anthocyanins are strong antioxidants, which destroy radicals causing tumors, and they have high antimicrobial activity. Despite the different sugar contents, if special red wines contain the increased amounts of grape skins anthocyanins and grape-stone polyphenolic extracts in spring despite a temperature increase, they are less subject to apple-lactic fermentation, because they also prevent action of yeasts.

Due to the impact of anthocyanins, the blood capillaries become elastic, and subsequently, their carrying capacity increases, and this process is particularly affecting the thin capillary system of the eye’s retina. The impact of anthocyanin glycosides results in increasing the blood formation function of bone marrow.

SampleName	Acq Method Set	Channel Description	ColumnType
2 wine qutaisi X3	Anthociane CH3CN 85 %	W2489 ChB 524nm	C 18

	Name	Retention Time	Area	% Area	Height	Int Type
1	delphinidin-3-monoglucoside	15.389				Missing
2	Peak2	16.048				Missing
3	delpinidin-3-monoglucoside	17.034				Missing
4	Peak4	18.067	357189	5.61	12693	VV
5	cyanidin-3-monoglucoside	18.869	430186	6.75	10831	VV
6	delphinidin-3-monoarabinoside	19.509	474603	7.45	10125	VV
7	Peak7	20.893	501864	7.88	13422	VV
8	cyanidin-3-monoglucoside	22.163	402541	6.32	9676	VV
9	malvidin-3-monoarabinoside	23.267	1692237	26.57	38710	VV
10	petynidin-3-monoglucoside	25.090	398121	6.25	8830	VV
11	peonidin-3-monoglucoside	25.370				Missing
12	petynidin-3-monoarabinoside	26.779	294660	4.63	5625	VV
13	petynidin-3-monoglucoside	28.685	389792	6.12	5644	VV
14	peonidin-3-monoglucoside	29.568	297645	4.67	8682	VV
15		30.282	650573	10.21	12074	VV
16	peonidin-3-monoarabinoside	31.785	209002	3.28	3884	VV
17		33.859	271669	4.26	5199	VV

Fig.1. High-pressure liquid chromatogram of the content of anthocyanin glucosides in red wine

ე. გამყრელიძე, თ. ღვინაიანი

Anthocyanins are the water-soluble pigments, which pertain to the class of flavonoids. In grapes, these coloring pigments are represented mostly by D-glycosides (malvidin, cyanidin, delphinidin, peonidin, petunidin and pelargonidin).

The content of anthocyanins in special red wine produced from Otskhanuri Sapere variety, which was made according to the technology developed at the Department of Food Technologies of the Akaki Tsereteli State University (patent N P 5993) was determined by using the method of high-pressure liquid chromatography [Waters (UV/Visible Detector 2489, Binary HPLC Pump 1525), chromatographic column Symmetry C18, 3,5 μ m 4,6 \times 75 mm, detecting at 510 and 524 nm) (Fig. 1).

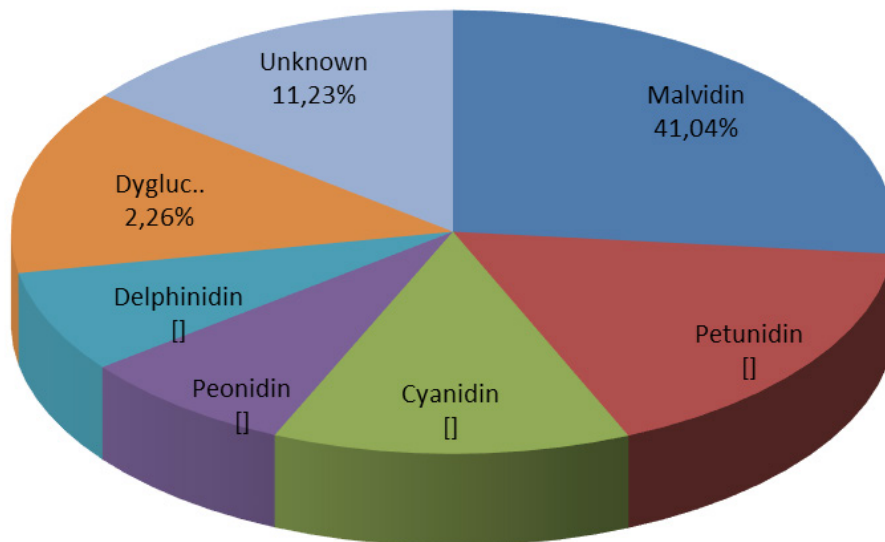

Fig.2. The percentage of the quantity of anthocyanins

Table 1

The percentage and quantitative content of anthocyanin glucosides

Name of anthocyanin glucoside		Content, %	Content, %	Content, mg/dm
Monoglucosides	Malvidin	26,57+14,47	86,51	346,50
	Peonidin	7,95		
	Petunidin	17,00		
	Cyanidin	13,07		
	Delphinidin	7,45		
Diglucoside forms		2,26	2,26	9,05
Unknown forms		11,23	11,23	44,98

The red color intensity depends on grape ripeness and processing technology, particularly the observations have revealed that during carbonic maceration, the maximum concentration of anthocyanins from pulp to the juice is achieved on the sixth day, and on the seventh day, it is desirable to separate wine material from pomace.

The studies have shown that the content of anthocyanins in red wine from Otskhanuri Sapere variety is 410,87 mg/dm³, 72,13% from which are for monoglucosides, where the largest quantitative content has malvidin (Fig. 2, Table 1). The wine contains 13,40% of diglucoside forms, i.e. 64,37 mg/dm³. 2,26 of the total amount of anthocyanins, or mg/dm³ is made up by malvidol diglycoside. Its admissible content in red wines, according to European standards, is 15 mg/dm³.

The study revealed sufficiently high quantitative and qualitative ratios of anthocyanin glucosides in red wine produced from Otskhanuri Sapere variety.

The survey was implemented with the financial support of "Shota Rustaveli National Science Foundation".

სურსათმცოდნეობა

**„ოცხანური საფერეს“ ყურძნის წიპწის ბან-ის
ექსტრაქციის კანონზომიერების შესწავლა**

ვარლამ მინდელი,

პაპუნა ჩიქოვანი,

თემურ ღვინიანიძე

აპაკი წერილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
temur.ghvinianidze@atsu.edu.ge

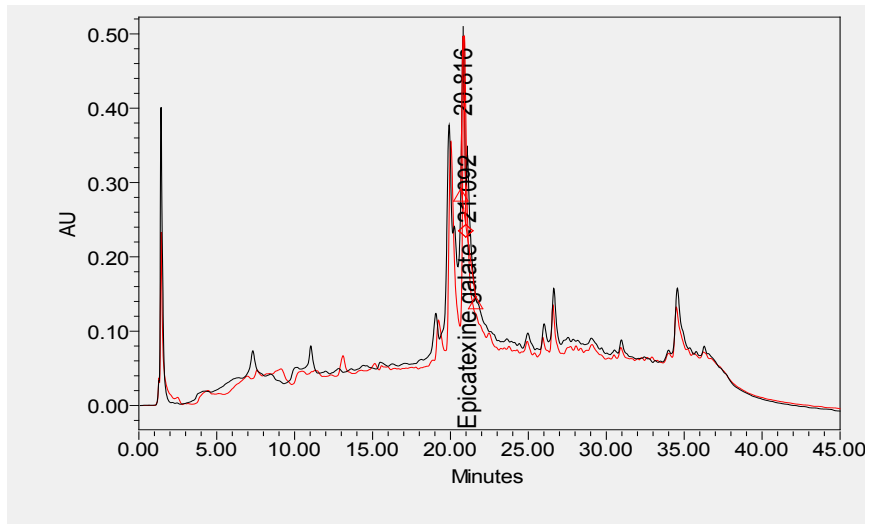
ნაშრომში გამოკვლეულია იმერეთის რეგიონში კულტივირებული ვაზის ფერადი ჯიშის „ოცხანური საფერეს“ ყურძნის წიპწის ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების ექსტრაქციის კანონზომიერების დინამიკა და მათი გამოყენების პერსპექტივები ძლიერი ანტიოქსიდანტური, პოლიფენოლური კონცენტრატების ინოვაციური ტექნოლოგიების შემუშავების პროცესში. ჩატარებული კვლევა საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ყურძნის წიპწიდან ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების ექსტრაქციის დინამიკა სხვადასხვა დროსა და პირობებში კორელაციურ კავშირშია ექსტრაქციის პროცესის თანმხლებ და მკვეთრად ცვალებად თბო-ფიზიკურ მახასიათებლებთან.

საკვანძო სიტყვები: „ოცხანური საფერეს“, წიპწა, ექსტრაქცია, ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთები.

თანამედროვე ეტაპზე კვების პროდუქტებისა და საკვები დანამატების ანტიოქსიდანტური აქტივობის გაზრდისა და შენახვისადმი მათი მედეგობის უნარის ამაღლების მიზნით უამრავი ბუნებრივი და ხელოვნური ანტიოქსიდანტი გამოიყენება (Gvinianize 2014). აქედან გამომდინარე მეტად აქტუალურია ქართული ფერადი ყურძნის წიპწიდან და კანიდან ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების (ბან) ექსტრაქცია და მათი გამოყენება კვებისა და ფარმაცევტული მრეწველობისათვის საჭირო ძლიერი ანტიოქსიდანტური აქტივობის კონცენტრატების წარმოებაში.

ლიტერატურული წყაროების ანალიზმა გვაჩვენა, რომ ფერადი ყურძნის წიპწა და კანი ფენოლური ბუნების ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების საუკეთესო წყაროა. ის ნატურალური და სპეციალური ფერადი ღვინოები, რომლებიც მომეტებული რაოდენობით შეიცავენ ფენოლურ ნაერთებს, ნაკლებად ექვემდებარებიან გაზაფხულზე ვაშლ-რემეჟავურ დუღილს, რადგანაც ფენოლური კომპლექსი აფერხებს არამარტო ღვინის მიკროფლორის, არამედ საფურვების აქტიურობასაც (Кишковский 1976).

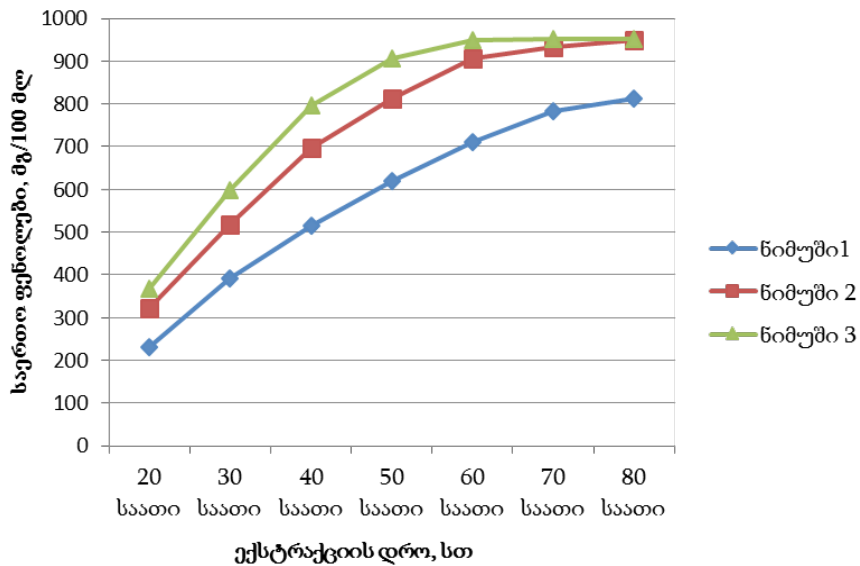
N	SampleName	Acq Method Set	Injection Volume	Channel Description	ColumnType
---	------------	----------------	------------------	---------------------	------------

2	wibwis eqstraqti	flavonoidi 280360 06 40	10.00	W2489 280nm	ChA	C 18
---	------------------	----------------------------	-------	----------------	-----	------

სურ.1 „ოცხანური საფერეს“ წიპწის ეთანოლიანი ექსტრაქტის ქრომატოგრამა

სურ.2 ფენოლური ნაერთების ექსტრაქციის გრაფიკი

ვ. მინდელი, პ. ჩიქოვანი, თ. ღვინიაიძე

დღეისათვის მცენარეული ნედლეულიდან ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების ექსტრაქციის უამრავი მეთოდია ცნობილი. რომელთა შედარებითა ანალიზმა დაგვანახა, რომ ექსტრაქციის პროცესის ძირითადი მიზანი, საექსტრაქციო ნედლეულიდან ბან-ის მაქსიმალური რაოდენობით გამოწვლილვაა, რაც შეიძლება მინიმალურ დროში (Gvinianize 2015).

მცენიერთა ნაწილი ექსტრაქციის მეთოდების ანალიზისა და შეფასებისას, მივიდნენ დასკვნამდე, რომ ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების მაქსიმალური გამოწვლილვისათვის და ექსტრაქციის პროცესის ხანგრძლიობის შემცირებისათვის შედარებით უკეთეს შედეგებს იძლევა დაბალი სიხშირის ულტრაბგერითი ტექნოლოგიები ვაკუუმთან თანაობაში.

ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევებმა დაგვანახა რომ ყურძნის წიპწიდან ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების ექსტრაქციის, როგორც რაოდენობრივ, ისე ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე სასურველ გავლენას ახდენს და მიზნობრივი შედეგები მიიღწევა წიპწის ექსტრაქციის ტექნოლოგიაში, თერმული პროცესების გამოყენებით, რადგანაც თერმული დამუშავების პროცესის თანმხლები თბოფიზიკური მახასიათებლები სასურველ დიაპაზონში უზრუნველყოფენ ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების მაქსიმალურ გამოწვლილვას საექსტრაქციო ნედლეულიდან (სურ.1).

წიპწის თერმული დამუშავება მოვახდინეთ შემდეგი სქემით:

- ექსპერიმენტისათვის ვიღებთ, ახლად გამოწნეხილი „ოცხანური საფერეს“ ფერადი ყურძნის ტკბილ ჭაჭას.
- ვაშრობთ საშრობ მანქანაში (ЧСП-2М), სადაც მიეწოდება 70-95°C ტემპერატურის ცხელი ჰაერის ნაკადი, რომლის ხარჯი საათში 22 000 მ³-ს შეადგენს. ჭაჭის საწყისი ანუ შრობის დაწყებამდე ტენიანობაა 45-65 %-ია, ხოლო საბოლოო, ანუ გამშრალ მდგომარეობაში ტენიანობა 9-10%-ს შეადგენს.
- წიპწისა და კანის გაყოფას ვახდენდით დამხარისხებულ მანქანებზე (OC-4,5 ან OBI-20A).
- გამშრალი წიპწა ექვემდებარება ექსტრაქციის წინა თერმულ დამუშავებას, 105-115 °C ტემპერატურაზე 120-180 წუთის განმავლობაში.
- შემდეგ საექსტრაქციო ქვაბში ვახდენთ ცხელი, დაუქუცმაცებელი წიპწის 70-72 %-იანი წყალსპირტიანი ნარევით 45-54 °C ტემპერატურაზე ექსტრაქციას. ჰიდრომოდულის თანაფარდობა წიპწა:ექსტრაგენტი, შეადგენს 1:2,5. პროცესის ხანგრძლივობა პერიოდული მორევის პირობებში 72-80 საათია.

ცხრილი 1- წიპწის ეთალონიანი ექსტრაქტის ფიზიკო-ქიმიური მაჩვენებლები

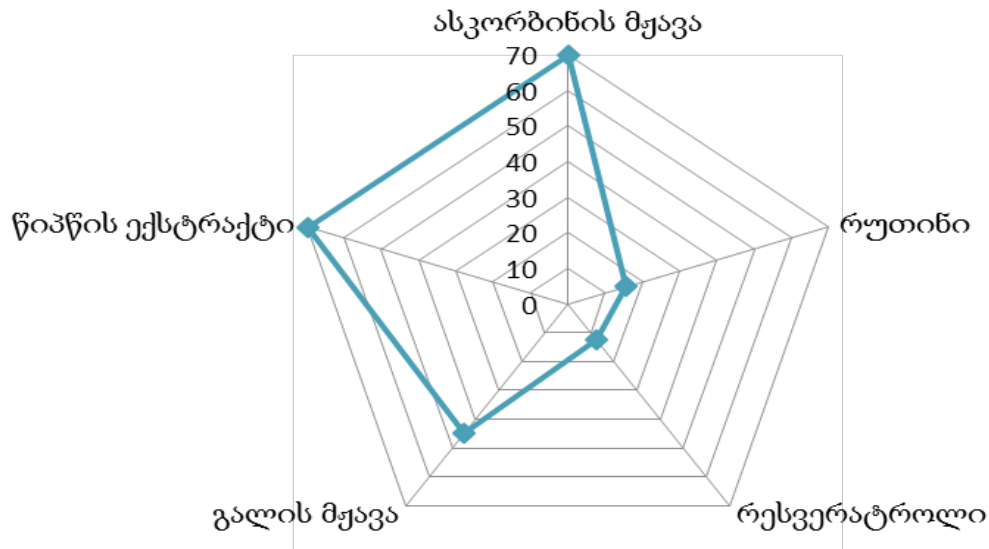
ოპერაციის დახახელება	ნიმუში N1	ნიმუში N2	ნი მ უ შ ი N3
წინა თერმული დამუშავების დრო, წთ	---	120-180	120-180
ცხელი ექსტრაქციის ტემპერატურა, °C	45	45	54
საერთო ფენოლების რაოდენობა, მგ/100მლ Folin Ciocalteu"-ს მეთოდით.	810	944	950

სურ.2-ზე ნაჩვენებია, რომ პირველი ნიმუშის ექსტრაქცია ხდება თერმული დამუშავების გარეშე, ცხელი ექსტრაქციის (45°C) პირობებში 72 მოც.%-იანი ეთანოლით, შესაბამისად ფენოლური ნაერთების შემცველობა თავის მაქსიმუმს ანუ 950 მგ-ს 100 მლ-ში 72-80 საათის განმავლობაში ვერ აღწევს. ხოლო მე-2-ე და მე-3-ე ნიმუშების ექსტრაქტებში 72-80 საათიანი ექსტრაქციის შემდეგ, საექსტრაქციო ნედლეულის წინა-თერმული დამუშავებისა და ცხელი ექსტრაქციის გამო (ექსტრაქციის ტემპერატურა შესაბამისად 45 °C და 54°C-ს) მიიღწევა ექსტრაქტში ფენოლური ნაერთების შემცველობის მაქსიმუმი 950 მგ/100გ-ში (ცხრ.1).

ცხრილი 2. -DPPH რადიკალის აქტივობის პროცენტული ინჰიბირება სხვადასხვა კონცენტრაციის ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთებით (ჯაფარიძე ... 2014)

N	ბ/ა ნივთიერება და მისი განზავება ანალიზის პროცესში	ინჰიბირება, %
1	ასკორბინის მჟავა - 0,01 მგ/მლ	70,0
2	რუთინი - 0,01 მგ/მლ	15,5
3	რესვერატროლი - 0,01 მგ/მლ	12,5
4	გალის მჟავა - 0,005 მგ/მლ	45,0
5	„ოცხანური საფერეს“ წიპწის ექსტრაქტი, განზავების ფაქტორი F=300	69,7

სურ.3 - თავისუფალი რადიკალის (DPPH) აქტივობის პროცენტული ინჰიბირების პროფილოგრამა

ნიმუშებში ფენოლების საერთო რაოდენობას ვსაზღვრავდით „Folin Ciocalteu“-ს მეთოდით.

„ოცხანური საფერეს“ წიპწის ეთალონიანი ექსტრაქტის ანტიოქსიდანტური აქტივობა განვსაზღვრეთ DPPH (2,2-Diphenyl-1-picrylhydrazil) - მეთოდით (Yolanda Carmona-Jiménez a , M. Valme García-Moreno a, Jose M. Igartuburub, Carmelo Garcia Barroso Simplification of the DPPH assay for estimating the antioxidant activity of wine and wine by-products) რადიკალის იჰიბირების (შეზოჭვის) მეთოდით. ანტიოქსიდანტური აქტივობის - ანუ რადიკალური შეზოჭვის აქტიობის დასადგენად საანალიზოდ აღებული წიპწის ექსტრაქტის 1 მლ-ს ემატება 3 მლ-ი DPPH- ის სპირტიანი ხსნარი (0,1 mM DPPH – 0,004 გ/100მლ ეთილის სპირტში) და 30 წუთის შემდეგ ხდებოდა საკვლევი ნიმუშის ოპტიკური სიმკვრივის სპექტროფოტომეტრული განსაზღვრა 515 ნმ-ზე. საკონტროლო ხსნარს წარმოადგენს DPPH-ის ხსნარი, ხოლო ფონს 96% ეთილის სპირტი. თითოეული სტანდარტული ნაერთისათვის კვლევის პროცესში განსაზღვრულ იქნება ხსნარის ოპტიმალური კონცენტრაცია DPPH რადიკალის ინჰიბირებისათვის.

თავისუფალი რადიკალის (DPPH) აქტივობის პროცენტული ინჰიბირება გამოითვლება შემდეგი ფორმულით: $In \% = (A_c - A_s) / A_c \times 100$, სადაც A_c - DPPH-ის სპირტიანი ხსნარის აბსორბციაა, ხოლო A_s - საანალიზო ექსტრაქტის აბსორბციაა.

მე-2 ცხრილში მოცემულია სხვადასხვა ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების ანტიოქსიდანტური აქტივობის %-ლი მაჩვენებლები, DPPH-რადიკალის აბსორბცის შესაბამისად. აღნიშნული ცხრილიდან და პროფილოგრამიდან (სურ.3) ნათლად ჩანს „ოცხანური საფერეს“ წიპწის ეთანოლიანი ექსტრაქტის მაღალი ანტიოქსიდანტური აქტივობა პოტენციალი მიუხედავად განზავების სხვადასხვა ფაქტორებისა.

ჩატარებული კვლევა საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ყურძნის წიპწიდან ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების ექსტრაქციის დინამიკა სხვადასხვა დროსა და პირობებში კორელაციურ კავშირშია ექსტრაქციის პროცესის თანმხლებ და მკვეთრად ცვალებად თბო-ფიზიკურ მახასიათებლებთან.

ლიტერატურა:

ჯაფარიძე... 2014: ჯაფარიძე ი., ვანიძე მ., კალანდია ა. ანტიოქსიდანტურობის განსაზღვრის DPPH მეთოდი. საერთაშორისო პრაქტიკული კონფერენცია. ქუთაისი, 2014.

Gvinianize 2014: Temur Gvinianize, Lela Mamrikisvili, Zaur Fhutkaradze – Production of Liqueur Eco-Wines with a High Therapeutic and Sensory Potential. – BULLETIN of Akaki Tsereteli State University N2(4). Kutaisi, 2014.

Gvinianize 2015: Gvinianidze T.N., Arzumanian A.N., Mamrikishvili L.G., Gvinianidze T.T. – Storage of Wine-Making Secondary Resources as the Richest Source of Biologically Active Substances – PROCEEDINGS of National Polytechnic University of Armenia. Yerevan 2015.

Кишковский 1976: Кишковский З.Н., Скурихин И.М. Химия вина. — М., Пищевая промышленность, 1976.

კვლევა განხორციელდა „შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის“ ფინანსური მხარდაჭერით.

Food Science

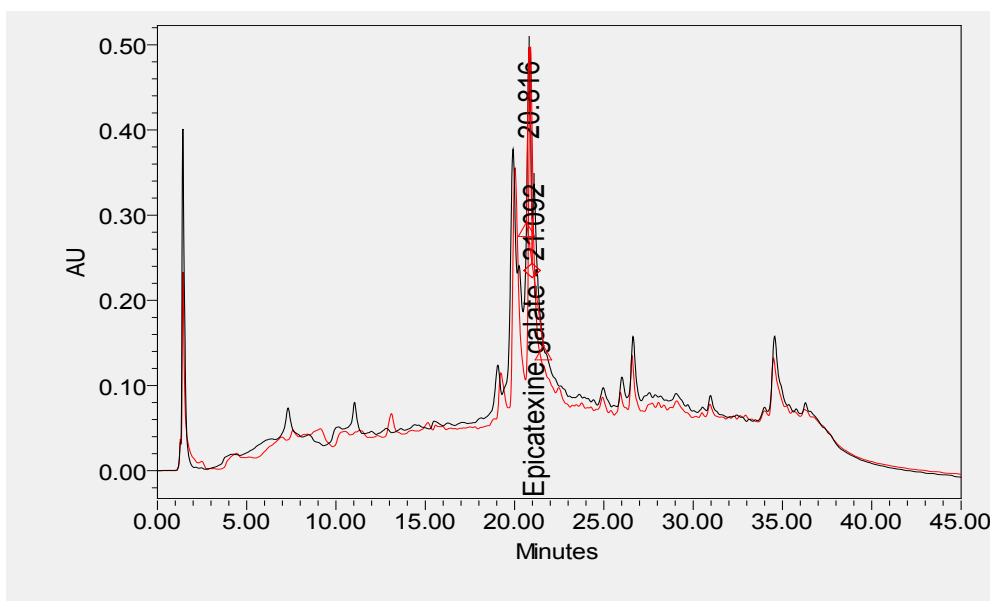
Study of the Patterns of Extracting Biologically Active Compounds from Grape-Stone of Otskhanuri Sapere Variety

Varlam Mindeli,
Papuna Chikovani,
Temur Gvinianidze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
temur.ghvinianidze@atsu.edu.ge

Keywords: “*otskhanuri sapere*”, *grape- stone, extraction, bioactive compounds.*

For the purpose of increasing antioxidant activity and storage stability of foods and food additives, there are used numerous natural and artificial antioxidants. Hence the extraction of biologically active compounds (BAC) from grape-stone and skins of Georgian red grape varieties is of particular relevance, as well their use in production of the concentrates having antioxidant activity required for the food and pharmaceutical industries.

N	SampleName	Acq Method Set	Injection Volume	Channel Description	ColumnType
2	wibwis eqstraqti	flavonoidi 280360 06 40	10.00	W2489 ChA 280nm	C 18

Fig. 1. Chromatogram of the ethanol extract from grape stone of Otskhanuri Sapere variety

The review of literature sources has shown that grape-stone and skins are the best sources of the phenolic-nature biologically active compounds. Those natural and special red wines containing the increased amounts of phenolic compounds, are less subject to the apple-lactic fermentation in spring, since phenolic complex prevents not only activity of wine microflora, but also activity of yeasts.

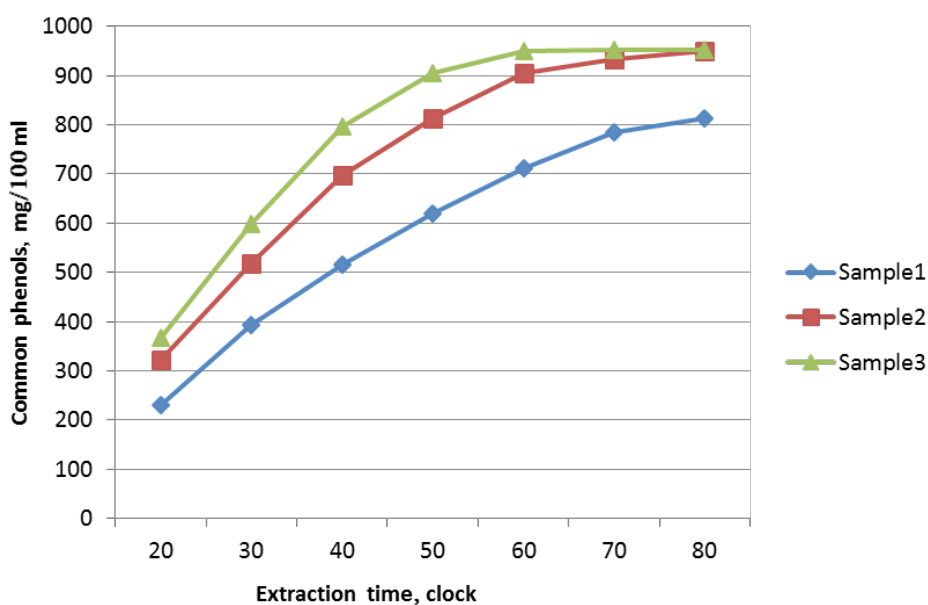

Fig. 2. Schedule of extraction of phenolic compounds from samples

There have been known numerous methods of extracting biologically active compounds from plant raw materials, the analysis of which had revealed that the main goal of the extraction process from raw materials is to extract the maximum amount of BAC in as short a period of time as possible.

ვ. მინდელი, პ. ჩიქოვანი, თ. ღვინიაძე

Our research revealed that thermal processes produce the desired impact on the extraction of biologically active compounds from grape-stone, and allow for achieving significant results in the grape-stone extraction technology, since thermophysical properties accompanying the thermal treatment process, ensure the maximum extraction of biologically active compounds from raw materials in the desired range (Fig. 2).

Thermal treatment of grape-stone was carried out according to the following pattern:

- freshly pressed sweet pomace of red variety is taken for the experiment;
- then it is dried in a drying machine (УСП-2М), where hot air flow is supplied with a temperature from 70 to 95°C, rate of which is 22 000 m³ per hour. Initial humidity of pomace (before drying) is 65%, but its final value, that is in the dried state – 10%;
- separation of stone and skins is carried out by using a sorting machine (ОС-4,5 or ОБП-20Ф);
- the dried pomace has undergone the pre-extraction treatment, at the temperatures of 106-115°C, within 120-180 minutes;
- then in the extraction boil, we carry out extraction of hot, unmilled pomace with φ 70-72-% alcohol water mixture at the temperatures of 45-54°C. The ratio of stone : extracting agent is 1 : 2,5. Process duration under conditions of periodic mixing is 72-80 hours.

The research we have conducted allows us for concluding that the dynamics of the extraction of biologically active compounds from grape-stone at different times and in various conditions, correlate with the sharply variable thermophysical properties accompanying the extraction process.

The survey was implemented with the financial support of "Shota Rustaveli National Science Foundation".

სურსათმცოდნეობა

ტოპინამბურის ნახევარფაბრიკატის გამოყენების
პოტენციალი საკონდიტრო წარმოებაში

გულნარა ხეცურიანი

აპაკი წერიტლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
gulnarakh@yahoo.com

ნაშრომში განხილულია ტოპინამბურის (*Heliantus tuberosus L.*), ე.წ. მიწავაშლას ფიზიკო-ქიმიური თვისებები, მისი ნახევარფაბრიკატების გამოყენების მნიშვნელობა დიეტური და სამკურნალო-პროფილაქტიკური კვების პროდუქტების წარმოებაში. შესწავლილია საქართველოში გავრცელებული ტოპინამბურის ნახევარფაბრიკატის, კერძოდ პიურეს გამოყენების შესაძლებლობა მარმელადის წარმოებაში. კვლევის შედეგებით შემუშავებულია ფუნქციონალური დანიშნულების პლასტური მარმელადის ახალი ასორტიმენტის წარმოების ტექნოლოგიური რეგლამენტები და დადგენილია დასამატებელი ტოპინამბურის პიურეს ოპტიმალური ოდენობა, რომელიც შეადგენს 40%-ს ვაშლის პიურეს მასაზე გადაანგარიშებით.

საკვანძო სიტყვები: ტოპინამბურის პიურე, პლასტური მარმელადი, ტექნოლოგიური რეგლამენტები, სამკურნალო-პროფილაქტიკური პროდუქტი, ფიზიკო-ქიმიური მაჩვენებლები.

ადამიანის ჯანმრთელობაზე მოქმედ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს კვება. მისი ფიზიოლოგიურ-ჰიგიენური მოთხოვნების სწორად ორგანიზება უზრუნველყოფს ორგანიზმში მიმდინარე პროცესების ნორმალიზებას, რაც განაპირობებს ჯანმრთელობის გაუმჯობესებას, სიცოცხლისა და აქტიური შემოქმედებითი პერიოდის გახანგრძლივებას.

სამედიცინო რეკომენდაციების მიუხედავად კვლავ შეინიშნება ცხიმისა და შაქრის მაღალი შემცველობის ძვირადღირებული პროდუქციის წარმოების ზრდის ტენდენციები. ამ მიმართულებით უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ახალი საკვები პროდუქტების რეცეპტურული შედგენილობისა და ტექნოლოგიების შემუშავების სფეროში ჩატარებული კვლევები. ამასთანავე, ბოლო წლებში ეკოლოგიური პირობების მკვეთრი გაუარესების გამო განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება პროფილაქტიკური და სამკურნალო დანიშნულების კვების პროდუქტების ახალი ასორტიმენტების წარმოების ინოვაციური ტექნოლოგიების შემუშავებას.

გ. ხეცურიანი

მოსახლეობისათვის მეტად საჭირო და დეფიციტურ საკვებ პროდუქტებზე გაზრდილი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნედლეულს წარმოადგენს ტოპინამბური, რომელსაც დღეს უწოდებენ XXI საუკუნის ბიოენერგეტიკულ კულტურას (აროშიძე ... 2011; Катренко 2005; Кочнев, Каменечева 2002). მისი ლათინური სახელწოდება - *Heliantus tuberosus* L. ქართული სახელწოდება - მიწავაშლა.

ტოპინამბური თავისი უნიკალური ქიმიური შემადგენლობის წყალობით მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დიეტოლოგების და პროფილაქტიკური მედიცინის სფეროს სპეციალისტების განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს. მისი ბოლქვები გამოირჩევა ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების მაღალი შემცველობით. ტოპინამბურის სამკურნალო თვისებები განაპირობებულია მისინახშირწყლოვანიკომპლექსით, რომელიც შეიცავს ინულინს, მონოშაქრებს, პექტინურ ნივთიერებებსა და საკვებ ბოჭკოებს. ინულინი, რომლის შემცველობა შეადგენს ტოპინამბურის მშრალი ნივთიერებების შემცველობის 80%-მდე, წარმოადგენს ერთადერთ ბუნებრივ პოლისაქარიდს, რომელიც ხელს უწყობს სისხლში გლუკოზის დონის ნორმალიზებას. სხვა ბოსტნეულისაგან განსხვავებით ტოპინამბურის სპეციფიურობას წარმოადგენს ბოლქვებში ცილის მაღალი შემცველობა, რომელიც წარმოდგენილია 18 ამინომჟავით, მათ შორისაა შეუცვლელი ამინომჟავები: არგინინი, ვანილინი, ჰისტიდინი, იზოლეიცინი, ლიზინი, მეთიონინი, ტრიპტოფანი, ფენილალანინი და სხვ. ასევე ტოპინამბურის ბოლქვები მდიდარია ვიტამინებით (B₁, B₂, B₃, B₄, B₅, B₆, B₇, B₉, C, PP, კაროტინი) და სხვ. ტოპინამბურის ბოლქვების ერთ-ერთ საყურადღებო თვისებურებას წარმოადგენს მაკრო- და მიკროელემენტების შემცველობის ბალანსირებულობა - შეიცავს დიდი ოდენობით მაგნიუმს, კალიუმს, ფოსფორს, კალციუმს, რკინასა და სხვ. (აროშიძე ... 2011; Катренко 2005; Кочнев, Каменечева 2002).

სამუშაოს მიზანს წარმოადგენს ფუნქციონალური დანიშნულების პასტილა-მარმელადის ჯგუფის ახალი ასორტიმენტის წარმოების ტექნოლოგიური რეგლამენტების შემუშავება ტოპინამბურის ნახევარფაბრიკატის, კერძოდ პიურეს გამოყენებით.

კვლევის ობიექტს წარმოადგენს საქართველოში გავრცელებული ტოპინამბურის ბოლქვების 2016 წლის მოსავლიდან დამზადებული ნახევარფაბრიკატი - პიურე. ასევე მისი გამოყენებით მომზადებული პლასტური მარმელადის მასა და მზა ნაწარმი.

თეორიული და ექსპერიმენტალური კვლევები ჩატარებული იქნა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საკვები პროდუქტების

ტექნოლოგიის დეპარტამენტის ლაბორატორიულ ბაზაზე. კვლევებისთვის გამოყენებული იქნა ნედლეულის, ნახევარფაბრიკატებისა და მზა ნაწარმის ანალიზის როგორც საერთოდ მიღებული, ასევე კვლევის სპეციალური მეთოდები (Лурье 1981; Магомедов 2011).

ტოპინამბურის პიურეს ფიზიკო-ქიმიური მაჩვენებლები მოცემულია ცხრილში 1.

საკონტროლოდ შევირჩიეთ ხილ-კენკრის პლასტური მარმელადის რეცეპტურა №9 მარმელადი „ვაშლის პლასტური“ (Рецептуры 1974), რომელიც მოვამზადეთ პლასტური მარმელადის წარმოების ტრადიციული ტექნოლოგიით (Зученко 1999; Рецептуры 1974). აღნიშნული სქემის შესაბამისად ვაშლის პიურე გავატარეთ სახეხ მოწყობილობაში, შემდეგ შევურიეთ რეცეპტურით გათვალისწინებული შაქარი და მოვხარშეთ 30-32% მშრალი ნივთიერებების შემცველობამდე. მასა ჩამოვასხით წინასწარ პერგამენტით ამოფენილ მუყაოს კოლოფებში პლასტური მარმელადის სისქის შესაბამისად. კოლოფები მოვათავსეთ ლაბორატორიულ პირობებში და დავაყოვნეთ 16-20 საათის განმავლობაში გაცივებისა და ჟელირებისათვის. დავოვნებისა და გაცივების შემდეგ ზედაპირზე წარმოქმნილი თხელი აპკი იცავს ნაწარმს შენახვის პერიოდში გამოშრობისაგან. საცდელი ნიმუშები მოვამზადეთ ზემოაღნიშნული ტექნოლოგიური სქემის შესაბამისად იმ განსხვავებით, რომ რეცეპტურული ნარევის მომზადების დროს შევცვალეთ რეცეპტურული კომპონენტების თანაფარდობა, კერძოდ ვაშლის პიურეს 20, 40 და 60% ჩავანაცვლეთ ტოპინამბურის პიურეთი და მისი მშრალი ნივთიერებების შემცველობის გათვალისწინებით შესაბამისად შევამცირეთ შაქრის ოდენობა. გაანგარიშებული რეცეპტურები მოცემულია ცხრილში 2.

გარდა ზემოაღნიშნული რეცეპტურული ცვლილებისა, ასევე, შევცვალეთ წარმოების ტექნოლოგიური რეჟიმი, კერძოდ საცდელი ნიმუშები მოვამზადეთ რა პლასტური მარმელადის წარმოების ზემოაღნიშნული ტექნოლოგიური სქემის შესაბამისად, ტოპინამბურის პიურეს ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერების მაქსიმალურად შენარჩუნების მიზნით, წინასწარ მოვხარშეთ ვაშლის პიურესა და შაქრის ნარევი 38-40% მშრალი ნივთიერებების შემცველობამდე და მიღებულ მასას შემდეგ დავუმატეთ ტოპინამბურის პიურე. გავაგრძელეთ ნარევის ხარშვა ვიდრე მასის ტენიანობა არ გახდა 30-31%. მიღებული მასის ჩამოსხმის, ჟელირებისა და გაცივების შემდეგ შევამოწმეთ ნიმუშების ორგანოლექტიკური და ფიზიკო-ქიმიური მაჩვენებლები მარმელადის ნაწარმზე არსებული სტანდარტის 6442-2014

გ. ხეცურიანი

შესაბამისად (Государственные стандарты 6442-2014). შედეგები მოცემულია ცხრილში 3.

როგორც ცხრილიდან 3. ჩანს, საცდელი ნიმუშები ფიზიკო-ქიმიური მაჩვენებლებით აკმაყოფილებს სტანდარტის მოთხოვნებს. საყურადღებოა, რომ საცდელ ნიმუშებში ტოპინამბურის პიურეს დამატების გაზრდასთან ერთად მცირდება მზა ნაწარმის საერთო ტიტრული მჟავიანობა, რაც შესაძლებელია იხსნას ვაშლის პიურესთან შედარებით ტოპინამბურის პიურეს დაბალი მჟავიანობიანობით. რაც შეეხება ორგანოლექტიკურ მაჩვენებლებს, მესამე ნიმუშში მკვეთრადაა გამოხატული ტოპინამბურისათვის დამახასიათებელი გემო და არომატი. ხოლო დანარჩენი ორი გამოირჩევა სასიამოვნო გემოთი.

ჩატარებული კვლევების შედეგებიდან გამომდინარე გავაკეთეთ დასკვნა, იმის თაობაზე რომ შესაძლებელია ტოპინამბურის პიურეს გამოყენება პლასტური მარმელადის წარმოებაში ოპტიმალური ოდენობით 40% ვაშლის პიურეს მასაზე გადაანგარიშებით, ხოლო მიღებული ახალი ასორტიმენტი შესაძლებელია მივაკუთვნოთ მაღალი კვებითი ღირებულების, სამკურნალო-პროფილაქტიკური დანიშნულების საკონდიტრო ნაწარმის ჯგუფს.

ლიტერატურა:

არომიძე ... 2011: არომიძე ნ., ოშიაძე ნ., ხოხაშვილი ი., მჭედლიშვილი ნ., აბუთიძე მ. საქართველოში ინტროდუცირებული მიწავაშლას (*Helianthus tuberosus* L.) ბოლქვის ქიმიური შედგენილობის შესწავლა. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, ქუთაისი, 2011.

Государственные стандарты 6442-2014: ГОСТ 6442-2014. Мармелад. Общие технические условия.

Зубченко 1999: Зубченко А.В. Технология кондитерского производства. Воронеж, ВГТА, 1999.

Катренко 2005: Катренко Л.В. Топинамбур. Источник полезного сахара /Л.В. Катренко – СПб.: Изд. ДИЛЯ, 2005.

Кочнев, Каменчева 2002: Кочнев Н.К., Каменчева М.В. Топинамбур биоэнергетическая культура XXI века. М.: «Арес», 2002 г. ст. 76.

Лурье 1981: Лурье И.С. Технология и теххимический контроль кондитерского опроизводства. М.: Легкая и пищевая промышленность. 1981.

Магомедов 2011: Магомедов Г.О. Полуфабрикаты из топинамбура в производстве фруктово-желеиноного мармелада, 2011.

Рецептуры 1974: Рецептуры на мармелад, пастилу и зефир. М.: Пищевая промышленность. 1974.

ტოპინამბურის ნახვეარფარაკატის ფიზიკო-ქიმიური მაჩვენებლები
ცხრილი 1

№	მაჩვენებლები	ტოპინამბურის პიურე
1	მშრალი ნივთიერებების შემცველობა, %,	28,0
	მათ შორის:	
	მონოშაქრები	6,10
	ინულინი	10,15
	პექტინური ნივთიერებები	0,95
2.	ჰემიცელულოზა	0,90
	ცელულოზა	2,85
2.	ტიტრული მჟავიანობა, გრად.	4,0
3	აქტიური მჟავიანობა, pH	6,02

გ. ხეცურიანი

ცხრილი 2

პლასტური მარმელადის რეცეპტურები ტოპინამბურის პიურეს დამატებით

ნედლეულის დასახელება	მშრალი ნივთ. მასური წილი, %	ნედლეულის ხარჯი 100გ მზა ნაწარმზე											
		საკონტროლო „ვაშლის პლასტური“		ნიმუში № 1		ნიმუში № 2		ნიმუში № 3					
		ნატურაში	მშრალ. ნივთ.	ნატურაში	მშრალ. ნივთ.	ნატურაში	მშრალ. ნივთ.	ნატურაში	მშრალ. ნივთ.				
შაქრის ფხვნილი	99,85	628,0	627,1	596,75	597,65	569,15	568,3	539,6	538,8				
ვაშლის პიურე	10,0	817,0	81,7	653,6	65,4	490,2	49,0	326,8	32,7				
რძის მჟავა	40,0	2,5	1,0	2,5	1,0	2,5	1,0	2,5	1,0				
ტოპინამბურის პიურე	28,0	-	-	163,4	45,75	326,8	91,5	490,2	137,3				
სულ	-	1447,5	709,8	1416,3	709,8	1388,7	709,8	1359,1	709,8				
გამოსავალი	70,0	1000,0	700,0	1000,0	700,0	1000,0	700,0	1000,0	700,0				

ცხრილი 3

პლასტური მარმედიის ორგანოლუბტიკური და ფიზიკო-ქიმიური მაჩვენებლები

მაჩვენებლები	საკონტროლო	ნიმუში 1	ნიმუში 2	ნიმუში 3
	„ვაშლის პლასტური“			
გემო, სუნ და ფერი	დამახასიათებელი დასახელების უცხო სუნისა და გემოს გარეშე	მოცემული ნაწარმისთვის,	დამახასიათებელი მოცემული ნაწარმისთვის, ოდნავ გამოხატული	მკვეთრად გამოხატული ტოპინანმბ-სათვის დამახასიათებელი გემოთი
კონსისტენცია	ჟელესმაგვარი.	მოცემული დასახელების ნაწარმისთვის	ნაწარმისთვის დამახასიათებელი, ოდნავ წელვადი.	
ფორმა	სწორი, მოცემული ძელებების სახის	დასახელების ნაწარმისთვის	ნაწარმისთვის დამახასიათებელი, მართკუთხა	
ზედაპირი	მოცემული დასახელების დაგრისტალეზული, მშრალი	ნაწარმისთვის	დამახასიათებელი, ზედაპირი ოდნავ	
ტენის მასური წილი, %	31,2	30,8	31,2	30,7
რედუცირებული შაქრების მასური წილი, %	36,6	34,1	30,3	27,8
საერთო მჟავიანობა, გრად.,	14,4	12,3	10,5	8,8

Food Science

The Potential of Nontraditional Plant Raw Materials for Confectionery Production

Gulnara Khetsuriani
Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
gulnarakh@yahoo.com

Keywords: *artichoke squash (puree), marshmallow-fruit jelly, technology regulations, product of preventive medicine.*

One of the important factors affecting human health is nutrition. Proper management of physiological-hygienic needs ensures the normalization of processes occurring inside the human body, hence a gain in health, and prolongation of life and the active creative period.

In spite of medical recommendations, there are observed again the tendencies towards growth in the production of high-value foods with a high content of fat and sugar. In this regard, the development of a formula composition of novel foods and research works performed in the field of technology development play a crucial role. In addition, due to sharp worsening of environmental conditions in recent years, special attention is attached to the development of innovative technologies for producing a new range of therapeutic foods.

In order to meet growing demands for very necessary for the population and deficient foods, one of the most important raw materials is artichoke, which is currently called bioenergy crop. Its Latin name is *Heliantus tuberosus* L., Georgian it is called – an earth apple.

Since the 1990s, artichoke, owing to its unique chemical composition, has attached significant attention of nutritionists and specialists in preventive medicine. Its bulbs are distinguished by a high content of biologically active substances. Since the therapeutic properties of artichoke are conditioned by its hydrocarbonic complex, which contains insulin, monosaccharides, pectin substances and dietary fibers. Insulin, the content of which is up to 80% of the content of dry substances in artichoke, is the only polysaccharide, which contributes to the normalization of glucose levels in the blood. Unlike the other vegetables, specificity of artichoke consists in a high protein content in its bulbs, which are represented by 18 amino-acids, which include the essential amino-acids: arginine,

vanillin, histidine, isoleucine, lysine, methionine, tryptophan, phenylalanyl, etc. The artichoke bulbs are also rich in vitamins (B₁, B₂, B₃, B₄, B₅, B₆, B₇, B₉, C, PP, carotene) and so on. One of the important properties of artichoke is represented by the balanced content of macro- and microelements – it contains large amounts of magnesium, potassium, phosphorus, calcium, iron, etc.

The aim of this work is to development technology regulations for producing a new range of functional marshmallow-fruit jelly group by using the artichoke semi-finished product, squash particularly. The research subject is a semi-finished product – squash produced from the bulbs of common to Georgia artichoke from the harvest of 2016, as well as the fruit jelly mass and finished product produced from it.

Theoretical and experimental studies were carried out in laboratory of the Department of Food Technologies at Akaki Tsereteli State University. During the studies, there were used both generally accepted and specific methods for analysis of raw materials, semi-finished and finished products.

For control, we have chosen a formula for the berry fruit jelly No 9 “Apple Fruit Jelly”, which was made in accordance with traditional fruit jelly technology. In accordance with the mentioned scheme, the apple puree was running through the grating device, then it was mixed with sugar envisaged by formula and boiled until the 30-32% content of dry substances. The mass was poured into cardboard boxes underlaid preliminarily by parchment. The boxes were placed under laboratory conditions and retained for 16-20 hours for cooling and gelling. After retaining and cooling, a thin film created on the surface protects product from drying during storage. The samples were prepared in accordance with the above mentioned technological scheme, with the only difference that during the preparation of the formula mixture, we changed the ratio of the formula components, particularly puree 20, 40 and 60% were replaced by the artichoke squash (puree), taking into account the content of its dry substances, we reduced the amount sugar, accordingly.

In addition to the above mentioned change, we also changed the process conditions, particularly by preparing sample in accordance with the above mentioned technological scheme for fruit jelly, in order to preserve maximally biologically active substances in the artichoke squash (puree), we boiled preliminarily the apple puree and sugar until the 40%-content of dry substances, and the obtained mass was added with the artichoke squash (puree), then we continued to boil until humidity of the mass is 30%. After pouring, gelling and cooling of the obtained mass, we checked organoleptic and physical-chemical characteristics of samples in accordance with the existing fruit jelly standard.

Studies have revealed that the samples with their physical-chemical characteristics

გ. სეცურიანი

meet the standard requirements. It is important that with increasing addition of the artichoke squash (puree) in samples, the total titratable acidity of finished product goes down that can be explained by relatively lower acidity of the artichoke squash (puree) in comparison with the apple puree. As to organoleptic characteristics, the third sample clearly exhibits the taste and aroma characteristic of artichoke, but the other two samples are distinguished by pleasant taste.

Based on the results of the carried out studies, it has been recommended to use the artichoke squash (puree) in production of fruit jelly in optimal quantities in terms of 40%-share of the apple puree fresh weight equivalent, but the obtained new range can be considered to fall within the group of therapeutic confectionery products with high nutritional value.

ხელოვნება და ჰუმანიტარული
მეცნიერებები

Arts and Humanities

ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (სხვადასხვა)

“ამირანდარეჯიანის” საგმირო ეპოსის ილუსტრირება შუა საუკუნეების ქართულ ხელოვნებაში ხელნაწერი H-384-ის მიხედვით

ლანა გაბრიადე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო
lannagabriadze@gmail.com

სტატიაში შევხებით ზემო სვანეთის ლაშთხვერისა (XVს.) და ჩაქაშის (XVIIIს.) ფასადებზე დაცულ ფრესკებს სიუჟეტებით “ამირანდარეჯიანის” საგმირო ეპოსიდან და მას შევადარებთ 1824 წელს გადაწერილი და ილუსტრირებული “ამირანდარეჯიანის” ხელნაწერის მინიატურებს ბატალური თემატიკით. როგორც “ამირანდარეჯიანის” ხელნაწერის (H384) მინიატურები, ისე ზემოსვანეთის ორი ტაძრის საფასადო მხატვლობები გამოირჩევიან თავიანთი მაღალმხატვრული ღირებულებითა და იკონოგრაფიული თავისებურებების თვალსაზრისით თანადროულ მხატვრული ტრადიციის კონტექსტში. ლაშთხვერისა და ჩაქაშის საფასადო ფრესკათა და ხელნაწერის H 384 იკონოგრაფიულ-სტილისტური ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა ის ოსტატისეული ფორმათგანცდის ის ექსპრესიულ-დრამატული ხასიათის მქონე გამომსახველობითი ენა, რომელიც ერწყმის საგმირო ხასიათის ნაწარმოებს.

საკვანძო სიტყვები: ხელნაწერების მინიატურები, კედლის მხატვრობა, ბატალური სიუჟეტები.

შუა საუკუნეების ქართულ ფერწერაში ბატალურ სიუჟეტებს შეიცავს როგორც სასულიერო და საერო შინაარსის ხელნაწერები, ისე კედლის მხატვრობის ნიმუშები.

ბატალური სცენები ისეთი სიუჟეტებით, როგორცაა ცხენოსანთა ბრძოლა, ციხე-სიმაგრეთა ალყა, ლაშქრობები და სხვა - მხატვრის წინაშე წარმოშობს მთელ რიგ ამოცანებს, რომლებიც უკავშირდება რთულ მრავალფიგურიან კომპოზიციებში მოძრაობის გადმოცემას, სიუჟეტის პლანებად გადანაწილებას და ა.შ. (Шервашидзе 1964: 1).

ბატალური სიუჟეტების შესწავლას დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო მხატვრის ინდივიდუალური ხელწერის გამოვლენის თვალსაზრისით, არამედ იარაღის, საომარი ჩაცმულობის, ცხენის აღჭურვილობის შესწავლისათვის, რომელსაც ოსტატი უშუალოდ თანადროული გარემოდან იღებდა.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია 1824 წლით დათარიღებული ხელნაწერი “ამირანდარეჯანიანი”, შიფრით H-384 (ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა 1946: 284). ”ამირანდარეჯანიანი” წარმოადგენს საგმირო-საფალავნოეპოსს, რომელიც შეიქმნა XI-XII საუკუნეების მიჯნაზე.¹ ხელნაწერის ტექსტი გადაწერილია ერთ სვეტად, მხედრულით. ტექსტი შესრულებულია მელნით, მხედრული დამწერლობით.² ანდერმ-მინაწერი გვამცნობს, რომ: “..აღწერა და სრულ იქმნა ქალაქს ტფილისს, ივნისის 7-სა დღესა, 1824-სა წელსა. კელითა საქართუწლოს კარანტინების ვიც-ინსპექტორის, ნადვორნის სოვეტნიკის მდივნის ეგნატის ძის თავადის დავით თუმანოვისათა” (ფ. 4r-v).

კოდექსი ილუსტრირებულია. მასში სულ 29 მინიატურაა, რომელთა უმრავლესობაც საბრძოლო ეპიზოდებს ასახავს. ილუსტრაციებს ერთვის განმარტებები. მათში ხაზგასმულია იმ პერიოდისათვის ერთგვარ კულტად ქცეული ფიზიკური ძალა და საფალავნო ატრიბუტები, რისი მაგალითიცაა საჭურველის ნუსხა 33 დასახელებით და ტაბულა საჭურველის გამოსახულებებით, რომლებიც ხელნაწერს დასაწყისში აქვს დართული.

მინიატურების ნაწილი შესრულებულია ფურცლის მთელ არეზე, ნაწილი კი იკავებს ფურცლის ნახევარს ტექსტთან ერთად და აქვს ერთიანი, სადა მოჩარჩოვება. განმარტებითი წარწერები, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, შესრულებულია მოჩარჩოების ქვემოთ - მხედრულით.

ხელნაწერის მინიატურათაგან ჩვენ შევხვებით მხოლოდ რამდენიმეს.

ამირანის მიერ გამოქვაბულში დევთა დახოცვის სცენა³ (ფ. 26r) – კომპოზიცია ფურცლის მთელს არეზეა გაშლილი. გამოქვაბული ღრუბლისმაგვარი შავი არეა, რომლის შუაგული უფრო მუქი შავითაა შესრულებული, რაც სიღრმის ილუზიაზე მიანიშნებს. გამოქვაბული ჭაობისფერ მდელოზეა წარმოდგენილი; მასზე, თავის მხრივ, მუქი მწვანე ფერით პრიმიტიული მცენარეებია მინიშნებული. ეს ერთ-ერთი მაგალითია იმისა, თუ როგორ ცდილობს ოსტატი თანდათან ლანდშაფტური გარემოც დაურთოს ექსპრესიულ საბრძოლო კომპოზიციებს უფრო დამაჯერებელი სურათის წარმოსაჩენად. ცა ღია ცისფრითაა შესრულებული.

1 “ამირანდარეჯანიანის” შექმნის შესახებ ზუსტი ცნობები არ მოგვეპოვება. მის ავტორად, XII საუკუნის პოემაში “ვეფხისტყაოსანი”, მოსე ხონელია მიჩნეული.

2 ხელნაწერის ტექსტი იწყება პირველი კარით: “აბესალომ ინდოთ მეფისა ამბავი რომელი დაიწყების შემდგომითა წერილითა: იყო დიდი და მაღალი ინდოეთსა აბესალომ მორჭმული და გონებიანი...” (5r) და მთავრდება სიტყვებით: “დასრულდა აბესალომ ხელმწიფისა და ამირანდარეჯანის ძისა ამბავი.” (ფ. 113r) შესაბამისად თხზულება სრულადაა მოცემული კოდექსში.

3 მინიატურას ახლავს განმარტებითი წარწერა: “ამირანდარეჯანის ძისგან ტილისმათა შექმნილთა ქვაბთაშა შეხდომა ყმითა თვისითურთ და მუნ მეტილისმეთა დევთა დახოცვა. ყრმისა დედაკაცისა და ბერისდევის დაშნითა თვალის წამოგდებუნება და სიკვდილი.”

ლ. გაბრიაძე

გამოქვაბულში ამირანი, მისი სამი თანმხლები, ორი დევი და “ყრმისა დედაკაცია” გამოსახული. ამირანის ფიგურა თანმხლები პერსონაჟების ფიგურებთან შედარებით დიდია. მისი ყაბალახი და ჯავშანი ჯაჭვის პერანგის სახითაა წარმოდგენილი; სამოსი დეკორირებულია წრიული მონასმებით და ქერცლოვანი აბჯრის იმიტაციას ქმნის. ამირანს მწვანე კაბაზე სამკლავები უკეთია, მოწითალო შარვალი აცვია და მწვანე ფეხსაცმელი მოსავს. თავზე ყვითელგვირგვინიანი ყაბალახი ახურავს; შეიარაღებულია ხმლით.

ამირანმა დევს თვალი წამოუგდო დაშნით. მას ხელში ისრისმაგვარი თილისმა უჭირავს, უკან მობრუნებულა და უსიბს უწყრება დევის მოკვლის გამო.

ძალიან სახასიათოა დევების გამოსახულებები. მათ მაჯაზე, კისერზე, მუხლებსა და წელზე უხვნაკეციანი ნაჭერი შემოუხვევიათ. დევების ფიგურები ბეწვიანია და მათ ორი რქა აქვთ.

დედაკაცის ფიგურა ნაკლებად აქცენტირებულია. მას თვალი დაუხუჭავს. ზემოთ შეუმართავს ხელი, რომელზეც დევთა მსგავსი ნაჭერი ჰხვევია. გამოკვეთილია, აგრეთვე, მისი მკერდი.

კომპოზიცია ნაკლებად პრეზენტატიულია, მას თხრობითი ხასიათი აქვს.

მეორე კომპოზიციაში ასახულია ამირანის მიერ ციხეში დევთა დახოცვა და ბადრისა და ნასორ ნასრელის გათავისუფლება (ფ. 28v). კომპოზიციის ზედა ნაწილში წარმოდგენილია დევებისა და მეომართა ბრძოლა, რომელიც შემოზღუდულია ნაცრისფერი აგურით ნაშენი გალავნით. მარცხენა ნაწილში ამირანს ხმალი აღუმართავს. მარჯვნივ მეორე მეომარი ხმალს მუცელში აძგერებს დევს, რომელსაც გურზი მოუქნევია. ცენტრში გამოსახულია შავი დევი, წითელი თვალებითა და ყავისფერი ბეწვით. როგორც ჩანს, ის კვდება, რადგან მისი პირიდან სისხლი გადმოინთხევა.

კომპოზიციის ქვედა ნაწილში, მოჭაობისფრო მდელოზე, წარმოდგენილია თაღისებურად ამოზრილი კლდე მდინარის პირას. ექვსი ქვეითი მეომარი, რომელთაგან ერთი მიუთითებს ციხეზე და მათი ცხენები, რომლებიც წყალს სვამენ მდინარიდან. კლდის მარჯვნივ პატარა ხეებია განთავსებული, რომლებიც აცოცხლებენ გარემოს და უფრო მეტ დეკორატიულობას სძენენ კომპოზიციას თავიანთი მცირე ზომებითა და შესრულების ნაივური ხასიათით.

კომპოზიციის ანტურაჟი განსხვავებულია მინიატურისგან ფ. 26r-ზე წარმოდგენილია როგორც ბუნებრივი (მინდორი, ტყე, კლდე, მდინარე), ისე არქიტექტურული გარემო (ციხესიმაგრე). აქცენტები გადანაწილებულია ისე, რომ კომპოზიცია იყოფა ორ ნაწილად - მაშინ, როცა კომპოზიციის ზედა

ნაწილში, გარშემოსაზღვრულ ციხესიმაგრეში, პერსონაჟთა ერთ ნაწილს ბრძოლა გაუმართავს, მათი მეორე ნაწილი ციხის გარეთ მდინარესთან იცდის.

საინტერესოა ციხის, როგორც ნაგებობის კომპოზიციაში განლაგების ხერხი. სურათზე ნაჩვენებია ნაწილობრივი ზედხედი, რაც გამოიხატება ხედვის წერტილის ფრონტალურიდან ამალღებაში, რათა მხატვარს შეძლებოდა ციხის კედლით შემოსაზღვრულ არეზე წარმოდგენილი ბრძოლის უფრო თვალნათლივ წარმოჩენა. ამ მხრივ ხელნაწერი H-384 ძალიან საინტერესოა, რადგან ქართულ ხელნაწერებში (H-75, H-1665, H-599), იმ ბრძოლის სცენებში, რომელთა ანტურაჟშიც შედის ციხესიმაგრე, კომპოზიციის გადაწყვეტა უმეტეს შემთხვევაში ფრონტალურია და ციხეში მებრძოლი პერსონაჟები წარმოდგენილნი არიან სართულების მსგავსად განაწილებულ ტერასულ არეებზე.

მესამე კომპოზიციაში წარმოდგენილია მხედართა ორთაბრძოლა - ამირან დარეჯანის ძის მიერ იამანთა ჭაბუკის ცხენიდან გადმოგდება და მოკვლა (ფ. 51v).

კომპოზიციაში ამირან დარეჯანის ძეს მარჯვენა ხელი იამანთა ჭაბუკის ცხენის ფეხისათვის ჩაუვლია და მოკლულ მხედართან ერთად თავქვე დაუცია, მარცხენა ხელით კი ქარქაში უჭირავს. თავისი ხმალი გაუსვრია შორს. ამირანდარეჯანისძის ცხენს თავი აქვს მოკვეთილი და მიწაზე წევს.

იამანთა ჭაბუკს ორივე ხელით სისხლიანი ხმალი უჭირავს, თვალი დაუხუჭავს და ძირს ეცემა თავის ცხენიანად. მან თავი მოჰკვეთა ამირანდარეჯანიანის ცხენს, რომლის თავიც კომპოზიციის ქვედა ცენტრალურ ნაწილში გამოუსახავს ოსტატს.

სახასიათო და ექსპრესიულია იამანის ჭაბუკისა და მისი ცხენის პოზა. ეს კომპოზიცია ერთ-ერთი მაგალითია იმისა, თუ რაოდენ ექსპრესიული დრამატულობით შეუძლია ხელნაწერის მხატვარს წარმოაჩინოს ბატალური სიუჟეტი. ამ დრამატულობას ხაზს უსვამს დამარცხებულთა დასახიჩრებული ფიგურები და დეკორატიული მინიშნება სისხლზე.

როგორც ფ. 26r-ზე წარმოდგენილ კომპოზიციაში, ისე აქაც თვალშისაცემია ხატოვანი თხრობის ნარატიული ხასიათი, რომელიც ტექსტის წაკითხვის გარეშე წარმოაჩენს ბრძოლის პროცესს - იამანთა ჭაბუკმა ამირანდარეჯანიანის ძის ცხენს თავი მოჰკვეთა და ცხენი დაეცა, ამირანდარეჯანიანისძემ, რომელიც დაცემული ცხენიდან არც გადმოსულა, ხმალი გააგდო, იამანთა ჭაბუკის ცხენს ხელი ჩაავლო და მიწაზე დასცა.

მინიატურების საერთო ექსპრესიული ხასიათი ერთიორად უფრო შთამბეჭდავს ხდის თავად ხელნაწერს თავისი შინაარსის გათვალისწინებით.

იკონოგრაფიული თვალსაზრისით, მინიატურებში, როგორც წესი,

ლ. გაბრიაძე

გამოყენებულია ქერცლოვანი აბჯარი, დეკორირებული ჩაბალახები, რომლებიც იმის მიხედვით განსხვავდებიან ერთმანეთისგან, თუ რამდენად მნიშვნელოვან და აქცენტირებულ ფიგურას მოსავს კომპოზიციაში: თუ მუხარადი მთავარი მოქმედი პირისაა, მაშინ უფრო დეკორირებულია და განსხვავდება დანარჩენებისგან. სამკლავები დეკორირებულია იმ შემთხვევაში თუ ასევე მთავარ მოქმედ პირს უკეთია. შეიარაღებას წარმოადგენს ხმალი, მახვილი, შუბი, მშვილდ-ისარი, გურზი, ლახტი, კეტი და ა.შ.⁴

“ამირანდარეჯანიანის” საგმირო ეპოსის ილუსტრირებამ ზემო სვანეთის ეკლესიების საფასადო მხატვრობაში ფრაგმენტების სახით მოაღწია ჩვენამდე.⁵ ლენჯერის თემის სოფელი ლაშთხვერის მთავარანგელოზთა ეკლესიის ფასადზე შესრულებული ფრესკა XV საუკუნით თარიღდება, უმგულის თემის სოფელი ჩაქაშის საფასადო მხატვრობა კი XVII საუკუნით (ამირანაშვილი 1971: 388-389, თაყაიშვილი 1937: 330-331, Аладашвили 1987: 94-120, Бакраძე 1864: 91, Вирсаладзе 1955: 169, Уварова 1904: 64, Шервашидзе 1956: 136-142).

ამ ორი ტაძრის ფერწერული შემკულობა თავისთავად საინტერესო და საყურადღებოა არამარტო მხატვრულ-იკონოგრაფიული ღირებულების, არამედ იდეურ-სიმბოლური თვალსაზრისით - ისინი წარმოადგენენ ქართულ ქრისტიანულ სახვით ხელოვნებაში ბატალური სიუჟეტების რეპრეზენტირების რამდენადმე განსხვავებულ ფორმას. კეთილისა და ბოროტის ბრძოლის თემა, რომელიც ხშირად ფიგურირებს ეკლესიათა ინტერიერის მხატვრობის პროგრამაში (მაგალითად მეომარი წმინდანისა და გველეშაპის ბრძოლის სახით) ამ შემთხვევაში საერო ხასიათის საგმირო ეპოსიდან აღებული სიუჟეტის სახითაა განხატოვებული ლაშთხვერის ტაძრის ექსტერიერზე.

ლაშთხვერის თარინგზელის (მთავარანგელოზების) ეკლესიის ჩრდილოეთ ფასადზე შებათქაშებულ ფენაზე დატანილია მოხატულობა,⁶ რომელიც კედლის მთელ სიგანეზეა გაშლილი. კომპოზიციას ახლავს ასომთავრული წარწერები, რომლებიც ჰორიზონტალურადაა ჩართული გამოსახულებების თავებთან.

ლაშთხვერის ტაძრის ფასადზე შესრულებული ფრესკის შექმნისას ოსტატი,

4 მინიატურებში წარმოდგენილი შეიარაღებისა და აღჭურვილობის სრული ნუსხა, როგორც ვთქვით, ხელნაწერს დართული აქვს დასაწყისშივე.

5 ზემო სვანეთის ფასადები შემკულია რელიგიური ხასიათის სიუჟეტებით (იფრარი, იფხი, ნაკიფარი, ლალამი, ადიში და სხვ.) და მათი უმეტესობა ფრაგმენტების სახითაა შემორჩენილი და საჭიროებს საკონსერვაციო სამუშაოების ჩატარებას.

6 ამ ეკლესიის სხვა ფასადებიც შემკულია ფრესკული მხატვრობით, მხოლოდ რელიგიურ თემაზე. დასავლეთ ფასადზე წარმოდგენილია უფლის დიდების კომპოზიცია, აღმოსავლეთ ფასადზე - წმინდა ევსტათეს ნადირობის სცენა, სამხრეთ ფასადზე - ცხენზე ამხედრებული წმინდა მეომრები.

როგორც ჩანს, მოსე ხონელის “ამირანდარეჯანიანს” ეყრდნობოდა, რადგან სიუჟეტური მხარე თხზულების შესაბამისად ვითარდება. ფრიზულად გაშლილ ფრესკაზე წარმოდგენილია მარცხნიდან მარჯვნივ: ამირანის მიერ ვეშაპის განგმირვის სცენა; ამირანის, დევისა და ვეშაპის შებრძოლება, რომელსაც მოსდევს ამხედრებული ბადრის, სეფედავლასა და უსიბის ფიგურები. ფრესკა წარმოდგენილია მოჩარჩოებულ არეზე. ამირანის მიერ ვეშაპის განგმირვის სცენაში, სადაც მან მუცელი გაუპო ვეშაპს რათა იქიდან ამოსულიყო, მებრძოლს შემართული აქვს ხმალი. მისი სახე უწვევრულია, თუმცა მომდევნო კომპოზიციაში მხატვარს ის წვერით გამოუსახავს. ეს უნდა მიუთითებდეს ფრესკაზე წარმოდგენილ კომპოზიციათა ქრონოლოგიურ თანხვედრაზე საგმირო ეპოსის ტექსტთან, სადაც სიუჟეტები სწორედ ამ თანმიმდევრობით ვითარდება. როგორც ჩანს, ამირანი წარმოდგენილია სიმბოლურად, წვერის გარეშე, იმ ეპიზოდში, რომელიც უფრო ადრე მოხდა. ამ თვალსაზრისით, ლაშთხვერის ეკლესიის საფასადო მხატვრობა ავლენს სიახლოვეს თავად ტექსტთან, რაც გვაფიქრებინებს, რომ ის წარმოადგენს კეთილისა და ბოროტის ბრძოლის სიმბოლურ გამოსახულებას, რომელიც გადაწყვეტილია ქართულ სინამდვილეში გავრცელებული საგმირო ეპოსის სიუჟეტის მიხედვით.

ლაშთხვერის ფრესკაზე გამოსახულ მეომართა აღჭურვილობა H-384-ის მინიატიურებში წარმოდგენილი პერსონაჟებისაგან განსხვავებით, უფრო სადა და ნაკლებად დეკორირებულია, შეიარაღება კი, ხელნაწერში წარმოდგენილი აღჭურვილობის ნუსხის გათვალისწინებით, მწირია.

მუზარადები ერთი ტიპისაა, ისინი ზემოთ ვიწროვდება და ბოლოვდება ბურთით, რომელშიც გაყრილია ისეთივე მოწითალო-მოყავისფრო თასმა, როგორიცაა მათი საბრძოლო კაბები, ფარები და ცხენების ლაგამი. მსგავსი სახის თასმები ხშირად გვხვდება საბრძოლო სიუჟეტის მქონე მინიატიურებში (მაგ. ჯრუჭის ფსალმუნის H-1665, XV ს.).

ლაშთხვერის ეკლესიის საფასადო ფრესკაზე წარმოდგენილი მეომრების ჯაჭვის პერანგები, როგორც მეომრის დამცავი კორპუსი, ისევეა დამუშავებული მხატვრული თვალსაზრისით, როგორც მუზარადები. რკინის წნული მუზარადის მსგავსად აქაც გამოკვეთილია ჯაჭვის კბილებით, რომლებიც ერთმანეთის გასწვრივ აგურისებრი წყობით მორკალულ მუქ ლურჯ ზოლებადაა ჩაწყობილი. ლაშთხვერის ფრესკაზე წარმოდგენილი ჯაჭვის პერანგები ძალიან სადა და უბრალოა, რაც განაპირობებს მათ უშუალო ხასიათს. ამ თვალსაზრისით, ის განსხვავდება H-384-ის პერსონაჟთა აბჯრისაგან, რომელსაც ქერცლოვანი წყობა აქვს.

ლ. გაბრიაძე

ლაშთხვერის ფრესკაზე წარმოდგენილ მეომართა შეიარაღება ხელნაწერი H-384-ის პერსონაჟთა შეიარაღებასთან შედარებით უფრო მწირია და შედგება შუბის, მრუდე ხმალის, მახვილისა და ფარისაგან, რასაც ემატება დევის ანთებული მაშხალა.

ხმალი, რომელიც ამირანს უჭირავს ვეშაპის განგმირვის სცენაში მოხრილია, ძლიერაა წაწვეტებული და ბასრი პირი აქვს. მსგავსი ტიპის ხმალი ხელნაწერის H-384 მინიატურებში არ გვხვდება.

თითოეულ სიუჟეტს ახლავს განმარტებითი წარწერა.

მიუხედავად იმისა, რომ წარწერაში ამირანის მოწინააღმდეგედ ნახსენებია მხოლოდ ერთი პერსონაჟი - დევი, ნ. ალადაშვილისა და ა. ვოლსკაიას (Аладашвили, Вольская 1987) ნაშრომში წარმოდგენილ ფრესკის სქემას თუ დავაკვირდებით, კომპოზიციაში მესამე პერსონაჟიც გაირჩევა, რომელიც ვეშაპი უნდა იყოს. ვეშაპის გარკვეული ნაწილი დღესაც განირჩევა ფრესკაზე. სიუჟეტის კომპოზიციური მიმართებები გვაფიქრებინებს, რომ შესაძლოა დევი ვეშაპზე ყოფილიყო ამხედრებული.

ვეშაპი გვხვდება ხელნაწერი H-384-ის ილუსტრაციებშიც. კერძოდ მინიატურაზე, რომელზეც გამოსახულია ვეშაპთან მეზომოლი ამირანდარეჯანისძე (ფ. 65r). მინიატურაზე ვეშაპი ქერცლოვანი ტყავის მქონე ფრთოსან არსებადაა წარმოდგენილი. ლაშთხვერის ფრესკაზეც მსგავსი ტიპის ვეშაპს ვხედავთ, რაც ნაწილობრივ განირჩევა ფრაგმენტულ მხატვრობაზე.

მსგავსია ლაშთხვერის საფასადო ფრესკასა და ხელნაწერი H-384 ხელნაწერის მინიატურებში წარმოდგენილი დევის ფიგურები, რომელთაც ბეწვი და ორი რქა აქვთ. ეს დევის იკონოგრაფიის გავრცელებული ვარიანტია, რომელიც გვხვდება XVII-XVIII საუკუნეების ქართული საერო ხელნაწერების საილუსტრაციო გაფორმებაშიც, კერძოდ სპარსული სალიტერატურო ძეგლის “შაჰ-ნამეს” ქართულ პროზაულ (ხელნ. S-1594 “უთრუთიან-საამიანი”, 1647 წ.) და ლექსით ვერსიებში (ხელნ. H-61 “უთრუთიანი”, XVIII ს.).

ჩაჟაშის ეკლესიის საფასადო მხატვრობა უფრო მეტადაა დაზიანებული ვიდრე ლაშთხვერისა. ჩრდილოეთ კედელზე წარმოდგენილია სამი მეომრის ფიგურა - პორტრეტული გამოსახულებები, რომლებიც მიემართებიან მარცხნიდან მარჯვნივ. ფრესკა იმდენად ცუდადაა შემორჩენილი, რომ მას ფრაგმენტული ხასიათი აქვს და რთული სათქმელია თუ რამდენად მიჰყვებოდა ოსტატი “ამირანდარეჯანის” თხზულების სიუჟეტურ ხაზს.

მეომრები $\frac{3}{4}$ ბრუნში არიან წარმოდგენილნი, თავზე რიდიანი მუზარადი ახურავთ, მარცხენა ხელში ფარი უჭირავთ, მარჯვენაში კი ხმალი. მოხატულობა შესრულებულია თეთრ ფონზე ხაზობრივ-გრაფიკული მანერით.

დღეს რთულია იმის თქმა მეომრები ამხედრებულნი არიან ცხენზე თუ ფეხით მიემართებიან მათ წინაშე წარმოდგენილი სცენისკენ. მიუხედავად იმისა, რომ ზემო სვანეთში არსებობს საუკუნეებით განმტკიცებული ტრადიცია ამხედრებული მეომრების გამოსახვისა და ლაშთხვერის ფრესკაზეც ისინი ცხენზე მსხდარნი არიან წარმოდგენილნი, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ჩაჟაშშიც ცხენოსან მეომრებთან გვქონდეს საქმე; ცხენის გამოსახულების კვალს არ ვხვდებით კომპოზიციის დანარჩენ ნაწილზეც.

სამი ფიგურისაგან შედგენილი კომპოზიცია წარმოდგენილია ყოველგვარი მოჩარჩოვების გარეშე და იკითხება მარცხნიდან მარჯვნივ, განსხვავებით ლაშთხვერის საფასადო მხატვრობისაგან. ნახატი უფრო უხეში და ხისტი. სახეების შესრულების მანერა გვაგონებს პერსონაჟთა სახეებს თავაქარაშვილისეული “ვეფხისტყაოსნის” H-599 ხელნაწერის საილუსტრაციო გაფორმებიდან (ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა 1951: 51-52).

ფრესკაზე განირჩევა წარწერა - ბადრი - მხედრულით.

მეომართა აღჭურვილობა შედგება რიდიანი მუზარადის, ფარის, მახვილისა და ხმალისაგან. თუმცა სავარაუდოდ მეზრძოლებს ჯაჭვის პერანგი და საბრძოლო კაბაც ამშვენებდათ.

ლაშთხვერისა და ჩაჟაშის ექსტერიერის ფრესკათა მაგალითზე ჩანს თუ როგორი თავისუფალია ოსტატი წერის დროს ქრისტიანულ სახვით ხელოვნებაში არსებული მხატვრული ტრადიციისაგან და როგორ აძლევს თავს შემოქმედებითი მრავალფეროვნებითა და თავისებური ინტერპრეტაციით წარმოგვიდგინოს საერო სიუჟეტი - ბატალური სცენა “ამირანდარეჯანიანის” საგმირო ეპოსიდან. ამირანი და მისი თანამებრძოლები მოიაზრებიან როგორც უფლის ნების აღმსრულებელ წმინდა მხედრებად, რომლებიც ბოროტების დამორგუნველ ძალას და გამარჯვებულ სიკეთეს განასახიარებენ.

ლაშთხვერისა და ჩაჟაშის საფასადო ფრესკათა და ხელნაწერის H-384-ის იკონოგრაფიულ-სტილისტური ანალიზის საფუძველზე ვლინდება ოსტატისეული ფორმათგანცდის ის ექსპრესიულ-დრამატული ხასიათის მქონე გამომსახველობითი ენა, რომელიც ერწყმის საგმირო ხასიათის ნაწარმოებს.

ხელნაწერი H-384-ის მინიატურები ლაშთხვერისა და ჩაჟაშის ფრესკათაგან განსხვავდებიან დრამატული ხასიათით, რაც ხაზგასმულია მხატვრობის ექსპრესიული გადაწყვეტით - ფიგურათა დისპროპორციით, მათი პოზის არარეალისტურობით, ბრძოლის სცენაში მინიშნებებით სისხლზე.

ხელნაწერი H-384-ის საილუსტრაციო გაფორმების შესწავლას დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც შუა საუკუნეების ქართული მხატვრობის, ისე

ლ. გაბრიაძე

სამხედრო მატერიალური კულტურის შესწავლის თვალსაზრისით, რადგან ქართულ სინამდვილეში ის წარმოადგენს ერთადერთ ხელნაწერს, რომელშიც მოცემული გვაქვს აღჭურვილობის ტაბულა დასახელებათა ნუსხით.

ლიტერატურა:

ამირანაშვილი 1971: ამირანაშვილი შ., ქართული ხელოვნების ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1971.

თაყაიშვილი 1937: თაყაიშვილი ე., არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში 1910 წელს, პარიზი, 1937.

ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა 1946: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, II კოლექცია, ტ. I, ილ. აბულაძის რედაქციით, თბილისი, 1946.

ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა 1951: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, II კოლექცია, ტ. II, ილ. აბულაძის რედაქციით, თბილისი, 1951.

Аладашвили, Вольская 1987: Аладашвили Н. Вольская А., “Фасадные росписи Верхней Сванети (X-XVII)”, *Ars Georgica* #9, Tbilisi 1987.

Бакрадзе 1864: Бакрадзе Д., Сванетия, Записки Кавказского отдела Русского географического общества, кн. VI, Тифлис, 1864.

Вирсаладзе 1955: Вирсаладзе Т., Фресковая роспись художника Микаеля Маглакели в Мацхвариши, *Ars Georgica*, Т. 4, Тб., 1955.

Уварова 1904: Уварова П., Поездка в Пшавию, Хевсуретию и Сванетию, Материалы. по археологии Кавказа, вып. X, Москва, 1904.

Шервашидзе 1964: Шервашидзе Л. А., О грузинской светской миниатюре, Тб., 1964.

Шервашидзе 1956: Шервашидзе Л.Н. , Стенные росписи с сюжетами “Амиран Дареджанисдзе” в Сванетии, Сборник АНГССР, т. XVII, N5, 1956.

Arts and Humanities (miscellaneous)

Illustration of “Amirandarejaniani” Heroic Epos in Medieval Georgian Art

Lana Gabriadze

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Tbilisi, Georgia
lannagabriadze@gmail.com

Keywords: *Miniatures of the manuscript, Battle scenes, Wall painting.*

In Medieval Georgian painting, battle plot themes appear in ecclesiastic manuscripts as well as in wall paintings and late-feudal secular manuscripts.

Battle scenes with plots like battle of equestrians, siege of fortresses, military campaigns, etc. set number of tasks to the painter, related to conveying the motion in complex multi-figure compositions, distribution of the plot into dispositions, etc.⁷

Studying battle themes is very important not only from the viewpoint of identification of the artist’s individual manner, but for studying military life, weapons, military dressing, horse harnessing and other everyday elements, taken by the artist from his contemporary environment when reflecting material culture existing in his reality.

In this article we will touch the frescos with plots from “Amirandarejaniani” heroic epos, preserved on facades of Lashtkhveri (XV c.) and Chazhashi (XVII c.), Zemo Svaneti⁸ and compare them with the miniatures with battle themes of “Amirandarejaniani” manuscript, re-written and illustrated in 1824⁹, identify artistic-stylistic peculiarities, characteristic for each of them. As the chronological succession of the survived artworks of “Amirandarejaniani” epos is represented as follows: Lashtkhveri Taringzeli façade paintings, façade paintings of Chazhashi church and

⁷ L. Shrvashidze, On Georgian Secular Miniature, Tb., 1964, p. 1

⁸ I. A. Journey to Free Svaneti, “Notes of Caucasian Division of Russian Imperial Geographic Society”, Vol. III, Tiflis 1855, 192 Table II, Fig. 20; D. Bakradze, Svaneti **Notes of Caucasian Division of Russian Geographic Society**, Vol. VI, Tiflis, 1864, p. 91; P. Uvarova, Journey to Pshavi, Khevsureti and Svaneti, Materials of Caucasian Archeology, ed. X, Moscow, 1904, p. 64; E. Takaishvili, Archeological Expedition in Lechkhumi and Svaneti, Paris, 1937, p. 330-331; T. Virsaladze, Murals of the Painter Michael Maglakeli in Mastkhvarishi, **ArsGeorgica**, Vol. 4, Tb., 1955, p. 169; Sh. Amiranashvili, History of Georgian Art, vol. I, Tb., 1971, pp. 388-389; L.N. Shervashidze, **Wall paintings with “Amirandarejaniani” themes in Svaneti, Collection of the Academy of Science of Georgian Soviet Socialist Republic**, vol. XVII, N5, 1956; L.N. Shervashidze, the above paper, p.p. 136-142, Fig. XL, XLI.

⁹ Description of Georgian Manuscripts, H collection, vol. I, Tb., 1946

H384 miniatures of the manuscript, we conducted iconographic-stylistic analysis according to the chronological framework.

Façade paintings of Zemo Svaneti churches have survived in the form of fragments.¹⁰ Façade mural painting of Lashtkhveri and Chazhashi churches is interesting because it represents the only secular plot on church wall and we have the opportunity to compare it with miniature painting on Mose Khoneli (XII c.) heroic epos plot.

Artistic decoration of these two churches is interesting and deserves interest not only from the viewpoint of artistic-iconographic value, but from ideological-symbolic viewpoint – they represent somehow different form of representation of battle themes in Georgian Christian painting. The topic of struggle of the good and evil, which often appears in artistic scheme of church interiors in the form of scramble between warrior saints and fairy-mythological creatures, in this case, is depicted on the exterior of Lashtkhveri church in the form of theme, taken from secular heroic epos.

On the north façade of Lashtkhveri Taringeli (Archangel) church, right on the plastered layer, there is a painting,¹¹ spreading wall-wide. The composition is accompanied by Asomtavruli inscriptions, positioned horizontally near the heads of the images.

Obviously, in the process of creation of the fresco, made on Lashtkhveri church façade, the artist was relying on “Amirandarejaniani” by Mose Khoneli, as the theme develops according to the mentioned story. The following scenes are represented on frieze-shaped fresco from the left – Amiran, piercing the whale; struggle of Amiran, giant and whale, followed by the figures of Badri, Sefedavla and Usibi on horsebacks.

Decorative design of garment and equipment is linked to characteristics of material, especially on the chain mail and helmet, where the chain sections are positioned along each other like dark blue strips, bowed like scale, making the chain-mail texture more prominent against light-blue background. Light blue, brownish, reddish, brick-red paints are used in the painting.

Although only one character – the giant – is mentioned in the inscription as Amiran’s enemy, if we carefully inspect the fresco scheme, presented in N. Aladashvili’s and A. Volskaya’s paper, the third character is also distinguishable, which should be a whale. Certain part of the whale is still visible on the fresco. Compositional dispositions of

¹⁰ Facades in Zemo Svaneti are decorated with religious themes (Iprari, Ipkhi, Laghami, Adishi, etc.). Majority of them have survived in the form fragments and require conservation works.

¹¹ Other facades of this church are also decorated with wall paintings, but on religious themes. The Lord’s glorification composition is represented on the west façade, on the east façade – St. Eustatius’ hunting scene, and on south façade – saints- warriors on the horsebacks.

the theme make us suppose that the giant might be sitting in the back of the whale.

In Lashtkhveri paintings the horse head is often turned by $\frac{3}{4}$, indicating the aspiration towards conveying the motion¹² - linking to the trends of paintings of Palaiologoss period on the example of Ubisa¹³ and Sori¹⁴. And since XV c. the principle of representing horse head with $\frac{3}{4}$ turn was substituted by the trend of their depicting in profile. Therefore, Leon Shervashidze supposes that Lashtkhveri façade painting could be done in the second half of the XIV century.¹⁵

Façade paintings of Chazhashi Church are more damaged than those of Lashtkhveri. Figures of three warriors, heading from the left to the right are depicted on the north wall. The fresco is frieze-shaped.

Presently it's difficult to say whether the warriors are ride horses or walk towards the scene in front of them. Although centuries-long tradition of depicting warriors on horsebacks exist in Zemo Svaneti and in Lashtkhveri frescos they are depicted on horsebacks, it is less probable that in Chazhashi we have to deal with mounted warriors; there are no traces of horse images in the remaining part of the composition either.

Assumedly, on the right side of the warriors, scene from heroic epos – Amiran's struggle with giant - was presented.¹⁶ However, the fresco is so badly damaged that it is practically illegible. It is hard to judge whether the painter of Chazhashi façade was familiar with Lashtkhveri paintings, but it is more likely that on Chazhashi façade Amiran's struggle with giant was depicted, during which Amiran was accompanied by fellow warriors on Lashtkhveri composition. However, if we also consider the probability, that Chazhashi painter might not have seen Lashtkhveri fresco, then it's not excluded that he could depict some other themes from heroic epos.

Inscription "Badri" in Mkhedruli is legible on the fresco.

The armor of the warriors consists of helmet with face shield, shield, sword and saber. Supposedly, the warriors also had chain mail and battle-robe on.

On Chazhashi example it is well seen how free the master is from artistic tradition, existing in Christian painting, in the process of painting and how he allows himself to present secular plot – battle scene from heroic epos – with creative diversity and his own interpretation.

Code "Amirandarejaniani", dated by 1824 is preserved in the National Center of

12 L. N. Shervashidze, the mentioned paper, p. 140

13 N. Burchuladze, Ubisi Monastery icons and wall paintings, For the History of Ubisi Monastery, Tb., 2006, Fig. 64, Tab. 70, p.p. 161-181

14 I. Chichinadze, Paintings of Sori St. George Church, Tb., 2014, Tab. XXIV

15 L. N. Shervashidze, the mentioned paper, p. 140

16 Ibid, p. 141

Manuscripts under the call mark H-384.¹⁷ The manuscript I have rewritten in one column, in Mkhedruli.

The code is illustrated. There are total 29 miniatures and their majority depicts battle theme. The first pictorial image of the manuscript is the Table of equipment, together with explanations.

We will touch only some of them, analysis of which will allow us to judge about artistic-stylistic characteristic of the miniatures and their relation to wall paintings. Based on outstanding expressiveness, expressive-dramatic nature of battle themes and interesting iconography, we have selected several illustrations from the manuscript:

Fig. 26r inscription: “braking in the cave by Amiran and his companions and killing giants”.

The composition spreads all over the sheet. In the cave, Amiran, his three companions, two giants, etc. are depicted.

Fig. 28v Amiran, killing giants in the castle and liberating Nator Nasreli.

Castle, where struggle of giants and warriors occurs, is depicted in the top part of the composition.

Six dismounted warriors and their horses are depicted in the bottom part of the composition.

The composition depicts struggle of mounted warriors.

General expressive nature of the miniatures makes the manuscript twice as impressive with consideration of its content. Their dramatic nature is conditioned by the blood, depicted in the composition and, in some cases, the warriors, cut into two parts.

From iconographic viewpoint, in miniatures, as a rule, the armor, depicted in the form of chain wicker, decorated chabalakhi (special head wear), which differed from each other based on the level of importance and accent attached to the figure, wearing it: if the helmet belongs to the principal character, it is more decorated and different from others. The armbands are decorated if the principal character wears it. A sword and a saber are often used in H 384 miniatures of the manuscript.

Miniatures (H 384) of Amirandarejaniani” manuscript, as well as façade paintings of the two churches in Zemo Svaneti are remarkable for their artistic value and from the viewpoint of iconographic peculiarities in the context of artistic tradition of that time.

Iconographic specificity of façade compositions of Zemo Svaneti is manifested in creative freedom of the master, which is conditioned by secular nature of the plots.

¹⁷ Description of Georgian manuscripts, H collection, vol. I, Tb., 1946

When depicting ecclesiastic scenes, the painter considers artistic traditions, existing in the ecclesiastic wall painting, and when creating secular scenes, he is relatively free and allows himself to illustrate this or that plot in his own interpretation.

On Lashtkhveri and Chazhashi example it is well seen how the master represented Amiran and his brothers-in-arms as the riders, executing the Lord's will, perceived as the force, suppressing evil and personifying victorious good. If certain elements of Lashtkhveri paintings aspire towards conveying the volume, emotional loading of color and the painting is tidy and well ordered, Chazhashi fresco creates expressing composition through more expressive graphical line.

Miniatures H 384 of the manuscript differ from Lashtkhveri and Chazhashi frescos by their dramatic nature, stressed by form-based solution of figures as well as expressiveness of colors and accentuated permanent struggle, seen all through the manuscript.

On the basis of iconographic-stylistic analysis of Lashtkhveri and Chazhashi façade frescos and H 384 manuscript the expressive-dramatic language of the master's understanding of forms, confluent with heroic composition, is revealed.

Thus, artistic-stylistic comparison of wall painting and miniature, on the one hand, reveals stability of Georgian artistic traditions from the viewpoint of representation of secular battle plots, aspiration towards searching for new artistic methods of depicting plots, clear manifestation of emotions.

ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (სხვადასხვა)

**ქართული ტრადიციული სამოსის კონსტრუქტორული
დაგეგმარება ქალის კაბის მაგალითზე**

მერაბ დათუაშვილი,

ნინო დოლიძე,

ქეთევან ჩირგაძე,

აპაკი წერილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ქუთაისი, საქართველო

merab.datuashvili@atsu.edu.ge

ნაშრომში მოყვანილია ქართული ნაციონალური ტანსაცმლის კონსტრუქტორული და ტექნოლოგიური დაგეგმარების თავისებურებების კვლევის შედეგები ქალის კაბის მაგალითზე. ქართული ტრადიციული სამოსის, როგორც ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლის შენახვისა და მომავალი თაობებისათვის გადაცემის საქმეში ერთ – ერთ მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს მათი კონსტრუქციული თავისებურებების კვლევა. ქართული ტრადიციული სამოსის სამუზეუმო ექსპონატების კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე განსაზღვრულ იქნა ქართული ქალის კაბის კონსტრუქტორული დაგეგმარების ძირითადი ეტაპები. განსაზღვრულია ქალის ტრადიციული სამოსის კონსტრუქტორული დაგეგმარებისათვის საჭირო ზომითი ნიშნის მნიშვნელობები. ქართული კაბის შემადგენელი ნაწილების კონსტრუქციული განსაკუთრებულობების ანალიზის საფუძველზე დადგენილ იქნა იმ დანამატთა ოპტიმალური მნიშვნელობები და მათი პერიმეტრზე გადანაწილების თავისებურებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ კონსტრუქციის მოხერხებულობას. მოყვანილია ქართული კაბის კონსტრუქციული ნახაზი და თარგების კომპლექტი.

საკვანძო სიტყვები: ტრადიციული სამოსი, კონსტრუქტორული დაგეგმარება, ქალის კაბა.

ქართული ტრადიციული სამოსის, როგორც ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლის შენახვისა და მომავალი თაობებისათვის გადაცემის საქმეში მნიშვნელოვანია მისი კონსტრუქციებისა და დამუშავების ტექნოლოგიების შესწავლა. როგორც ცნობილია, დროთა განმავლობაში შეინიშნება ეროვნული სამოსის ფორმებისა და დამზადების ტექნოლოგიის ტრანსფორმირება და სტილიზაცია, რის გამოც ისინი დიდ სახეცვლილებას განიცდიან და თანდათან ცილდებიან ორიგინალს. აქედან გამომდინარე, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ეროვნული სამოსის სამუზეუმო ექსპონატების

შესწავლას, მათი ფორმების, კონსტრუქციებისა და დამზადების ტექნოლოგიების ანალიზს და მათ კონსტრუქტორულ და ტექნოლოგიურ დაგეგმარებას ორიგინალთან მაქსიმალურად მიახლოებული ასლების დასამზადებლად. აღნიშნულის აუცილებლობას განაპირობებს ის, რომ ეროვნული სამოსის სამუზეუმო ექსპონატების დიდი ნაწილი დაზიანებული და მრავალჯერ რესტავრირებულია, რის გამოც მათთან კონტაქტი შეზღუდულია სპეციალისტებისა და ქართული მატერიალური კულტურით დაინტერესებული ფართო საზოგადოებისათვის.

ქალის ქართული ტრადიციული სამოსი განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით გამოირჩეოდა. მის ძირითად სახეს წარმოადგენდა კაბის სხვადასხვა სახეობები, ახალუხი, პერანგი და ზედა სამოსი. ქართული კაბები ძირითადად გვხვდება როგორც მთლიანი სიგრძის ისე წელის ხაზზე გადაჭრილი (ქვედა კაბა და კორსეტი), გამოყვანილი და სწორი სილუეტებით. ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებში ძირითადად გავრცელებული იყო ქართული კაბის „სახლართავიანი“ (სურ.1), „გუჯასტიანი“ და „წელიანი“ ვარიანტები.

სურ.1. ქართული კაბა

მ. დათუაშვილი, ნ. დოლიძე, ქ. ჩირგაძე

ქართული კაბა - გამოყვანილი სილუეტისაა, წელის ხაზზე გადაჭრილი, ორი ამოღებულობით, სიგრძით კოჭებამდე; ზედა ნაწილის წინა ქვედა განაჭერი ნაპირი შუა ცენტრალურ ხაზზე სამკუთხა ფორმის, დაგრძელებული; ყელის ამოღებულობა სამკუთხა დეკოლტით, შიგა მხრიდან მოსახსნელი დეკორატიული ჩასადგმელი - გულისპირით. კაბის ქვედა წინა ნახევარი ოთხნაწილიანი; უკანა ქვედა ნახევარი სამნაწილიანი. კაბა წელის ხაზზე მუშავდება ნაოჭით. კაბის ზედა და ქვედა ნაწილები ერთმანეთთან შეერთებულია მხოლოდ წელის ხაზის უკანა ნახევარზე. შესაძლებელია კაბის ზედა და ქვედა ნაწილები ერთმანეთთან არ იყვეს შეერთებული. ქვედა კაბა წელის ადგილმდებარეობაში მუშავდება მიკერებული ქაშრით. სახელო ჩაკერებული, ორმაგი. ზედა სახელო ორნაკერიანი. ქვედა სახელო ერთნაკერიანი, ბოლოში დავიწროებული. ზედა სახელო ილღის ადგილმდებარეობიდან იდაყვის ხაზამდე შეერთებული, შემდეგ კი გახსნილი. როგორც ზედა ისე ქვედა სახელო მუშავდება ყოშით ან მის გარეშე. წელის ხაზზე კაბა გაფორმებულია სარტყელით, რომელიც უკანა მხარეს იკვრება დუღმებით ან ტესმით.

გულისპირი, სარტყელი და ყურთმაჯის ბოლოები დამუშავებულია სარჩულით და გაფორმებულია ოქრომკედით; ფერადი აბრეშუმის ნაქარგით; კილიტებითა (ლითონის სხვადასხვა ფორმის ფირფიტები) და მარგალიტის მძივებით; ყურთმაჯიანი სახელო ბოლოში გაფორმებულია სამ-სამი შესაკვრელით ე.წ. „კაკებით“. კაბის ყელის, სამკუთხა ფორმის ამოღებულობის განაჭერი ნაპირი და სახელოს შეხსნილი გაფორმებულია სითვით (სირმის ძაფები) და ყაითნით.

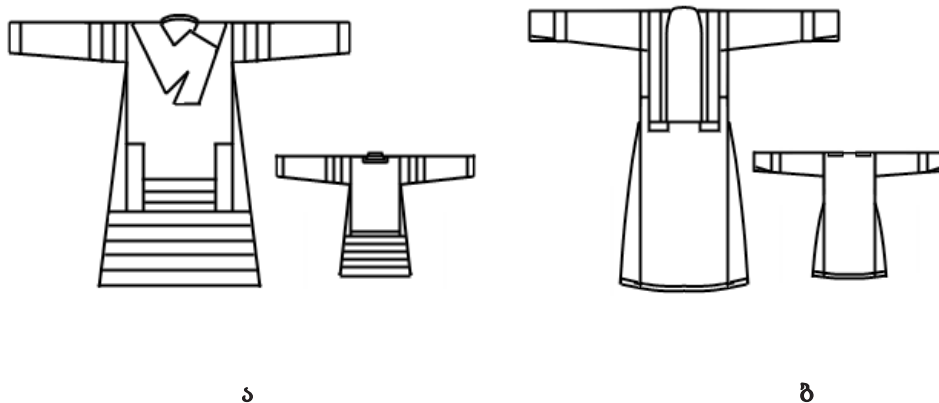
ქართული კაბისაგან მკვეთრად განსხვავებული სილუეტური ფორმითა და კონსტრუქციით გამოირჩევა თუშური, ხევსური, მესხეთ-ჯავახელი, მთიული, ფშაველი და აჭარელი ქალის კაბები.

თუშური კაბა (ნახ.1.ა) – სწორი სილუეტის ფორმის ნაწარმს წარმოადგენს, სიგრძით კოჭებამდე; კალთა და ზურგი მთლიანად აჭრილი, მხრის ნაკერის გარეშე; კალთის წინა ნაწილი ყელის ამოღებულობიდან თემოს ხაზამდე მუშავდება წითელი ან შავი მაუდის გულისპირით „გულღიათი“; ყელის ამოღებულობა მართკუთხა დეკოლტეს ფორმის; წელის ხაზიდან კაბის გვერდის განაჭერი ნაპირი დამუშავებულია ჩასადგმელით, რომელიც წინა მხრიდან უერთდება კალთის გვერდის ნაწილს, ხოლო უკანა მხარეს ზურგის გვერდის ნაწილს; ზედა და შიგა სახელოების ბოლოები გაფორმებულია შავი და ფერადი შალის ქსოვილის ზოლებითა და ნაჭრელებით; გულისპირი მოქარგულია და შემკული სხვადასხვა თვლებით, ღილებით, ბალთებით,

მეწკვებით და კანტებით; კაბის ქვედა განაჭერი ნაპირი გაფორმებულია აბრეშუმის ძაფის გრეხილებითა და მოწნული თოკებით; სახელოს ბოლო დამუშავებულია ქუროთი.

ხევისური ქალის სადიაცო (ნახ.1.ბ) თუშური კაბის მსგავსია იმ განსხვავებით, რომ მისი სიგრძე შუა წვივამდეა, სილუეტი ბოლოში გაფართოებული, წინ გაუჭრელი, იკვრება გულმკერდის მარჯვენა მხარეს ღილითა და შიბით; კალთა მუშავდება გვერდის ჩასადგმელით (აზლოტი) და ქვედა ნაწილისაგან; ქვედა ნაწილი შედგება შუა ხაზზე დეკორატიული ნაკერით ერთმანეთთან შეერთებული და ზურგის მხარეს გადასული ხუთი სხვადასხვა ფერის ტოლის ქსოვილისაგან (ქოქომონი); ყელის უბანი გაფორმებულია ყელის ამოღებულობის ფორმის ნაჭრელით ან იფარაგით(გულისპირით); ზურგის ცენტრალური ნაწილი წელის ხაზზე გადაუჭრელი, შედგება ქვედა ნაწილებისა და ჩასადგმელებისაგან; ქვედა ნაწილი- ხუთ ზოლიანი, ზურგის ჩასადგმელებამდე ქოქომონისგან დაჩაფული (ნაოჭასხმული); საყელო დგარი; ყელის ამოღებულობა ოვალური, მართკუთხა ფორმის ჭრილით; ზურგი და საყელო მხრის ადგილმდებარეობაში დამიბული და გაფორმებული ნაჭრელით

(ფერადი შალის ძაფის წნული); კალთის ქვედა ნაწილთან შეერთების ადგილი და სახელოს ბოლო, გაფორმებულია ნაჭრელით და ნაფთულებით (სხვადასხვა ფერისა და ფორმის ბამბის ქსოვილის აპლიკაცია).

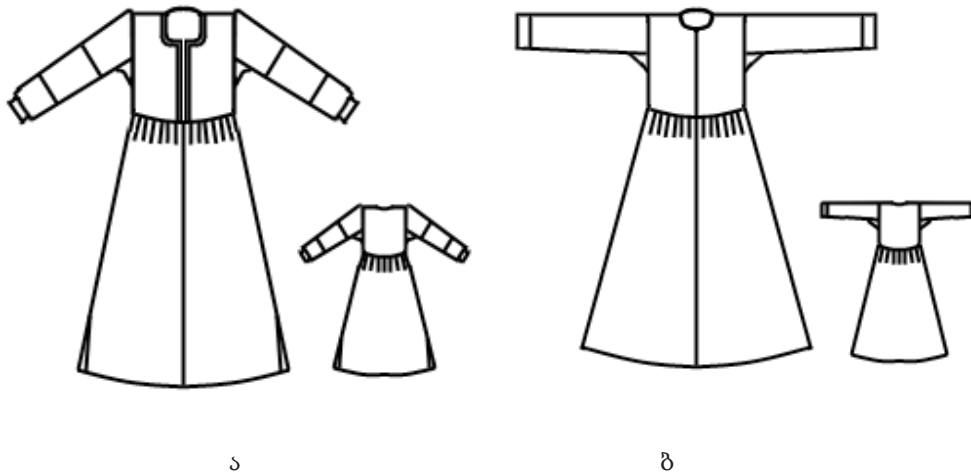
ნახ.1. ა- თუში და ბ-ხევისური (სადიაცო) ქალის კაბა

სამხრეთ საქართველოში გავრცელებული კაბები (ნახ.2.ა) სწორი და ნახევარგამოყვანილი სილუეტით ხასიათდებიან. სამცხე-ჯავახელი ქალის კაბა სიგრძით კოჭებამდე, ბოლოში გაფართოებული, წელში გადაჭრილი; წინ

მ. დათუაშვილი, ნ. დოლიძე, ქ. ჩირგაძე

გახსნილი წელის ხაზამდე; იკვრება მალულად, დედალ-მამალი ხრიკებით; კალთა და ზურგი მთლიანადაჭრილი, მხრის ნაკერის გარეშე; ყელის განაჭერი მრგვალი; სახელოს ზედა განაჭერი ნაპირი სწორხაზოვანი, ერთნაკერიანი, ბოლოში გაფართოებული. კაბის ქვედა ნაწილი ნაოჭასხმული. კაბის კალთა, სახელოსა და კაბის ბოლო განაჭერი ნაპირები გაფორმებულია ყაითნითა და ოქრომკედით.

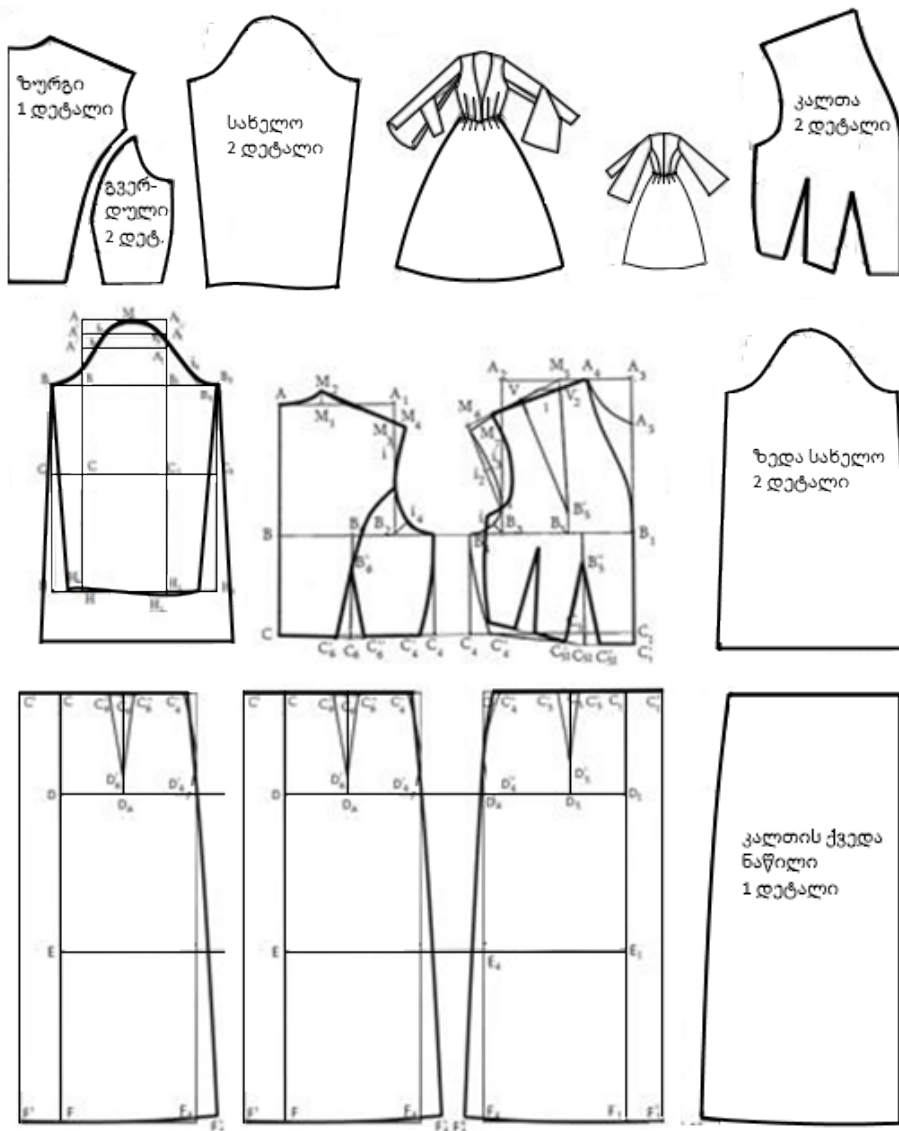
აჭარელი ქალის კაბები (ნახ.2.ბ) მესხეთ-ჯავახელი ქალის კაბის მსგავსია, სიგრძით მუხლს ქვემოთ, ნახევრადგამოყვანილი სილუეტით; იკვრება ღილებით და ღილ-კილოებითწინა შუა ცენტრალურ ხაზზე წელის ხაზამდე; საყელო დგარი. აჭარელი ქალის კაბა იკვრება სადაფის ღილებითა და ღილ-კილოებით; სახელო ილიაში შედგმულით, ზედა განაჭერი ნაპირი ნაოჭასხმული, შედგება სამი ნაწილისაგან; სახელოს ბოლო განაჭერი ნაპირი მუშავდება მანჟეტით. კაბის ქვედა ბოლო დამუშავებულია შავი ფერის ორმაგი არშიით - „შერიდით“; ზედა ნაწილი ვიწრო, ქვედა კი უფრო განიერი; კაბის სარტყელი - დიდი ზომის წელზე მოხვეული და გადაკეცილი ქსოვილი (წელსაკრავი „ბაღი“ - 4 მ სიგრძის ყოფილა); კალთა ყელის ამოდებულიობასა და წინა განაჭერ ნაპირებზე გაფორმებულია ნაქარგებითა და კანტით.

ნახ.2. ა-მესხეთ-ჯავახეთის და ბ-აჭარელი ქალის კაბა

ქალის ტრადიციული ეროვნული ტანსაცმლის დეტალების კონსტრუქტორული დაგეგმარების მიზნით, აუცილებლობა მოითხოვს გარკვეული ნორმებისა და სტანდარტების დაცვით ჩატარდეს ფიგურათა ანთროპომეტრული ზომითი ნიშნების გამოკვლევა. ტიპური ფიგურებისათვის სამოსის კონსტრუქტორული დაგეგმარებისას ჩვეულებისამებრ გამოიყენება

ზომითი ნიშნების სტანდარტულ მნიშვნელობები, ხოლო ინდივიდუალურ შემთხვევებში უნდა განხორციელდეს კონკრეტული კვლევები.

ნახ.1. ქართული კაბის კონსტრუქცია და თარგების კომპლექტი

ქალის ტრადიციული ეროვნული სამოსის დეტალების კონსტრუქტორული დაგეგმარების მიზნით გამოყენებულ იქნა პროპორციული გაანგარიშებითი მეთოდი, რომლის შემთხვევაში ზუსტდება მხოლოდ გულმკერდის

მ. დათუაშვილი, ნ. დოლიძე, ქ. ჩირგაძე

გარშემოწერილობის მნიშვნელობა (დათუაშვილი 2010: 187). აღნიშნული ზომითი მნიშვნელობა წარმოადგენს გაანგარიშების საუბველს და მისი გამოყენებით ხორციელდება დანარჩენი ზომითი ნიშნების დადგენა. აღნიშნული საკითხი ეფუძვნება ერთმთავარ საკითხს, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ სხეულის ყველა ნაწილები ერთმანეთის პროპორციულია.

კონსტრუქციული ნახაზის დამუშავებისას გაზომვის შედეგად მიღებულ მნიშვნელობებს ემატება დანამატი თავისუფლებაზე. დანამატის მნიშვნელობა როგორც თავისუფალ გამოწყობილობაზე, ისე გამოყვანაზე წელის არეში არ შეიძლება განისაზღვროს მინიმალური მნიშვნელობით. მისი მნიშვნელობა ცვალებადია და დამოკიდებულია მოდელის სახეზე (Радченко. 2012: 454). აღნიშნული საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია ქართული ტრადიციული სამოსის კონსტრუქტორული დაგეგმარების პროცესებში.

კვლევის შედეგად დადგენილი საწყისი მონაცემებისა და კონსტრუქციული დანამატების საფუძველზე განხორციელებულ იქნა სხვადასხვა სახის ქალის ტრადიციული ეროვნული სამოსის კონსტრუქტორული დაგეგმარება. ნაშრომში მოყვანილია ქართული სახლართავიანი კაბის კონსტრუქციული ნახაზი და თარგების კომპლექტი.

ჩატარებული კვლევების შედეგები განზოგადებული იქნა საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ქალის ტრადიციული სამოსის კონსტრუქტორული დაგეგმარების პროცესებში (დოლიძე ... 2017: 188). აღნიშნული კვლევის შედეგები ნიშნელოვან წვლილს შეიტანს ქართული ეროვნული სამოსის პოპულარიზაციის საკითხებში და ხელმისაწვდომი იქნება ქართული მატერიალური კულტურით დაინტერესებული ფართო საზოგადოებისათვის.

ლიტერატურა:

დათუაშვილი 2010. მ. დათუაშვილი. სამკერვალო ნაკეთობათა კონსტრუქციული დამუშავების საფუძვლები. ქუთაისი: აწსუ, 2010.

დოლიძე ... 2017: ნ. დოლიძე, მ. დათუაშვილი, ქ. ჩირგაძე, ი. უგრეხელიძე, ი. ჩარკვიანი, ლ. ლურსმანაშვილი, გ. კვანტიძე 2017. ქართული ეროვნული სამოსის კონსტრუქტორული და ტექნოლოგიური დაგეგმარება. ქუთაისი: აწსუ, 2017.

Радченко 2012: Радченко И.А Основы конструирования и моделирования одехды.-М.; «Академия», 2012.

კვლევა განხორციელდა „შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის“ ფინანსური მხარდაჭერით.

Arts and Humanities (miscellaneous)

**Design Planning of Georgian Traditional Clothes at
the Example of Woman's dress**

Merab Datuashvili,

Nino Dolidze,

Ketevan Chirgadze

Akaki Tsereteli State University,

Kutaisi, Georgia

merab.datuashvili@atsu.edu.ge

Keywords: *Traditional Clothes; Design Planning, Woman's dress.*

Georgian traditional clothes are products of human creativity that are invested with cultural significance in a society and as an item of tangible cultural heritage, it requires to be maintained and bestowed for the benefit of future generation. In this respects it's of great importance to study garment construction and processing technology. From time to time garment manufacturing forms and technology kept changing and due to transformation and stylization traditional clothes were modified to certain degree so that they gradually exceed its original form. Therefore, the study of national costumes of museum exhibits, its forms, construction, analysis of manufacturing technology, apparel construction and production planning to get as close to the original ones as possible seem to be given a place of great significance.

Design planning for Georgian traditional clothes was carried out via proven proportional calculating system. Based on the research results size marks and additive measures were determined to implement construction planning of women's traditional clothing. It was concluded that women's traditional dress, varies from region to region in Georgia according to tightness, overall dimensions, constituent parts, sleeve shapes. In spite of the variety of forms, it's possible to focus on universal base while planning considering construction peculiarities, relevant additive measures and modeling nuances as well.

Georgian dress is such an exquisite item of clothing that it gives any woman class elegance and glamour. This full ankle length tight fitting dress looks so elegant on a perfect figure. There are different types of them: Georgian, Sakhlartavebiani, Gujastiani, and skirts with waistbands. The main adornments of Georgian dress are: a girdle (belt) made of velvet or silk fabric of different colors, chest piece and

cuffs which are decorated with goldthread, sequins and spangles, pearl embroidery. Kurtmajebi (cuffs) are removable elements, which are connected to each other with cords. Women wore long shirt and sheidishi under the Georgian dress. Sheidishi legs were decorated with goldthread ornamental embroidery. The garment for women usually worn in cold weather- katibi was made of velvet of various colors, with silk lining and open sleeves which ended in cuffs. It was bordered with fur and decorated with gold and silver buttons.

One of the most peculiarities of Georgian dress lies in the fact that its headwear consists of several parts. "First they put lechaki on their head, then afterwards chikhti with headscarf was put above lechaki. There was a wooden arc inside chikhti which strengthened it. Lechaki or bagdadi as attached to Chikhti by means of pins. If the garment belonged to the wealthy woman, consequently the pins were astonishingly decorated with precious gems". (Nadirdze). Kabalakhi was also a type of headwear which was adorned with silk-goldthread embroidery.

Women mostly wore white or parti-coloured cotton or silk stockings and high heeled embroidered (koshebi) slippers.

Tushetian women's clothes were distinguished by its simplicity. They paid less attention to the embroidery craftsmanship and adorned their clothes by means of colorful cloth scrapes, herringbone stitches of different colored threads, white color chains and coins. Traditional female clothing are represented by ubiani kaba"chokha", a shirt, paraga, mukhlsapara (apron), katibi and tkav-kaba. The shirt was short and long sleeve sometimes with embroidered collar. Short and sleeveless paraga was usually worn over the shirt and there were two types of them: gvamiani and zoltebiani. Gvamiani paraga was identical with a shirt and its front part was made of broadcloth i.e. sklati, its back part was made of calico. The open front of "zotebiani"paraga was also made of sklat and it was fastened by strings at the back; the chest piece is decorated with velvet and broadcloth scrapes with edges adorned with goldthread braids. Ubiani "chokha" was usually worn over paraga and it was a blue full dress made of homemade wool. Its edges were embroidered with zigzag stitches" kukumo". From the open front was shown paraga with jewellery. The dress was usually worn with an apron "mukhlsapara" and embroidered wool girdle. The sleeve ends i.e. cuffs consisted of three different color wool stripes and were embellished with galloon braided strings, stitches of color silk and ornaments. Ubiani kaba had various kinds of these sleeves and tushtian women changed them on different occasions. They wore short sleeve black katibi which was gathered at the back, but in winter time they wore sheepskin lined tkavkaba with the edges of

fur. Tushetian womens headwear mainly consisted of kuchura and triangle shape mandili which was wide and reached down to the ankle. Mandili was plain without adornments. For footwear they used socks and low-top or high-top colorful shoes (chita).

Thus, studying Georgian traditional clothes of museum exhibits showed that women's traditional clothing were different in various regions of Georgia and distinguished by tightness degree, high ergonomic indicators, intended to provide optimum comfort and to avoid restricted movement. Based on modern construction methodology basic grid for women's traditional clothing, and construction of Georgian dress were implemented as well as a set of templates. In the following stage Research results will be generalized and integrated in the process of design planning for women's traditional garments of different regions.

The survey was implemented with the financial support of "Shota Rustaveli National Science Foundation".

ისტორია

ქუთაისის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი
სარგის კაკაბაძის შრომებში

იგორ კეკელია,

კახაბერ ქებულაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
k.kebuladze@gmail.com

გამოჩენილ ქართველ მეცნიერს - სარგის ნესტორის ძე კაკაბაძეს დიდი დამსახურება მიუძღვის, როგორც საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის დოკუმენტური და თხრობითი წყაროების გამომცემელსა და მკვლევარს. თვალსაჩინოა მისი როლი საქართველოს ისტორიის შემსწავლელი სპეციალური საისტორიო დისციპლინების - პალეოგრაფიის, ნუმიზმატიკის, გენეალოგიის, ქრონოლოგიის, მეტროლოგიის, ისტორიული დემოგრაფიის, აგრეთვე ძველი ქართული საერო ლიტერატურის, კერძოდ, რუსთველოლოგიის და საკანონმდებლო ძეგლების პუბლიკაციისა და კვლევის საქმეში.

საკვანძო სიტყვები: ფეოდალური, დვაწლმოსილი მეცნიერი, სამეცნიერო-კვლევითი, ისტორიული წარსული.

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის არაერთი კარდინალური საკითხი სრულიად ახლებურადაა გადაწყვეტილი ანალიტიკური აზროვნების მქონე მეცნიერის უმდიდრეს შემოქმედებით მემკვიდრეობაში. გიორგი მჭედლიძის მართებული შეფასებით, „ქართულმა ისტორიოგრაფიამ თავისი კლასიკურად ჩამოყალიბებული სახე მიიღო, ერთი მხრივ, ბრწყინვალე მეცნიერების - ივანე ჯავახიშვილის, სიმონ ჯანაშიას, ნიკო ბერძენიშვილისა და მათი სკოლის, ხოლო მეორე მხრივ, მათგან ცალკე მოღვაწე სწავლულის - სარგის კაკაბაძის მეცნიერულ შემოქმედებასა და მემკვიდრეობაში“ (მჭედლიძე 2012: 87).

დვაწლმოსილი მეცნიერი დიდი ინტერესს იჩენდა საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი და უმნიშვნელოვანესი ქალაქის - ქუთაისის ისტორიული წარსულის საკითხებისადმი. უპრიანია აქვე აღინიშნოს, რომ 1933 წელს ქუთაისში პედაგოგიური ინსტიტუტის ჩამოყალიბებიდან, იგი აქ მუშაობდა, როგორც საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგე, ვიდრე 1949 წლამდე (წყვეტილით - 1937-1939 წწ.). 1961 წელს საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივის ძველი აქტების განყოფილების გამგისა და მეცნიერ-

თანამშრომლის თანამდებობიდან პენსიაზე გასული სარგის კაკაბაძე შეთავსებით მუშაობდა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორიის კათედრის მეცნიერ-კონსულტანტად, სადაც ირიცხებოდა გარდაცვალებამდე - 1967 წლამდე (იქვე: 89).

სარგის კაკაბაძე ქუთაისში მოღვაწეობის პერიოდში ნაყოფიერი სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობით გამოირჩეოდა. წინამდებარე ნაშრომში ქუთაისის შესახებ მისი ავტორობით 1940 წელს გამოქვეყნებულ სამ სტატიას შევხვებით.

ქუთაისის მდიდარი ისტორიული წარსულის მიმოხილვა დაუსახავს მიზნად სახელოვან მეცნიერს, ნაშრომში - „ძველი ქუთაისი“ (კაკაბაძე 1940: №186: 3-4). ქალაქის მატერიალური კულტურის მთელი რიგი ძეგლებიდან პირველ რიგში ეხება ოდესღაც დიდებულ და თვალწარმტაც ციხის ნაშთს მთაზე, რასაც 10 ჰა-მდე ფართობი ეკავა. მიწის ზედაპირზე ჩანს დანგრეული ზედაციხე, რომლის 15-მეტრიანი კოშკები განგებ ააფეთქებინა იმერეთის მეფე სოლომონ I-მა. მან 1770 წელს ციხე ძლივს გამოგლიჯა თითქმის ერთი საუკუნის მანძილზე შიგ მოკალათებულ თურქ-ოსმალებს. ქუთაისის მეტად მაგარი და აუღებელი ციხის აფეთქებას ს. კაკაბაძე იმ გარემოებით ხსნის, რომ რუსეთის იმპერატორ ეკატერინე II-ის მთავრობამ ე. წ. ქუჩუკ-კაინარჯის ზავით, 1774 წელს, ქუთაისის ციხე ოსმალეთის კუთვნილებად აღიარა. იმერეთის მეფე სოლომონ I-ის, დიდად წოდებულის, წინდახედულობით ოსმალეთმა ვერ განახორციელა რუსეთის იმპერიის მაშინდელი მთავრობის მიერ სხვის ხარჯზე ოსმალთათვის მინიჭებული უფლება, რადგან ციხე, მისი აფეთქების შემდეგ, აღარ არსებობდა და დასაკავებელიც არაფერი იყო. „მაგრამ ეს ღონისძიება, - დანაშებით წერს პროფ. ს. კაკაბაძე, - სასტიკი აღმოჩნდა ჩვენთვის, მომავალი თაობისათვის, რადგანაც ქუთაისში უკვე აღარ ვხედავთ დიდ და ძველ ფეოდალურ ნაგებობის მშვენიერ ძეგლს“ (იქვე). ქუთაისის ციხე-გალავნისა და კოშკების აღწერილობა მოცემულია ნიკიფორე ტოლოჩანოვისა და ალექსი იევლევის საანგარიშო მოხსენებებში, თითოეულის მიერ ცალ-ცალკე, ხოლო მთელი ძველი ქუთაისის გეგმა ნანგრევების მიხედვით აღადგინა ფრედერიკ დიუბუა დემონპერემ 1833 წელს. ქუთაისის ისტორიული წარსულით, ქალაქის მდებარეობით და ბუნების იშვიათი სილამაზით აღტაცებული დიუბუა ძველი ქუთაისის შესწავლის მიზნით აქ ორი თვე იმყოფებოდა (იქვე: 3). ფრანგ მოგზაურს და არქეოლოგს აღწერილი აქვს არა მარტო XIX საუკუნის 30-იანი წლების ქალაქი, არამედ გულმოდგინედ შეუსწავლია ქალაქის ისტორიული სიძველენი და მათი ადგილსამყოფელი ქალაქის გეგმაზე გადაუტანია. ეს გეგმა თან ერთვის მის მიერ 1833-1843 წლებში გამოცემულ შრომას კავკასიაში მოგზაურობის შესახებ.

მკვლევარი გ. მეფისაშვილი, აანალიზებს რა უცხოელი მოგზაურებისა და

ი. კეკელია, კ. ქებულაძე

მწერლების ცნობათა ნაწილს ქუთაისის შესახებ, აღნიშნავს, რომ დიუბუა დე მონპერე „არ ახასიათებს იმდროინდელი ქუთაისის პოლიტიკურ ვითარებას, არ მსჯელობს მეფის რუსეთის კოლონიური რეჟიმის შედეგებზე, იგი უფრო მეტად ქალაქის გარეგნული მხარესა და მისი სამეურნეო ცხოვრების ცალკეულ საკითხებზე ამახვილებს თავის ყურადღებას, რაც ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის ქუთაისის საერთო სახესა და მის პოტენციალზე მაშინდელ საქართველოს ეკონომიკურ და კულტურულ ყოფაში“ (მეფისაშვილი 1971: 44). დიუბუა რიონის მარჯვენა მხარეს, მთაგორიან რელიეფზე გაშენებულ უბნებს მიუთითებდა, რომლებიც ოთხი ნაწილისაგან შედგებოდა: უქიმერიონის ციხესიმაგრე, პლატოზე მდებარე გამაგრებული ზედა ქალაქი, ფერდობზე გაშენებული, გამაგრებული ქვედა ქალაქი, მათ დასავლეთით, გორაკ-ბორცვებზე მდებარე ქალაქის გარეუბანი. მოგზაური ქალაქის დასავლეთით მდებარე გარეუბანში მიუთითებს ოთხი ეკლესიის ნანგრევზე; აგრეთვე მეტწილად ხის სახლებით განაშენიანებულ უბანს, ხოლო გოჭოურას მიდამოებში - აგურის შენობების ნაშთებს. ქალაქის ფარგლებში ოთხ ადგილას მითითებულია ხიდის ნარჩენები. ციხის პირდაპირ, მდინარის აღმოსავლეთ ნაწილში, დიუბუას ცნობით, საბაგრო ხიდი ყოფილა (იქვე: 45-46).

დიუბუა ცდილობდა ქუთაისის ციხის მიდამოებში არგონავტებისდროინდელი კოლხეთის ლეგენდარული მეფის - აიეტისა და მისი ქალიშვილის - მედეას „რაიმე ნამოგონარი ნაშთის“ ამოკითხვას, მაგრამ, ს. კაკაბაძის აზრით, ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა. ეჭვგარეშე მხოლოდ ის ფაქტი დგინდება, რომ ქუთაისის დიდი ციხე თავისი გალავნით, კოშკებითა და რიონის პირამდე ჩამავალი კედლებით, უკვე არსებობდა X საუკუნის მიწურულს, როცა მეფე ბაგრატ III აშენებს ფეოდალური საქართველოს სამდვილ სიამაყეს - ე. წ. ბაგრატის ტაძარს. მკვლევარი იმოწმებს ტაძრის ჩრდილოეთ კედელზე შესრულებულ წარწერას: „ოდეს განმტკიცდა იატაკი ესე, ქორონიკონი იყო 223“. არაბული ციფრებით ნაჩვენები ქორონიკონი 223 უდრის ჩვ. წ. 1003 წელს (იქვე).

ბაგრატის ტაძარი ოსმალებს დაუნგრევიათ 1691 წელს, როდესაც მეფე-პოეტი არჩილი ცდილობდა ზედა ციხეში გამაგრებული ოსმალების გამოდევნას. საფარად გამოყენებული ტაძრის სახურავიდან ქართველებმა სროლა აუტეხეს ოსმალებს და დიდი ზიანიც მიაყენეს მათ. ციხის აღება მაინც შეუძლებელი შეიქმნა. ციხიდან გამოსულმა, გაბრაზებულმა ოსმალებმა ბაგრატის ტაძრის გუმბათი დაანგრიეს. „მას შემდეგ ეს მშვენიერი შენობა დგას ნანგრევების სახით და დროთა სივრცეზე მისი ასეთი დანგრეული სახე უფროდაუფრო ძლიერდება - ძველ ნანგრევებს ახალი ემატებოდა, - წერს

სარგის კაკაბაძე და იქვე დასძენს, - ნანგრევების სახითაც ბაგრატის ტაძარი ამჟამად სტოვებს უდიდეს შთაბეჭდილებას. მისი ლამაზი პროპორციები, მისი მსუბუქად აყვანილი მონუმენტალური კედლები და საკურთხევლის ნაწილი, მისი მდიდრული და მაღალხელოვნური ჩუქურთმოვანი შემკულებანი ამტკიცებენ, რომ ტაძრის მშენებელი ხუროთმოძღვარი გენიალური ნიჭით იყო დაჯილდოვებული და რომ მშენებლობის ტექნიკაც მაშინდელ საქართველოში უმაღლეს წერტილამდე იყო განვითარებული“ (იქვე).

ქუთაისის ციხის ნაშთისა და ბაგრატის ტაძრის აღწერის შემდეგ მკვლევარი ეხება ციხის პირდაპირ, მწვანეყვავილას ბორცვის დასავლეთ ციცაბოზე შემორჩენილ, მეტად ფაქიზად აშენებულ პატარა ეკლესიის ნანგრევს. მართალია, ეკლესიის თალი ჩამონგრეულია და არც რაიმე წარწერა მოიპოვება, მაგრამ, ს. კაკაბაძის თქმით, იმავე დიუბუას მის ნანგრევებში უპოვია კედლიდან ჩამოვარდნილი წარწერიანი ქვა, რომლითაც შესაძლებელია ეკლესიის აშენების თარიღის დადგენა. დიუბუას აზრით, ესაა 1014 წელი. ქუთაისი, როგორც საქართველოს მეფეთა მთავარი ადგილსამყოფელი, განსაკუთრებით დაწინაურდა X-XI სს-ში. ქალაქი იზრდებოდა ახალ-ახალი, დიდი თუ მცირე ზომის შენობებით, ხოლო მათ მხატვრულ გაფორმებაზე ზრუნავდა დიდი გემოვნების მქონე და განათლებული საზოგადოების მოწინავე ნაწილი. „არქეოლოგებისა და ისტორიკოსების საუბედუროდ, ქუთაისს არასოდეს არ გადაჰყრია საუკუნეთა მტვერი. ქუთაისი მუდამ ცოცხალი ქალაქი იყო. აქ მუდამ ცხოვრობდა, მხიარულობდა თუ იტანჯებოდა და თავის ჭაპანს ეწეოდა ხალხი, რაც, რა თქმა უნდა, არ იყო ხელსაყრელი ძველი ნაშთების შესანარჩუნებლად“ (იქვე).

ამის შემდეგ ს. კაკაბაძე ეხება ფეოდალური ხანის ქუთაისის მოსახლეობის რაოდენობას. იმოწმებს რუსეთის ელჩის - ალექსი იევლევის ცნობას, რომელიც 1651 წელს წერდა: ქუთაისის გაღმა-გამოდმა 1000 კომლი ცხოვრობს. „ქუთაისის ამ მოსახლეობას ეჭირა ქუთაისის მთა მთლიანად, ვიდრე ცაცხვების არემდე თანმივლით და რიონის მარცხენა ნაპირის დაბლობი, დაწყებული მწვანეყვავილადან ვიდრე ახლანდელ თეთრ ხიდამდე. ახლანდელი ჯაჭვის ხიდის ადგილას უძველესი დროიდან იყო ხიდი. იქვე და მისგან ჩრდილოეთით რიონის გაყოლებით იყო ბაზარი, სადაც ახლა თეატრი და ქალაქის ბაღია, იქ იყო დიდი მოედანი. ჩვეულებრივ აქ იმართებოდა ჯირითი და სამხედრო ვარჯიშობა. აქვე იმართებოდა სახალხო კრებებიც. უნდა ითქვას, რომ 1000 კომლი ფეოდალური ქალაქისათვის საკმაოდ დიდ მოსახლეობას წარმოადგენდა, მით უმეტეს, რომ მაშინდელ კომლში ითვლებოდა ორთაშუა რიცხვით ორივე სქესის 8-9 სული“ (იქვე). უეჭველია, რომ მოსახლეობის რაოდენობა XI სს-ის ქუთაისში ბევრად მეტი იქნებოდა (იქვე).

ი. კეკელია, კ. ქებულაძე

როგორი იყო მდგომარეობა ქუთაისში X საუკუნეზე უფრო ადრე? - ამ კითხვაზე პროფ. სარგის კაკაბაძის პასუხი შემდეგია: ქუთაისი არა მარტო საქართველოსა და ამიერკავკასიის, არამედ მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ქალაქია. მის შესახებ უძველეს ცნობას გვაწვდის ძვ. წ. III ს-ის ბერძენი მწერალი აპოლონიოს როდოსელი, რომელიც წარმოგვიდგენს არგონავტების ლაშქრობის შესახებ ერთ-ერთ ლიტერატურულად გადამუშავებულ მითს და მოგვითხრობს იმის შესახებ, თუ როგორ ამოვიდნენ იაზონის მეთაურობით, გემ არგოთი, შავი ზღვიდან მდ. ფაზისის (რიონის) აღმა და მიაღწიეს ამ მდინარის ნაპირას მდებარე ძველ ქალაქს - კუტაიას/ქუთაიას, საიდანაც ოქროს საწმისთან (ვერძის ტყავთან) ერთად მოიტაცეს კოლხეთის მეფის - აიეტის ქალიშვილი მედეა, და შემდეგ უკან გაბრუნდნენ (იქვე).

დღეისათვის ქართველი სპეციალისტების მიერ დადგენილია, რომ ყველაზე უძველესი, ძირითადი და ვრცელი წყარო, რომელშიც პირველად მოიხსენიება აია-კოლხეთი და კერძოდ, ქუთაისი, ესაა ძვ. წ. III ს-ის შუა ხანებში, გამოჩენილი ბერძენი პოეტისა და მეცნიერის - აპოლონიოს როდოსელის (ძვ. წ. დაახლოებით 295-215 წწ.) მიერ ლიტერატურულად დამუშავებული და მონუმენტური ეპიკური პოემის სახით შეთხზული ლეგენდების ძირითადი ნაწილი, „არგონავტიკის“ სახელწოდებით. „არგონავტიკაში“ ადრეკლასობრივი ხანის უძველესი ქართული (კოლხური) ცივილიზაციის შესახებ ჭეშმარიტების ამსახველი მრავალი ძვირფასი ცნობაა შემონახული, - წერს გ. გაბუნია, - თქმულებების თავდაპირველ ვერსიათა რეალიებში კარგად აისახა უძველესი, გვიანი ბრინჯაოს ხანის „კოლხური კულტურის შემომქმედი ტომების, მათი დიდი ადრეკლასობრივი სახელმწიფოებრივი გაერთიანებისა და მისი „დედაქალაქის“ („აიეტის ქალაქი“) ძლიერება და დიდება, ძველ კოლხთა და აქაველ-ბერძენთა პირველი კონტაქტები. „არგონავტიკის“ ყველა ფენისა და ვერსიის წამყვანი მოტივი ყოველთვის იყო „აია-კოლხეთი“...

აპოლონიოს როდოსელის პოემაში საკმაოდ ვრცელადაა აღწერილი „ქუთათისის ქვეყანა“ („კუტაიისის მხარე“) და, განსაკუთრებით, უძველესი კოლხეთის დედაქალაქი, მეფე აიეტის რეზიდენცია „დიდი ქალაქი კუტაიისი“ (გაბუნია 1993: 8).

ს. კაკაბაძის დაკვირვებით, ლეგენდა არგონავტების კოლხეთში ლაშქრობის შესახებ იმ ხანის ანარეკლია, როდესაც ბერძენები უძველეს დროში თავიანთი გემებით მტაცებლურ თავდასხმებს აწარმოებდნენ კოლხეთის სანაპიროზე, ოქროსა და ძვირფასეულობის, აგრეთვე კოლხეთის ლამაზი ქალების გატაცების მიზნით (კოლხეთში იყო ოქროც, რასაც ბეწვიანი ტყავების საშუალებით მდინარის ქვიშაში მოიპოვებდნენ). მკვლევარს საინტერესოდ ეჩვენება ის

გარემოება, რომ ლეგენდა არგონავტების შესახებ გავრცელებული იყო ჯერ კიდევ ჰომეროსის ხანაში, ძვ. წ. X-IX სს-ში. თვით ლეგენდა უნდა შექმნილიყო არაუგვიანეს ძვ.წ. II ათასწლეულში, და, შესაძლებელია, III ათასწლეულშიც. „ძველი ავტორების წარმოდგენით, ამ დროს ქალაქი ქუთაისი უკვე არსებულა და განა ბევრია მსოფლიოში ისეთი ქალაქი, რომელთაც შეუძლია 4-5 ათასი წლის სიძველით დაიკვებოს?“ (იქვე: 4).

სხვადასხვა (პირდაპირი, თუ არაპირდაპირი ცნობების ურთიერთმეჯერების შედეგად შესაძლებელია აქაველ-ბერძენთა ფართოდ გახმაურებული ლაშქრობის დროის მიახლოებით გარკვევა: ეს უნდა მომხდარიყო ძვ. წ. დაახლ. XII ს-ის დასაწყისში. „ოქროს საწმისისა და არგონავტების თქმულების ციკლის თავდაპირველ ვერსიებში, - წერს გ. გაბუნია, - უძველესი აია-კოლხეთის, კერძოდ, „ქუთათისის ქვეყნის“ და მათი საერთო „დედაქალაქის“ პირველი მოხსენიება შეიძლებოდა გვევარაუდნა ძვ. წ. დაახლოებით XIV საუკუნიდან.

მიახლოებით ასე წარმოგვიდგება შესაბამისი „არგონავტული ქრონოლოგია“: ძვ. წ. ±1.250 წ. [ტროას ომის დასაწყისი] + 30 წ. [არგონავტები, ტროას ომის მონაწილეთა მამები და პაპები] + 30 წ. [ფრიქსე და აიეტი] ± ძვ. წ. ±1.310 წ. (გაბუნია 1993: 8). ამგვარად, „არგონავტების“ მონაცემების თანახმად, გ. გაბუნია უძველესი აია-კოლხეთის („ეგრისის“) სამეფოსა და მისი „დედაქალაქის“ (აიეტის რეზიდენცია: აია-კუტაია-ქუთათისი) პირველი მოხსენიების სავარაუდო დროდ ძვ. წ. XIV ს-ის დასასრულს, ე. ი. არანაკლებ 3300 წელს მიიჩნევს“ (იქვე: 9; ქუთაისის ასაკთან დაკავშირებით იხ. მისივე, ქუთაისის ასაკის განსაზღვრისათვის, გაზ. „ქუთაისი“, 1969, №199, 200, 201).

ქუთაისის ასაკის განსაზღვრით არაერთი მკვლევარი დაინტერესებულა. ლევან სანიკიძის აზრით, ქალაქის ასაკობრივი სიძველის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი წყაროა აპოლონიოს როდოსელის პოემა „არგონავტიკა“. „რამდენადაც იგი თავის მხატვრულ წიაღში მოიცავს 3500 წლის წინანდელი ისტორიულ სინამდვილეს და კოლხეთის მთავარ ქალაქს. ქუთაისს მოიხსენიებს – საფუძველს გვაძლევს ქუთაისის ასაკი განვსაზღვროთ არანაკლებ 3500 წლით“ (სანიკიძე 1993: 5). „არგონავტიკის“ თითქმის მთელი ტოპონიმიკა, დასძენს სახელოვანი მეცნიერი, – 3500 წლის წინანდელი, ე. წ. პელასგური, ან მიკენური და კიდევ უფრო ძველი (საშუალოდ 4000 წლის წინანდელი) ეპოქისაა. ამ ძველისძველ ტოპონიმებში - საშუალოდ 3500–4000 წლოვან სახელდებებში – უპირველეს და უმთავრეს ქალაქად სწორედ ქუთაისია წარმოდგენილი (იქვე: 8; მსჯელობისათვის იხ. მისივე, „სტალინელი“, 1960, №41; მისივე, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1971, №2; გაზ. „ქუთაისი“, 1971, №7).

ი. კეკელია, კ. ქებულაძე

ქუთაისის სიძველის თაობაზე მიღებული დასკვნის საფუძვლიანობას, აკაკი ურუშაძის შეფასებით, კარგად გამოხატავს სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ გადაწყვეტილი გაკეთებული შემდეგი განაცხადი: ქუთაისის თავისი მეტრიკული მოწმობა აქვსო (ურუშაძე, 1993: 44; და იქვე დასახელებული ლიტრა: ს. ყაუხჩიშვილი, „ლიტერატურული საქართველო“, 1969, N31; „სამშობლო“, 1969, N8.).

ქუთაისის ასაკთან დაკავშირებით ლ. სანიკიძის თვალსაზრისი გაიზიარა აკ. ურუშაძემ (იხ. ურუშაძე, 1993: 44, მისივე, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1969, N15; მისივე, ჟურნ. „მეგლის მეგობარი“, 1971, N27-28; მისივე, თეზისები, 1971: 6-7).

პროფ. ს. კაკაბაძე, იმოწმებს რა VI ს-ის ბიზანტიელი მწერლის - პროკოპი კესარიელის ცნობას - რიონის ნაპირას, ვაკეზე, უძველესი დროიდან გალავნით გარშემორტყმული ქალაქის არსებობის შესახებ, ფიქრობს, რომ ქუთაისი უძველეს პერიოდში უფრო რიონის მარცხენა ნაპირას, დაბლობში, ახლანდელი ჯაჭვისა და თეთრ ხიდებს შორის მდებარე ფართობზე იყო გაშენებული, ხოლო შემდეგ საუკუნეებში ქუთაისის ცენტრმა რიონის მარჯვენა ნაპირზე მდებარე მთაზე გადაინაცვლა, სადაც გაშენებულ იქნა დიდი ციხეც (იქვე: 4).

XVII ს-ის II ნახევრიდან, იმერეთის სამეფოში ოსმალეთის მძლავრობის პერიოდში, ქუთაისი დაპატარავდა და დაკნინდა. შემცირდა მოსახლეობის რაოდენობაც. იმერეთის უკანასკნელი მეფის - სოლომონ II-ის დროს ქუთაისი ჩვეულებრივი მოზრდილი სოფლისაგან მხოლოდ იმით განსხვავდებოდა, რომ მას ჰქონდა ასიოდე დუქნისგან შემდგარი ბაზარი. მხოლოდ პარასკეობით ეტყობოდა ქუთაისის დიდი გამოცოცხლება. ყოველ პარასკევს ქუთაისში გამართულ დიდ ბაზრობაზე იკრიბებოდა ხალხი, არათუ ახლომახლო სოფლებიდან, არამედ სამეგრელოდან, სვანეთიდან და ყაბარდოდან. „ეს ბაზრობა, - წერს ს. კაკაბაძე, - ათასნაირი ჯურის ხალხის მონაწილეობით, სხვადასხვა ფერადი და სახის ტანსაცმელის ადამიანებით, საპალნიანი ცხენებით და აქლემებით, თავისი ყოველგვარი საქონლით, გარეშე მაყურებლებზე მეტად დიდ შთაბეჭდილებას სტოვებდა. იგივე ფრანგი დიუბუა აღტაცებული იყო ქუთაისის ბაზრობის თავისებურებებით და დიდი სიმპატიით აგვიწერს მას“ (იქვე: 4).

ამის შემდეგ მეცნიერი ეხება XIX საუკუნის ქუთაისის ისტორიას და აღნიშნავს, რომ ბატონყმობის გადავარდნამდე ქუთაისის მცხოვრებთა რიცხვი ნელა იზრდებოდა და 2000 სულიდან ძლივს ავიდა 4000-მდე. 1850-იან წლებში აშენებული ქვითკირის ბაზრის ნაწილმა დუქნების შესავალში, თავისი კამარაგადავლებული სვეტებით, დღემდე მოაღწია. ამ დროს

აიგო აგრეთვე ჰოსპიტალი ჯარისათვის და ყოფილი გიმნაზიის შენობა. ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ. კაპიტალიზმის ხანაში, კერძოდ, XIX ს-ის 80-იან წლებში, ჩარჩ-ვაჭრული ქუთაისი თვალსაჩინოდ გაიზარდა. ქალაქში მცხოვრებთა რიცხვმა XIX ს-ის მიწურულისათვის 25 000-მდე მიაღწია. ამის შემდეგ, ს. კაკაბაძის აზრით, ქუთაისს თავისი სახე არსებითად არ შეუცვლია (კაკაბაძე 1940, №186: 4).

მეორე სტატია, რომელიც მკვლევარმა გაზეთ „ინდუსტრიულ ქუთაისში“ გამოაქვეყნა, ეხება „ოქროს ჩარდახის“ სახელით ცნობილ ისტორიულ შენობას. ქუთაისი, ს. კაკაბაძის თქმით, თავისი ძველი ისტორიული წარსულით მსოფლიოში ცნობილი ქალაქია. ძვ. წ. III ს-ის ბერძენი ავტორის - აპოლონიოს როდოსელის მიხედვით, ქუთაისი უკვე ამ დროს ძლიერ ძველ ქალაქად ითვლებოდა. შემდგომ ეპოქაშიც აქ ცხოვრება არასდროს შეწყვეტილა და იგი ყოველთვის წარმოადგენდა საქართველოს მასშტაბით მნიშვნელოვან პუნქტს. ქალაქი მდიდარი იყო სხვადასხვა ეპოქის მატერიალური კულტურის ნაშთებით. მის ტერიტორიაზე შემორჩენილია სხვადასხვა ისტორიულ ნაგებობათა ნანგრევები და შენობები.

მკვლევარი მკითხველის ყურადღებას ქუთაისის ერთ-ერთ გამორჩეულ ისტორიულ ძეგლზე - „ოქროს ჩარდახზე“ მიაპყრობს და წერს: „ქუთაისელი შორიდან არ უნდა იცნობდეს ამ შენობას, ვინაიდან იგი მოსახერხებელ ადგილას მდებარეობს. ეს არის ერთი შეხედვით ქვითკირის უმნიშვნელო შენობა, რომელიც თითქოს არაფრით განსხვავდება ჩვეულებრივი საცხოვრებელი სახლისაგან, მაგრამ ნამდვილად საცხოვრებელ სახლად ის გადაკეთებულ იქნა ამ ასიოდე წლის წინათ. ზოგი რამ მაშინ ამოშენებულ იქნა, გაუკეთდა ახალი ყაიდის ფანჯრები და გადაიტახრა დერეფან-ოთახებად. სახლმა გარეგნულად დაჰკარგა ძველი სახე, მაგრამ იმდენად მაინც ვერა, რომ მისი პირვანდელი გაფორმების აღდგენა შეუძლებელი იყოს. პირიქით, ეს ძლიერ ადვილი საქმეა“ (კაკაბაძე 1940: №240, 3). რიონის ნაპირას მდებარე სახლის ქვედა სართული, ს. კაკაბაძის აღწერით, წარმოადგენს სვეტებზე აგებულ თაღოვან შენობას, რომელზეც მეორე სართულად დადგმული იყო ამჟამად დერეფან-ოთახებად გადატიხრული დიდი დარბაზი. პირველ სართულზე მასობრივად აგებულ სვეტებს შუა მდებარე არე მეტწილად აგურით ამოუშენებიათ. სვეტები, რომლებიც მდ. რიონს გადაჰყურებს, თავისუფლად არის დატოვებული. სულ თორმეტი მასობრივი სვეტია, ოთხ წყებად, ხოლო თითო წყებაში სამ-სამი სვეტია.

ამ შენობის მოკლე აღწერილობას ვხვდებით რუსეთის მეფის - ალექსი მიხეილის ძის (1645-1676 წწ.) მიერ იმერეთის სამეფოში დიპლომატიური

ი. კეკელია, კ. ქებულაძე

მისიით წარმოგზავნილი ელჩების - ნიკიფორე ტოლოჩანოვისა და ალექსი იევლევის საანგარიშო მოხსენებებში, რომლებიც 1651 წლის ზაფხულში სტუმრობდნენ იმერეთის მეფეს ალექსანდრე III-ს (1639-1660 წწ.), ქუთაისში. მათი აღწერით, მაგარი გალავნით შემოფარგლულ ფართობზე, 25 საჟენის სიგრძეზე აშენებული იყო ორსართულიანი სასახლე, ხოლო იქვე, რიონის პირას, იდგა „ოქროს ჩარდახი“, აგრეთვე 20 საჟენის სიგრძეზე თავდია სასადილო დარბაზი, ქვის ბირკვილებით შემოფარგლული დიდი სარდაფით. „ოქროს ჩარდახის“ შენობის სიგრძე 7, ხოლო სიგანე - 6 საჟენი ყოფილა. ზედა სართული წარმოადგენდა ერთ ვრცელ დარბაზს, რომლის კედლებიც მოხატული იყო საერო მხატვრობით. სიუჟეტს წარმოადგენდა მეფეთა ომები. ეს შენობა აუგია იმერეთის მეფე გიორგი III-ს, რომელიც მეფობდა 1605-1633 წლებში (იქვე). იმერეთის სამეფოს კულტურულად დაცემის ხანაში აგებული ეს შენობა, ს. კაკაბაძის აზრით, „მანც წარმოადგენს ძველი ქართული საერო ხუროთმოძღვრების მეტად საყურადღებო ძეგლს, რომელსაც ჩვენამდე მოუღწევია თითქმის მთლიანად“ (იქვე). ქუთაისის ცენტრში, XVII ს-ის დასაწყისში აგებული ვრცელი დარბაზი, მისი წინანდელი სახით აღდგენის შემდეგ, შეიძლება გამოყენებულ იქნას რაიმე კულტურული მიზნით - ბიბლიოთეკის მოსაწყობად, ან ძველი ქუთაისის მუდმივი გამოფენის მოსაწყობად (იქვე).

მკვლევარს უყურადღებოდ არ დარჩენია ამ სახლის ისტორიული სახელწოდებაც - „ოქროს ჩარდახი“. სიტყვა „ჩარდახი“ თურქული წარმოშობისაა და ქართულში მისი დამკვიდრება შესაძლებელია XI საუკუნიდან, ანუ იმ დროიდან, როდესაც წინააზიაში და ჩვენშიც თურქ-სელჩუკები დამკვიდრდნენ. ქართულში „ჩარდახი“ ნიშნავდა მეორე სართულად გაშენებულ ხის დარბაზს ანუ ოთახს. ამ ადგილას, XVII საუკუნემდე ბევრად ადრე, საფიქრებელია, ქვითკირის პირველ სართულზე გაშენებული იყო ოქროს ვარაყიანი სვეტებით შემკული ხის ჩარდახი. სწორედ მას უნდა რქმეოდა „ოქროს ჩარდახი“. მისი დამკვიდრებისა თუ დანგრევის შემდეგ იმერეთის მეფე გიორგი III-ს აუშენებია ქვითკირის ახალი შენობა, რამაც დღემდე მოაღწია და რასაც, ტრადიციით, როგორც ეს ასეთ შემთხვევებში ხშირად ხდება, ძველი სახელწოდება „ოქროს ჩარდახი“ შერჩა.

თვით შენობის დანიშნულების შესახებ მეცნიერი შენიშნავს, რომ „ის არ იყო საცხოვრებლად განკუთვნილი. მის ვრცელ დარბაზს იყენებდნენ თათბირებისა და მეჯლისებისათვის“ (იქვე).

საინტერესოა ის გარემოება, რომ გვინფოდალური ხანის ქუთაისში, მდინარე რიონის მარცხენა ნაპირზე, თეთრი ხიდის შემოგარენში, სამი

დიდი სასახლე ყოფილა მოთავსებული. ერთი სასადილოდ და სარდაფად გამოუყენებიათ, მეორე - საცხოვრებლად, ხოლო მესამე - სამეფო სასახლედ. პირველ ორ ნაგებობას ჩვენამდე არ მოუღწევია, მესამე, კი ნაწილობრივ დღესაც არის დაცული. XVII ს-ის დასაწყისში აგებული სამეფო სასახლე თითქმის ორი საუკუნის მანძილზე ითვლებოდა იმერეთის მეფეთა სასახლედ. ნაგებობის პირველმა სართულმა პირვანდელი სახე შეინარჩუნა. „ოქროს ჩარდახის“ სახელით ცნობილი სასახლის მახლობლად დღესაც დგას ისტორიული ჭადარი. XVII ს-ში ამ ჭადართან მოთავსებულ ქვის ტახტზე იმერეთის მეფეები ისვენებდნენ (ნიკოლეიშვილი, ვაჭრიძე 1973: 220).

მიხეილ ალავიძის აზრით, ეპითეტი „ოქრო“ აქ მდიდრულად მორთულ და ძვირფასი ნივთებით გაბრწყინებულ „ჩარდახს“ (ერთ-ერთ შენობას) ეკუთვნოდა. სპეციალურ ლიტერატურაში „ჩარდახად“ მიჩნეულია მეფე გიორგისეული სასახლე, ან სასადილო პალატი. მკვლევარი იქვე მიმოიხილავს ქართულ სამწერლო ენასა და დიალექტებში არსებული სიტყვა „ჩარდახის“ მნიშვნელობებს. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, „ჩარდაკ“ სპარსული სიტყვაა და ხის ოთხ სვეტზე ხეივნის მსგავსად გადახურულ ფანჩატურს ნიშნავს. სალიტერატურო ენაში ჩარდახი, საჩრდილოებელი, ფანჩატური, ტალავერი და ფარდული სინონიმებადაა მიჩნეული... ხევსურეთში „ჩარდახს“ უწოდებენ „სხვენს, არეს ჭერზე სახურავს ქვეშ“, აგრეთვე „ქვის კედელში დატოვებულ მოზრდილ საკვამურს“ (ალავიძე, 2014: 37-38). „ხატოვანი გამოთქმა „ოქროს ჩარდახი“, - დაასკვნის მ. ალავიძე, - მოწმობს, რომ იმერეთში „ჩარდახი“ არა მარტო სხვენს ან აივანს, არამედ მთელ შენობასაც ეწოდებოდა“ (იქვე: 39).

ქუთაისის ისტორიული ღირსშესანიშნაობებიდან ს. კაკაბაძის ყურადღება მიუპყრია მწვანეყვავილას და მის კონცხს, საიდანაც იშლება თვალწარმტაცი ხედი მდ. რიონისა და მისი მეორე ნაპირისაკენ. „ჩვენს წინაპრებს, - წერს მკვლევარი, - უძველეს ხანაში სრული სისწორით შეუფასებიათ მწვანეყვავილას ესთეტიკური მნიშვნელობა, როდესაც მისთვის ეს სახელი მიუციათ“ (კაკაბაძე 1940: № 271, 3).

ფეოდალური ეპოქის კულტურული რაობასა და ყოფა-ცხოვრებაზე გარკვეული წარმოდგენის შესაქმნელად მნიშვნელოვანია მწვანეყვავილაზე არსებული რამდენიმე ისტორიული ობიექტი. მათ შორისაა კონცხის დასავლეთით, ნანგრევების სახით შემონახული პატარა ეკლესია, ჩაქცეული სახურავის თაღით. ფაქიზად გათლილი საპერანგო ქვები და საუკეთესო ხარისხის ქვის წყობა ეჭვს გარეშე ჰყოფს, რომ ეს ძეგლი აშენებული უნდა იყოს ქართული ფეოდალური კულტურის კლასიკურ ხანაში. ცნობილი ფრანგი არქეოლოგის ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს ქუთაისში ყოფნის პერიოდში

ი. კვაელია, კ. ქებულაძე

(1833 წ.) ამ შენობის ნანგრევებში დაცული, ქართული ასომთავრულით შესრულებული წარწერიდან ირკვეოდა, რომ ეს ეკლესია 1017 წელს ყოფილა აშენებული (იქვე).

ს. კაკაბაძე აღწერს ეკლესიის დასავლეთით მდებარე, აქამდე თითქმის მთლიანად დასაკმაოდ დაცულ ორსართულიან, საკმაოდ ვრცელ საცხოვრებელ კოშკს, რომლის პირველი სართული ბნელი უნდა ყოფილიყო. სინათლე მასში მხოლოდ კარიდან შედიოდა. მეორე სართული საცხოვრებლად ყოფილა გამოყენებული. კოშკი 1600 წლის ახლოს, გელათის ეპისკოპოსს აუგია, რომლის კუთვნილებასაც წარმოადგენდა მწვანეყვავილა. ამ კოშკში უცხოვრია ალბათ ხსენებული ეპისკოპოსის აზნაურ-მოურავს, რომლის საჭიროებისათვის კოშკის აღმოსავლეთით აუგიათ მეტად მცირე ზომის ეკლესია. ეკლესიისა და კოშკის ქვის წყობა დაბალი ხარისხისაა. „ამ მხრივ ორივე ეს შენობა სრულს კონტრასტს წარმოადგენს ზემოდ მოხსენებულ კლასიკური ხანის ეკლესიის ნაშთთან შედარებით, მაგრამ ისინი მაინც საყურადღებონი არიან და მოვლა - დაცვის ღირსნი, რადგანაც მათი მეშვეობით ჩვენ შეგვიძლია აღვადგინოთ მცირე მფლობელის კარ-მიდამო ფეოდალური წყობილების დაცემის პერიოდში“ (კაკაბაძე 1940: №271, 3).

მწვანეყვავილას მთავარანგელოზის ეკლესიისა და კოშკის აგების თარიღის დადგენა-დაზუსტება შესაძლებელია ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცული სიგელით (№139). ესაა იმერეთის მეფის - ალექსანდრე III-ის (1639-1660 წწ.) სულიერი მოძღვრისა და პოლიტიკურ საკითხებში მისი მრჩეველის, აფხაზეთის კათალიკოს-პატრიარქისა და იმავდროულად გელათის ეპისკოპოსის - ზაქარია ქვარიანის (1657-1660 წწ.) შეწირულობის სიგელი ხახულის ღვთისმშობლისადმი. ზაქარიას საგვარეულო მამულები მწვანეყვავილაზე ჰქონია, რაც მამამისს პაატა აბაშიძისგან შეუძენია. მოგვიანებით იმერეთის მეფე გიორგი III-ის მიერ ნაბოძები ადგილით ზაქარიას საგვარეულო მამულები უფრო გაუფართოებია და აუგია მთავარანგელოზის ეკლესია და ციხე. მამასადაძე, ორივე ძეგლის აგება ემთხვევა გიორგი III-ის მეფობის დროს - 1609-1631 წწ. (მსჯელობისათვის იხ. ნ. კუხიანიძე, ქიმ შრომები, XXII, 2012: 214-215).

სიგელში ვკითხულობთ: „მეფეთ: მეფისა: ალექსანდრესითა: და: დედოფალთ: დედოფლისა: კახთა: მეფისა: /ასულის: ნესტანდარეჯანისათა: ჩუენ: უღირსმან: და: ყ/ოელთა კაცთა: უცოდველესმან: მონამამ: და: მოსავმ/ან: ძისა: და: ღვთისა: შენისამან: გენათელმან: ქვარიანმა/ნ: ზაქარია: თქვენ: საშინელსა: და: შესამრწუნებულსა: და: თვალთაგან: მიურულეებელისა: გელათისა: ხახულისა: და: საკურთხეველისა: ღთის: მშობელისა:/და:

ტამარსა: თქვენსა: გენათს: და: სამუალესა: ღთივ: /ცხებულთაგან: და: ღთივ: გვირგვინოსანთაგან: პანგრატ/ონიანთასა: მას: ჟამსა: ოდეს: ჩუენის: /მკვიდრის: მამი/ს: მამულითა: აბაშიძის: პატასაგან: ქუთათის: ალაგი ვიციდეთ: /და მაგიერი: გლეხი: და: პარტახი: გეგუთს: მივართუით: და: /დავესახლეთ: ქუთათის: და: მერმე: შეგვიწყალა: და: შეგვიბრალა: /ჩუენმა: ღთულად: მოწყალემა: და: მობრალულმა: ჩუენმა: გამზდელმა: მე/ფეთ: მეფემ: პატრონმა: გიორგიმ: და: უშვილოს: კაცის: აბ/ესალომ: მასხარაშვილის: სეული: ადგილი: ტყე: და: მიწა: გვიბოძა:/ქელბაქიანის: საზღუარამდის: და: ადვამენეთ: ეკლესია: მთავარ: ანგელოზთა: და: ციხე: და: სახლ: კარი: და: შევჰქენით: სრუ/ლად: უშენი ადგილი: ასრე: რომე: ამაზედ: მინდღემი: კაცი: არ:/არ: სახლებულიყო...“ (ნ. კუხიანიძე, ქიმ., XXII, შრომები, 2012: 216). სიგელი გვამცნობს მეფისგან ნაბოძებნი იმ გლეხების ვინაობას, რომლებიც მწვანეყვავილას საგვარეულო მამულის გაფართოების შემდეგ ზაქარია ქვარიანს იქ დაუსახლებია. ესენი არიან: ნასყიდა იორდანაშვილი და მისი ძმები, ფიჩხაძე, დანიელა ურია, გოჩია ლომთაძე და მისი შვილი დათუნა, დათუკა ქავშიძე და მისი ცოლ-შვილი, დათვია ჩლაჩიძე და მისი შვილები, გოჩია ქაშიბაძე და მისი შვილები, მამულა ჩირაძე და მისი შვილები - გოჩია, ლომინა და პატია, ნანუა ობოლაძე და მისი ძმისწული მამუკა, ხახუტა ჩივაძე და მისი ძმისწული ნასყიდა, გოჩია ლაიყმაძე და მისი შვილი დათუკა, მოჯალაბე დათვია ბერეჩიკაძე და მისი შვილები (იქვე: 216-217). ამასთანავე, ზაქარია ქვარიანს უყიდია ხუცია ქელბაქიანისა და მისი განაყოფებისგან მამულები, შემდეგ საზღვრებში: „იქით: ქვერაულას: ღელე: მლაშეს: იქით: რ/ომ: ღელეა: და: იმას: აქეთ: ჭორტიკელაურას: ღელემდი: ზე/ით: დამცვივანას: დაღმა: ვიდრე: რიონამდე: და: გავაკეთეთ/ ტუფურიშის: ჭალა: ზუარათ: ამას: გარეთ: ნოდას: ერთი: პარტახტი: გაბადაძის: სეული: ვიციდეთ: და: ლომთაძეს: გოჩიასა/აქეს: ამას: გარეთ: გაღმა: კვურსებს: საკათალიკოზო: ადგილი:/საბჭალანგრძემო: ჟამთა ვითარებისაგან: გაოჭრებულიყო: და: V/ჩუენ: მაქსიმე: კათალიკოზმა: ფიცით: და: ფეშქაშით: გუიბოძა/ საჭალანგრძემო: და: კაკაბაური: პარტახტი...“ (იქვე: 217).

ქუთაისის ძველ უბნებს შორის ბუნებრივ-გეოგრაფიული და ისტორიული თვალსაზრისით მწვანეყვავილას გამორჩეული ადგილი უჭირავს. იგი მდებარეობს ქალაქის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, რიონის მარცხენა ნაპირის ბუნებრივად დაცულ მაღლობზე, რაც დასავლეთით მაღალი კონცხით მთავრდება. ქუთაისის ძველი ციხის პირდაპირ მდებარე კონცხი ქალაქის ვაკეს ზემოდან დაჰყურებს. მწვანეყვავილა უწინ სოფელი ყოფილა, შემდეგ - ქალაქის გარეუბანი, ხოლო XIX ს-დან მისი შემადგენელი ნაწილი და ერთ-

ი. კეკელია, კ. ქებულაძე

ერთი მჭიდროდ დასახლებული რეგიონია. მწვანეყვავილასკენ გზა გაპონოვის, მწვანეყვავილას ან გელათის ქუჩების გავლით მიემართება (ნიჟარაძე, VII, 2015: 45; ვაჭრიძე 1999, №2: 6).

მწვანეყვავილას ისტორიულ-არქიტექტურული კომპლექსი სხვადასხვა დროს აგებულ სამ ეკლესიას და თავდაცვით კოშკს აერთიანებს. მათ შორის ყველაზე ძველია კონცხის უკიდურეს ნაწილში მდგარი, ჩვენამდე ნანგრევების სახით მოღწეული ბაზილიკური ტიპის პატარა ეკლესია. მისი დასავლეთი, ჩრდილოეთი და სამხრეთი კედლები ციცაბო კლდეზეა დაშენებული. ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს მიერ ეკლესიის კედლის ნანგრევებში 1833 წელს ნაპოვნი წარწერიანი ქვა ამჟამად ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში ინახება. რუხის ფერის სქელ ფილაზე (ზომა 8x32x20) ამოკვეთილი სამშენებლო ხასიათის ასომთავრული წარწერა XIX ს-ის 40-იან წლებში გამოაქვეყნა დიუბუამ. მის მიერ გამოცემულ მონახაზზე წარწერის ტექსტი შედარებით სრული სახითაა წარმოდგენილი: „[...] [რ ბაგრატუნისა] [...] ამის ხელმწიფისა [და] [...] [აღებენ] ა ესე წ(მიდა)თა მთ(ა)ვ(ა)რ [ანგ(ელო)ზთა] [...] ეკლესიანი, ხელითა [გაბრა] [...] საფთა ხრონიკო[ნსა ხკიზ]“.

აღნიშნული წარწერა შეისწავლა და გამოსცა აგრეთვე პროფ. ვალერი სილოგავამ. მისი აზრით, ქვაზე აღნიშნული თარიღი „ხრონიკო[ნსა ხკიზ]“ (დასაბამიდან 6037 წ.) დიუბუას მიერ შეცდომით უნდა იყოს გადმოღებული. ჩვენამდე მოღწეულ ქვის ფილაზე ქორონიკონის წაკითხვა ვერ ხერხდება. ვ. სილოგავას ვარაუდით, წარწერაში აღნიშნული უნდა ყოფილიყო „ხრონიკონსა ხკიზ“ (დასაბამიდან 6617 წ.), ან „ხრონიკონსა ხღიზ“ (6617 წ.). პირველ შემთხვევაში თარიღი 1013 წელს უდრის. მკვლევარი პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XII საუკუნეს მიაკუთვნებდა და პირობითად მის თარიღს 1113 წლით განსაზღვრავდა (სილოგავა 1980: II, 149). შენობის დანგრევის თარიღის შესახებ ისტორიულ ცნობა არ არსებობს. მ. ნიკოლეიშვილის აზრით, „საფიქრებელია, იგი მე-17 საუკუნეში დაანგრეს“ (ნიკოლეიშვილი 1973: 221).

პ. ვაჭრიძე მთავარანგელოზის ეკლესიის დანგრევის თარიღის დადგენის მიზნით იმოწმებს გერმანელი მეცნიერ-მოგზაურის - იოჰან ანტონ გიულდენშტედტის ცნობას, რომელიც 1772 წელს იმყოფებოდა საქართველოში. „...10 აგვისტო, ღამე გავათიეთ ზარათში. მაგარი წვიმის გამო მხოლოდ ნასადილევს დავტოვეთ ზარათი. ჩვენ მივდევდით რიონის ნაპირს სამხრეთ-დასავლეთისაკენ. ვიარეთ 2 საათი ქვევით და გავიარეთ სოფლები რიონი, ნოღა და 6 მოზრდილი, აღმოსავლეთიდან მომდინარე რიონის შენაკადი, შემდეგ ქვევით მდინარეზე ½ საათში გავიარეთ ვიწრო ბილიკი მდინარეზე

ციცაბოდ დაშვებული კირქვიანი მთის ძირას და მერე დანგრეული მონასტერი მწვანეყვავილა...“ (გიულდენშტედტი 1962: 138-139).

ჩვენი აზრით, მისაღები უნდა იყოს ვ. ჩაკვეტაძის თვალსაზრისი მწვანეყვავილას ეკლესიის 1770 წელს დანგრევის შესახებ. მკვლევარი იმოწმებს ხოჯა იოვანე ხუცესის „საისტორიო -მისიონარულ დღიურში“ დაცულ შემდეგ ცნობას: „ქუთაისის ციხეს რუსებმა ზარბაზნების სროლა დაუწყეს მწვანეყვავილიდან“; „რუსები ზარბაზნებსა და ყუმბარებს ესროდნენ ციხეს დღეში ასზედ მეტს“. სწორედ ამ დროს (და არა XVII საუკუნეში) დაზიანდა, ხოლო შემდეგ კიდევ ჩამოინგრა ეკლესიის სახურავი (ჩაკვეტაძე 1960: 98).

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ქუთაისის ისტორიის საკითხებით დაინტერესებული ვერც ერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის XX საუკუნის გამოჩენილი მეცნიერის - პროფესორ სარგის კაკაბაძის შემოქმედებით შემკვიდრობას.

წყაროები და ლიტერატურა:

ალავიძე 2014: მ. ალავიძე, ეტიმოლოგიურ-გრამატიკული ნარკვევები, წიგნი შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა, კომენტარები და საძიებლები დაურთო ი. რუსაძემ, ქუთაისი, 2014.

გაბუნია 1969: გ. გაბუნია, ქუთაისის ასაკის განსაზღვრისათვის. გაზ. „ქუთაისი“, № 199, №200, №201, 1969.

გაბუნია 1993: გ. გაბუნია, ქუთაისი და „ქუთათისის ქვეყანა“ („შიდა ეგრისი“) ზოგადი ისტორიული და ისტორიულ-გეოგრაფიული დახასიათება, ქუთაისი, 1993.

ვაჭრიძე 1999: პ. ვაჭრიძე, მწვანეყვავილას ისტორიულ-არქიტექტურული კომპლექსი, ჟურნ. „მწვანეყვავილა“, №2, 1999.

კუხიანიძე 2012: ნ. კუხიანიძე, ზაქარია ქვარიანის სიგელი. ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის შრომები, კრ. XII, ქუთაისი, 2012.

მჭედლიძე 2012: გ. მჭედლიძე, წერილები გამოჩენილ ადამიანებზე, რეცენზიები. ქუთაისი, 2012.

ნიკოლეიშვილი 1966: მ. ნიკოლეიშვილი, „მწვანეყვავილას“ ისტორიული ძეგლები, კრ. „ძეგლის მეგობარი“, №6, 1966.

ურუშაძე 1993: ა. ურუშაძე, ქუთაისი ბერძნულ და რომაულ წყაროებში, თბ., 1993.

ურუშაძე 1969: ა. ურუშაძე, ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი. „ლიტერატურული საქართველო“, №15, 1969.

ი. კეკელია, კ. ქებულაძე

ურუშაძე 1971: ა. ურუშაძე, საქართველოს უძველესი ქალაქი, კრ. „მეგლის მეგობარი“, №27-28, 1971.

ურუშაძე 1971: ა. ურუშაძე, ქუთაისი ბერძნულ და რომაულ წყაროებში, სამეც. კონფერ, თეზისები, ქუთაისი, 197.

ნიჟარაძე 2015: გ. ნიჟარაძე, ქუთაისის ტოპონიმიდან, VII, 2015.

სანიკიძე 1960: ლ. სანიკიძე, ქუთაისის ასაკისათვის, გაზ. „სტალინელი“, №41, 1960.

სანიკიძე 1962: ლ. სანიკიძე, ქუთაისის ასაკისათვის, „საბჭოთა ხელოვნება“, №4, 1962.

სანიკიძე 1969: ლ. სანიკიძე, დიახ, არანაკლები 3500 წლისაა, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, № 2, 1969.

სანიკიძე 1971: ლ. სანიკიძე, კვლავ ქუთაისის ასაკის განსაზღვრისათვის, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, № 2, 1971.

სანიკიძე 1971: ლ. სანიკიძე, კვლავ ქუთაისის ასაკის განსაზღვრისათვის, გაზ. „ქუთაისი“, №7,

კაკაბაძე 1940: ს. კაკაბაძე, ძველი ქუთაისი (ისტორიული ცნობა), გაზ. „ინდუსტრიული ქუთაისი“, №186, 1940.

კაკაბაძე 1940: ს. კაკაბაძე, „ოქროს ჩარდახი“, გაზ. „ინდუსტრიული ქუთაისი“, №240, 1940.

კაკაბაძე 1940: ს. კაკაბაძე, მწვანეყვავილა, გაზ. „ინდუსტრიული ქუთაისი“, №271, 1940.

კაკაბაძე 1928: ს. კაკაბაძე, ქუთათურ ვაჭრების საბუთები 1807-1810 წლების. საისტორიო კრებული, I, 1928.

კაკაბაძე 1928: ს. კაკაბაძე, მასალები დასავლეთ საქართველოს სოციალურ და ეკონომიკურ ისტორიისათვის, საისტორიო კრებული, I, 1928.

ჩაკვეტაძე 1960: ვ. ჩაკვეტაძე, ქუთაისის ისტორიიდან, თბილისი, 1960.

ყაუხჩიშვილი 1969: ს. ყაუხჩიშვილი, ქუთაისს მოეპოვება თავისი მეტრიკული მოწმობა, „ქუთაისი“, №141, 1969.

ყაუხჩიშვილი 1969: ს. ყაუხჩიშვილი, ქუთაისს მოეპოვება თავისი მეტრიკული მოწმობა, „ლიტერატურული საქართველო“, №31.

ყაუხჩიშვილი 1969: ს. ყაუხჩიშვილი, ქუთაისს მოეპოვება თავისი მეტრიკული მოწმობა, „სამშობლო“, №8, 1969.

History

Some Issues on the History of Kutaisi in the Works by Sargis Kakabadze

Igor Kekelia,

Kakhaber Kebuladze

Akaki Tsereteli State University,

Kutaisi, Georgia

k.kebuladze@gmail.com

Keywords: *Feudal, distinguished scholar, scientific-research, historical past.*

Famous Georgian Scientist – Sargis Kakabadze contributed a lot to the research and publishing of the non-fiction and oral sources of Georgian history from the period of middle ages: He has a distinguished role in studying and publishing special historical disciplines like Paleography, Numismatics, Geneology, Chronology, Metrology, Historical Demography as well as Georgian literature, Rustvelology in particular and Georgian Juridical documents. The scientist showed a great interest to one of the ancient cities of Georgia - Kutaisi. The article analyzes three articles published by Sargis Kakabadze in 1940.

Many fundamental issues from the multi-century history of Georgia are seen in a completely new way in the rich heritage of the scientist with analytical thinking. According to a true estimation of Prof. Giorgi Mchedlidze “Georgian historiography has received its classical form on the one hand, through the scientific works and heritage of Ivane Javakhishvili, Simon Janashia, Niko Berdzenishvili and their school and on the other hand, through scientific works and heritage of Sargis Kakabadze”.

The distinguished scholar showed a great interest in the historical past of one of the oldest and important cities of Georgia-Kutaisi. It is noteworthy to say that Sargis Kakabadze worked at the Kutaisi Pedagogical Institute during 1933-1949. In 1937-1939 he was the Head of Department of History in the Institute. In 1961 he retired from the position of a scientific worker and the Head of Old Acts Department in the Central Historical Archive of Georgia. Since then Sargis Kakabadze worked as a scientific-consultant of the Department of History at the Pedagogical Institute until he died in 1967.

During his stay in Kutaisi Sargis Kakabadze carried out a fruitful scientific-research work. In this paper we will discuss three articles about Kutaisi by Sargis Kakabadze published in 1940.

An eminent scholar set the goal to review the rich history of Kutaisi in his work “Old Kutaisi”.

The description of Kutaisi castle and towers is given in the reports of Nikipore Tolochanov and Alexei Ievlev. In 1833 Frederic Dubois de Montpereux restored the map of the whole old Kutaisi according to their reports and the ruins. Dubois stayed in Kutaisi for two months as he was impressed by the history of the city, its location and its rare beauty. The French traveler and archaeologist described not only the city of the 30s of the 19th century but had diligently studied the historic antiquities of the city and put their location on the city map. That map is attached to his work published in 1833-1843 about his travel in Caucasus.

A researcher G. Mepisashvili analyzes some parts of the works about Kutaisi by foreign travelers and writers and concludes that Dubois de Montpereux “does not characterize the political situation in Kutaisi, does not discuss the impacts of Russian regime on Kutaisi. He mainly pays attention to the appearance of Kutaisi and some aspects of its life. The description gives a clear picture of the common look of Kutaisi and its potential in the economic and cultural life of Georgia”. Dubois described the mountainous areas on the right side of Rioni, which consisted of four parts: Ukimerioni fortress, a fortified city on the Plateau, a fortified town on the slopes and a suburb on the west side of the town on the hills. The traveler mentions the ruins of the four churches in the suburb in the west of the city; He described most of the area to be inhabited with wooden houses, and in the surrounding area of Gochoura (the name of one of the districts) - the brick buildings. The remains of the bridge are indicated in four locations within the city. In the eastern part of the river, according to Dubois, there used to be the rope bridge.

Dubois was trying to reconsider the story of Aegis and his daughter Medea, the legendary king of Colchie at Argonauts, in the Kutaisi fortress, but Sargis Kakabadze thinks that that appeared to be impossible. There is no doubt that Kutaisi Great Fortress with its fence, towers and walls already existed at the end of the X century. That is the period when the King Bagrat III built the pride of feudal Georgia – Bagrati Cathedral. The researcher cites the inscription on the northern wall of the temple: "When the floor was strengthened, the choronicon was 223". The choronicon shown in Arabic numerals 223 equals 1003 A.D.

The Bagrati Cathedral was demolished by the Ottomans in 1691 when the king-poet Archil tried to expel the fortified Ottomans from the upper jail. Georgians threw the Ottomans out of the roof of the temple used as a cover and caused great damage to them. The capture of the prison was made impossible. Furious Ottomans destroyed the dome of Bagrati Cathedral.

After describing the Kutaisi fortress and the Bagrati Cathedral, the researcher refers to the ruins of a small church built on the western steep, directly behind the prison. It is true that the arch of the Church is laid down and does not contain any inscription, but, according to Kakabadze, Dubois found a stone in the ruins that fell out of the wall, which could determine the date of the construction of the church. Dubois thinks this is year 1014. Kutaisi, as the main homeplace of Georgian kings, was especially advanced in X-XI cc. The city was growing with new, large or small buildings.

After that Kakabadze describes the population of Kutaisi in the feudal age. He cites the recording of Russian ambassador Alexei Ievlev who, in 1651 wrote that there were 1000 households in Kutaisi on both sides of the river.

What was the situation in Kutaisi earlier than X century? – the answer to this question by Sargis Kakabadze is the following: “Kutaisi is one of the oldest cities not only in Georgia or Transcaucasia, but also in the world. The oldest notes about it is given by a Greek writer of the III century B.C. Apollonius Rhodesi. He tells us the literary story of one of the oldest myths about Argonauts. The Argonauts were a band of heroes in Greek mythology, who around 1300 BC accompanied Jason to Colchis in his quest to find the Golden Fleece. With the help of Medea, they acquire the Golden Fleece and took both of them – the Fleece and Medea back to Greece” (ibid).

Today, Georgian specialists all agree that the oldest, most important and extensive source in which Aia-Kolkheti and in particular Kutaisi is first mentioned, is a set of the legends traced by a literary and monumental epic poem by the famous Greek poet and scholar of the III century BC- Apollonius Rhodes (about 295-215 BC), under the name "Argonavitics". Prof. G. Gabunia says: "Argonautics" preserved many valuable references to the truth about the ancient Georgian (Colchic) civilization of the early epoch. The ancient and late bronze age were well described in the original versions of the narratives. The story described the Colchian culture-generating tribes, their great early-class state unity and its "capital" ("Aeetes City"), the strength and the glory of the old Colchis. The leading motive of all layers and versions of "Argonautics" was always "Aia-Colchis" ...

ი. კეკელია, კ. ქებულაძე

The poem by Apollonius Rhodes describes quite well the "Kutatis Country" ("Kutaisi's Side") and, especially the oldest Colchis capital, "King Ayet's residence" Big City Kutaisi".

The thorough study of the widely known journey of the Greeks gives the opportunity to scientists to identify the approximate date of the event: this must have happened at the beginning of XII cc.

Many researchers are interested to determine the age of Kutaisi. According to Levan Sanikidze, the poem "Argonautics" by Apollonius Rhodes is an important source to answer the question. "As far as it describes the historical reality of 3500 years ago and the main city of Colchis Kutaisi/Kutaia is mentioned in the poem, it gives us the opportunity to say that Kutaisi is at least 3500 years old".

According to Professor Akaki Urushadze who was studying the age of Kutaisi, Simon Kaughchishvili made the following statement: Kutaisi has its own certificate of birth.

From the second half of the XVII cc, in the Kingdom of Imereti during the Ottoman power, Kutaisi got smaller and diminished. The number of population also decreased. During the reign of King Solomon II, there was only one difference between Kutaisi and a big village - that was the bazaar of Kutaisi with about 100 country stores. Friday was the only day when Kutaisi seemed lively. Every Friday people gathered in Kutaisi, not only from the nearby villages, but also from Samegrelo, Svaneti and Circassia.

The scholar then refers to the history of Kutaisi in the XIX century and notes that when the serfdom was abolished the number of population of Kutaisi was slowly rising up to 4,000 from the 2000. Some columns and some parts of mortal stone walls that were built in 1850s still remains. At this time, the hospital for army and the building for grammar school were built. After the abolishment of serfdom, in particularly during the 80s of the XIX cc. mercantile atmosphere in Kutaisi significantly increased. The number of residents in the city reached 25,000 by the end of the XIX c. According to Kakabadze, Kutaisi had not changed its face substantially after that.

The second article published by the researcher in the newspaper "Industrial Kutaisi" refers to the historic building of Kutaisi known as the "Okros Chrdakhi (Golden Canopy)". According to Sargis Kakabadze, Kutaisi is the world's one of famous cities with its oldest historical parts. According to Apollonius Rhodes Kutaisi was a strong city even in the III cc BC and It never stopped its existence. Kutaisi has always been an important point throughout Georgia. The city was rich with the material culture of different epochs. The ruins and buildings of various historical buildings still remain in its territory.

The researcher draws the attention of the reader to one of the famous historic monuments of Kutaisi - "Golden Canopy" and writes: "First reports on the royal residence belong to European travellers (Italian Ambrozio Contarini in XV century and Russian ambassadors Tolochanov and Ievlev in XVII century). Today the only surviving construction of the royal residence is so called Small House. The first floor was designed to protect from flooding and was equipped with arches from all sides. The walls of the Big hall on the second floor are decorated with combat scene paintings. The construction was remade in the XIX century and received today's image in the 1960-ies. Some of the things were then laid out, and the new windows were made and the corridors were partitioned. The house had lost its first appearance, but it is not impossible to restore its original decoration. On the contrary, it's a very easy job".

Among the old Kutaisi precincts, Sargis Kakabadze emphasizes the beauty of the rocky crag called "Mtsvanekvavila" (Green Flower). It is located on the north-east of the city, on the naturally protected highlands of the left bank of the river Rioni. The historic-architectural complex of the Green Flower combines three churches and defensive towers at different times. Among them, the oldest is the small part of the rocky crag, a small church of basilica that has come to us as ruins. Its west, north and south walls are built on steep cliffs. In 1833 Frederic Dubois de Montpereux found the inscription in the ruins of the church. It is kept in Kutaisi State Historical Museum.

Later the inscription was studied and published by Prof. V. Silogava. There is no historical reference to the date of demolition of the building. According to M. Nikoleishvili, "It was destroyed in the 17th century.

P. Vachridze cites a German scientist - Johann Anton Gungenstedt, who visited Georgia in 1772 to determine the date of the demolition of the Archangel Church.

In our opinion, we agree with V. Chakvetadze who thinks that the Archangel Church was destroyed in 1770.

It can be said without exaggeration that no researcher who is interested in studying the issues concerning Kutaisi can do without the scientific heritage of one of the distinguished scientists of the XX century, Professor Sargis Kakavadze.

ენა და ენათმეცნიერება

**მზარდი ხარისხის გამომხატველი ზოგიერთი ფორმა
ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში**

სალომე გუმბერიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
Salomegumberidze2015@gmail.com

სტატია ეხება მზარდი ხარისხის გამომხატველ ზოგიერთ ფორმას ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში. საკუთრივ თანამედროვე ებრაულ ენაში ზედსართავი სახელის ხარისხის ფორმები ზმნიზედის საშუალებით იწარმოება. დასტურდება ხარისხის ორი ფორმა: შედარებითი და აღმატებითი. ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში მზარდი ხარისხის ფორმათა წარმოება უმთავრესად ქართულის მსგავსია, შეიმჩნევა საერთო ტენდენციები. ჩვენი მასალების მიხედვით, დასტურდება როგორც აღწერითი, ისე ორგანული წარმოება შედარებითი და აღმატებითი სემანტიკით, თუმცა ქართველ ებრაელთა მეტყველებისათვის მზარდი ხარისხის ფორმათა აღწერითი წარმოება უფრო ხშირია, ვიდრე ორგანული.

საკვანძო სიტყვები: მზარდი ხარისხი, შედარებითი, აღმატებითი, აღწერითი წარმოება, ორგანული წარმოება.

ჩვენს გარემომცველ სამყაროში არსებული ყოველი საგანი ხასიათდება გარკვეული ნიშან-თვისებით. იგი გამოიხატება სხვადასხვა ხარისხის ფორმით, რომელიც ასახავს საგნის თვისების მეტ-ნაკლებ ოდენობას. მეტი ოდენობის გამომხატველი მზარდი ხარისხის ფორმების სემანტიკა გულისხმობს დადებითზე მეტ ნიშან-თვისებას. საზოგადოდ, სხვადასხვა ენა განსხვავებულ ვითარებას გვიჩვენებს ხარისხის წარმოების თვალსაზრისით. როგორც ცნობილია, ევროპულ ენებში მზარდი ხარისხი გულისხმობს შედარებითი და აღმატებითი ხარისხის ფორმებს, ხოლო ქართულში, ტრადიციული შეხედულებით, მზარდი ხარისხი ეწარმოება ვითარებით ზედსართავ სახელებს და გადმოიცემა მხოლოდ ერთი – უფროობითი ხარისხის ფორმით, თუმცა „აშკარაა, რომ იგი ვერ ასახავს ენის რეალურ ვითარებას, რამდენადაც არ შეუძლია ნიშან-თვისების განსხვავებული დონეების ჩვენება... ამის გამოა, რომ ქართული ენის უფროობითში იგულისხმება ხან შედარებითი და ხან აღმატებითი, ხან კიდევ – ორივე ერთად“ (ფეიქრიშვილი 2008: 115).

ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში მზარდი ხარისხის ფორმათა

პირველი გრამატიკული კვალიფიკაცია მოცემულია ანტონ პირველის გრამატიკაში. მეცნიერის აზრით, ზედსართავი სახელი შეიძლება იყოს დადებითი, შედარებითი და აღმატებითი ხარისხისა: **კეთილი, უკეთილესი, უუკეთილესი**. მოგვიანებით ეს საკითხი არაერთი მეცნიერის განსჯის საგნად იქცა (შანიძე 1980, ჩიქობავა 1950, იმნაიშვილი 2008, ფეიქრიშვილი 2003 და სხვ.). მათი კვლევის შედეგების მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ ქართულში ხარისხის გამოსახატავად იკვეთება როგორც ორგანული, ისე აღწერითი წარმოება შედარებითისა და აღმატებითის სემანტიკით.

ვითარებითი ზედსართავი სახელების უფროობითი ხარისხის ორგანული წარმოებისათვის ქართულ ენას აქვს **უ-ეს** კონფიქსიანი ყალიბი, რომელიც გვხვდება მიმართებით ზედსართავთანაც. ხშირ შემთხვევაში მზარდი ხარისხის გამოსახატავად საკმარისი არ არის მხოლოდ ორგანული წარმოება და ენა მიმართავს აღწერით წარმოებასაც. ასეთ შემთხვევაში გამოიყენება ლექსიკური ერთეულები: **ფრიად, მეტად, ძალიან, უფრო, ყველაზე ...** ზოგჯერ ამ მიზნით ენა მიმართავს ფუძის გაორკეცებასაც (დიდ-დიდი) ან თანდებულის სიტყვის გამოყენებას (დიდზე დიდი).

ჩვენი სტატია ეხება მზარდი ხარისხის გამომხატველ ზოგიერთ ფორმას ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში. საანალიზოდ აღებული გვაქვს ქუთაისელ ებრაელთა მეტყველების ამსახველი ტექსტები, რომელთა დიდი ნაწილი ჩაწერილია ქუთაისში, XX საუკუნის 40-იან წლებში, როზა თავდიდიშვილის მიერ, ნაწილი კი – 1998-2005 წლებში აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის (ხელ.-ლი: პროფ. ტ. ფუტკარაძე) თანამშრომელთა მიერ.

მზარდი ხარისხის ფორმათა წარმოება ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში უმთავრესად ქართულის მსგავსია, შეიმჩნევა საერთო ტენდენციები. დასტურდება როგორც აღწერითი, ისე ორგანული წარმოება. მაგალითად, ორგანული წარმოებისაა **უკეთესი** წინადადებაში: *ამასობაში კიდევაც გაიარა ცხრა თვემ და მეშეთხელ მართლაც დეებადა მშვენიერი, დედას რო უკეთესი არ უშობია, იმისთანა ვაიშვილი* (ქდკ 2017: „ბატონი სანატრელი“, № 3940, გამოც. ავტ. მ. ბერიძე, ნ. სურმავა). საანალიზო სიტყვა მოქცეულია, ჩვეულებრივ, უფროობითი ხარისხის ფორმათა ყალიბში, მაგრამ კონტექსტი თითქოს უფრო მეტს გვეუბნება, გვაგარაუდებინებს ისეთ დამატებით ერთეულს, როგორცაა **იმაზე**: *...დედას რო (იმაზე) უკეთესი არ უშობია... ვფიქრობთ, აქ იკვეთება შედარებით-აღმატებითი სემანტიკა. ანალოგიური შინაარსი უფრო მეტად არის გამოკვეთილი ამ წინადადებაში: დაავლო იოსეფმა ქვას ხელი... დააკვირდა კარქათ, გაშინჯა, ნახა ძვირფასი თვალი*

ს. გუმბერიძე

ქვა არი, **რომნის ბადალი** კაცის თვალ არ უნახია და არც **უკეთესი** (ქდკ 2017: „იოსები დამპატიოსნებელი შაბათისა“, № 3945, გამოც. ავტ. მ. ბერიძე, ნ. სურმავა). აქ შესიტყვება **რომნის ბადალი** ის საყრდენია, რომელიც შეიძლება გამოდგეს შედარების საფუძვლად. შედარების ობიექტი კი ის „ძვირფასი თვალი ქვა“ არის, რომლის ბადალიცა და არც **მასზე უკეთესიც** ადამიანის თვალს არ უნახავს.

შედარებით-აღმატებითობა ჩანს, აგრეთვე, წინადადებაში: **ქალიშვილები ერთი-მეორეზე უკეთესები** იყვენ მაგრამა, პირველათ მაინც უმფროსმა ქალიშვილმა მიიღო მამიდგან გაგზავნილი წიმფე ნესვი ოქროს სინით (ქდკ 2017: „ბატის მწყემსი“, № 3939).

მზარდი ხარისხის სემანტიკა კიდევ უფრო მეტად ჩანს წინადადებაში: ყოველდღიურად **უკეთესი და უკეთესი** ხდებოდა (ქდკ 2017: „ორმოცი წლის თავზე“, № 3947). აქ გამეორებულია ორგანული წარმოების სიტყვა **უკეთესი**. ამ ხერხით არის გამოკვეთილი აღმატებითი ხარისხის გაგება.

ჩვენი მასალების მიხედვით, ქართველ ებრაელთა მეტყველებისათვის მზარდი ხარისხის ფორმათა აღწერითი წარმოება უფრო ხშირია, ვიდრე ორგანული. ჩვენც უფრო მეტად სწორედ ამგვარ ფორმებზე გავამახვილებთ ყურადღებას.

მზარდი ხარისხის აღწერით ფორმათა საწარმოებლად ქართველ ებრაელთა მეტყველებაშიც ზედსართავ სახელთან ერთად გამოყენებულია სიტყვები: **ძალიან, უფრო, მეტი, ყველაზე...** მათი საშუალებით შესაძლებელი ხდება მომეტებული ოდენობის გამოხატვა.

ტექსტებში **ძალიან** ახლავს სხვადასხვა სიტყვას. გვხვდება მისი ფონეტიკური ვარიანტები. მაგალითად:

ძალიან მდიდარსა: უდგა მოჯამაგირეთ ერთ ძალიან მდიდარსა და ძუნწ უცოლშვილო უმთთ აყოლამ – არა ისრეელ (ქდკ 2017: „იოსები დამპატიოსნებელი შაბათისა“, № 3945);

ძალიანი ღარიბი, ძალიანი გულკეთილი: ე ქალი ქვრივი იყო, ძალიანი ღარიბი მაგრამა, ძალიანი გულკეთილიც, თუ კი ვინმე იმასთან ქოხში შესვლას იკადრებდა, ისი ყველას შვილივით მიიღებდა და კიდევაც გაუმასპინძლებოდა, რაც შეეძლო (ქდკ 2017: „ორი ძმა“, № 3946);

ძალიანი მძიმე: რო ვმუშაობდი, წამოვედი მერე იქიდან, ვერ შევიძელი, ძალიანი მძიმე მდგომარეობა იყო იქ... (ქართველური დიალექტური ტექსტები 2014: 214);

ძალუან გულმტკივანი: დაასახლა ე მეორე ქალიშვილიც და გაატანა ვეზირ. ხენწიფეს ახლა ორივე ქალიშვილი ყაავს დასახლებული და დაკარებული,

მგრამა **მალუნ გულმტკივანი** არი ორივე სიძეებიდგან (ქდკ 2017: „ბატის მწყემსი“, № 3939);

მალიან ჭკვიანი: ბერძნები იყო **მალიან ჭკვიანი** და მშრომელი ხალხი (ქართველური დიალექტური ტექსტები 2014: 213);

მალუნ ლამაზი: ამ კოჭლ მებატეს ოქროს ქოჩორი ააქ და **მალუნ ლამაზიც** არი (ქდკ 2017: „ბატის მწყემსი“, № 3939).

მალიან ხნიერი: მამა მყავდა **მალიან ხნიერი** კაცი (ქართველური დიალექტური ტექსტები 2014: 215);

საანალიზოდ აღებულ მეტყველების ნიმუშებში ხშირად სხვა სახელთან შედარებისას გამოყენებულია **-ზე** თანდებული და **უფრო** ზმნიზედა. ტექსტებში დასტურდება სხვადასხვა შემთხვევა:

ყველაზე უფრო დინდარე: ერთ ქალაქში ხო შევიდა, იკითხა სად დგაო აქანაიო **ყველაზე უფრო დინდარე** კაციო (ქდკ 2017: „დაკვირვებული კაცი“, №3942);

კიდე უფრო დიდ ქალაქში: გაიარ-გამოიარა ამ ქალაქში, აღარაფერი აღარ იყიდა და **კიდე უფრო დიდ ქალაქში** წავიდა (ქდკ 2017: „დაკვირვებული კაცი“, № 3942);

უმფრო მეტი ფული: სხვა მეძველეს მოვძებნი და მოვიყვან, რომენსაც **უმფრო მეტი ფული** ააქ და იმას ვაყიდვინებ (ქდკ 2017: „ძველების გამყიდველი“, № 3952).

მოხმობილ მაგალითებში მზარდი ხარისხის გამომხატველ აღწერითი წარმოების ფორმებს სემანტიკურად ტრადიციულ უფროობითზე მეტი დატვირთვა აქვს.

უნდა აღინიშნოს, რომ საკუთრივ თანამედროვე ებრაულ ენაში ზედსართავი სახელის ხარისხის ფორმები ზმნიზედის საშუალებით იწარმოება. დასტურდება ხარისხის ორი ფორმა: შედარებითი და აღმატებითი. შედარებით ხარისხს აწარმოებს ზმნიზედა **יותר** „უფრო“: **יותר აბრე** „უფრო მაღალი“. თუ ზედსართავს **რე** წინდებული ახლავს, ზმნიზედა იკარგება: **რე რაბ** „ის შენზე ჭკვიანია“. აღმატებითი ხარისხის მაწარმოებელია ზმნიზედა **აითრ** „ყველაზე, ყველაზე უფრო“, რომელიც არტიკლით განსაზღვრულ ზედსართავ სახელს მოჰყვება: **აითრ რაბ** „ის ყველაზე მაღალია“ (ბუცხრიკიძე 2006: 46).

შესადარებელ ობიექტზე მეტის გამოსახატავად ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში დასტურდება ზედსართავი სახელის **-გან** თანდებულიანი ნათესაობითის ფორმები (**დიდისგან / დიდისაგან**), რომლებითაც გადმოცემულია მზარდი ხარისხი – საგნის ნიშან-თვისების მოჭარბებულობა და გრანდიოზულობა. ასეთი შესიტყვებები სემანტიკურად

ს. გუმბერიძე

მრავალფეროვანია. გამოხატავს პატივისცემას, მადლიერებას, სიმრავლესიუხვეს, განსაკუთრებულობა/გამორჩეულობასა და უპირატესობას. მსგავსი ყალიბები გვხვდება როზა თავდიდიშვილის ფოლკლორულ ტექსტებში, კერძოდ, ზღაპრებში, რომლებშიც ჩანს, რომ მთქმელი ცდილობს გამოკვეთოს, გააზვიადოს რაიმე ფაქტი, მოვლენა და ა. შ. მაგალითები:

დიდისგან დიდი მადლობელი: *ორივე ქვისლები დიდისგან დიდი მადლობელი გაუხთენ და შეპირდენ რომა, თქვენ პატივისცემასაო მაშიახის მობძანებამდისინი –მეორეთ მოსვლამდი არ დავივიწყებთო, თუ გამჩენმა ინებაო და ჩვენი სიმავერი გადაგვირჩაო, სამაგიეროსაც გადავიხდითო* (ქდკ 2017: „ბატის მწყემსი“, № 3939);

დიდისგან დიდი მადლობა: *მეთებზემაც აღარ უთხრა უარი, წაყვა წყალზე და გადაისროლა ბადე, გადაისროლა თუ არა და ბადეს თებში მოყვა, ამოიყვანა ცოცხალი თებში, გაიხარა იოსეფის გულმა, გადაუხადა მეთებზეს დიდისგან დიდი მადლობა, გაისტუმრა ფულიც და წამოიღო თებში სახში* (ქდკ 2017: „იოსები დამპატიოსნებელი შაბათისა“, № 3945);

დიდისაგან დიდი მადლობა: *დიდისაგან დიდი მადლობა გადაუხადა, გადაკოცნა, კითხა, სადაური ხაარო, ან ვისი შვილი ხაარო?* (ქდკ 2017: „ბატის მწყემსი“, № 3939);

დიდისგან დიდი ქორწილი: *ხენწიფემ დიდისგან დიდი ქორწილი გადაიხადა* (ქდკ 2017: „ბატის მწყემსი“, № 3939);

დიდისაგან დიდი ჭკუისა და სიბძნის: *ცხოვრობდა ქვეყანაზე ერთი ხენწიფე, დიდისაგან დიდი ჭკუისა და სიბძნის პატრონი იყო ე ხენწიფე; ქონება და სიდიდრეც ბლომით ქონდა, ერთი სიტყვით არაფერი არ აკლდა, რაც კი ღმერთ გაუჩენია* (ქდკ 2017: „უდარდელი კაცი, № 3949).

მსგავსი წარმოების ერთადერთი ფორმა დადასტურდა გაურკვეველ რიცხვით სახელთან (მხოლოდ ერთ მთქმელთან). ასეთია **მრავლისგან მრავალი:** *მოაშენა მრავლისგან მრავალი ოთხფეხი და ორფეხი, ჩაიცვა და დაიხურა ცოლშვილიანა* (ფა, № 17749). მოცემული შესიტყვება სიმრავლესიმდიდრის სემანტიკის გამომხატველია.

მზარდი ხარისხის გადმოსაცემად სახელის **-გან** თანდებულიანი ნათესაობითის ფორმები დამახასიათებელია ქართული ენის დიალექტებისთვისაც და დასტურდება ქართული მწერლობაშიც. მაგალითად:

თინასაგან: *თინასაგან ნუნუ უმფრო მიყვარს* (ზემოიმერ.); **კაისაგან კაი:** *გამეიტანენ კაისაგან კაი ვახშამი* (გურ.)...

თათრებმა **დიდისგან დიდი** დაგვტანჯეს, მაგრამა... [ჩვენი მღვდლები] ამ საბოლოოთა ჩვენ გვყავდა საფაროვი (ქდკ 2017: № 3860);

დიდისგან დიდი: დიდი მოიჯარადრე ვიქნები, **დიდისგან დიდი.** აი, ნახავ, ქრთამს სულ ქერივით დავაბნევ დიდკაცობაში (კაკაბაძე 1950: 6). ამ ფრაზით მწერალმა მთავარი პერსონაჟის – ყვარყვარეს განდიდებისკენ სწრაფვას გაუსვა ხაზი.

ქართველ ებრაელთა მეტყველების ამსახველ ტექსტებში იშვიათად, მაგრამ მაინც არის –**გან** თანდებულიანი მოქმედებითის ფორმა. მაგალითები:

დიდიდგან დიდი წოვილობა: ხენწიფე ხომ მივიდა შახში, იქავ ისე ბძანება გაცა, რომა **დიდიდგან დიდი წოვილობა** უნდა გადავიხადოვო და თელი ჩემი სახენწიფოს ერთგულები ყველაკანა უნდა დემესწროსო ამ წოვილობაზედაო (ქდკ 2017: „ბატის მწყესი“, № 3939).

განსაკუთრებით საინტერესოა ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში დადასტურებული ფორმა **იმსიმშვენიერესი**, რომელიც მთქმელს გამოყენებული აქვს შესადარებელი ობიექტის ნიშან-თვისების მხარდი ხარისხის წარმოსაჩენად. ჩვენი აზრით, იგი კონტამინაციური ფორმის სახეცვლილი ვარიანტია. **იმსიმშვენიერესი** უნდა იყოს „იმხელა“, „იმსიმადლე“ ტიპის ყალიბისაგან მიღებული სიტყვაფორმა, რომელიც ორგანული ხარისხის მაწარმოებელი **უ-ეს** კონფიქსის ბოლოსართის შერწყმის შედეგია. აღნიშნული ფორმა **იმსიმშვენიერესი**, ვფიქრობთ, გაცილებით მეტ ხარისხს გამოხატავს, ვიდრე ტრადიციული უფროობითი. ამით ხაზი ესმება საგნის, ობიექტის ზეაღმატებულობას. ის სემანტიკურად სცილდება უფროობითს და უახლოვდება აღმატებითს. მაგალითები:

იმსიმშვენიერესი და ლამაზი: ერთი წლის ხო გახთა, ნამდვილათ გამდა ხუთი წლისას, დედის ნაშობი **იმსიმშვენიერესი და ლამაზი** არ დაბადებულა ამ აბლია ყოლამზე, ჭკვიანი, ენამეტყველი, გონიერი (ქდკ 2017: „ბატონი სანატრელი“, № 3940);

იმსიმშვენიერესი: ესე იმისთანა გოგო-ქალიშვილი იყო, იმისთანაი რომა, მასკვლავებ ეთამაშებოდა და იმისი სილამაზე მზეს აბნელებდა **იმსიმშვენიერესი** რამე იყო (ქდკ 2017: „ღარიბი კაცის ამბავი“, № 3951).

ასევე საყურადღებოა ზედსართაული შესიტყვება **მზის უბნელესი**. ფორმობრივი თვალსაზრისით იგი მოგვაგონებს ქართული ზღაპრების დასაწყისს: „იყო და არა იყო რა, რა იქნებოდა **ღვთის უკეთესი**“, მაგრამ წინა გამოთქმისაგან განსხვავებით იგი დატვირთულია დადებითი კონოტაციით.

როგორც წესი, ქართულში უფროობითი ხარისხის ზედსართავი სახელები არსებით სახელებს **-ზე** თანდებულიანი მიცემითის ან, შედარებით იშვიათად, ნათესაობით ბრუნვის ფორმით იკავშირებენ. ასეთია, მაგალითად: **თმაზე უმრავლესი:** ვეფხვმა იოთამს **თმაზე უმრავლესი** ნადირი მოაკვლევინა (ვაჟა);

ს. გუმბერიძე

ქვეყნის უკეთესი: ქვეყნის უკეთესი რძალი უნდა მოვიყვანო (ვ. ლორთქ.);
ეთერის უმსუბუქესი: თრთოდა... ეთერის უმსუბუქესი ქსოვილი (ს. კლდ.) (ა. კიზირია 1982: 115). შესიტყვებაში **მზის უბნელესი** წამყვან სიტყვად გვაქვს უფროობითი ხარისხის ფორმა, რომლისგანაც იმართვის არსებითი სახელი. იგი სემანტიკურად ხარისხის აღმატებულ ფორმას უნდა გულისხმობდეს. „მზე – უნივერსალური კონცეპტი და სახე – სიმბოლოა, რომელიც უამრავ კონოტაციურ მნიშვნელობას აჩენს. მათ შორის არის: ბიბლიური, არქეტიპული, მითოსური, ასტრონომიული, ასოციაციური, პოეტური და სხვა მნიშვნელობები“ (ბარბაქაძე 2014: [www. Mastsavlebeli.ge](http://www.Mastsavlebeli.ge)). საინტერესოა, რომ **მზე** განდიდებულია ცალკეულ კომპოზიტებსა და მყარ გამოთქმებში. იგია უფლის, შემეცნების, სიცოცხლის, სილამაზისა და სიყვარულის სახე-სიმბოლო.

მზეს – „მნათობთა უკეთეს“ მნათობს ერთ-ერთი გამორჩეული და საპატიო ადგილი ეკავა მსოფლიოს ხალხთა უმრავლესობის რწმენაში. მათ შორის გამონაკლისი არც ებრაელი ერია, თუმცა, როგორც თ. ხვედელიანი აღნიშნავს, მიუხედავად ებრაელთა მტკიცე რწმენისა ღვთისადმი, მათ რწმენაშიც დასტურდება მნათობთა თაყვანისცემის ფაქტი, მზეს ისინიც გამორჩეულად მიაგებდნენ პატივს (ხვედელიანი 2007). საინტერესოა, რომ ქართველ ებრაელთა მეტყველების ამსახველ ტექსტში – „ორმოცი წლის თავზე“ – ასახულია მათი რწმენა-წარმოდგენები და შედარების საზომის გამომხატველი გამოთქმა მოქცეულია ქართულ ყალიბში – **მზის უბნელესი**. აქ **მზე** სილამაზის სიმბოლოა, მშვენიერების საზომია, მაგრამ მოცემული კონტექსტის მიხედვით მას რაბის ქალიშვილი ჩრდილავს თავისი სილამაზით. ეს იმას ადასტურებს, რომ რაბის ასული მზეზე უკეთესია, იგი აჭარბებს მზის ბრწყინვალეობას სხივოსნობით:

მზის უბნელესი: სამაგიეროთ რაბის ყავდა ერთათერთი სანატრელი ქალიშვილი, იმისთანა ლამაზი იყო რაბის ქალიშვილი, რომა **მზის უბნელესი** (ქდვ 2017: „ორმოცი წლის თავზე“, 3947).

მოცემულ წინადადებაში შესიტყვება **მზის უბნელესი** შესადარებელი ობიექტის სილამაზის, მშვენიერების მასშტაბურობას გამოხატავს და მაჩვენებელია აღმატებითი ხარისხისა. **მზის უბნელესი** გულისხმობს მზის დამაბნელებელს, ანუ ისეთ ადამიანს, რომელიც თავისი ბრწყინვალეობით ჩრდილავს და აბნელებს მზეს.

ამდენად, ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში, მსგავსად ქართულისა, მზარდი ხარისხის ფორმების გამოსახატავად იკვეთება როგორც ორგანული, ისე აღწერითი წარმოება შედარებითი და აღმატებითი სემანტიკით.

ლიტერატურა და წყაროები:

ბარბაქაძე 2014: ბარბაქაძე ც. „მზის“ მეტაფორები, ელრესურსი: www.Mastsavlebeli.ge, მოძიებულია 1.07 2017.

ბუცხრიკიძე 2006: ბუცხრიკიძე მ. თანამედროვე ებრაული ენის გრამატიკა, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2006.

ზურაბაშვილი 1957: ზურაბიშვილი თ. ხარისხი ქართველურ ენებში, სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 67, თბილისი, 1957.

კაკაბაძე 1950: კაკაბაძე პ. დრამატული თხზულებები, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1950.

კიზირია 1982: კიზირია ა. მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში, „მეცნიერება“, თბილისი, 1982.

ტექსტები: 2014. ქართველური დიალექტური ტექსტები, ქართველ ებრაელთა მეტყველება: ქართველური მემკვიდრეობა, XVIII, ქუთაისი, 2014.

ტექსტები: 2016. ქართველური დიალექტური ტექსტები, ქართველ ებრაელთა მეტყველება: ქართველური მემკვიდრეობა, XX, ქუთაისი, 2016.

ფა: შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის არქივის მასალები.

ფეიქრიშვილი 2008: ფეიქრიშვილი ჟ. სახელთა დერივაცია თანამედროვე ქართულში, გამომცემლობა „ჯანსუღ ღვინჯილია“, თბილისი, 2008.

ფეიქრიშვილი, სალინაძე 2016: ფეიქრიშვილი ჟ., სალინაძე რ. ქართული ენა (ფონეტიკა, მორფოლოგია), გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2016.

ქდკ 2017: ქართული დიალექტური კორპუსი, ტექსტები, შემდგენლები: მ. ბერიძე, ნ. სურმავა. ელრესურსი: <http://www.corpora.co/>, მოძიებულია 16.06.2017.

შანიძე 1973: შანიძე აკ. ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბილისი, 1973.

ძოწენიძე 1973: ძოწენიძე ქ. ზემოიმერული კილოკავი, თბილისი, 1973.

ხვედელიანი 2007: ხვედელიანი თ., სული – მარად საქართველოზე მაფიქრალი (ეძღვნება ვიქტორ ნოზაძეს), ელრესურსი: <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library>. მოძიებულია 20.06 2017.

Language and Linguistics

Some forms denoting comparative and superlative degrees in the speech of Georgian Jews

Salome Gumberidze

Akaki Tsereteli University,
Kutaisi, Georgia

Salomegumberidze2015@gmail.com

Keywords: *increasing degree, comparative, superlative, depictive forms, organic forms.*

In the outer world surrounding us any object is characterized by certain features. Degree of characterization is reflected by virtue of the comparatives and superlatives denoting more or less quality. These forms can be characterized as those having semantics of quality indicators to a greater degree. Adjectives to a greater degree can be defined by comparatives in Georgia but “it’s clear that even this form is unable to reflect real life situations concerning language since Georgia language is unable to constitute different levels and extent of quality among them, that is why comparative and superlative coincide with each other”.

The article represents several forms in the speech of Georgian Jews which denote greater or greatest extent of quality. Experiments were carried out locally in Kutaisi by Roza Tavdidishvili in the 1940s. Another material was processed between 1998-2005 with the help of the staff of Dialectological Research Institute under guidance of the head of the department Professor T. Putkaradze

The process of forming growing quality in the speech of Georgian Jews is similar to Georgian one. The same tendencies seem to be peculiar such as descriptive production and organic production. According to our paperwork, descriptive production is more common and this is the reason why we focus on them particularly.

There are some forms in the speech of Georgian Jews to show either comparatively higher quality or the quality of being excessive such as: **ძალიან, უფრო, მეტი, ყველაზე...(very, more, the most...)** By means of them it’s possible to express increased amounts and degrees.

In texts **ძალიან (very)** often comes with various words. Its phonetic variants are also common. For example, **ძალიან მდიდარსა (very rich):** უღვა მოჯამაგირეთ ერთ ძალიან მდიდარსა და მუნწ უცოლშვილო უმთო აყოლამ – არა ისრეელ;

მალუნ გულმტკივანი(very upset): დაასახლა ე მეორე ქალიშვილიც და გაატანა ვეზირ. ხენწიფეს ახლა ორივე ქალიშვილი ყავს დასახლებული და დაკარებული, მაგრამა **მალუნ გულმტკივანი** არი ორივე სიძეებიდგან.

In order to compare objects with each other Georgian Jews frequently use preposition **-ზე** and an adverb **უფრო (than)**. We can cite as an example: **ყველაზე უფრო დინდარეერთ ქალაქში ხო შვიდა, იკითხა სად დგაო აქნაიო ყველაზე უფრო დინდარე: კაციო.**

This proves that these forms of descriptive production denoting higher or the highest quality semantically mean more than traditional comparative and superlative degrees.

It's noteworthy that, nowadays in Hebrew language adjective degrees of comparison are formed by means of adverbs. There are certainly two kinds of forms: comparative and superlative. The comparative degree **יותר** "more" is mostly formed by adverbs. For instance **יותר גבוה (taller)**. In case of **יותר** prefix the adverb is omitted. **היא חכמה מך** "She is cleverer than you".

To express more than comparative degree and show excessiveness or the highest degree Jews usually use **-გან** suffix denoting a case of adjectives in grammatical agreement indicating an indirect object or recipient. (**დიდსგან / დიდსაგან (from adults)**) this is the case when the meaning of the word is exaggerated and exceeded. We come across with these kinds of expressions in folklore texts written by Roza Tavdishvili, namely in fairy tales where the form of exaggeration is n't rare stylistic characteristics are picked up to identify the speaker, dramatize any facts, events and so on. For example

დიდსაგან დიდი მადლობა: დიდსაგან დიდი მადლობა გადაუხადა, გადაკოცნა, კითხა, სადაური ხაარო, ან ვისი შვილი ხაარო? **დიდსგან დიდი ქორწილი:** ხენწიფემ **დიდსგან დიდი** ქორწილი გადაიხადა; **დიდსაგან დიდი ჭკუისა და სიბძნის:** ცხოვრობდა ქვეყანაზე ერთი ხენწიფე, **დიდსაგან დიდი ჭკუისა და სიბძნის** პატრონი იყო ე ხენწიფე;

Like Hebrew language, in case of Georgian one, suffix **-გან is added to the** the ending of the words in genitive case. This is peculiar to various kinds of dialects such as Gurian, Samtskhe-Javakhetian..

დიდიდგან დიდი წოვილობა: ხენწიფე ხომ მივიდა შახში, იქავ ისე ბძანება გაცა, რომა **დიდიდგან დიდი წოვილობა** უნდა გადავიხადოვო და თელი ჩემი სახენწიფოს ერთგულები ყველაკანა უნდა დემესწროსო ამ წოვილობაზედაო...

აღნიშნული ფორმა **იმსიმშვენიერესი**, ვფიქრობთ, გაცილებით მეტ ხარისხს გამოხატავს, ვიდრე ტრადიციული უფროობითი. ამით ხაზი ესმება საგნის,

ს. გუმბერიძე

ობიექტის ზეაღმატებულობას. ის სემანტიკურად სცილდება უფრობითს და უახლოვდება აღმატებითს.

The most particular word that should be observed is **იმსიმშვენიერესი** which is used to show its meaning in the highest degree. To our mind, this is the modified version of the contaminating form. **იმსიმშვენიერესი** must have been equivalent to „იმხელა“, „იმსიმაღლე“ (of a larger size, of larger height) and represents its derivatives which is formed by adding organic degree indicator **უ-ეს** confix to the word as a result of a merge. The above mentioned form **იმსიმშვენიერესი** conveys more than traditional comparative does. In this respect we highlight superior quality of the object which semantically exceeds comparative and approaches superlative.

იმსიმშვენიერესი: ესე იმისთანა გოგო-ქალიშვილი იყო, იმისთანაი რომა, მასკვლავებ ეთამაშებოდა და იმისი სილამაზე მზეს აბნელებდა **იმსიმშვენიერესი** რამე იყო.

We should also pay attention to the word combination **მზის უბნელესი**, which semantically denotes superlative degree. In general, the sun is symbolic in Georgian culture, mythology and folklore reflected in vocabulary and phraseology. In separate compositions and solid expressions the word sun is magnificent in its semantic aspect. In the speech of Georgian Jews, the sun is a symbol of beauty, which is overshadowed by the beauty of the Rabbi's daughter in the text „ორმოცი წლის თავზე“ (Forty Year Later). It emphasizes that even the sun cannot vie with her beauty and her glory exceeds the sun's splendor.

მზის უბნელესი: სამაგიეროთ რაბის ყავდა ერთათერთი სანატრელი ქალიშვილი, იმისთანა ლამაზი იყო რაბის ქალიშვილი, რომა მზის უბნელესი.

The word combination **მზის უბნელესი** conveys the highest quality of the comparable object, the sense of its superiority and magnitude and the person with his/her sparkling beauty darkens the sun. **მზის უბნელესი** subconsciously reminds us of **the beginning line of the fairy tales:** „იყო და არა იყო რა, რა იქნებოდა **ღვთის უკეთესი**“, (Once upon a time..) but compared with the former one it carries positive meaning. Thus, in the speech of Georgian Jews we not only come across with organic but also descriptive production of the semantics of comparatives and superlatives.

ანტიკური ლიტერატურა

გამონათქვამის იმპლიციტური მნიშვნელობა და ეპითეტის როლი
მის ექსპლიკაციაში (ანტიკური ეპიკური პოეზიის მიხედვით)

ნათია არველაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
natiaarveladze91@gmail.com

გამონათქვამი არის ის ენობრივი ერთეული, რომლის საშუალებით მეტყველი სუბიექტი გადასცემს ინფორმაციას მსმენელ სუბიექტს, მსმენელი სუბიექტი კი ახდენს მიწოდებული ინფორმაციის დეკოდირებას. გამონათქვამის მნიშვნელობის ასახვას შესაძლოა ჰქონდეს ორგვარი მოდუსი: იმპლიციტური და ექსპლიციტური ასახვა. სტატიაში მიმოხილულია მნიშვნელობის იმპლიციტური და ექსპლიციტური ასახვის შესაძლებლობა ჰომეროსის პოემის „ილიადას“ მიხედვით. განხილულია ეპითეტი, როგორც იმპლიციტურ მნიშვნელობათა ექსპლიკაციის საშუალება და იმპლიციტური გამონათქვამების შესაბამისი ინტერპრეტაციის მეთოდები ეპითეტის გამოყენებით.

საკვანძო სიტყვები: იმპლიკაცია, ექსპლიკაცია, ეპითეტი, ნაგულისხმევი მნიშვნელობა, ქვეტექსტი.

გამონათქვამის ასახვა შესაძლოა განხორციელდეს ორგვარად: იმპლიციტურად და ექსპლიციტურად. ექსპლიციტური ასახვა მნიშვნელობის ნათლად ასახვას გულისხმობს, როდესაც ავტორის ძირითადი სათქმელი გადმოცემულია გამონათქვამის ენობრივ სტრუქტურაში და არის გამონათქვამის სემანტიკური მნიშვნელობის იდენტური. იმპლიციტური მნიშვნელობა გამონათქვამის ქვეტექსტია, ანუ ის მნიშვნელობა, რომელიც არაპირდაპირი, შეფარვითი გზით არის გადმოცემული გამონათქვამში და მისი ინტერპრეტაცია შესაძლებელია გამონათქვამის კონცეპტუალურ მნიშვნელობაზე დაყრდნობით. ექსპლიციტური ხასიათის გამონათქვამიც კი უმეტეს შემთხვევაში შეიცავს იმპლიციტურ მნიშვნელობას, რომლის ექსპლიკაციაც აუცილებელია წარმატებული კომუნიკაციისთვის (Bach 2010: 131).

ჰომეროსის „ილიადაში“ ვხვდებით, როგორც გამონათქვამის მნიშვნელობის პირდაპირ გადმოცემას მის ენობრივ სტრუქტურაში, ასევე მნიშვნელობის არაპირდაპირ, ირიბად გამოხატვას. ჰომეროსი თანაბრად მიმართავს,

6. არველაძე

როგორც აზრის იმპლიკაციას, ასევე მნიშვნელობის ექსპლიციტურად გადმოცემას. გამონათქვამის ექსპლიციტური მნიშვნელობა მისი სემანტიკური მნიშვნელობის იდენტურია, იმპლიკაცია კი სათქმელის არაპირდაპირ, ირიბად გადმოცემას გულისმობს. „ილიადაში“, შეიძლება ითქვას, რომ ნაწარმოების ინტერპრეტაციაში, იმპლიციტური მნიშვნელობა უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე ექსპლიციტური, რადგან სწორედ იმპლიციტური მნიშვნელობა ხდის გამონათქვამს/ტექსტს უფრო საინტერესოსა და იდუმალს.

ჰომეროსი ინფორმაციას გვაწვდის, როგორც ექსპლიციტურად, ასევე იმპლიციტურად. თუმცა ვხვდებით სხვადასხვა სახის იმპლიკატურებს. ისეთებს, რომელთა ინტერპრეტაციისათვის გამონათქვამის ანალიზი საკმარისია და ისეთებს, რომელთა ინტერპრეტაციისათვის ცალკეული გამონათქვამის ანალიზი საკმარისი არ არის.

ჰომეროსის „ილიადადან“ აღებულსაილუსტრაციო მასალაზე დაყრდნობით, ჩვენ ვიკვლიეთ როგორც იმპლიციტური ასევე ექსპლიციტური ასახვა. „ილიადაში“ მოცემული გამონათქვამების ინტერპრეტაციისათვის, მუდმივად გვჭირდება ქვეტექსტების კვლევა და მათი სწორად ამოკითხვა, რაც ხშირად დამატებით ცოდნას და დეტალურ ანალიზს მოითხოვს. გამონათქვამის იმპლიციტური მნიშვნელობის ექსპლიკაციის ერთ-ერთ საშუალებად კი, ლინგვისტურ და ექსტრალინგვისტურ სიტუაციასთან ერთად, ჰომეროსის პოემებში წარმოგვიდგება ეპითეტი, რომელიც ასრულებს მხატვრულ-გამომსახველობით ფუნქციას. ეპითეტის საშუალებით ვახდენთ ქვეტექსტისა და დამატებითი ინფორმაციის მოძიებას პოემაში, რაც გვეხმარება შევიქმნათ გარკვეული წარმოდგენა ავტორის მიზანდასახულობაზე კომუნიკაციის პროცესში.

აღნიშნულ პოემაში ჩვენ ვხვდებით, როგორც მონოლოგიური, ასევე დიალოგიური ხასიათის დისკურსის ნიმუშებს, რომლებზე დაყრდნობით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ნებისმიერი გამონათქვამი, ინტენციის დონეზე, ყოველთვის დიალოგიური ბუნებისაა. მეტყველი სუბიექტი ახდენს კონკრეტული ინფორმაციის ასახვას გამონათქვამში, ახდენს კონკრეტული რეფერენტული სიტუაციის სახელდებას, რომელიც შეიძლება იყოს მისი წარმოსახვის შედეგი, ან ფაქტობრივი, ემპირიული სიტუაცია. იმის მიუხედავად, თუ რაგვარია ასახვის ობიექტი, მნიშვნელობის ასახვა შესაძლოა მოხდეს ექსპლიციტურად ან იმპლიციტურად. ჰომეროსის შემოქმედებაში არა მხოლოდ ხშირად ვხვდებით აზრის იმპლიკაციის ნიმუშებს, არამედ შეიძლება ითქვას, რომ უმეტეს შემთხვევაში, იმპლიციტური მნიშვნელობა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ექსპლიციტური. ქვეტექსტის, იმპლიციტური

მნიშვნელობის კვლევისთვის მივმართავთ ექსპლიკაციის მეთოდს. აღნიშნული მეთოდი გულისხმობს მეტყველი სუბიექტის მიერ ნაგულისხმევი მნიშვნელობის გადმოტანას გამონათქვამის ენობრივ სტრუქტურაში (Sperber, Wilson 1986/95: 182).

ექსპლიკაციას ხშირ შემთხვევაში ვახერხებთ იმ ეპითეტების საშუალებით, რომლებიც ახლავს თან „ილიადაში“ აღწერილ მოვლენებსა და პერსონაჟებს, რადგან სწორედ ეპითეტი წარმოადგენს პოემაში ძირითად ქვეტექსტურ ერთეულს. ვხვდებით, როგორც ფიქსირებულ, ასევე ერთჯერად ეპითეტებს. ფიქსირებული ეპითეტები კიდევ უფრო მყარ შთაბეჭდილებას გვიქმნიან ამა თუ იმ პერსონაჟზე და გვაცნობენ გამონათქვამის ქვეტექსტს. ერთჯერადი ეპითეტები ზოგჯერ სრულიად სხვაგვარად გვიხსნიან პერსონაჟის სახეს და გვაძლევენ მისი განსხვავებულად ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას.

ჩვენს საკვლევ მასალაზე დაყრდნობით, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ყოველი გამონათქვამი რეალურად გამოხატავს უფრო მეტს, ვიდრე მისი კონცეპტუალური მნიშვნელობაა. კვლევის განმავლობაში, ჩვენ აქცენტს ვაკეთებდით გამონათქვამის იმ მნიშვნელობაზე, რომელიც გამონათქვამში არ არის პირდაპირი გზით გამოხატული, რაც უფრო საინტერესოს ხდის მეტყველი და მსმენელი სუბიექტების ურთიერთობას და რომლის ამოცნობა შესაძლებელია ეპითეტის საშუალებით. იმ დასკვნებს, რომელსაც მსმენელი სუბიექტი აკეთებს კომუნიკაციის პროცესში, მეტყველი სუბიექტის მიერ წარმოთქმული გამონათქვამის ექსპლიციტურ მნიშვნელობაზე დაყრდნობით, ვუწოდებთ იმპლიკაციას ან უფრო ზუსტად სასაუბრო იმპლიკაციას (Grice 1975: 43-45).

საკვლევ მასალაში ჩვენ ვახდენთ სხვადასხვა სახის იმპლიკაციის იდენტიფიცირებას: კომუნიკაციური იმპლიკაცია, რომლის ინტერპრეტაცია შესაძლებელია კომუნიკაციის აქტზე და ლინგვისტურ თუ ექსტრა ლინგვისტურ სიტუაციაზე დაყრდნობით (როგორც ჩვენთვის ცნობილია, გამონათქვამი ყალიბდება ამა თუ იმ ლინგვისტურ და ექსტრალინგვისტურ სიტუაციაში. ლინგვისტურ სიტუაციას წარმოადგენს თავად გამონათქვამი მისი ენობრივი მოცულობით, ექსტრალინგვისტური სიტუაცია კი ის გარეფაქტორებია, რომლებიც უშუალოდ არ ერევიან კომუნიკაციის მიმდინარეობაში, მაგრამ მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ მის რავარობაზე); წინადადების იმპლიკაცია, რომლის ინტერპრეტაცია შესაძლებელია ცალკეული გამონათქვამის მოცულობაზე დაყრდნობით, მოსაუბრის იმპლიკაცია, რომლის გაგებაც შესაძლებელია მოსაუბრის პერსონალურ მონაცემებზე დაყრდნობით და უბრალო იმპლიკაცია, რომელიც შესაძლოა

6. არველაძე

"ამოიხსნას" მარტივად, დამატებითი ანალიზის გარეშე (ლებანიძე 2004: 230-231).

კომუნიკაციური იმპლიკაციის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი მაგალითი: "სპანო საბარკულმშვენიერნო! ატრევის ძენო! ოლიმპოს ღმერთნი შეგეწიონ, რომ პრიამოსის ციხე დალეწოთ და მშვიდობით ეწვიოთ მამულს! ოღონდ ასული დამიბრუნეთ, ძღვენი ინებეთ, პატივი დასდეთ შორსმოსარ უფალ აპოლონს!" ერთხმად გაისმა აქაველთა მძლავრი ყიჟინა - მოგვს პატივი ვცეთ, მივიღოთო ძღვენიც მდიდარი. მხოლოდ ატრიდმა გულთან ახლოს არ გაიკარა მამის ვედრება, მოიშორა მრისხანე სიტყვით: "გასწი, ბებერო! ხომალდებთან აღარ გიხილო! ფეხს ნუ აითრევ და ნურასდროს ნურც მობრუნდები, თორემ ვერ გიხსნის ვერც კვერთხი და ვერც ღვთის გვირგვინი!" (ჰომ. ილ. I, 17-28).

მოცემული მაგალითის კონცეპტუალური მნიშვნელობა ის არის, რომ აგამემნონი სთხოვს ქრისეს გასცილდეს ხომალდებს და აღარასოდეს მობრუნდეს მათთან. თუმცა მისი გამონათქვამის ენობრივი მოცემულობის პარალელურად, აგამემნონი გვაწვდის ასევე ქვეტექსტს, რომლის ამოცნობა შესაძლებელია კომუნიკაციის ანალიზის ფარგლებში. რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია ქრისეს თხოვნა აგამემნონისადმი - დაუბრუნოს შვილი, ჩვენ შეგვიძლია ამოვიცნოთ მეტყველი სუბიექტის მიერ იმპლიციურული მნიშვნელობა, რომელიც გახლავთ ის, რომ აგამემნონი არ არის თანახმა თხოვნაზე და მისთვის ქრისეს წინადადება კატეგორიულად მიუღებელია.

ჩვენთვის ცნობილი რომ არ ყოფილიყო ქრისეს გამონათქვამი და მოცემული გვექონოდა მხოლოდ აგამემნონის გამონათქვამი, მისი იმპლიციური მნიშვნელობის ამოცნობა შეუძლებელი იქნებოდა. სწორედ ასეთი ტიპის იმპლიკაციას, რომლის ინტერპრეტაციისათვის გვჭირდება კომუნიკაციის ანალიზი და ეს ანალიზი ამავე დროს საკმარისია აზრის ექსპლიკაციისთვის, განვიხილავთ, როგორც კომუნიკაციური იმპლიკაცია. ეპითეტი კი გვეხმარება უკეთ აღვიქვათ გამონათქვამის ქვეტექსტი, რომელიც მოცემულ შემთხვევაში გახლავთ ის, რომ აგამემნონი არ არის თანახმა მოხუცს ქალი დაუბრუნოს იმის მიუხედავად, ღმერთები რას მოიმოქმედებენ ამის საპასუხოდ. ნაგულისმევი მნიშვნელობა, რომელიც გახლავთ ქრისეს თხოვნის მტკიცე უარყოფა აგამემნონის პოზიციიდან, კიდევ უფრო კატეგორიული ხდება ეპითეტით ღვთის, რომლითაც ნათელი ხდება ქვეტექსტი, რომ აგამემნონი არ შეეპუება ღმერთების ნებასაც თუ კი ისინი ინებებენ ქრისეს დახმარებას.

უბრალო იმპლიკაცია განსხვავდება საკომუნიკაციო იმპლიკაციისგან და განსხვავების ნათელსაყოფად შეგვიძლია მოვიყვანოთ უბრალო იმპლიკაციის

მაგალითი ანტიკური ლიტერატურიდან: ”ო, აქილევსო, ღვთის რჩეულო, გიბრძანებია აგიხსნათ რისხვა შორსმმუსვრელი აპოლონისა. მე თანახმა ვარ, ოღონდ შენგან ზენაარს: შემფიცე, გმირო, რომ დამიცავ სიტყვით თუ საქმით! ვშიშობ - ვაი თუ მხოლოდ მეფე გავაგულისო, არგიველთა და აქაველთა ლაშქრის უფალი. მდაბიოს მართებს არ აღაგზნოს სახმილი რისხვის, ძრწოდეს, თუ სცოდა! მეფე ბოდმას თავდაპირველად გულში ინახავს, ჯავრს სანამდის არ ამოიყრის. . . მაშ, თვით განსაჯე, შეძლებ იყო შემწე, შემხიდე?” ფეხმარდმა გმირმა აქილევსმა მიუგო კალქანტს: ”ღვთის ნება გვამცნე გაბედულად, რაც უნდა იყოს! ვფიცავ აპოლონს, ზევსის რჩეულს, რომელსაც, კალქანტ, შენც ჰფიცავ ხოლმე, როს დანაელთ ღვთის ნებას ამცნობ - სანამდის პირში სული მიდგას და ვჭვრეტ მზის ნათელს, დანაელთ შორის შენზე ვერვინ ხელს ვერ შემართავს!“ (ჰომ. ილ. I, 75-90).

ამ შემთხვევაში გამონათქვამის იმპლიციტური მნიშვნელობა, მისი სემანტიკური მნიშვნელობის იდენტურია. იმპლიციტური მნიშვნელობა გამოხატულია ნათლად, მკაფიოდ. მისი ამოცნობა შესაძლებელია ყოველგვარი დეტალური დაკვირვების გარეშე. უბრალო იმპლიკაციის შემთხვევაში, გამონათქვამის კონცეპტუალური მნიშვნელობა მთლიანად ამოწურავს მის მნიშვნელობას და მასში დაფარული ქვეტექსტის და იმპლიციტური მნიშვნელობის ძიება საჭირო არ არის. აქილევსის პასუხი კალქანტისადმი სრულიად ნათელია. იგი ჰპირდება, რომ დაიცავს მას დანაელებისგან ვიდრე ცოცხალია. ეპითეტით ზევსის რჩეული კი აქილევსის გამონათქვამის მნიშვნელობა ამგვარად იხსნება: აქილევსი იღებს პასუხისმგებლობას ზევსის რჩეული ღმერთის წინაშე, რაც გარანტია მისი პირობის შესრულებისა.

როგორც აღვნიშნეთ, კიდევ ერთი სახე იმპლიკაციისა გახლავთ წინადადების იმპლიკაცია. საილუსტრაციოდ, შეგვიძლია მოვიყვანოთ მაგალითი: „მაშინ თამამად თქვა მისანმა სწორუპოვარმა: ”აღთქმას და ზვარაკს არ მოითხოვს! ღმერთი შემოგვწყრა, რაკილა ქრისე დაუმცირა აგამემნონმა, ასული აღარ დაუბრუნა, ძღვენიც უარყო. არვის დაგვინდობს ამისათვის შორსმოისარი და არ მოიშლის არგიველთა განადგურებას, სანამ არ მივგვრით მშობელ მამას პირმშოს შავთვალას, და ჰეკატომბას არ შევწირავთ კუნძულ ქრისეზე. მხოლოდ მაშინდა დამშვიდდება ღმერთი მრისხანე“ (ჰომ. ილ. I, 93-101).

აღნიშნული გამონათქვამი, ყოველგვარი კონტექსტის გარეშე უკვე შეიცავს იმპლიციტურ მნიშვნელობას, რომლის ამოცნობა გამონათქვამის დონეზეც შესაძლებელია. მოცემული ტექსტის იმპლიციტური მნიშვნელობა შეიძლება ასე გავიგოთ: თუ აქაველები დაუბრუნებენ მშობელ მამას თავის პირმშოს და ჰეკატომბას შესწირავენ ღმერთს, მაშინ იგი შეწყვეტს არგიველთა

6. არველაძე

განადგურებას. ეპითეტებით შორსმოისარი და მრისხანე, გამონათქვამის ქვეტექსტი იხსნება ამგვარად: ღმერთი, რომელიც შესაწირს ითხოვს, აპოლონია, რადგან ჰომეროსის ეპოსში აპოლონ ღმერთის მხატვრული სახე იხსნება ეპითეტით შორსმოისარი, რაც მიგვითითებს მის უბადლო ოსტატობაზე ისრის ტყორცნაში, ხოლო ეპითეტით მრისხანე, ჩვენთვის ნათელი ხდება ღმერთის სიმკაცრე, მისი დამოკიდებულება არგიველთ მიმართ და მოსალოდნელი ქმედებები.

ექსპლიციტური მნიშვნელობა იმპლიციტური მნიშვნელობის გამოხატვას ემსახურება. ხშირად იმპლიციტური მნიშვნელობა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ექსპლიციტური, მაგრამ იმპლიციტური მნიშვნელობა, თავის მხრივ, არსებობს სხვა, უფრო ღირებული მნიშვნელობის გამოსახატად, რომელიც ძირითადი მამოძრავებელია თავად გამონათქვამისა. ეს არის მეტყველი სუბიექტის განზრახვა - ინტენცია, სამეტყველო აქტის მესამე შრე, რომელსაც ეწოდება აქტუალური მნიშვნელობა. როგორც იმპლიციტური, ასევე ექსპლიციტური მნიშვნელობა მის გამოხატვას ემსახურება.

საკვლევ მასალაზე დაყრდნობით, დანამდვილებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჰომეროსის „ილიადაში“ მოსაუბრის მიერ გადმოსაცემი აზრის ექსპლიციტური ასახვის შესაძლებლობის კვალდაკვალ, აქტიურად ვხვდებით გამონათქვამის ქვეტექსტზე, ანუ მთქმელის მიერ ნაგულისხმევ "სათქმელზე" აქცენტირებას. იმპლიციტური მნიშვნელობა ხშირად უფრო მნიშვნელოვანია კომუნიკაციის ეფექტურობისთვის, ვიდრე ექსპლიციტური. იმპლიციტური მნიშვნელობის ექსპლიკაციაში კი გვხვდებით ეპითეტები, რომლებიც ჰომეროსის „ილიადაში“ უხვად გვხვდება, თითქმის ყველა პერსონაჟს ახლავს ეპითეტი, რომლითაც ვახერხებთ ამა თუ იმ გამონათქვამის ადეკვატურ ინტერპრეტაციას.

იმპლიკაციური ტექსტის სტრუქტურებში სიღრმისეული მნიშვნელობის გაძლიერებას და წარმოჩენას ეპიკოსი ავტორი ახერხებს იმპლიკაციის განსხვავებული სახეების საშუალებით და იმპლიკაციის საუკეთესო საშუალებად მის შემოქმედებაში ეპითეტი წარმოგვიდგება.

ლიტერატურა:

ლებანიძე 2004: ლებანიძე გ., კომუნიკაციური ლინგვისტიკა, გამომცემლობა "ენა და კულტურა", თბილისი 2004.

ჰომეროსი 2015: ჰომეროსი, ილიადა, თარგმნა ლ. ბერძენიშვილმა, „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“, თბილისი 2015.

Bach 2010: Bach K., *Implicature vs explicature: What's the difference?* Palgrave Macmillan, Houndmills 2010.

Grice 1975: Grice H. P., *Logic and Conversation*. [In: *Syntax and Semantics*, Vol. 3, *Speech Acts*, ed. by Peter Cole and Jerry L. Morgan.] Academic Press, New York 1975.

Sperber, Wilson 1995: Sperber R., Wilson D., *Communication and Cognition*, 2nd edition, Blackwell, Oxford 1995.

Classics

Implicit Meaning of the Utterance and the Role of Epithets in Explication According to Ancient Epic Poetry

Natia Arveladze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
_natiarveladze91@gmail.com

Keywords: *Implication, explication, epithete, default value, subtext.*

The reflection of any sentence may have two modes: implicit reflection and explicit reflection. Implication and explication, which are the ways of reflecting meaning, are both highly used in literature for expressing the meaning. An explicit one is a clear reflection, when what is meant is said clearly in the linguistic structure of the sentence. It is identical to its semantic meaning. On the other hand, an implicit meaning is the meaning which is implied in the sentence. Implication is the way of conveying the meaning indirectly, secretly in the depth of the sentence which is the contextual meaning of a sentence. For the interpretation, the reader has to find the ways of identifying what is meant on the basis of the conceptual meaning of the sentence. The epithet can greatly help us in interpreting the meant meaning of any sentence.

In ancient epic poems we often see both ways of reflecting: the direct reflection of the meaning as well as the indirect one. The main aim of the article is to identify

6. არველაძე

implicit and explicit meanings in ancient epic poem “Illiad”, which are the ways of conveying the meanings. We aim to divide them from each other, to search different types of implication in the text from ancient epic poems, and identify the role of epithets in the process of explication.

We make our research on the basis of the work by Homer. He equally uses both of the ways: expressing an idea directly in the linguistic structure of the sentence (what is called the semantics of it) and expressing an idea indirectly as an implication of the sentence, which must be interpreted by the readers. According to our research material, we can clearly say that each linguistic reflection really contains more than its linguistic structure, its conceptual meaning. During research, we were focused on the meaning of the reflection, which is implied in the sentence and not clearly expressed. It makes the relationship between the speaker and the listener more interesting and more spiritual. Epithets play the dominant role in identifying the implicit meaning of the whole text or just the exact sentence. It makes us able to learn the additional information, which helps us to get some kind of impressions about the author’s purpose during the communication. The conclusions, which are done during the communication by the listener on the basis of the conceptual meaning of the sentence, are called implication. We can also call them the conversational implications.

We can exactly say that during the interpretation of the text in ancient epic poem “Illiad”, implicit meaning is much more important and valuable than an explicit one because of its interesting and mysterious role in the text.

The author uses both of them: the explication and the implication of the meaning, but we can also see different types of implications. There are some which can be interpreted just after analyzing the given sentence, and others that can just be interpreted after analyzing the whole text, for which the interpretation of the single sentence is not enough. To explore implicit meanings in ancient epoch, we use the method of explication. This is the method which means the transfer of implicit meaning in the linguistic structure of the expression which often requires detailed analytic and special knowledge about the given work, the author, or the genre in which the work is done. Epithets help us to make a clear interpretation. Together with the linguistic and nonlinguistic situations they are the ways of explication.

In antic epic poem “Illiad” we see different kinds of discourses: monologues or dialogues. On the basis of it, we can say that any linguistic expression on the level of intention is always characterized as a dialogue and not a monolog. The speaker reflects any concrete situation in his dialogue, names any referential situation which

can be the result of his or her imagination, or it can also be the empirical one. No matter what kind of situation he or she refers to during communication, the reflection can be done explicitly or implicitly.

In ancient epic poem "Illiad" we can see different types of implications. For example: communicative implication, which can be interpreted on the basis of the act of the communication together with its linguistic and extra linguistic situations. (as we have already known, any sentence is done according to different linguistic and extra linguistic situations. Linguistic situation is the linguistic structure of the sentence. Linguistic situation is a sentence, itself, with its linguistic capacity. Extra linguistic situation represents some background factors which play an important role in the effectiveness of the communication. They can make a great influence on the nature of the communication). Implication of the sentence can be interpreted on the basis of the capacity of a single utterance. Implication of the speaker, which can be identified on the basis of the speaker's personal characteristics and the simple implication, which can be interpreted simply, without any special analyzes.

We can make an example for the conversational implication: "Ye sons of Atreus, and ye other well- grieved Achaeans, to you may the gods who have homes upon Olympus grant that ye sack the city of Priam, and return safe to your homes ; but my dear child do ye set free for me, and accept the ransom out of awe for the son of Zeus, Apollo, that smitten afar." Then all the rest of the Achaeans shouted assent, nodding reverence the priest and accept the glorious ransom, yet the thing pleased not the heart of Agamemnon, son of Atreus. but he sent him away harshly, and laid upon him a stern command : " Let me not find thee, old man, by the hollow ships, either tarrying now or coming back hereafter, lest thy staff and the fillet of the god protect thee not" (Hom. Il. I, 17-28).

The explicit meaning of the given example is that Agamemnon tells the old man never to come back to the ships. But implicitly, he says to the old man, that he is not going to give the dear daughter to him. If we did not know the suggestion made by Chryses, then we would never be able to understand the meaning of the utterance correctly. Such kind of implications, which we can learn according to the analysis of the communication, is called the conversational implication. In this case epithets help us to learn the meaning between the lines. The meant meaning is that the suggestion is flatly refused and the refusal is made stronger by the epithet of the god, which carries an implicit idea that Agamemnon is ready to fight against the gods if they decide to help the old man.

The simple implication is different from the said one. For clearing the difference, we can make an example from the ancient literature: "Achilles, dear to Zeus, thou

6. არველაძე

biddest me declare the wrath of Apollo, that smiteth afar. Therefore will I speak ; but do thou take thought, and swear that verily of a ready heart thou wilt defend me with word and with might of hand ; for methinks I shall make wroth a man who rules mightily over all the Argives, and whom the Achaeans obey. For mightier is a king, whenso he is wroth at a baser man. If so be he swallow down his wrath for the one day, yet there-after he cherishes resentment in his heart till he bring all to pass. Consider thou, then, if thou wilt keep me safe." Then in answer to him spake Achilles, swift of foot: "Take good heart, and speak out what oracle soe'er thou knowest, for by Apollo, dear to Zeus, to whom thou prayest, Calchas, and declarest oracles to the Danaans, no one, while I live and have sight on the earth, shall lay heavy hands on thee" (Hom. Il. I, 75-90).

In this case the implied meaning and the semantic meaning of the utterance are exactly the same. Implicit meaning is expressed clearly. We can identify it without any special analysis. In the case of the simple implication, the conceptual meaning of the sentence is enough to understand all implied or direct meanings of it. The answer is clear. Achilles promises to Calchas that he will make him safe as long as he can see the sun. By the epithet dear to zeus we can learn the implied idea, that Achilles gets responsibility standing by the god and it's the best guaranty that his promise will be fulfilled.

In the sentence, the explicit meaning works to express an implicit meaning and to give the readers or listeners possibility to interpret the implicit meaning clearly and directly. On the other hand, the implicit meaning works in the sentence for the most important part of the conversation, which is the intention of the speaker. The intention is the third layer of the sentence and implicit and explicit meanings both work for it.

According to the results, after doing our research, we can exactly say that in epic poem "Illiad" by Homer, simultaneously with the possibilities of reflecting the main meaning directly, we often see the accent the author places on the implicit meaning which is just meant and not clearly said. An implicit meaning is mostly more valuable for the effectiveness of the communication than the explicit one and epithets which are highly used in ancient epic poem help us to make the implied meaning explicit.

In the structures of implicit texts the ancient epic writer Homer makes the meant meaning stronger by the use of different types of implication and the best way of implying the meaning in the depth of the sentence is using epithets as the representational units. Implication is a universal linguistic phenomenon.

ანტიკური ლიტერატურა

ღმერთის შიში -ზღვარი რაციონალურსა და ირაციონალურს შორის

მარიამ ნემსაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
MariamInemsadze@gmail.com

„ღმერთი“ როგორც, ცნება, იმდენად არის რაციონალური თუ ირაციონალური, რამდენადაც ეს ადამიანთა ჯგუფსა თუ კონკრეტულ ინდივიდს წარმოუდგენია. ტრაგედიებში ღმერთის შიში რადიკალურად ცვლის ადამიანებს, მას როგორც „მოვლენას, მაკონტროლირებელ მექანიზმს“ სხვადასხვა ტრაგიკოსთან სხვადასხვა „მისია“ აკისრია: ა. ღმერთის შიში ესქილეს ტრაგედიაში ადამიანის გამაკეთილშობილებელი, სიკეთის მაპროვოცირებელი ფაქტორია; ბ. ღმერთის შიში გვევლინება უღმერთობის (სიცარიელის) შემავსებელად; გ. ევრიპიდეს „ალკესტისში“ ღმერთი გვევლინება რაციონალური და ირაციონალური შიშების დამთრგუნავ მექანიზმად; დ. ღმერთი, როგორც რაციონალური მმართველი, ტრაგედიების გმირთა საქციელს, გმირებისთვის ირაციონალურად, გაუაზრებლად დადებითსკენ წარმართავს. ღმერთის შიში- ორივე რაციონალურ და ირაციონალურ სიბრტყეშიც ერთგვარი კათარსისის ფაქტორია ტრაგიკული გმირებისათვის; ამასთანავე, ტრაგიკული ღმერთები გმირებში, დადებითი შიშის გარდა, იწვევენ ისეთ ემოციებს, როგორებიცაა წყენა და სიბრაზე.

საკვანძო სიტყვები: ღმერთი, შიში, ტრაგედია, უღმერთობა, რაციონალური, ირაციონალური, ფენომენი.

მრავალფეროვან სივრცესა და რეალობაში, განსხვავებული კულტურის, მსოფლმხედველობის ადამიანთა ჯგუფებს სხვადასხვაგვარად ესმით ღმერთის რაობა. კონკრეტული სტატიის სათაურშივე დაფიქსირებული ორი უმთავრესი სიტყვა - „ღმერთის შიში“ იმთავითვე ბადებს ადამიანში როგორც რაციონალურ, ასევე ირაციონალურ აზრებსა და დამოკიდებულებებს. საკვლევი მასალის სპეციფიკიდან გამომდინარე, პირველ რიგში, საინტერესოა ცალ-ცალკე მიმოვიხილოთ - „ღმერთი“ და „შიში“, როგორც ორი, დამოუკიდებელი ფენომენი. მაშინ, როდესაც ჩვენ არ გვაქვს პირდაპირი წვდომა ძველი ბერძნების ფსიქოლოგიურ, თუ რელიგიურ შეხედულებებთან,

მ. ნემსაძე

რთულდება ორივე ფენომენის კვლევა. თუმცა, აქვე გადაჭრით უნდა ითქვას, რომ ძველბერძნულ ტექსტებზე (ტრაგედიები: ესქილე: „აგამემნონი“, „ქოეფორები“, „მავედრებელნი“; სოფოკლე: „ელექტრა“; ევრიპიდე: „იფიგენია ავლისში“, „ალკესტისი“, „ფინიკიელი ქალები“) დაყრდნობით „ღმერთი“ უნდა განვიხილოთ არა პირდაპირი პანთეისტური თვალსაზრისით, არამედ ტექსტობრივი კონცეპტუალობის გათვალისწინებით. მოცემული სტატია ემსახურება კონკრეტულად ღმერთის, როგორც ზოგადი დომინანტი ფენომენის არსის გაგებას და მის მიმართ რაციონალურ თუ ირაციონალურ დამოკიდებულებას.

თავად „ღმერთი“, როგორც ცნება, იმდენად არის რაციონალური თუ ირაციონალური, რამდენადაც ეს ადამიანთა ჯგუფსა თუ კონკრეტულ ინდივიდს წარმოუდგენია. მოცემულ შემთხვევაში ტრაგედიების ანალიზისას საინტერესოდ გამოიკვეთა, რა ფენომენია „ღმერთი“ ანტიკური სამყაროს ტრაგიკული გმირისათვის. ზუსტად აქედან გამომდინარეა საჭირო, რომ განისაზღვროს ღმერთის როგორც ანტიკური, ისე ზოგადქრისტიანული რაობა, მაგალითებიდან გამომდინარე ვაჩვენოთ, როგორი დამოკიდებულება არის ტრაგედიებში ღმერთის ფენომენის მიმართ.

ქრისტიანული გაგებით ღმერთი ქმნის ადამიანებს და თავად ადგენს მათთან ურთიერთობის წესებს. ადამიანი თავისი ბუნებით გახდა დამოკიდებული. ის ყოველთვის ილტვის მისთვის შეუცნობელისა და მისტიკურის მიმართ. ღმერთის, როგორც შეუცნობელი სუბსტანციის, მიმართ შიშის არსებობის წყაროს სწორედ დამოკიდებულების გრძნობა წარმოადგენს. ადამიანის დაბადებასთან ერთად ჩნდება შიში. შესაბამისად, ღმერთის შიში არის პირველი, შიშების საწყისი შიში, მაგრამ აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ პირველი შიში ცოდვამ შვა: „ცოდვასთან ერთად ადამიანის სულში შემოდის შიში. ეს ჯერ კიდევ სამოთხეში მოხდა: ადამმა დაარღვია რა მცნება, სურდა დამალვოდა უფალს და მერეღა აღიარა, რომ ასე შიშის გამო მოიქცა“ (ბიბლია: ილია, მე-2).

ბიბლია ღმერთის მიმართ ადამიანის შიშის პირველ გამოვლინებას შემდეგნაირად ასახავს: „8. მოესმათ ხმა უფალი ღმერთისა, რომელიც სადამო ხანს ბაღში მიმოდოდა, და დაემალნენ უფალ ღმერთს ადამი და მისი დედაკაცი ბაღის ხეებს შორის. 9. დაუძახა უფალმა ღმერთმა ადამს და უთხრა: ადამ, სადა ხარ? 10. მიუგო: შენი ხმა მომესმა ბაღში და შემეშინდა, შიშველი რომ ვარ, და დავიმალე“ (ბიბლია: ძველი აღთქმა, თავი 3. - 8,9, 10).

ჩვენთვის საინტერესოა, თუ როგორ აისახა ღმერთის შიში კონკრეტულად ბერძნულ ტრაგედიებში.

ქრისტიანული სწავლებისაგან განსხვავებით, ანტიკური ხანის ათეისტები თუ მორწმუნენი რელიგიის არსებობის საფუძვლად შიშს ასახელებენ. შიში ყველაზე მარტივი და აშკარა გამოხატულებაა დამოკიდებულების გრძობის. როგორც რომაელმა პოეტმა, პეტრონიუსმა თქვა თავის ნაშრომში „*orbe Deos fecit Timor*“, წარმართი ღმერთების შექმნის მთავარი მიზეზი იყო შიში. რომაელებისთვის სიტყვა *metus*, ნიშნავს „რელიგიას“, და პირიქით, სიტყვა *religio* ზოგ შემთხვევაში გამოხატავს შიშს ან დარდს. მაგალითად, *dies religiosus*, რელიგიური დღე, ნიშნავდა „უიღბლო დღეს“, დღეს, რომლის ყველას ეშინოდა. თვით გერმანული სიტყვა *Ehrfurcht* (დარდი, ღვთისმომშიშება)— რელიგიური თაყვანცემის, უდიდესი მოწიწების გამოხატველი სიტყვა შედგება ისეთი სიტყვებისგან, როგორებიცაა: *Ehre* (ღირსება) და *Furcht* (შიში). ბერძნული სიტყვა „*phobos*“ (შიში) ლათინურში „*pavor*“-ს „*metus*“-ს და „*terror*“-ს ნიშნავს, მაგრამ არსებობს კიდევ ერთი სიტყვა „*timor*“-ი (აქედან წარმოიშვა ფრანგული „*timide*“ და „*timidement*“) - ეს აღტაცებული მოკრძალებაა, ვინმეს დაკარგვის, ან ვინმეზე ტკივილის და წყენის მიყენების შიშია (Feuerbach 1967: 25-32).

სოფისტებს სხვაგვარად ესმით „ღმერთის სიყვარული“. მათთვის ბედნიერების მთავარი გასაღები ღმერთის დავიწყებასა და მისი არარსებობის აღიარებაშია: „არ შეგეშინდეს ღმერთის, არ იდარდო სიკვდილზე; რაც კარგია, მარტივად მისაღებია და რაც საშინელია მარტივად ასატანია“ (Philodemus, 1005, 4.9-14).

ძველბერძნულ ტრაგედიებში „ღმერთის“ ცნების სხვადასხვაგვარი დეფინიცია გვეძლევა. ის არის, როგორც რაციონალური ისე ირაციონალური სახით წარმოდგენილი: ტირანი (ესქ. მიჯ. პრომ.), კეთილი, მოსიყვარულე (ესქ. მავედ.), შურისმაძიებელი, მრისხანე (ესქ. ევმენ.), ლმობიერი, განაწყენებული, დამშინებელი (ევრიპ. ბაკქ.), ადამიანების ნავსაყუდელი, დაჩაგრულთა მფარველი (ესქ. მავედრ.), უსამართლო (ევრიპ. ალკ.), მარადიული.

ტრაგედიებში ღმერთის შიში ცვლის ადამიანებს. მას, როგორც „მოვლენას, მაკონტროლირებელ მექანიზმს“, სხვადასხვა ტრაგიკოსთან სხვადასხვა „მისია“ აკისრია:

1. ღმერთის შიში ესქილეს ტრაგედიაში ადამიანის გამაკეთილშობილებელი, სიკეთის მაპროვოცირებელი ფაქტორია. ქრისტიანული რწმენის მსგავსად, ბერძნულ ტრაგედიებშიც ღმერთის შიში ადამიანს სხვა შიშებისაგან და

მ. ნემსაძე

სირთულეებისგან ათავისუფლებს. ღმერთი განსაცდელს ადამიანებს მოუვლენს მხოლოდ მათ გასაძლიერებლად. ქორო „აგამემნონში“ ამ ფაქტს შემდეგნაირად ხსნის: „უფალი ტანჯვას და რუდუნებას მოუვლენს მოკვდავთ, რომ აზიაროს ამრიგად სიბრძნეს და სათნოებას. არა გვმორდება ტანჯვა სიზმრებშიც, რომ არ გაგვმორდეს ჩვენ სათნოება.“ (ესქ. აგამ. 176-183).

ყველაზე ცოდვილ ადამიანსაც კი გააკეთილშობილებს ღმერთის შიში. „ქოეფორებში“ ავი სიზმარი კლიტემნესტრასში ღმერთისა და შურისძიების დიდ შიშს იწვევს. შესაბამისად, მას კეთილი საქმის გაკეთების სურვილი უჩნდება. „თითქოსდა, გველი ეშობა, ბავშვის საფენებში გაეხვია და ძუძუს აწოვებდა“...ღმერთის შიშმა, გამოიწვია მასში სინდისის ქენჯნის გრძნობა, მან უბიძგა დედოფალს საფლავზე შესაწირის მირთმევით თავიდან აეცილებინა მოსალოდნელი შურისძიება. „ შიშმა შეიპყრო ღამეულმა, ავმა სიზმრებმა, საკურთხიც მიტომ გამოგზავნა უღმერთო ქალმა“ (ესქ. ქოეფ. 524-25). ქორო მას „უღმერთოს“ უწოდებს, თუმცა სწორედ ღმერთის შიშმა დროებით მაინც მოუღბო კლიტემნესტრას გული.

2. ღმერთის შიში გვევლინება უღმერთობის (სიცარიელის) შემავსებელად. საკუთარი „უღმერთობა“ აწუხებს აგამემნონს. იგი ღმერთისგან მიტოვებული შიშებს შეუპყრია: „წარმოიდგინე იგი, მდგარი არგიველთ ბრბოში, რომელიც მამხელს, რომ კალქანტის განცხადებული მისნობა თუ ვით უარვყავი, თუ ვით ვეცრუე მე არტემისის წმინდა ბომონს, განა ლაშქარი აზვავებული არ ჩამქოლავს? არგიველები არ მოითხოვენ განა ჩემი ასულის დაკვლას? თუნდაც არგოსში ჩავიკეტო, კიკლოპის კედლებს ჩამოაქცევინ, მთელ ქვეყანას ააოხრებენ. ეს არის ჩემი საწუხარი. ო, უბედურო შენ, თავო ჩემო, გზა ღმერთისკენ ვერ გიპოვნია (ევრ. იფ. ავ: 94).

3. ღმერთის შიში ევრიპიდეს „ალკესტისში“ ხდება ზოგადად რაციონალური და ირაციონალური შიშების დამთრგუნავი მექანიზმი. ღმერთის შიში, შიშის კატეგორიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ასპექტია. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც კონკრეტული შიშით შეიძლება სხვა შიშების დათრგუნვა. როდესაც ადამიანები მთავარი, უპირველესი შიშის ობიექტის მიმართ ლოცულობენ, ამ ფორმით ითხოვენ სხვადასხვა სირთულეებისა თუ შიშებისაგან განთავისუფლებას. მაგალითად, ესქილეს „აგამემნონში“ ქორო მომავლის შიშმა შეიპყრო, მომავლის შიშის დათრგუნვა კი ღმერთის შიშით შეიძლება. „ზევსო მაღალო, რომელიც დასაბამით სანატრელად ხმობილხარ, ვლოცულობ შენდა. არ ძალმიძს განსჯა სრულიადი განსასჯელისა თვინიერ

ზევის; შენ გვედრები გარდამიცვალე სიხარულზე ვარამი ჩემი!“ (ესქ. აგამ. 160-169). „ალკესტისში“ ქოროს სიტყვებიდან, ღმერთისმოშიმ ადამიანზე, კიდევ ერთხელ ვხვდებით, რომ თუ ღმერთის შიში ადამიანს გულში აქვს მას ყველაფერში გაუმართლებს: „ყველაფერი რაც კარგია, კეთილშობილური წარმოშვების ადამიანებში ცხოვრობს. მე მაოცებს მისი სიბრძნე. და ღრმად მწამს გულში, რომ ღმერთის მოშიში ადამიანი წარმატებს მიაღწევს“ (ევრ. ალკ. 601-606). კლიტემნესტრა ღმერთებს მიმართავს შიშისგან თავის დასაღწევად. „ჩემო თანმხლებნო, აღმართეთ შესაწირი, მრავალი ხილი რომ აღვასრულო ჩემი ლოცვა ჩემი შიშებისგან განსათავისუფლებლად, მეფის მოლანდებისგან თავის დასაღწევად“ (სოფოკლ. ელექტრ. 635-36).

ღმერთი, როგორც რაციონალური მმართველი, ტრაგედიების გმირთა საქციელს, გმირებისთვის ირაციონალურად, გაუაზრებლად დადებითსკენ წარმართავს, მისი შიში გარკვეულ ჩარჩოებში აქცევს გმირებს. უბიძგებს მათ თავმდაბლობისაკენ და სიკეთის ქმნისაკენ. ღმერთის შიში- ორივე რაციონალურ და ირაციონალურ სიბრტყეშიც ერთგვარი კათარსისის ფაქტორია ტრაგიკული გმირებისათვის. შეუძლებელია ამ შემთხვევაში გვერდი ავუაროთ არისტოტელეს მიერ „რიტორიკაში“ მოცემულ შიშის დეფინიციას: „შიში არის ტკივილი ან აღელვება რაიმე მტკივნეული ან დამანგრეველი ბოროტების წარმოდგენის გამო... რომელიც ხელშესახებად ახლოა. ამ ემოციას გრძნობენ მხოლოდ ისინი ვისაც სწამთ, რომ რაღაც სავარაუდოდ მოხდება მათ ცხოვრებაში, გარკვეულ ადამიანთან, გარკვეულ დროს, გარკვეული ფორმით“ (Rehm 2003:174).

მსგავსი ავის მოხდენის შიშით უნდა იყოს შეპყრობილი აგამემნონი: „დე, პატივი მცენ, ვით კაცთაგანს და არა ღმერთსა. ხალიჩა კი არ განმადიდებს, ფეხით სათელი, არამედ საქმე; ღმერთებისთვის დიდი ძღვენია ყოყლოჩობის უკუგდება, ბედნიერია მხოლოდ ის კაცი, ვინც სიკეთით განვლის სიცოცხლეს“ (ესქ. აგამ. 105). თუმცა ელექტრა „ქოეფორებში“ ღმერთს მოიხმობს ბოროტ საქმეში შემწედ. უფრო მეტი, მასზე აღმატებულად, რეალურ, ადამიანურ ძალას მიიჩნევს. ორესტეს გამხნეებისას ძალის შემატებას უსურვებს და მხოლოდ შემდეგ ღმერთების დახმარებას: „დე, მოიპოვე მამის ბინა მტკიცე მარჯვენით! პირველ მფარველად გყავდეს ძალა, მეორედ დიკე, მესამედ თავად ზევსი იყოს შენი მფარველი!“ (ესქ. ქოეფ. გვ. 158) ელექტრასთვის ბევრად რაციონალურია რეალური ფიზიკური შესაძლებლობები.

ტრაგედიებში ღმერთის ფენომენის მიმართ ვხვდებით ორგვარ

მ. ნემსაძე

დამოკიდებულებას: დადებითსა და უარყოფითს. ქრისტეს მსგავსად, ანტიკური ღმერთებიც ორბუნებოვანი არიან თავიანთი ქმედებებით (ღვთაებრივი და ადამიანური). ისინი იწვევენ როგორც თანაგრძნობასა და სიყვარულს, ასევე უნდობლობასა და ნეგატიურ დამოკიდებულებას. ტრაგედიებში ვხვდებით ირაციონალურ, არაორდინალურ ღმერთს. ირაციონალური და უკიდურესად არაადეკვატური ღმერთია ის, რომელიც ადამიანის სისხლს მოითხოვს - მაგალითად არტემიდა, რომელიც იფიგენიას იღებს მსხვერპლად.

4. მარტივი წარმოსადგენია, რომ ტრაგიკული ღმერთები გმირებში, დადებითი შიშის გარდა, იწვევდნენ ისეთ ემოციებს, როგორებიცაა წყენა და სიბრაზე. წყენამ ღმერთების მიმართ შიში და პატივისცემა დააკარგვინა გმირებს. ღმერთებზე განაწყენების მაგალითი გვხვდება „ფინიკიელ ქალებში“. იოკასტა ღმერთზეა განაწყენებული ოიდიპოსის საგვარეულოზე მრისხანებისთვის. იგი ღმერთს აბრალებს უბედურებას: „რომელიღაც ღმერთი ცუდი განზრახვით ანადგურებს ოიდიპოსის მოდემას“ (ევრ. ფინ. 380). „ალკესტისში“ ადმეტუსი ღმერთებზე არის განაწყენებული: „მზის ღმერთი ჩვენ ორივეს გადმოგვყურებს, შენც და მეც, ორ უიღბლოს, რომლებსაც არაფერი ჩავვიდენია ღმერთების წინაშე ისეთი, რომ სიკვდილი დაგვემსახურებია“ (ევრ. ალკ. 246).

„მავედრებელში“ კარგად ჩანს შიში, პატივისცემა, ნდობა და სიყვარული ღმერთის მიმართ. მთელი ტრაგედია განმსჭვალულია ღმერთისადმი ერთგულებით და მისი დიდი ნდობით. ნაწარმოების დასაწყისი ღმერთისადმი ვედრებით იწყება. მას დანაიდები „ლტოლვილთ მეხანაგეს უწოდებენ“. თუმცა, შიშისაგან სასოწარკვეთილ დანაიდებს ეჭვი მაინც შეაქვთ ღმერთის სიკეთეში და ეშინათ მისი მოსალოდნელი უსამართლობის: „და მაშინ ზევსი უსამართლოდ გააბმევს სიტყვას, თავისივე წიქარას ასულს თუ არ ჰყოფს პატივს და მისვე შვილქმნილს, შეაქცევს ზურგსა. მი-და-მოაპყრე მაღლით ყური ქვემყვირალსა შენსა!“ (ესქ.მავ. 170-176). შიშით აღვსილთ ეჭვი შეაქვთ ღმერთის სამართალში: ”დე, დიდმა ზევსმა დამიხსნას მე ეგვიპტოსის ნაშიერთან ქორწინებისგან. ხმები გუნდიდან: -იომსცა ეგრე!-განა მოლბება ულმობელი.- მომავლისა არვინ - რა უწყის. როგორ განვჭკვრიტო აზრი ზევსისა, ვით ჩავხედო უფსკრულს? ხმები გუნდიდან:- ილოცე ზომიერად.- მარქვი, ზომასგადაველ განა?- ნუ ჰყვედრი ღმერთსა!“ (ესქ. მავ. 1052-1062).

ტრაგიკული ღმერთი რა დოზითაც არ უნდა იყოს რაციონალური, ან ირაციონალური, აბსტრაქტული თუ კონკრეტული, მისი ნაკლებობა ან არ არსებობა გამოიწვევდა ტრაგედიაში მოვლენათა განვითარების სრულ კოლაფსს, რომელსაც ქორო კარგად აჯამებს ესქილეს „ქოეფორებში“: “სიდარბაისლე, მოშიშება, თაყვანცემა, ხალხის სულსა და გულს, რომ ავსებდა, გამქრალა. შიში სადღა არის. ყველას პირადი გამოსარჩენი უჩანს ღმერთად და ღმერთზე მეტად” (ესქილ. ქოეფ. 55-60).

ძველბერძნულ ტრაგედიებში გმირების მხრიდან ღმერთთან მიმართებაში იგრძნობა ამბივალენტური დამოკიდებულება. მის მიმართ შიში და კრძალვა გამოიხატება, როგორც დადებითი, ისე დამახინჯებული ფორმებით (ადამიანის მსხვერპლად შეწირვა). ძველბერძნული ტრაგედიების საფუძველზე კიდევ ერთხელ ნათელი ხდება, რომ მთლიანად ინდივიდზე და სოციუმზეა დამოკიდებული, რამდენად რაციონალურად აღიქვამს იგი ღმერთის, შიშისა თუ ღმერთის შიშის ფენომენს.

ლიტერატურა:

ბიბლია: ბიბლია. გიორგი მთაწმინდელის რედაქციით, ელ. რესურსი: www.orthodoxy.ge

Feuerbach 1967: Feuerbach L., Lectures on the Essence of Religion, translated by Ralph Manheim (New York: Harper & Row, 1967), Fourth Lecture. 1967.

Philodemos, Herculaneum Papyrus, 1005, 4.9–14.

Rehm 2003: Rehm R., Radical Theatre: Greek Tragedy in the Modern World By, Rush Rehm, Radical Theatre: Greek Tragedy and the Modern World. London: Duckworth, 2003.

Classis

**The Fear of God- The Boundary Between
Rational and Irrational**

Mariam Nemsadze
Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
Mariam1nemsadze@gmail.com

Keywords: *God, tragedy, racional, irracional, fear, phenomenon.*

People with various cultural backgrounds and awareness perceive the concept of god differently. The very two words: “god” and “fear” given in the title evokes both rational and irrational approach. Considering the specific features of the targeted issue both concepts should be separately covered, taken as two separate concepts. As it is impossible to gain access to the psychological and religious approaches and attitudes of the contemporary ancient Greeks, tragedies are the only source for literary and psychological analysis. Aeschylus: “Agamemnon”, “Libation Bearers”, “Suppliant Women”; Sophocles: “Electra”; Euripides: “Iphigenia at Aulis”, “Alcestis”, “Iphigenia at Taurians”, “Phoenissae “). The concept of god should be addressed to not only based on pantheistic approach, but solely based on the analysis of ancient texts. The given article is an attempt to analyze the concept of god as a dominant phenomenon and to emphasize both rational and irrational attitudes towards the aspect.

Christian perception of god is the following: the almighty god is the only divine creator of the human being, who sets rules of the mutual relationship. The human being originally became totally dependent. It naturally tends to be endlessly seeking unexplained and mysterious nature of god. Basic cause of addiction is the fear of god, perceived as some unexplained substance. The nature of fear is an in-born feature of humans, this is the trait that is “born” together with a baby. Therefore, the fear of god has been the first form of fear. It is an initial version of all fears. Although it must be pointed out that the first sin “gave birth” to the fear: “Alongside with sin, fear creeps into the soul of a human being. This first happened in heaven: Adam violated the commandment, initially he wanted to hide from god, but later he confessed he did so because of the fear” (Ilia II of Georgia).

It is very interesting how the fear of god is conveyed through ancient Greek

tragedies. Unlike Christian preaching ancient believers and atheists considered the fear to be a main source of religion. The fear is the simplest and the most obvious expression of the feeling of addiction. The Roman poet, Petronius, in his work „Orbe Deos Fecit Timor“ suggests that the fear was one of the main, provoking factors of creating the pagan god. Romans perceive the word “metus”, as “religion” and vice versa, the word “religio” in some cases expresses some form of either fear or sorrow. For example, “dies religiosus” a “religious day” is equivalent to “the unlucky day”, the day which is totally feared of. Even the German word “Ehrfurcht” (meaning both: sorrow and awe-inspiration) marks the sign of religious reverence and extreme respect. It consists of three separate words indicating extreme reverence: “Ehre” (dignity) and Furcht (fear). The Greek word – “phobos” (fear) in Latin means the following: “pavor”; “metus” and “terror”. Nevertheless, there is one more word „timor” which is the original word for the French “timide” and “timidement”) – implying both: delightful reverence and the fear of losing, resenting, hurting and insulting someone (Feuerbach 1967: 25-32).

Sophists perceive “the Love of God” from absolutely different angle. For them the key of happiness lies in the confession of atheism and total ignorance of god. Expressed by Philodemus, and preserved in a Herculaneum Papyrus (1005, 4.9–14), the Tetrpharmakos reads: “Don't fear god, Don't worry about death; What is good is easy to get, What is terrible is easy to endure” (Philodemus, 1005, 4.9–14).

1. The fear of god totally transform humans in ancient tragedies, it viewed as “a substance, a control mechanism” carries out various “missions” in different tragedies: 1. One of the characteristic features of the fear of god through tragedies is improvement and inclination to kindness. Like in the Christian faith, the fear of god frees people from various difficulties and fears. The god exposes people to the danger only in order to purify and to strengthen them. The chorus has very interesting approaches: “ Zeus, who has established as a fixed law that “wisdom comes by suffering.” But even as trouble, bringing memory of pain, drips over the mind in sleep, so wisdom comes to men, whether they want it or not. Harsh, it seems to me, is the grace of gods enthroned upon their awful seats (Aesch. Agam. 176-183).

In “Libation Bearer” Clytemnestra is deeply plunged into the fear of god and revenge which is provoked by her dream. Therefore, kindness is invoked in her. Due to the fear of god she feels extreme remorse, the very feeling of conscience forced her to carry libations to the grave and that way avoid the oncoming threat of revenge.

მ. ნემსადე

„ I know, my child, for I was there. It was because she was shaken by dreams and wandering terrors of the night that she sent these offerings, godless woman that she is “ (Aesch. Lib. Bea. 524-25). The chorus calls her to be “godless”, the very feeling of the fear of god became enhumaning factor, though on the temporary basis.

2. In some cases the fear of god feels the vacuum of being “godless”. For example, Agamemnon is disturbed by the strongly felt “godlessness”. Once abandoned by god he feels some fear: “In our perplexity, we asked Calchas, the seer, and he answered that we should sacrifice my own child Iphigenia to Artemis, whose home is in this land, and we would sail and sack the Phrygians' capital [if we sacrificed her, but if we did not, these things would not happen]. When I heard this, I commanded Talthybius with loud proclamation to disband the whole army, as I could never bear to slay my daughter ” (Eurip. Iph. Aul. 94).

3. In Euripides' “Alcestis” the fear of god seems to win over some rational and irrational forms of fear. Among different categories of fear, the fear of god is omnipotent one. This is the occasion that enables any human to overcome any type of fear through a specific type of fear. The subject of the human fears is the god. He is the main target of their prayers. Thus they plead him to help them find the way out of difficulties, fears and to find the way of salvation. Thus, in the tragedy “Agamemnon” the chorus is obsessed with the fear of expected misfortune and they address Zeus to free them from fear: “Zeus, whoever he may be,—if by this name it pleases him to be invoked, by this name I call to him—as I weigh all things in the balance, I have nothing to compare save “Zeus,” if in truth I must cast aside this vain burden from my heart” (Aesch. Agam.160-169). In “Alcestis” the chorus points out that the person with the reverence and fear of god is due to succeed: “For his noble nature runs unbridled towards pity and respect. All that is good lives in the hearts of those who are nobly born. I marvel at his wisdom. And sure confidence sits in my heart that the god-fearing man will prosper” (Eur. Alc. 601-606). Even Clytemnestra addresses the gods to free her from fear: “Raise then, my attendant, the offerings of many fruits, so that I may uplift my prayers for release from my present fears to this image of our King. Please, O Phoebus our defender, may you now listen to my prayer, though it is muffled; for I do not make my plea among friends, nor does it suit me to unfold it all to the light while she stands near me, lest by her malice and a cry of her clamorous tongue she sow reckless rumors through the whole city” (Sop. Elec. 635-38).

The tragedies are inclined to have adopted binary attitude to the question of

the fear of god: both positive and negative. Like Jesus Christ ancient, pagan gods have binary nature: Divine and humane. They invoke sympathy, love and negative attitude as well.

4. Besides positive emotions the gods provoked the negative in the characters. Such as: the resentment and fury. Resentment and the fact of being constantly hurt by gods, forced characters lose respect and fear of god. For instance, in Euripides' "Phoenissae" Jocasta feels resentment to gods for fury on Oedipus. She blames the god for all disasters: Some god with evil intent is destroying the race of Oedipus (Eur. Pho. 380).

5. Besides the fact that tragic characters show great devotion to the god, in some cases they do not even try to avoid insulting them. In Aeschylus "Suppliant Women", the suppliant women being driven with fear get at god as being unfair. "And Zeus shall then be liable to the charge of injustice that he hates the child of the heifer, the child whom he himself begat long ago, his very own, and now he holds his face averted from our prayers. May he from above hear our call!" (Aesch.Sup.Wom. 170-176).

No matter how rational or irrational the tragic attitude towards the god is. Its absence would cause total collapse of action and would fail development of action in the tragedies. The right summary is given in Aeschylus tragedy: "The awe of majesty once unconquered, unvanquished, irresistible in war, that penetrated the ears and heart of the people, is now cast off. But there is still fear. And prosperity—this, among mortals, is a god and more than a god" (Aesch. Lib.Bear 55-60).

ანტიკური ლიტერატურა

ლიტერატურული პორტრეტები რომში
(ბიოგრაფიული ჟანრი)

ნინო ჩიხლაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო
nichikhladze@gmail.com

რომაულ ლიტერატურულ პორტრეტებს, ან ბიოგრაფიებს მსგავს ჟანრებთან ზოგი რამ აკავშირებს, ზოგიც - განასხვავებს. ორივე - *encomia*-ც და ბიოგრაფიაც აჯგუფებს მიღწევებს ქცევების, ღირსებების (*virtues*), ან მარცხის მიხედვით. ორივე, ლიტერატურული პორტრეტებიც და ბიოგრაფიებიც, შეიძლება იყოს არასრულყოფილი და ეხებოდეს მხოლოდ კონკრეტულ ინდივიდუალურ თვისებებს. ჩვეულებრივ, ისინი კონცენტრირებული არიან თავიანთი „შესასწავლი“ ობიექტის ცხოვრებიდან მნიშვნელოვან ეპიზოდებზე - წარმატებულზე, ან წარუმატებელზე, მაგრამ ყველა შემთხვევაში, თავად „ობიექტი“ უნდა იყოს წარმატებული (ცნობილი). რომში ინდივიდის მიმართ ინტერესი გაღვივდა ელინისტურ პერიოდში, მაგრამ ვერ შევუდგებით იმის მტკიცებას, რომ იგი მანამდეც არასდროს არსებობდა იქ. თუმცა, თამამად შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ იგი უფრო ინტენსიურად განვითარდა რომში, ვიდრე საბერძნეთში. უფრო მეტიც, ბიოგრაფიასაც და ავტობიოგრაფიასაც რომში ჰქონდა ძალიან ეროვნული ძირები. ამისათვის ყველაზე ძველი და ძლიერი მოტივი იყო ოჯახის სიამაყე.

საკვანძო სიტყვები: ლიტერატურული პორტრეტი, ბიოგრაფია, რომი, ელინიზმი, ზეგავლენები.

ბიოგრაფია „ცხოვრების აღწერას“ ნიშნავს. ეს არ არის ის ჟანრი, რომელსაც აქვს მკაცრად განსაზღვრული ფორმატი, გარკვეული დადგენილი წესებით. ძნელია მისთვის გარკვეული დეფინიციის მიცემა. შეიძლება იგი იყოს ტაციტუსის *Agicola*-სა და პლუტარქოსის *Bioi*-სის მსგავსი, მაგრამ აქ მასალა არ არის დალაგებული ქრონოლოგიურად, სტანდარტულად: დაიბადა (როდის?), იცხოვრა (როგორ?), გარდაიცვალა (როდის?). ბერძნები ბიოგრაფიებს ურთავენ ავტორთა შრომებს, როგორც დანართებს; ფილოსოფოსთა ბიოგრაფიები ქვეყნდება დოქსოგრაფიკულ ტექსტებში (ოქსფორდი 1989: 56-600).

გარდაცვლილთა ბიოგრაფიებს ჰყვებოდნენ დაკრძალვის ცერემონიალებზე, მაგრამ არის კიდევ ბიოგრაფიები ლიტერატურულ სტილში. ლიტერატურულ პორტრეტებს, ან ბიოგრაფიებს მსგავს ჟანრებთან ზოგი რამ აკავშირებს, ზოგიც - განასხვავებს. უპირველესად, კონტაქტების შესახებ. ორივე - encomia-ც და ბიოგრაფიაც აჯგუფებს მიღწევებს ქცევების, ღირსებების (virtues), ან მარცხის მიხედვით. ორივე, ლიტერატურული პორტრეტებიც და ბიოგრაფიებიც, შეიძლება იყოს არასრულყოფილი და ეხებოდეს მხოლოდ კონკრეტულ ინდივიდუალურ თვისებებს. ჩვეულებრივ, ისინი კონცენტრირებული არიან თავიანთი „შესასწავლი“ ობიექტის ცხოვრებიდან მნიშვნელოვან ეპიზოდებზე - წარმატებულზე, ან წარუმატებელზე, მაგრამ ყველა შემთხვევაში, თავად „ობიექტი“ უნდა იყოს წარმატებული (ცნობილი). პოლიტიკოსების შემთხვევაში ბიოგრაფია გვერდს ვერ აუვლის მათ ისტორიულ დამსახურებებს.

რაც შეეხება განსხვავებებს. Economia ხაზს უსვამს პოლიტიკურ, მორალურ ან ინტელექტუალურ მიღწევებს; ბიოგრაფია - პიროვნების ცხოვრებას და შეიძლება, უარყოფით ასპექტებს და ნაკლსაც შეეხოს; ლიტერატურული პორტრეტის ავტორისათვის საკმარისია გამოიტანოს მისი გმირის ხასიათის რამდენიმე შტრიხი, ან მოვლენა მისი ცხოვრებიდან, ბიოგრაფოსმა კი მხედველობაში უნდა მიიღოს პერსონის ცხოვრების ზოგადი ხაზი; ისტორიული მწერალი ყურადღებას ამახვილებს პერსონაჟის საზოგადოებრივ მოღვაწეობაზე, ბიოგრაფოსი წარმოაჩენს პერსონალურ თავისებურებებს და თვისებებს.

ყველა საზოგადოება არ იჩენს ინტერესს ინდივიდების მიმართ, ამიტომ ბიოგრაფია ყოველთვის, ყველგან, განვითარებული არ არის. საბერძნეთში ბიოგრაფიული ჟანრი შედარებით გვიან წარმოიშვა და თავდაპირველად მისი ძირები პოლიტიკური ხასიათისა იყო. ეს ჟანრი განსაკუთრებით „მოდური“ მაშინ ხდებოდა, როცა მყარდებოდა მმართველობის მონარქიული, ან ტირანული ფორმა. იდეალიზირებული სამეფო ბიოგრაფიები ხელს უწყობდნენ მათ აღმოცენებას. ისინი შეიძლება იყოს ყოფილიყო სახობო (მმართველის ქება-დიდება). მე-4 საუკუნიდან enconium-მა მიიღო ფიქსირებული ფორმა. იგი ემსახურებოდა პედაგოგიურ მიზნებს, სახელმწიფოს მოქალაქეების განათლებას, იდეალური მონარქის განდიდებას. ორსავე შემთხვევაში ეს არ არის ბიოგრაფია პირდაპირი გაგებით.

6. ჩიხლაძე

მოგვიანებით, ბევრი ბიოგრაფია (პლუტარქოსის, სვეტონიუსის) თავს იყრის მმართველის პიროვნების ირგვლივ, მაგრამ არა მხოლოდ ლიტერატურული პორტრეტების სახით.

ბიოგრაფიული ჟანრის მეორე მიმართულება დაფიქსირებულია ფილოსოფიაში. როგორც ინტელექტუალური მასწავლებლები, ფილოსოფოსები ხშირად ხვდებოდნენ ბიოგრაფოსთა არეალში. ბერძნები კარგად ხედავდნენ სოკრატეს განსაკუთრებულობას და უჩვეულობას, მაგრამ პლატონს არ დაუწერია მისი მასწავლებლის ბიოგრაფია. თუმცა, მან თავის *Apology*-ში და დიალოგებში შესანიშნავად გადმოსცა სოკრატესის თავისებურებანი. მიუხედავად ამისა, ძნელი სათქმელია, მაინც რა იყო მათში მართლაც სოკრატისეული და რა პლატონისეული. ქსენოფონესმა თავის „სოკრატეს რემინისცენციებში“ აირჩია სხვაგვარი გზა, მაგრამ არა ნაკლებად არაისტორიული: მისი თავდაპირველი განზრახვა არ იყო მასწავლებლის ცხოვრების აღწერა. იგი ცდილობს, აჩვენოს, პიროვნება როგორ იქცევა ამა თუ იმ კონკრეტულ სიტუაციაში, ანუ მას უფრო აინტერესებს პერსონის აზრები და ქცევები, ვიდრე თავად პერსონა.

მოგვიანებით, ფილოსოფოსთა ბიოგრაფიები სკოლას დაუკავშირეს და მათი ცხოვრება მოსწავლეებისათვის სამაგალითო გახადეს. შემდეგ ამან განავითარა წმინდანთა ცხოვრების აღწერის ტრადიცია.

ბიოგრაფიისადმი ინტერესის მესამე მოტივი არის სკოლარული და ლიტერატურული. ავტორთა ბიოგრაფიების წერა იწყეს ძვ. წ. ა. მე-4 საუკუნიდან. ელინისტური პერიოდიდან წესად იქცა მწერლის შემოქმედებისათვის მისივე ბიოგრაფიის დართვა, რათა თვალსაჩინო გამხდარიყო კავშირი მის შრომებსა და ცხოვრებას შორის.

ბევრი შეიძლება ითქვას ბიოგრაფიული ჟანრის ძირების შესახებ საბერძნეთის ინტელექტუალურ ცხოვრებაში. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა პერიპატეტიკოსთა გამოცდილება. დამკვიდრდა პიროვნების ანალიზი ფილოსოფიური ეთიკის თვალსაზრისით, კონტრასტის ჩვენება ღირსებასა და ნაკლს შორის, რომელიც შემოიტანეს არისტოტელემ და თეოფრასტუსმა; მაგრამ ეს არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ ვილაპარაკოთ ბიოგრაფიის სპეციფიკურ, პერიპატეტიკურ ფორმაზე.

ამის პარალელურად, განვითარება დაიწყო გარკვეულმა წესებმა

ბიოგრაფიის წერისათვის. ისინი, ნაწილობრივ, წარმოიშვა ე. წ. ლიტერატურული პორტრეტებიდან.

საბერძნეთში ბიოგრაფიის კლასიკურ მოდელად ითვლებიან: არისტოქსენუსი, რომლის *Bioi* (პლატონის, სოკრატესის, არხიტუსის ბიოგრაფიები) ხშირად განიცდიდა კრიტიკას (ძვ.წ.ა.მე-4ს.); ანტიგონუსი, რომელმაც შექმნა ფილოსოფოსთა ცოცხალი და საინტერესო ბიოგრაფიები (ძვ.წ.ა.მე-3ს.); ჰერმიპუს სმირნელი, რომელმაც ალექსანდრიის ბიბლიოთეკის მასალებზე დაყრდნობით დაწერა კანონმდებელთა, ფილოსოფოსთა და მწერალთა ბიოგრაფიები (ძვ.წ.ა.მე-3ს.); სატირუსი, რომელმაც აღწერა მეფეების, პოლიტიკოსების, ორატორების, ფილოსოფოსების და მწერლების ბიოგრაფიები (ძვ.წ. ა. მე-3 ს. -ის მეორე ნახევარი). მისი „ვერიპიდეს ცხოვრება“ (Pap.Oxy. 1176) საინტერესოა იმით, რომ მასში მასალა დიალოგების ფორმით არის გადმოცემული, ლიტერატურული ტექსტების ანალიზი ხდება თანამედროვეობის პოზიციებიდან.

რომში ინდივიდის მიმართ ინტერესი გაღვივდა ელინისტურ პერიოდში, მაგრამ ვერ შევუდგებით იმის მტკიცებას, რომ იგი მანამდეც არასდროს არსებობდა იქ. თუმცა, თამამად შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ იგი უფრო ინტენსიურად განვითარდა რომში, ვიდრე საბერძნეთში. უფრო მეტიც, ბიოგრაფიასაც და ავტობიოგრაფიასაც რომში ჰქონდა ძალიან ეროვნული ძირები. ამისათვის ყველაზე ძველი და ძლიერი მოტივი იყო ოჯახის სიამაყე. ბიოგრაფიული ინფორმაცია ფიქსირდებოდა tituli-ებში, რომლებიც ხაზს უსვამდნენ დიდებული ადამიანების სტატუსს. *Laudatio funerbris* წარმოითქმებოდა გარდაცვლილის დაკრძალვისას და აფიქსირებდა მნიშვნელოვან მომენტებს მისი ბიოგრაფიიდან. ასეთი სიტყვები იკრიბებოდა ოჯახის არქივში. ისინი ემსახურებოდნენ გარდაცვლილის ცხოვრების სამაგალითოდ (*exemplum*) ქცევას.

უფრო მეტიც, რომში უნდა ყოფილიყო მასწავლებლების ბიოგრაფიები, სადაც ხდებოდა ფაქტების ზედმიწევნით ზუსტად ჩაწერა. ამ, სუფთა რომაული ტიპის ბიოგრაფიებს ვპოულობთ *Liber pontificalis*-ში, სადაც აშკარა ანალოგი შეიძლება მოვიპოოთ ინდივიდის წარმოდგენასა და ძეგლებსა და წარწერებზე რომაელთა მიერ საკუთარი თავის წარმოჩენას შორის.

კიდევ ერთი პირობა რომაული ბიოგრაფიისათვის იყო *homo novus*-ის

6. ჩიხლაძე

მიერ თვითდამტკიცებასა და წარმოჩენაზე ზრუნვა. ეს კი, თავის მხრივ, იყო რეაქცია gentes- ის ყოვლისმომცველ ძალაზე. კატო უფროსმა შეკრიბა ყველა თავისი სიტყვა, თავდაპირველად, პრაქტიკული მიზნებისათვის, შემდეგ კი, წარმოაჩინა ისინი თავის შრომებში, რათა ამით საკუთარი უკვდავება განემტკიცებინა და უზრუნველყო; ციცერონმა, ჰორაციუსმა და ოვიდიუსმაც თავადვე უკვდავყვეს თავიანთი დიდება საკუთარ პროზასა და პოეზიაში; ოვიდიუსმა შექმნა პირველი პოეტური ავტობიოგრაფია.

ბიოგრაფიის აღზევება პროზაში დაკავშირებული უნდა ყოფილიყო პოლიტიკურ სიტუაციასთან (კემბრიჯის ონლაინ ბიბლიოთეკა). გვიან რესპუბლიკის პერიოდის რომში მრავლად იყვნენ დიდი, გამორჩეული ინდივიდები, რომლებიც პოლიტიკურ ამინდს ქმნიდნენ. სულამ დაწერა საკუთარი ბიოგრაფია (სამწუხაროდ, დაკარგულია), რათა განემტკიცებინა და გაემართლებინა ის პოლიტიკა, რომელსაც იგი თავადვე ატარებდა საკუთარ ქვეყანაში. სულას მეგობარმა, კორნელიუს ეპიკადუსმა, დაასრულა საკუთარი პატრონის ბიოგრაფია და ის არის ბიოგრაფიულ ჟანრში პირველი ავტორი, რომლის სახელიც ჩვენთვის ცნობილია. ციცერონმა წარმოაჩინა საკუთარი დამსახურებები *Comentarii*-ში (ქუესტია ონლაინ ბიბლიოთეკა).

ელინისტური ავტორების ზეგავლენით რომში გავრცელდა აპოლიტიკური ბიოგრაფიები. ვარონმა დაწერა *De viris illustribus*. მაგრამ პირველი ავტორი, რომელიც რომში ითვლება ლიტერატურული ბიოგრაფიის შემქმნელად, არის ნეპოსი. მისი საქმის გამგრძელებელი იყო ჰიგინუსი.

ტაციტუსმა გაამდიდრა თავისი სიმამრის ბიოგრაფია (*Agricola*) ისტორიოგრაფიისათვის დამახასიათებელი ელემენტებით. მან თავისი ისტორიული ხასიათის შრომებში მოვლენათა ცენტრალიზება მოახდინა გამოჩენილ ადამიანთა (იმპერატორების) ბიოგრაფიების ირგვლივ. სვეტონიუსიდან მოყოლებული, ამ ტიპის შრომები მომრავლდა რომში (*Marius Maximus, Historia Augustua, Aurelius Victor*). ევსებიუსმა დაწერა პანაგირიკი *Vita Constantini*.

გვიან ანტიკურობაში შეიქმნა, უპირატესად, ფილოსოფოსთა ცხოვრების აღმწერი ნაწარმოებები: პორფირიუსმა შექმნა „პლოტინუსის ცხოვრება;“ პილოსტრატუსმა თავი მოუყარა სოფისტების ბიოგრაფიებს და მისი საქმე გააგრძელა ევნაპიუსმა.

სვეტონიუსის მიმდევრად გვევლინება იერომე. მან შექმნა პირველი ქრისტიანული ლიტერატურის ისტორია.

მოგვიანებით კი შეიქმნა წიგნები წმინდანთა ცხოვრებაზე: ევანგიუსმა თარგმნა ათანასიუსის „ანტონიუსის ცხოვრება“; იერომემ დაწერა *Vita S.P. Vita S. Hilarionis, Vita Malchi*(მალხუსის ცხოვრება, რა თქმა უნდა, არ არის წმინდანის ცხოვრება, მაგრამ იგი ემსახურება ქრისტიანული განათლების მიზანს), ხოლო სულპიციუს სვერუსმა - *Vita S. Martini*.

ბიოგრაფიები ორ ტიპად შეიძლება დავყოთ მასალის წარმოდგენის თვალსაზრისით: 1. როცა იხატება პიროვნების მთლიანი პორტრეტი, დეტალების ნაკლებად გათვალისწინებით; 2. როცა პიროვნების ცხოვრება წარმოსდგება ისტორიული სრულყოფილების ფონზე; მაგრამ ამ შემთხვევაშიც ბიოგრაფოსი განსხვავდება ისტორიკოსისაგან იმით, რომ მას აინტერესებს არა მოვლენები თავისთავად, არამედ ჯერ პიროვნება, მისთვის დამახასიათებელი ყველა თვისებით, დეტალებით მისი ცხოვრებიდან, რომლებიც ხელს შეუწყობენ პიროვნების მკითხველისათვის უკეთ გახსნას (მისი ჰობი, საყვარელი საქმელი..... არ არის აუცილებელი, გადმოიცეს მთელი ცხოვრება, დაბადებიდან გარდაცვალებამდე, არამედ ავტორი შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ ყველაზე საინტერესო დეტალებით და ფაქტებით პიროვნების პორტრეტის შესაქმნელად), შემდეგ მოვლენა, რომელიც საინტერესოა ავტორისათვის მხოლოდ ამ ყველაფრის უკეთ წარმოჩენის მიზნით (NERO 2003:13-14).

ინდივიდის პრეზენტაცია ბიოგრაფიაში შეიძლება მოხდეს პიროვნების ღირსებების, ან ნაკლის, პედაგოგიური, ან მორალური მიზნის ირგვლივ ცენტრალიზებით.

ბიოგრაფიები შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგი კატეგორიების მიხედვით: კანონმდებლები, ტირანები, პოეტები და ა.შ. ყველა ისინი შემდეგ ერთიანდებოდა სახელწოდებით: „ცნობილ ადამიანთა შესახებ“ (ვარო, ნეპოსი, ჰიგინუსი, სვეტონიუსი). გვიანი რესპუბლიკის პერიოდიდან კი იწყეს ბერძენ და რომაელ მოღვაწეთა ცხოვრების პარალელურად მოყოლა (ვარო, ნეპოსი, პლუტარქოსი). ფილოსოფოსთა ცხოვრება ჯგუფდებოდა ფილოსოფიური მიმდინარეობებისა და მათი წინამძღოლების შესაბამისად.

ელინისტურ პერიოდში გაიზარდა ინტერესი დიდი ადამიანების

6. ჩიხლაძე

ქმედებების, გადაწყვეტილებების, ხასიათის და ნირის მიმართ, ამიტომ მომრავლდა ბიოგრაფიებიც (განსაკუთრებით, ალექსანდრე მაკედონელის) ისტორიულ ფონზე. სალუსტიუსმა (*ანალებში*) და ტაციტუსმა (*ისტორიებში*) აჩვენეს, როგორ ცვლიან გამოჩენილი იმპერატორები მსოფლიოს (შდრ. Gail 1998).

ცალკე უნდა გამოვყოთ ბიოგრაფიების ის ტიპი, რომელიც დიალოგის ფორმით არის მოწოდებული. ამის თვალსაჩინო მაგალითია სატირუსის *ვერიპიდეს ცხოვრება* (ძვ.წ.ა. მე-3 ს.-ს მეორე ნახევარი) და გვიანი ანტიკურობის დროის ავტორების (პალადიუსი, სულპიციუს სევერუსი) მიერ შექმნილი ბიოგრაფიები; ხოლო ზეზუნებრივი და გასართობი ელემენტების თხრობაში ჩართვამ წარმოშვა ბიოგრაფიის კიდევ ერთი ფორმა, ჰაგიოგრაფიული ლეგენდები (ათანასიუსი, იერომე).

ფილოსოფოსთა ცხოვრების წარმოჩენას, ძირითადად, მორალური დატვირთვა ჰქონდა, ზოგს - არეოტოლოგიის. ასეთია, მაგალითად, ფილოსტრატუსის *აპოლონიუსის ცხოვრება*; ლუკიანუსი კი ქმნიდა პაროდიებს ცნობილ მოღვაწეთა ცხოვრებაზე. ფილოსოფოსთა ბიოგრაფიების ადაპტაცია ძალიან ადვილად მოხერხდა ქრისტიანულ ჰაგიოგრაფიაში.

რაც შეეხება ქრისტიანულ ბიოგრაფიებს, აქ შეიძლება შემდეგი ჯგუფები გამოიყოს: წამებულთა ცხოვრება და მოღვაწეობა; ბერების ცხოვრება; ეპისკოპოსთა ცხოვრება; მე-6 საუკუნის ბიოგრაფიული სერიები; ავტობიოგრაფიები; ქმედებანი (*acta*).

ავტობიოგრაფიები შექმნეს შემდეგმა ავტორებმა: ციცერონი, სენეკა, დიონ პრუსიელი, ეპიქტეტუსი, მარკუს ავრელიუსი, ელიუს ერისტიდესი, ლიბანიუსი. მოგვიანებით, ქრისტიანულ ლიტერატურაში – გრეგორიუს ნაზიანუსი, იუსტინე, ჰილარიუსი, ავგუსტინე ენოდიუსი, პატრიკიუსი. ძირითადად, თავიანთ ბიოგრაფიებში ისინი ირჩევენ ან პლუტარქოსის, ან სვეტონიუსის ენასა და სტილს.

განსაკუთრებით საინტერესოა შემდეგი ავტორები და მათი ნაწარმოებები: *Passio SS. Perpetue et Felicitatis*; Pontius. *Vita Cypriani*; Sebastianus. *laurence et Agnes*; Jerome. *Vitae Pauli, Hilarionis, Mlchi; De viris illustribus*; Sulpicius Severus. *Vita Martini*; Paulinus. *Vita Ambrosii*; Eusebius. *Ecclesiastic Historia*; Hilarius. *Vita Honorati, Vita Hilarii, Vita Caesarii*.

ლიტერატურა:

ოქსფორდი 1989: The Oxford Companion to Classical Literature, Book by M. C. Howatson; Oxford University Press, 1989.

ოქსფორდის უნივერსიტეტის ონლაინ ბიბლიოთეკა – [www. Ox. Ac. Uk./research/libraries](http://www.Ox.Ac.Uk/research/libraries).

Gail 1998: Gail Bixler-Thomas (1998). Perspectives from the Ancients through modern Times. [www. Brailleworks.com/Resources/Famo](http://www.Brailleworks.com/Resources/Famo). Times MA November, 1998.

Nero 2003: Nero, Book by Edward Champlin; Belknap Press, 2003.

Classics

Literary Portraits in Rome (Biography)

Nino Chikhladze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
nichikhladze@gmail.com

Keywords: *literary portraits, biography, Rome, Hellenistic, influences.*

Biography means “description of life”. We are not concerned then with a uniform and clearly defined genre showing conformity to particular rules, and this makes it difficult to give biography a definition. It may enjoy literary shape, as in the case of the *Agricola* of Tacitus and *Bioi* of Plutarch. But it may also limit itself to the setting out of material in order. Thus, in Greek scholarship, biographies of poets are published for academic purposes in connection with editions of their works, and biographies of philosophies in doxographic texts, although there are also biographies of poets written in literary style. At Rome, the factual, sober type of biography had predecessors in inscriptions, official records and similar material, while rhetorical biography might recall funeral speeches. Both forms may blend in different degrees.

There are contacts with, and differences from, neighboring genres. Let us first dwell on some points of contact. Both *encomia* and biographies group achievements

6. ჩიხლაძე

according to patterns of behavior (virtues) or types of trial. Both *literary portraits* and biographies may be incomplete and deploy only certain characteristic individual features. A common type concentrates on an important phase in its subject's life, some central experience such as the recognition of a vocation (e.g. a conversion), or a most critical period (e.g. the end of a life). In the case of important politicians, biography cannot ignore their historical accomplishments.

Differences are found in so far as *encomia* emphasize political, moral or intellectual achievements, while biographies are concerned with a person's life and therefore may also make mention of negative aspects (vices). An author of literary portrait may find it enough to indicate particular qualities or certain telling incidents, while a biographer should take into account the *general lines* of a person's life. *Historical writing* throws the spotlight on public action, while biography stresses personal traits.

The three neighbouring types of literature mentioned presuppose careful stylistic finish, while this is not necessarily the case in biography.

Not all societies display an interest in individual personality, and for this reason biography is not developed among all peoples. In Greece, it is a late phenomenon, and its roots were, first, political. For example, an existing or interest in personality is connected at times with the rise or spread of monarchical or tyrannical forms of government. Thus, idealizing royal biographies make their appearance. They might be simple eulogy of the ruler, and from the 4th century on, the *encomium* assumed a fixed shape. But they may be meant to serve, as "manuals for princes", a pedagogical purpose, the education of the ideal monarch. In both cases, they incorporate concerns which are not purely biographical.

Later, many biographies of Plutarch and Suetonius center around the personalities of rulers, although no longer in a purely encomiastic sense.

A second inspiration for biographical interest is found in philosophy. As intellectual teachers, provoking imitation, great thinkers may be deemed worthy of biographical presentation. The uniqueness of personality was made evident to the Greeks with particular clarity in the case of Socrates. Yet Plato did not write a biography of his master. In his freely conceived *Apology*, and in his even more freely shaped dialogues, he developed his teacher's suggestions about method with a degree of independence making it almost impossible to distinguish what is Platonic and

what is Socratic. Xenophon in his Reminiscences of Socrates took a different, though no less unhistorical, attitude. From a literary and technical point of view, this sort of speech and dialogue verges upon drama. Character is presented by way of example in the light of behavior in particular circumstances.

Interest in individual personality received a strong impulse at Rome from Hellenistic influence. Yet it had been entirely absent and was felt more intensely there than in Greece. Our picture of early Roman society may be rather one-sidedly marked by those selfless civic virtues which Cato felt obliged to emphasize.

In any case, both biography and autobiography at Rome had strong native roots. Family pride was an old and powerful motive. Biographical information was offered by *tituli*, inscriptions beneath the statues of important men. The *laudation funebris* – the eulogy of the dead at funeral – is related to the encomium and contains essential elements of biography. Such speeches were collected in family archives. Their conventional style turned the dead man into an *exemplum*.

More over, in Rome there must have been biographies of magistrates concerned with the precise record of facts. A later branch of this type, which may be the characteristic of the nature of Latin biography, is seen in the *Liber pontificalis*. Its roots reach from the 6th century back to the 2nd century A.D.

A further presupposition for Roman biography – the self-assertion of the *homo novus* – was a reaction to the overwhelming power of the *gentes*. Already the Elder Cato collected his speeches, at first for practical and documentary purposes, but also so as to introduce them into his historical work and with self-made man, Cicero, glorified his own consulship in prose and verse. The Satirical personal poetry in Horace, as a person conceals more about himself than he reveals. Ovid wrote the first poetic autobiography.

The rise of autobiography in prose in the true sense is linked with political developments (Sulla, Caesar, Cornelius Epicadus, Varro, Hyginus, Tacitus, Suetonius, Marius Maximus, Historia Augustua, Aurelius Victor). Eusebius wrote a panegyric *Vita Cinstantini*.

Late antiquity witnessed individual lives of philosophers. Cristian lives of the Saints represent another type, exemplified in Evagrius' translation of the Life of Antony by Athanasius, Jerome's Vita S. P. and others.

ანტიკური ლიტერატურა

„სიცოცხლე გადის, ვიდრე მისთვის მოვიცლიდეთ“
(სენეკა სიცოცხლის მსწრაფმავლობის შესახებ)

ვერა წერეთელი

აპაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო
veratsereteli@gmail.com

სიცოცხლის შესახებ მოპოვებული სენეკასეული შეხედულებები დაჯგუფებული და წარმოდგენილია რამდენიმე ნიშნის მიხედვით, ესენია: სიცოცხლე და დრო; სიცოცხლე და სული; სიცოცხლე და ბრძენკაცი; სიცოცხლე და მომავალი; სიცოცხლე და ფლანგვა; სიცოცხლე და მოცალეობა, სიცოცხლის არსი. სენეკას აზრით, სიცოცხლის მსწრაფმავლობა მხოლოდ ჩვენზე თავის ბრალია, რადგან ჩვენვე ტყუილად ვფლანგავთ ყველაზე ძვირფასს - დროს. ადამიანის უბედურების სათავეც სწორედ დროის ფუჭად ხარჯვაშია. ადამიანები ან მომავალზე ფიქრით იღლიან თავს, ან წარსულს მისტირიან, ხოლო ჭკვიანი ის ადამიანია, რომელიც ცხოვრობს ჭეშმარიტი ცხოვრებით.

საკვანძო სიტყვები: სენეკა, დრო, მსწრაფმავლობა, სიცოცხლე, მომავალი.

ცნობილი ფაქტია, რომ სენეკა, რომელიც ბევრს წერდა ქველმოქმედებაზე, თავად არ იყო ქველმოქმედის მაგალითი. ის იყო თავისი დროის შვილი, დროისა, რომელიც ისტორიაში შეფასდა, როგორც ამორალური (Bauman 2000:166-180). სენეკა არის მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეიძლება დაშორდეს ერთმანეთს მწერლის მსოფლმხედველობა და მისივე ცხოვრების სტილი. როგორც დიონ კასიუსი აღნიშნავს, სენეკა არ ცხოვრობდა თავისი პრინციპების მიხედვით. ვფიქრობ, ეს სწორედ ასეა: სენეკა ქადაგებდა სიღარიბეს, თავად კი მთელი ძალით, მართალი და უმართებულო გზებით, ცდილობდა ქონების დაგროვებას. საკუთარი სიტყვისა და საქმის დაშორებას თავად სენეკა კარგად აცნობიერებდა და ცინიკურად ამართლებდა ამას. თავის ტრაქტატში “ბედნიერი ცხოვრების შესახებ” იგი ამბობს: “მეუბნებიან, რომ ჩემი ცხოვრება არ ეხამება ჩემსავე ნაწერებს.. ამაში თავის დროზე ადანაშაულებდნენ პლატონსაც, ეპიკურესაც, ზენონსაც. ფილოსოფოსები იმაზე კი არ ლაპარაკობენ, თავად როგორ ცხოვრობენ, არამედ იმაზე, როგორ უნდა ვიცხოვროთ. მე ვლაპარაკობ ქველმოქმედზე და არა საკუთარ თავზე და

ვებრძვი ნაკლოვანებებს, მათ შორის, საკუთარსაც: როცა შევძლებ, ვიცხოვრებ ისე, როგორც უნდა ვიცხოვრო. რომ შემეძლოს ჩემი ნაწერების მიხედვით ცხოვრება, ჩემზე ბედნიერი ვინ იქნებოდა, მაგრამ ახლა ნუ გამკიცხავთ კარგი სიტყვებისა და გულისათვის, რომელიც კეთილი ზრახვებითაა სავსე“ (18,1).

მოგვიანებით კი აღნიშნავს: “ჩემზე ამბობენ - რატომ არის ის მდიდარი, როცა არის ფილოსოფოსი? რატომ გვასწავლის, ვიცხოვროთ სიღარიბეში, თავად კი სიმდიდრეს აგროვებს? ცხოვრება სძულს და ცხოვრობს? სძულს ავადმყოფობები, მაგრამ ზრუნავს ჯანმრთელობის შენარჩუნებაზე?... მე კი ვამბობ: ეს ყველაფერი იმიტომ კი არ უნდა გვძულდეს, რომ მათზე უარი ვთქვათ, არამედ იმისათვის, მათზე რომ აღარ ვიდარდოთ. ადამიანი აგროვებს სიმდიდრეს არა თავის სულში, არამედ თავის სახლში“. და აკეთებს დასკვნას, რომელიც, ალბათ, შეიძლება ყველა ცალკეული შემთხვევისათვის განვაზოგადოთ: „უმოკლესი გზა სიმდიდრისაკენ არის სიმდიდრის სიძულვილი“ (62,3).

ამის საპირისპიროდ, შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ შემოქმედმა სწორედ ისე განვლო წუთისოფელი, როგორც ამას თავის ნაწერებში სხვებს მოუწოდებდა: იყო აქტიური, იცოდა ყოველი წუთის ფასი და საინტერესო ცხოვრებით იცხოვრა.

სენეკა, ძირითადად, ციცერონის მსგავსად, მაშინ წერდა, როცა საქმე არ ჰქონდა (McFarland 1996: 236). ამიტომ თავისი თხზულებების უმეტესი ნაწილი მან შექმნა სიცოცხლის ბოლო სამ წელიწადში. მისი ზოგიერთი ნაწარმოები დაკარგულია, მაგრამ შემორჩა ბევრი საინტერესო, როგორცაა: 9 ტრაგედია, რომლებშიც იგი ბამავდა დიდ ბერძენ ტრაგიკოსებს, 10 დიალოგი ფილოსოფიურ-ეთიკურ თემებზე...და ყველაზე საინტერესო “მორალური წერილები ლუცილიუსს“ (124 წერილი).

სენეკას დევიზი იყო: “დაე, ჩვენმა სიტყვებმა მოგვიტანოს არა სიამოვნება, არამედ სარგებლობა“ (75,5). მისი თხზულებები სავსეა გარკვეული ცხოვრებისეული სიბრძნით, რომლებიც ახლაც აქტუალური შეიძლება იყოს. ამის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითი არის მისი ეთიკური და ფილოსოფიური ხასიათის ტრაქტატი „სიცოცხლის მსწრაფმავლობის შესახებ“ (De brevitate vitae=დიალოგი10-12), რომელშიც სენეკა მიმართავს თავის მეგობარს, პაულინუსს უმცროსს და რომელიც ეხება ისეთ ზოგადსაკაცობრიო საკითხებს, როგორცაა დროის მსწრაფმავლობა, სიცოცხლის არასაიმედოობა,

ვ. ნერთელი

სიკვდილი, როგორც ადამიანთა გარდაუვალი ხვედრი და სხვა. ამ მარადიულ საკითხებს სენეკა ეხება აგრეთვე ორ წერილში, რომლებიც გადასახლების დროსაა დაწერილი - „სანუგეშო წერილი დედის მიმართ“ (ალბათ, 42 წელს დაწერილი) და „სანუგეშო წერილი პოლიბიოსის მიმართ“ (43წ.?).

მეცნიერები ფიქრობენ, რომ „სიცოცხლის მსწრაფმავლობის შესახებ“ დაიწერა 48-55 წლებს შორის: (Thornton 1989:396; 398; 41-407); კალიგულა გარდაიცვალა (18.5); აქედან გამომდინარე, 41 არის terminus post quem. რადგანაც სენეკა ვარაუდობს, რომ სულა უნდა ყოფილიყო უკანასკნელი, ვინც გააფართოვა pomerium (ქალაქის კედლის მიღმა სივრცე)(13.8=14.2). სავარაუდოდ, ეს დიალოგი დაიწერა მანამდე, სანამ კლავდიუსმა გააფართოვა pomerium, მაგალითად, 24,49 მაისამდე (Champlin 2003:164-177); მესამე თარიღი (62) მეტად აღარ განიხილება.

სიცოცხლის შესახებ მოპოვებული სენეკასეული შეხედულებები მე დავაჯგუფე რამდენიმე ნიშნის მიხედვით და ისე წარმოვადგინე. ესენია: სიცოცხლე და დრო; სიცოცხლე და სული; სიცოცხლე და ბრძენკაცი; სიცოცხლე და მომავალი; სიცოცხლე და ფლანგვა; სიცოცხლე და მოცალეობა; სიცოცხლის არსი.

სიცოცხლე და დრო. სენეკას აზრით, ადამიანისათვის გამოყოფილი დრო მცირე არ არის: *არ არის მცირე საჩვენო ჟამი...თუ მას გონივრულად დავაბანდებთ, საკმაოდ გრძელია და საკმარისიც დიად საქმეთა საკეთებლად* (Seneca 1884:1,1); *მოკლე სიცოცხლე კი არ მოგვენიჭა, მას ჩვენ ვაკვნივთ. უზოგველნი ვართ და არა დატაკუპოვარნი. წუთისოფელიც ასეა, გონიერ მოკვდავს ბევრს სთავაზობს* (Seneca 1884:1,1).

სენეკა თვლის, რომ სიცოცხლე, თუ მისი ფასი იცი და დროსაც სწორად ანაწილებ, საკმაოდ ხანგრძლივია: *სიცოცხლე, თუკი მისი მოხმარება იცი, გრძელია* (Seneca 1884:2,1). იმისათვის, ვის სიცოცხლესაც სხვა ადამიანები მარცვავენ, დრო არასოდეს იქნება საკმარისი (Seneca 1884:2,2). *გადათვალე შენი ცხოვრების დღეები და დაინახავ, რა ცოტა დაგრჩება თავად შენ - მხოლოდ ის, რაც გარეშეთ არ დასჭირვებიათ* (Seneca 1884:2,3). *დროს არ აფასებენ და ისე უდიერად ეკიდებიან, თითქოს სულაც არა ღირდეს რა* (Seneca 1884:1,1).

ფუჭად დახარჯული დრო. სენეკა დარდობს ფუჭად დახარჯული დროის შესახებ და მიაჩნია, რომ დრო ერთადერთი რამ არის, რომლის ხარჯვისას სიძუნწე ღირსებად ითვლება: *სიცოცხლეს ცუდუბრალოდ და ამოდ ვფლანგავთ. სიცოცხლე, თუ მას გონივრულად დავაბანდებთ, საკმაოდ*

გრძელია და საკმარისი დიად საქმეთა აღსასრულებლად (Seneca 1884:1,1). სიცოცხლის მხოლოდ მცირე ნაწილს ვცხოვრობთ, დანარჩენი ხანგრძლივობა ცხოვრება კი არ არის, უბრალოდ დროა (Seneca 1884:2,1). არავინაა ქვეყნად ისეთი, ფულის სხვებისთვის მიცემა რომ სურდეს, სიცოცხლეს კი ყველა უშურველად უნაწილებს მტერს და მოყვარეს. ადამიანები მომჭირნებენ, როცა ქონების დაგროვებას მოინდომებენ, ხოლო როდესაც დროის ზოგვას ეხება საქმე, აქ მეტისმეტად ხელგაშლილნი არიან უკვე. არადა, ერთადერთი დროა, რომლის ხარჯვისას სიძუნწე ღირსებად ითვლება (Seneca 1884:3,1). იმდენი წელი არ გიცხოვრია, რამდენისიც ხარ (Seneca 1884:3,1). ათასწლიანი სიცოცხლე რომ გეძლეოდეთ, უმცირეს წამამდე შეამცირებდით. მანკიერებანი ხომ დაუნდობლად შთანთქვენ ასწლეულებს (Seneca 1884:3,1).

სენეკა მოუწოდებს ყველას, დროს გაუფრთხილდნენ და გონივრულად გამოიყენონ: თქვენთვის ბოძებული დრო, ბუნებრივი განვითარების საწინააღმდეგოდ, კიდევ რომ გაგეგრძელებინათ თქვენივე გონებით, მაინც მალე გაგიფრინდებოდათ, რადგან არ ეჭიდებით მას, არ აფერხებთ და არც კი ცდილობთ დააყოვნოთ საგანთა შორის უსწრაფესი, პირიქით, ისე დაუდევრად უშვებთ ხელიდან, თითქოს ზედმეტი და ადვილად მოსახელთებელი რამ იყოს (Seneca 1884:3,1).

სენეკა თვლის, რომ ხშირად ადამიანები თამაშობენ ისეთი ძვირფასი საგნით, როგორც დრო არის, და არაფრად აგდებენ მას, როგორც ურგებს და უხმარს: გადათვალე შენი ცხოვრების დღენი და ნახავ, რა ცოტა დაგრჩება თვითონ შენ - მხოლოდ ის, რაც გარეშეთ არ დასჭირვებიათ. მუდამ მაცოცხლებს, როცა ვხედავ, როგორ ითხოვს ერთი კაცი მეორისგან დროს და ის მეორეც უყოყმანოდ უძღვნის მას მთხოვნელს. არც ერთი მათგანი არ უკვირდება, თითქოს არაფერს ითხოვდნენ, თითქოს არაფერს გასცემდნენ. ყველაზე ძვირფასი საგნით თამაშობენ, მაგრამ ვერ გრძნობენ რას სჩადიან, რადგანაც უსხუელოა იგი და უხილავი. ამიტომაც არად აგდებენ, ვითარცა რასმე ურგებს და უხმარს (Seneca 1884:3,2).

მწერლის აზრით, ადამიანები იღწვიან, მიღწეულს შიშით ებლაუჭებიან, მაგრამ ავიწყდებათ დრო, რომელიც უკან აღარასოდეს დაბრუნდება: იმგვარად გასცემენ (დროს), რომ საკუთარ თავს მარცვავენ მხოლოდ, სხვებს კი ვერარას მატებენ. დაფარულად გასცემენ და ზარალიც იმიტომაც გასაძლისი, რომ დანაკლისი უხილავია (Seneca 1884:20,2). მავანნი წვითა და დაგვით აღწევენ სასურველს, მოპოვებულის შიშით ებლაუჭებიან და ამასობაში სრულიად

ვ. წერეთელი

ავიწყდებათ დრო, რომელიც უკან არასოდეს აღარ შემოიქცევა (Seneca 1884:4,2).

სიცოცხლე და სული. ფილოსოფოსი მოუწოდებს ყველას, იზრუნონ სულზე, რათა ის უფრო სრულყოფილი გახდეს: სანამ პირში სული მიდგას და ძალა მერჩის, ხელს არ ავიღებ ფილოსოფიაზე (Seneca 1884:4,1). მოუსვენრობა ავადმყოფ სულს ახასიათებს. მე ხომ სხვას არას ვაკეთებ, გარდა იმისა, რომ დავდივარ ქალაქში და ვარწმუნებ ყველას, მოხუცსაც და ახალგაზრდასაც, უმეტეს და უწინარეს ყოვლისა, სხეულსა და ფულზე კი არა, სულზე იზრუნონ, რათა ის უფრო სრულქმნილი გახდეს. ნუთუ არ გინდა შენი სული უფრო წმინდა იყოს, უფრო ზნესრული? (Seneca 1884:4,4).

სენეკა თვლის, რომ ერთადერთი რამ, რაც აღტაცებას იმსახურებს, სწორედ სულია: აღტაცებას არ იმსახურებს არაფერი გარდა სულისა, ხოლო მის სიდიადესთან შედარებით ყოველი კნინზე კნინია (Seneca 1884:5,1). წორედ ახლა, სანამ სისხლი ჩქეფს და მღელვარებს, ჯიქურ უნდა გაეშურო უკეთესისკენ! ამგვარ ყოფაში მიემთხვევი მრავალ ღირსსაცნობ მეცნიერებას, ზნეობრივი სრულქმნილების სიყვარულს, რომელიც შემდგომ ხორცს შეისხამს შენს საქციელში; გარდა ამისა, ივიწყებ ამაო ვნებებს, სიკვდილ-სიცოცხლის ხელოვნებას ეზიარები, მოიპოვებ სულის სიმშვიდეს (Seneca 1884:5,5).

სენეკას აზრით, სული ცეცხლზე უფრო მსუბუქია და იგი მისი ამ წარმავალი ყოფიერებიდან მარადიულისა და უსასრულობისაკენ მიიქცევა, რაც ადამიანს უნდა უხაროდეს, რადგან ეს უკეთესთან, უაღრესთან გვაკავშირებს: თუ წმიდასა და ამალღებულს მიეახლები, დაფიქრდები ღვთის ნებასა და რაობაზე, ნაღვაწსა და იერსახეზე, ან იმაზე, თუ რა ბედი მოელის შენს სულს, ან ბუნება რას გვიქადის სხეულიდან გასვლის შემდეგ, რა აკავებს სამყაროს ამ უმძიმეს ნაწილს მსუბუქთა შორის, რომელთაგან ცეცხლი უმსუბუქესია, ანდა რისთვის იცვლებიან მნათობები ცის კაბადონზე. ნუთუ არ გინდა განერიდო დედამიწას და გონებით შეიმეცნო ეს ყველაფერი? (Seneca 1884:5,3). თუკი ბუნება ნებისმიერ საუკუნეს მიგვაახლოვებს, რად არ უნდა მოვაქციოთ ჩვენი სული ამ წარმავალი ყოფიერებიდან მარადიულისა და უსასრულოსაკენ, რაც უკეთესთან, უაღრესთან გვაკავშირებს? (Seneca 1884:5,2).

სიცოცხლე და ხვალისდელი დღე. ყველაზე დიდ დაბრკოლებად ცხოვრებაში სენეკას მოლოდინი მიაჩნია (დაწვრ. იხ. Ralph 2001), რადგან იგი მომავალს ელის, ახლანდელს კი არაფრად აგდებს და ამასობაში თავს წამომდგარ სიკვდილსაც კი ვეღარ ამჩნევს: ყველა მათგანი (ადამიანები)

გამალებით მიაქანებს თავის ცხოვრებას, მომავლისაკენ უჭირავს თვალი, აწმყო კი ეზიზლება (Seneca 1884: 6,1). ის, ვინც ყოველ წამს თავისი საჭიროებისთვის იყენებს, ვინც ყოველ დღეს ისე ანაწილებს, თითქოს მისი ცხოვრება იყოს, არც ხვალინდელ დღეს შეჭფოფინებს და ეშინია მისი (Seneca 1884: 6,1). სამომავლოდ საქონელ-საკეთებელს ბევრად ადრე განიზრახავენ, სიცოცხლის ყველაზე დიდი წახნაგები კი სწორედ საქმეთა გადადებაა, რაც თანისთანობით გვაცლის ხელიდან დღეებს, აწინდელს წარგვტაცებს და მომავალს გვპირდება. ყველაზე დიდი დაბრკოლება ცხოვრებაში მოლოდინია, რომელიც შეფარვით ელის ხვალინდელ დღეს, დღევანდელს კი, რაც კი ხელთ გიპყრია, ქარს ატან. მთელი მომავალი ბუნდოვანია და გაურკვეველი, ჰოდა, ახლაც იცხოვრე! . სიცოცხლე გაგქცევა, მაგრად თუ არ მოეჭიდები. თუმცა იგი მაინც წავა, გაფრინდება, რაც არ უნდა ღონე იხმარო. ასე რომ, დროის სისწრაფეს შენც სისწრაფით უნდა ებრძოლო (Seneca 1884: 6,4). ცხოველები გარბიან, როცა საფრთხე ემუქრებათ. და, რა გადაივლის იგი, მშვიდდებიან. ჩვენ კი გარდასულიც გვადლეუვებს და მოსალოდნელიც. ჩვენი უდიდესი ტალანტები ჩვენვე გვვენებენ. მეხსიერება აცხოველებს შიშით მოგვრილ განგაშს, მომავლის განჭვრეტის უნარი წინდაწინ გვაფორიაქებს (Seneca 1884: 6,5).

როგორ ვიცხოვროთ სწორად. სენეკას აქვს სწორად ცხოვრების მისეული ვარიანტი, რომელიც, ვფიქრობ, დღესაც ძალიან საინტერესოა. მოვიტანთ რამდენიმე მათგანს: ეცადე ისე იცხოვრო, რომ მტრისთვისაც არ მოგერიდოს იმის გამხელა, რაშიც საკუთარ თავს გამოუტყდები (Seneca 1884: 7,1). უდარდელ ცხოვრებას ვერასოდეს ეწევა კაცი, თუ მეტისმეტად ბევრს ფიქრობს მისი გრძელჟამიერობისთვის; თუ დღეგრძელობა უდიდეს სიკეთეთა შორის შეურაცხავს (Seneca 1884: 7,1). ისე მოაწყვე შენი ცხოვრება, მხოლოდ სიამოვნებათ ჰკრეფდე მის გამო (სიკვდილის გამო). ჰმუნვა კი განზე გადადე. ადამიანს სიხარულს ვერ მოუტანს ფლობა იმისა, რასთან შელევაც უნუგეშოდ დაამწუხრებდა (Seneca 1884: 7,2). ვეცადოთ, რათა ვეწეოდეთ ბრბოზე ღირსეულ ცხოვრებას, მაგრამ არა საპირისპიროს (Seneca 1884: 7,3). ჩვენი ცხოვრება საზოგადოდ მიღებულ ნორმებს უნდა შეესაბამებოდეს. დაე, ჩვენი ცხოვრების წესი ყველამ გაჩხრიკოს, მაგრამ შემდეგ აღიაროს მისი მართებულობა (Seneca 1884:7,4). ჭადარა თმისა და ნაოჭების გამო ნუ იფიქრებ ვინმეზე, დიდხანს უცხოვრიაო. მას დიდხანს კი არ უცხოვრია, დიდხანს იყო (Seneca 1884: 4,4). ვინც ყოველგვარ საქმიანობას განრიდებული სიმშვიდით ცხოვრობს, რად არ იქნება მისი სიცოცხლე დღეგრძელი? მას ხომ თავისი

ვ. წერეთელი

სიცოცხლიდან არავისთვის არაფერი გადაურიცხავს, არაფერი უზნევია წალმა-უკულმა, არც არა დაუთმია შემთხვევისათვის, არც დაუდევრობითა და ხელგაშლილობით დაუკარგავს რამ, არც რა ჰქონია ზედმეტი. ასეთ შემთხვევაში სიცოცხლე მთლიანად სარგებელში ითვლება. ამიტომ, რაც არ უნდა მოკლე იყოს, მაინც საკმარისი აღმოჩნდება ბრძენკაცისათვის, რომელიც, როცა უკანასკნელი დღე დაუდგება, უყოყმანოდ და მტკიცე ნაბიჯით მიემშურება სიკვდილისაკენ (Seneca 1884: 4,5). უმჯობესია საკუთარი ცხოვრება შეისწავლო, ვინემ სახელმწიფოს მარცვლეულის აკარგაიანობა (6,6). ბევრს აქვს ამგვარი მისწრაფება - სურს იმაზე მეტხანს იღვაწოს, ვინემ ამის უნარი შესწევს. ხშირად თავგამოდებით ებრძვიან სხეულთა სიძაბუნეს და მხოლოდ იმიტომ მიიჩნევენ სიბერეს ძნელად, რომ მას საქმეთაგან განდგომა მოსდევს. კანონი უფრო მეტ თავისუფლებას ანიჭებს ადამიანს, ვიდრე იგი საკუთარ თავს (Seneca 1884: 7,5). სანამ ადამიანები სხვებს ძარცვავენ და თავადაც იძარცვებიან, სანამ ერთურთის სიმშვიდეს ხელჰყოფენ და ერთნაირად უბედურნი არიან მძარცველნიც და გამარცვულნიც, სიცოცხლე გადის ფუჭად, უსიამოდ, სულიერი წვისა და აღმაფრენის გარეშე. ვერავინ ამჩნევს თავს წამომდგარ სიკვდილის აჩრდილს, ყველა სამომავლოდ განიზრახავს ოცნებათა ახდენას თუ იმედების დაფრთიანებას. თუმცა, ზოგი იმისთვის მეცადინეობს, რაც დარჩება, მისი აზრით, სიცოცხლის შემდგომ გრანდიოზულ ძეგლთათვის, მათ სახელზე აგებული საზოგადოებრივი ნაგებობებისათვის, სამსხვერპლო კოცონთან მიტანილი შესაწირისა და მდიდრული დასაფლავებისათვის. და მაინც...ისინი უნდა დაიკრძალონ ჩირაღდნებისა და სანთლების შუქზე, რადგან ხამოკლე იყო მათი ცხოვრება (Seneca 1884: 8,1). ცამდე ატყორცნილი ცხოვრების დასასრული ხშირად ძირს დაბერტყებაა (8,2). ცხოვრება მთელი სიცოცხლის მანძილზე უნდა ისწავლო და ალბათ, კიდევ გაგაკვირვებს ის, რომ მთელი სიცოცხლის მანძილზე უნდა ისწავლო სიკვდილი (Seneca 1884: 8,2).

სიცოცხლე და ბრძენკაცი. საკმაოდ დიდ ადგილს უთმობს სენეკა თავის ნაშრომში ბრძენკაცთან ურთიერთობის თემას, რადგან ის ყველაზე კარგად გვასწავლის, როგორ უნდა იცხოვროს კაცურმა კაცმა და როგორ უნდა აღესრულოს იგი: ყველა მოკვდავს შეუძლია ეწვიოს ბრძენკაცს დღითა და ღამით (8,3). ბრძენკაცთაგან არცერთი სასიკვდილოდ არ წაგაქეზებს, მაგრამ იმას კი გასწავლის, როგორ უნდა აღესრულოს კაცური კაცი. მათგან არც ერთი არ წარგტაცებს წამებს, პირიქით, საკუთარსაც შეგმატებს და თუ რომელიმე

მათგანს გამოელაპარაკები, გახსოვდეს, ეს შენ სიცოცხლეს არასოდეს დაემუქრება, არაფრით ავნებს... ო. რა დიდი ბედნიერებაა, რა მშვიდი სიბერე მოელის კაცს, ვინც მათთან კავშირი შეკრა (Seneca 1884: 8,3).

ამავე დროს, მწერალს მიაჩნია, რომ ბრძენკაცი გვაჩვენებს მარადისობისაკენ მიმავალ გზას: მარადისობისაკენ მიმავალ გზას გაჩვენებენ ბრძენკაცი, იმ მწვერვალზე აგიყვანენ, საიდანაც ჯერ არავინ ჩამოვარდნილა. ეს არის ერთადერთი საშუალება ჩვენი მოკვდავი არსებობის უკვდავსაყოფად (8,4). ჟამი ანგრევს და ანადგურებს ყველას და ყოველს. ვინც სიბრძნით განიწმინდა, ვერარა ავნებს, საუკუნენი ვერ მოსპობენ და ვერ წაშლიან მას და მის სახელს. ჩვენ შემდგომ მოსულნი და მათი მომდევნონიც უფრო დააფასებენ, რადგან შური ახლო მყოფს მიმართ ჩნდება, მაშინ როცა შორეულს ლაღად შესტრფიან (8,5). მხოლოდ ბრძენკაცი არ ეპუება ადამიანთა მოდგმის კანონებს. საუკუნენი მას ისევე მორჩილებენ, ვითარცა ღმერთებს. დრომ განვლო? ბრძენი იმახსოვრებს. აწმყო? - მარჯვედ მოიხმარს. მყოფადია? - წინასწარ განჭვრეტს. ყოველი დროის გაერთმთელება ახანგრძლივებს სიცოცხლეს (Seneca 1884: 8,5).

მიუხედავად იმისა, რომ სოფოკლე ხშირად აკრიტიკებდა სხვადასხვა ფილოსოფოსებს და ფილოსოფიურ მიმდინარეობებს, მიაჩნია, რომ მხოლოდ ფილოსოფოსები ცხოვრობენ ჭეშმარიტად, რადგან მათ იციან დროის ფასი, ერთნაირად ეძვირფასებთ წარსულიც, აწმყოც და მომავლიც: მხოლოდ მას შეიძლება ეწოდოს მოცალე, ვინც მთელ თავის დროს ფილოსოფიას უძღვნის. მხოლოდ ეს ადამიანები ცხოვრობენ ჭეშმარიტად, რადგან არა მარტო ზოგავენ თავიანთ დროს, არამედ მას მიუერთავენ ყოველივე ყოფილს და ყოფადს. თუ რამ წელს მათ წინ ჩაუვლია, ყველა თავისად უქცევიათ, ყველა დაუსაკუთრებიათ (Seneca 1884: 8,6).

ცხოვრება გადის, ვიდრე მისთვის მოვიცლიდეთ. სენეკას განსაკუთრებით ის დრო ენანება, რომელსაც ადამიანები დაუდევრობით ფლანგავენ: დროის უმეტეს ნაწილს ჩვენ თვითონ ვფლანგავთ, ნაწილს გვპარავენ, ნაწილი კი შეუმჩნევლად ქრება. ყველაზე დასანანი და მიუტევებელი კი მაინც ის დანაკარგია, დაუდევრობით რომ მოგვდის (Seneca 1884: 9,1). ვცხოვრობთ თითქოს ბევრის მქონე ადამიანი, მაგრამ როგორც სიზუსტისა და წესრიგის მოყვარე კაცი. ჩემი გონება აღნუსხავს ყოველ დანაკარგს. ვერ ვიტყვი, არაფერი გამიფლანგავს-მეთქი, მაგრამ რაც წამიგია და რატომ და რისთვის, ვუწყვი (Seneca 1884: 9,2). სიცოცხლის დამლევს იგულვებ საშენოდ და სწორედ

ვ. წერეთელი

ის გინდა მოახმარო ფიქრსა და განსჯას, რომელიც ყოველივე სხვისთვის უსარგებლოა (Seneca 1884: 6,6). შენი სიკვდილ-სიცოცხლის მსაჯულია ნებისმიერი მონა. შენი სიცოცხლის ბატონ-პატრონია ყველა, ვისაც საკუთარი მოსძულეობა (Seneca 1884: 6,2). სენეკასათვის ღირსეულია ის ადამიანი, რომელიც არასოდეს მისცემს სხვას საკუთარი დროის ხელყოფის ნებას (შდრ. Hambruge 2009: 18). ღირსეული და ადამიანურ ვნებებზე ამაღლებული კაცი არასოდეს აძლევს სხვებს თავისი დროის ხელყოფის უფლებას (Seneca 1884: 3,3). მოცალედ მხოლოდ იგი ცხოვრობს, ვისაც გაცნობიერებული აქვს თავისი მოცალეობა (Seneca 1884:2,4). დაე, ბედისწერამ სურვილისამებრ განაგოს დანარჩენი - სიცოცხლეს აღარაფერი ემუქრება .

სიცოცხლის მსწრაფლმავლობის შესახებ. ადამიანთა უმრავლესობა უმოწყალობას ყვედრის ბუნებას, რადგან ოდენ წუთით მოვდივართ ქვეყნად და ჩვენთვის განსაზღვრულ დროის მონაკვეთით ისე სწრაფად, ისე მალად წარხდება, რომ კაცთა უმრავლესობა სიცოცხლისათვის მზადებისას მიიკვლება (Seneca 1884: 1,4). რა გვიანაა ცხოვრების დაწყება მაშინ, როდესაც მიწურულია სიცოცხლის ჟამი (Seneca 1884: 4,5). ყოველივე ისე გაშინებთ, ვითარცა მოკვდავთ, ყველაფერი კი უკვდავებით გსურთ. ზოგს არარა აქვს მოსაწონი და საოცნებო, ამიტომ ბურანსა და ძილღვიძილში ეგებება სიკვდილს (Seneca 1884: 9,1). თქვენ ისე ცხოვრობთ, თითქოს სიკვდილს არ აპირებდეთ და ვეღარ ამჩნევდეთ თქვენს წარმავლობას. ვერც იმას ხვდებით, რამდენი დღე ჩაბარდა წარსულს. თუ ბევრი დრო გაქვთ, ქარს ატანთ, მაშინ როცა, შესაძლოა, სწორედ ის დღე, ვიღაცას ანდა რაღაცას მშვიდად რომ უძღვნით, უკანასკნელი აღმოჩნდეს თქვენთვის (Seneca 1884:9,2). მაგრამ აბა ავადმყოფობის ჟამს ინახულე ეს „ხელგაშლილნი“ (დროს რომ ფლანგავენ), როცა კარს მოადგებათ სიკვდილის საფრთხე. მაშინ ნახავ, როგორ ეხვევიან მუხლებზე ექიმებს, ანდა როგორ მიაქვთ მსხვერპლად მთელი თავისი მონაგები სასიკვდილო განაჩენით შეურვებულთ. ასე წინააღმდეგობრივია მათი გრძნობები (Seneca 1884: 9,3). ო, რა მომჭირნედ დაიწყებდნენ მაშინ ცხოვრებას, როცა ზუსტად იცი, თუ რამდენი წელი გაქვს კიდევ, ადვილია სხვებისთვისაც გაილო ცოტა, მაგრამ გადამეტებული გულისხმიერება გმართებს მაშინ, როცა არ იცი, როდის დადგება აღსასრულის დღე (Seneca 1884: 9,4). ვერავინ გიზღვავს დაკარგულ წლებს, ვერც საკუთარ თავს დაგიბრუნებს ვინმე. სიცოცხლე ისე გასრულდება, როგორც დაიწყო. არც მხარს იცვლის და არც სრბოლას შეანელებს. წავა, უჩუმრად გაიპარება. ვერც მეფის ბრძანებითა და ხალხის

სურვილით გახანგრძლივდება.. რა გელის? ახლა საქმეებით ხარ გართული. სიცოცხლე კი ჩქარობს, ამასობაში სიკვდილიც გამოგეცხადება და მისთვის, გინდა თუ არა, აუცილებლად მოგიწევს მოცლა (Seneca 1884: 9,5). (მოკვდავთ) სიბერეშიც ბავშვური ზნე აქვთ, რადგან წინასწარ არაფრისთვის უზრუნიათ, არაფრისთვის მომზადებულან. ისე უეცრად დაბერდნენ, რომ უკან მოხედვაც ვერ მოასწრეს. სიბერე კი ნაბიჯ-ნაბიჯ მოიწევდა ყოველდღიურად და ვერ ამჩნევდნენ (Seneca 1884: 9,6). ყველაზე ხანმოკლე ფრიად მეცადინე ხალხის ცხოვრებაა სწორედ (Seneca 1884:9,7). ყველაზე ხანმოკლე და შფოთიანი მათი ცხოვრებაა, რომელთაც წარსული დაივიწყეს, აწმყო უარყვეს, მომავალს კი ძრწოლით ელიან. ძალიან გვიან, უკვე აღსასრულს მიწევნულნი შეიცნობენ ეს საბრალონი, რომ უქმედ გარჯილან და სინამდვილეში არა გაუკეთებიათ რა (Seneca 1884: 9,3).

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ სენეკას აზრით, სიცოცხლის მსწრაფმავლობა მხოლოდ ჩვენზე თავის ბრალია, რადგან ჩვენვე ტყუილად ვფლანგავთ ყველაზე ძვირფასს - დროს. ადამიანის უბედურების სათავეც სწორედ დროის ფუჭად ხარჯვაშია. ადამიანები ან მომავალზე ფიქრით იღლიან თავს, ან წარსულს მისტირიან, ხოლო ჭკვიანი ის ადამიანია, რომელიც ცხოვრობს ჭეშმარიტი ცხოვრებით.

ლიტერატურა:

Bauman 2000: Bauman R.A., Human Rights in Ancient Rome, Routledge, London 2000.

Champlin 2003: Champlin M., Seneca; Belknap Press, London 2003.

McFarland 1996: McFarland Th., Paradoxes of Time, Oxford University, Oxford 1996.

Thornton 1989: Thornton M.K., Julio-Claudian Building Programs: A Quantitative Study in Political Management, Bolchazy-Carducci 1989.

Seneca 1884: Lucius Annaeus Seneca, De brevitae vitae ad Paulinum, ed. Hermann Adolf Koch Ulm: J.C. Wohler, A ditilal library of Latin literature, 1884.

Ralph 2001: Ralph W. Mathisen , Law, Society, and Authority in Late Antiquity, Oxford University Press, Oxford 2001.

Hamburg 2009: Hamburg M., Morals and Law: The Growth of Aristotle's Legal Theory, Yale University Press, Yale 2009.

Classics

“Unless You Seize the Day, it Flees” (Seneca On the Shortness of Life)

Vera Tsereteli

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
veratsereteli@gmail.com

Keywords: *Seneca, time, shortness, life, future.*

It is generally acknowledged that Lucius Anneaus Seneca was not a good example of charity, though he wrote much about it. He lived in a period that was evaluated as immoral (Bauman 2000:166-180). However, Seneca is a good example of an author whose style of life deviates from his ideology. As Cassius Dio admits, Seneca did not lead his life following to his principles. I suppose it is true: Seneca gave preaches on poverty, but he did his best to gather possessions. Seneca realized that his words and actions were not the same and approved it in a cynical way. He says in “On the Happy Life”: *“I am told that my life does not coincide with my writing... They blame Plato, Epicurus and Zeno for this. Philosophers do not tell how they live, but how people should live. I speak about charity and not about myself, I fight against faults, even mine: I will live as it is right, when I am able. I would be the happiest man if I could live according to my writings, but now, do not blame me for good words and heart, which is full of kind intentions”* (18, 1).

Scientists believe that “On the Shortness of Life” was written in 45-55 years (Thornton 1989:396;398). Seneca’s views on life I classified into several groups: life and time; life and soul; life and a wise man; life and future; life and waste; life and leisure; essence of life.

Life and time. Seneca thinks that a person does not have a short life: *Life is long enough, and it has been given in sufficiently generous measure to allow the accomplishment of the very greatest things if the whole of it is well invested* (Seneca 1884:1,1); *So it is—the life we receive is not short, but we make it so, nor do we have any lack of it, but are wasteful of it. Just as great and princely wealth is scattered in a moment when it comes into the hands of a bad owner, while wealth however*

limited, if it is entrusted to a good guardian, increases by use, so our life is amply long for him who orders it properly (Seneca 1884:1,1).

Wasted time. Seneca worries about wasted time and considers being mean while spending time is a virtue: *It is not that we have a short space of time, but that we waste much of it.* (Seneca 1884:1,1). *The part of life we really live is small for all the rest of existence is not life, but merely time* (Seneca 1884:2,1). *No one is to be found who is willing to distribute his money, yet among how many does each one of us distribute his life! In guarding their fortune men are often closefisted, yet, when it comes to the matter of wasting time, in the case of the one thing in which it is right to be miserly, they show themselves most prodigal* (Seneca 1884:3,1).

Seneca appeals to everyone that they should be careful with the time and use it in a sensible way. *You squander time as if you drew from a full and abundant supply, though all the while that day which you bestow on some person or thing is perhaps your last. You have all the fears of mortals and all the desires of immortals* (Seneca 1884:3,1).

Life and soul: The philosopher appeals to everyone that they should take care on their souls to lead it to perfection: *until I have soul and force, I will not betray philosophy* (Seneca 1884:4,1). According to Seneca, spirit is lighter than fire and it tends to eternity from mortal life, that should be pleasant to a man as it connects us to the perfection. *Don't you want your spirit be more sacred and perfect?* (Seneca 1884:4,4).

Life and Future. The main drawback for Seneca is expectation (Ralph 2001), as a man expects for the future and does not do anything for present, meanwhile he cannot even notice death approaching: *All of them (people) leads his life as fast as possible, looking forward to the future, cannot stand the present* (Seneca 1884:6.1). Present time is very brief, so brief, indeed, that to some there seems to be none; for it is always in motion, it ever flows and hurries on; it ceases to be before it has come, and can no more brook delay than the firmament or the stars, whose unrestful movement never lets them abide in the same track. The engrossed, therefore, are concerned with present time alone, and it is so brief that it cannot be grasped, and even this is filched away from them, distracted as they are among many things. The main drawback is your expectation, which awaits tomorrow, but you give away what is real for today. Future is obscure and unclear, So live right now!

ვ. წერეთელი

Unless you seize the day, it flees. Seneca regrets for the time which is wasted. For Seneca, a person who does not allow others to capture their time is mostly respectful (comp. Hamburge 2009:18). A respectful man never lets others misuse his own time, and a man who realizes importance of his time is a successful one.

On the shortness of life. *The majority of mortals complain bitterly of the spitefulness of Nature, because we are born for a brief span of life, because even this space that has been granted to us rushes by so speedily and so swiftly that all save a very few find life at an end just when they are getting ready to live (Seneca 1884:1,4). So late it is to begin living when the end of it has come (Seneca 1884:4,5). Old age surprises them while their minds are still childish, and they come to it unprepared and unarmed, for they have made no provision for it; they have stumbled upon it suddenly and unexpectedly, they did not notice that it was drawing nearer day by day (Seneca 1884:9,2). But when at last some infirmity has reminded them of their mortality, in what terror do they die, feeling that they are being dragged out of life, and not merely leaving it. They cry out that they have been fools, because they have not really lived, and that they will live henceforth in leisure if only they escape from this illness; then at last they reflect how uselessly they have striven for things which they did not enjoy, and how all their toil has gone for nothing. (Seneca 1884:9,3). Yet no one will bring back the years, no one will bestow you once more on yourself. Life will follow the path it started upon, and will neither reverse nor check its course; it will make no noise, it will not remind you of its swiftness. Silent it will glide on; it will not prolong itself at the command of a king, or at the applause of the populace. Just as it was started on its first day, so it will run; nowhere will it turn aside, nowhere will it delay. And what will be the result? You have been engrossed, life hastens by; meanwhile death will be at hand, for which, you must find leisure (Seneca 1884:9,3).*

In conclusion, we may say that according to Seneca, the shortness of life is to blame on ourselves as we waste our precious time. The basis of misfortune of a person lies in time-wasting. People either tire themselves by thinking about future or crying over the past, but wise is a person who lives real present life.

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

ლიტერატურის რემითოლოგიზაციის ზოგიერთი თეორიული
საკითხისათვის

ნანული კაკაურიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
nanuli.kakauridze@yahoo.com

წინამდებარე სტატიაში გაანალიზებულია „დემითოლოგიზაციის“ და „რემითოლოგიზაციის“ პროცესები დასავლეთ ევროპის ესთეტიკურ აზროვნებაში. ნაშრომში რემითოლოგიზაცია ლიტერატურაში განხილულია როგორც მითოპოეტური მსოფლალქმისადმი ინტერესის აღორძინება, მითოსური ცნობიერების ელემენტების ხელახალი გააზრება სამყაროს ახალი მოდელის ფორმირების მიზნით.

საკვანძო სიტყვები: დემითოლოგიზაცია, რემითოლოგიზაცია, მითოლოგია, მითოსი, ფოლკლორი.

კულტურის ისტორია თავისი განვითარების მანძილზე ყოველთვის იყო დაკავშირებული მითოლოგიურ მემკვიდრეობასთან. ეს კავშირი თანდათან ე.წ. „დემითოლოგიზაციის“ გზით წარიმართა, რომლის კულმინაციად შეიძლება ჩაითვალოს XVIII საუკუნის განმანათლებლობა და XIX საუკუნის პოზიტივიზმი. XIX- XX საუკუნეების მიჯნაზე კი ევროპულ კულტურაში „დემითოლოგიზაციის“ პროცესს ჩაენაცვლა „რემითოლოგიზაცია“, რომლის საფუძვლად იქცა მითოსი, როგორც მარად ცოცხალი საწყისის, გაგება. ყოველივე ეს ხაზგასმულია ნიცშესა და ბერგსონის ფილოსოფიაში, ფროიდის ფსიქონალიზსა და კარლ იუნგის არქეტიპის თეორიაში.

XX საუკუნის ლიტერატურაში მითოლოგიზაციის პირველ გავრცელებულ ფორმად იქცევა ტრადიციული მითოლოგიური სიუჟეტებისა და სახეების ინდივიდუალური მხატვრული რეინტერპრეტაცია, ან ტრანსფორმაცია-მოდულიზაცია, ანუ ტრადიციული მითოლოგიური სიუჟეტი ან განსაზღვრული სახითაა ინტერპრეტირებული ავტორთან, ან ტრანსფორმირებულია. შედეგად მითოსი გამოყენების ამ პირველი ფორმის ჩარჩოებში იკვეთება მითოლოგიზაციის ორი გზა: პირველია ტრადიციული მითოლოგიური სახეებისა და სიუჟეტების ინტერპრეტაცია, რაც გულისხმობს მითოლოგიური

პარალელების გაქრობას, ცალკეული არქეტეპებისა და მითოლოგემების აქტუალიზაციას, ტრადიციული მითოლოგიური სიუჟეტის არატრადიციულ კონტექსტში შეტანას, ხოლო მეორე - ტრადიციული მითოლოგიური სიუჟეტებისა და სახეების ტრანსფორმაცია, რაც ნიშნავს მითის გათანამედროვებას, პაროდირებასა და ტრავესტირებას, ანტი-მითის შექმნას.

ტრადიციული მითოლოგიური სიუჟეტის ტრანსფორმაციის გზა პერსპექტივას წარმოშობს ნაწარმოებში ყოფითი და ეგზისტენციალური პრობლემების გადასაჭრელად. მითის ტრანსფორმაციის ხარისხი სხვადასხვაგვარია მითის პაროდირებისა და ტრავესტირებიდან მოყოლებული ანტიმითის შექმნამდე. მითოლოგიური გმირის შეყვანა თანამედროვე, ან ჩვენი დროიდან დაცილებული საუკუნეების კონტექსტში, თუ იგი მოშორებულია საკრალურ სინამდვილეს, როგორც წესი, პაროდირულად „ამდაბლებს“ გმირის სახეს, ან იქცევა იმ დიდაქტიკური შინაარსის გამოხატულებად, თუ როგორ უნდა გარდაიქმნას ადამიანი დედამიწაზე.

XX საუკუნის ლიტერატურაში მითის გამოყენების განსაკუთრებულ ფორმად შეიძლება მივიჩნიოთ **მითოლოგიური სტილიზაცია**. ი. გოლოსოვკერი მიიჩნევს, რომ თუ თხრობა სტილიზებულია მითის მიხედვით, ავტორს არ სჭირდება მეტაფორების, შედარებების ობიექტივაცია, რომლებიც მითშია მოცემული. ისინი, მართალია, ტექსტის კომპონენტებად იქცევიან, მაგრამ არ განსაზღვრავენ ხარისხს, არამედ ემსგავსებიან თავად მითს (Голосовкер 1987: 34).

XX საუკუნეში აღმოცენდა ე.წ. „ახალი მითოლოგიური თეორია“, რომელიც ემყარება შვეიცარიელი ფსიქოლოგის, კარლ გუსტავ იუნგის მოძღვრებას „არქეტეპების“ შესახებ. იუნგის მოსაზრებით არქეტეპები არის პირველყოფილი ადამიანის უპიროვნო, კოლექტიური და შეუგნებელი შემოქმედების შედეგი. იუნგის მიხედვით, მითი და ზღაპარი არის არქეტეპების ყველაზე კარგად ცნობილი გამოხატულება. რაც შეეხება მოდერნისტულ ნეომითოლოგიზმს, აქ მხატვრული სახეები ძველი მითების არქეტეპებიდან შეცვლილი სახით ნასესხებ და სიმბოლურად გააზრებულ მხატვრულ ფორმებად ყალიბდება. ნეომითოლოგიზმი თანდათანობით XX საუკუნის დასავლური კულტურული მენტალობისა თუ მხატვრული აზროვნების ფართო მიმდინარეობად, მის მაგისტრალურ გეზად იქცევა.

XX საუკუნის ნეომითოლოგიზმის ერთი არსებითი ნიშანი, როგორც ცნობილია, არის მისი მჭიდრო კავშირი ნეოფსიქოლოგიზმთან, ანუ

ქვეცნობიერის უნივერსალურ ფსიქოლოგიასთან. მაგ: თომას მანის შემოქმედებაში მითოლოგიზმი ერწყმის ფსიქოლოგიური სიღრმეების ანალიზს, მისთვის მეტად მნიშვნელოვანია კონტრაპუნქტის ტექნიკა, ლაიტმოტივები და მითის გამოყენება ნაწარმოებში სიუჟეტის შინაგანი ორგანიზაციისათვის.

XX საუკუნის მითი, ცხადია, არქაული მითის ტოლფასი აღარ არის. იგი სხვაგვარად წარმოიშობა და მისი გამოყენების დანიშნულებაც შეცვლილია. არქაული მითი სტიქიურად იზადებოდა, XX საუკუნემ კი მითოლოგიური აზროვნების თავისებური ტექნიკა გამოიმუშავა. ამ ტექნიკის მეშვეობით მითოლოგია მთელს იდეოლოგიად იქცა, ისტორიული ნარატივი კი - მის მსახურად, ანუ მითი გადაიქცა ამბად, ისტორიად, დასრულებულ სიუჟეტად.

ინგლისელმა ეთნოგრაფმა ბ. მალინოვსკიმ, რომელიც **ფუნქციონალიზმის** ფუძემდებელია, დაამტკიცა, რომ მითი - ეს არა მხოლოდ უბრალოდ მოთხრობილი ისტორია ან ნარატივია, რომელსაც ალეგორიული მნიშვნელობა გააჩნია, არამედ მასში კოდიფიცირებულია აზრი, რომელიც ასაბუთებს და განამტკიცებს გარკვეულ წესს და ქცევის ნორმას, ასრულებს ნორმატიულ ფუნქციას და განიცდება ცნობიერების მიერ როგორც გარკვეული „წმინდა წერილი“, ან როგორც სინამდვილე, რომელიც სამყაროსა და ადამიანთა ბედზე ზემოქმედებს (Малиновский 1992: 46).

სტრუქტურული ფოლკლორისტიკის ფუძემდებელი გახდა ვ. პროპი, რომელიც ხაზს უსვამდა მითში ფოლკლორული მოტივების უპირატესობას (Пропп 1946: 350).

მითოლოგიურ აზროვნებაზე წარმოდგენები გააღრმავა და გაამდიდრა გერმანელი ფილოსოფოსის ე. კასირერის **სიმბოლურმა თეორიამ** მითის შესახებ. იგი მითს განიხილავდა როგორც კულტურის ავტონომიურ სიმბოლურ ფორმას, რომელსაც გააჩნდა გრძნობადი მონაცემების სიმბოლური ობიექტივიზაციის უნარი. ფილოსოფოსი მითოსურ შემოქმედებას მიიჩნევდა ადამიანთა სულიერი მოღვაწეობის გამოხატულებად (Cassirer 2010: 132).

მითის სპეციფიკისადმი სემიოტიკურმა მიდგომამ უჩვენა, რომ მითი დაიყვანება ცნობიერების ენობრივი ფენომენის გაგებამდე. ამის საფუძველზე **სტრუქტურალიზმი** (როლან ბარტი) ერთმანეთისგან გამიჯნავს „ბუნებრივ ენას“ და „მეტა-ენას“. ბარტი შენიშნავს, რომ მითში არსებობს ორი სემიოტიკური სისტემა, პირველი-ლინგვისტური სისტემა „ბუნებრივ ენას“

6. კაკაურიძე

შეესაბამება. იგი ენა-ობიექტია, ამ ენის ფლობის მეშვეობით მითი საკუთარ სისტემას ქმნის.

XX საუკუნის დასაწყისში განვითარებულმა მოვლენებმა, დასავლეთ ევროპის სოციალურ-პოლიტიკურმა ვითარებამ თავისი გამოძახილი ჰპოვა ხელოვნების ყველა სფეროში. ახალი დროის მხატვრულ აღქმაში, სხვადასხვა ჟანრის მსოფლმხედველობრივ სისტემაში მითის ელემენტებმა სხვა მნიშვნელობა შეიძინა. მითიური „არქეტიპი“ ტრანსფორმაციას განიცდის თავისსავე საწინააღმდეგო სახეებად. ხშირად მითი ახალ დროში მეტაფორის, სიმბოლოს ყალიბს ირგებს, არც თუ ისე იშვიათია ტრავესტიის, „დაკნინების“ ფაქტი, ანუ მითის პირველადი იდეების გადმოტანა კომიკურ-ირონიული ასპექტით. ამ ფაქტის გააზრების კონტექსტში მ. ბახტინი **„კარნავალური კულტურის“ თეორიის** შესახებ საუბრისას მიუთითებს ყურადღების გადატანაზე ფოლკლორის გენეზისიდან სამყაროს ფოლკლორული კონცეფციის არსზე (Бахтин 1965: 527), ა. ფ. ლოსევი კი დაჟინებით ამტკიცებს მითში საგნობრივისა და იდეალურის განუყრელობის იდეას, რის შედეგად წარმოიქმნება კიდევ მითისათვის სპეციფიკური ჯადოსნურობის სტიქია. კვლევის პროცესში ავტორი იმ დასკვნამდე მიდის, რომ მითი „სიტყვაში გადმოცემული ჯადოსნური პიროვნული ისტორიაა“. პიროვნება, ისტორია და სიტყვა - მითოლოგიის ფორმებში არსებული დიალექტიკური ტრიადაა - სწორედ ეს არის ა. ლოსევისათვის მითის სტრუქტურა (Лосев 1976: 367).

მითის სტრუქტურული თეორიის გაღრმავების საქმეში დიდი წვლილი შეიტანა ფრანგმა ეთნოგრაფმა, კ. ლევი-სტროსმა, რომელმაც განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია **მითოლოგიური აზროვნების ლოგიკურ მექანიზმს**. მან გამოიკვლია და დაადგინა, რომ მითოლოგიური ლოგიკა თავის მიზანს აღწევს „მოვლითი გზით“ და წყვეტს ფუნდამენტურ წინააღმდეგობრიობას მედიტაციის მეშვეობით.

მკვლევარებმა ი. ლოტმანმა, ე. მელეტინსკიმ, ზ. მინცმა შეიმუშავეს საერთო მოსაზრება იმის შესახებ, რომ XX საუკუნის მეორე ნახევრის (მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში) ლიტერატურაში მითოლოგიზაცია წარმოადგენს უმეტეს შემთხვევაში არა იმდენად გლობალური სამყაროს „მოდელის“ შექმნის საშუალებას, რამდენადაც ხერხს, რომელიც საშუალებას იძლევა გარკვეულ სიტუაციებსა და კოლიზიებს გაესვას ხაზი მითოლოგიიდან (Лотман 1991: 64). თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ XX საუკუნის ლიტერატურაში მითი გახდა უპირველეს ყოვლისა ფორმალურ-სტრუქტურული და რეალისტურ-

ყოფითი, იგი კონკრეტულ შინაარსს უქვემდებარებს კონცეპტუალური სივრცისა და დროის კანონებს, ახდენს ნაწარმოების სახეთა სისტემის პროეცირებას ცნობილი არქექტიპული სისტემების მეშვეობით. ამავდროულად მითი კისრულობს ე. წ. „შინაარსობრივი ფორმის“ ფუნქციას, რომელიც, ისევე, როგორც ბევრი სხვა ფორმა, შინაარსს იძენს ლიტერატურულ პროცესში.

აღსანიშნავია, რომ ტერმინები მითოლოგიზმთან მიმართებაში დაჯგუფებასა და განმარტებას მოითხოვს, მაგალითად „მითოლოგიური სახე“, „მითოლოგიური სტრუქტურა“, „მითოლოგიური ქვეტექსტი“, „მითოლოგიური მოტივი“, „არქექტიპი“, „არქექტიპული საწყისი“, „მითოლოგემა“.

არქექტიპები, კ. იუნგის გაგებით, არის გარკვეული სტრუქტურული სქემები, მითოლოგიურ სახეთა სტრუქტურული წინარე მონახაზები, როგორც ფსიქიკური ენერჯის კონცენტრირებული გამოხატულება. არქექტიპები, იუნგის აზრით, ასახავს ინდივიდუალიზაციის პროცესის საფეხურებს, რის შედეგად „ინდივიდი“ („პერსონა“) იქცევა „პიროვნებად“, ანუ ხდება ინდივიდუალური ცნობიერების გამოყოფა კოლექტიურ-არაცნობიერისაგან.

თანამედროვე კვლევების თანახმად, „მხატვრული არქექტიპის“ ქვეშ მოიაზრება პირველსახე, სიუჟეტური ან ჟანრული „წინარეფორმა“, რომელიც შეიძლება მიემართოს როგორც ლიტერატურულ ტრადიციას, ასევე ზეპირსიტყვიერ ხალხურ შემოქმედებას.

„მხატვრული მითოლოგიზმის“ მნიშვნელოვანი შემადგენელი ელემენტია „მითოლოგიური მოტივი“, რომელიც წარმოადგენს თხრობის მარტივ დინამიურ აზრობრივ ერთეულს მითში ან ზღაპარში. „მითოლოგიური სახე“ გაგებულია როგორც პერსონაჟთა ლიტერატურული განსხეულება, რომელიც უკავშირდება რაიმე რელიგიურ-მითიურ წყაროს. „მითოლოგიური სტრუქტურა“ განისაზღვრება უფრო ფართოდ, რადგან იგი შეიცავს სხვადასხვა დონის მითოლოგიურ ერთეულებს (სახეები, სიუჟეტები, მოტივები). განარჩევენ ასევე იმპლიციტური და ექსპლიციტური ტიპის მითოლოგიურ სტრუქტურებს. ელემენტები, რომლებიც შეიცავენ მითოლოგიურ სემანტიკას, იმპლიციტურად ფუნქციონირებენ მხატვრულ ნაწარმოებში, როგორც ნიშნები, მიმართულნი იმ ტექსტებისადმი, რომლებიც მოცემულ ნაწარმოებში არ გვხვდება. ამ ტექსტების ცოდნა, რომლებიც რაიმე რელიგიურ-მითოლოგიურ სისტემაში შედიან, უზრუნველყოფს ლიტერატურულ ნაწარმოებში იმპლიციტური მითოლოგიური სტრუქტურების უფრო სრულ და ადეკვატურ

6. კაკაურიძე

აღქმას. მითოლოგიური სემანტიკა ექსპლიციტურია, თუ ლიტერატურული ნაწარმოების მხატვრულ სამყაროში შემოდის ფანტასტიკური საწყისი. ფანტასტიკურის მინიმალურ ერთეულად ითვლება ტექსტური ელემენტები, აგებული სპეციფიკურ-მითოლოგიურ ლოგიკაზე, რომლებიც არღვევენ ნაწარმოების რაციონალურ-ლოგიკური სტრუქტურის კანონების თეორიას.

იმპლიციტური და ექსპლიციტური სტრუქტურების გარდა მხატვრული მითოლოგიაში მოიცავს ე.წ. „ქვედა იარუსს“ - მითოპოეტურ ქვეტექსტს. მას ქმნის ის მხატვრული სახეები და მოტივები, რომლებიც მიეკუთვნებიან ყოფის არქეტიპულ კონსტანტებს. მითოპოეტური ქვეტექსტის ანალიზის სირთულე ისაა, რომ ყოფით უნივერსალიებს, რომლებიც თავის თავში მოიცავენ შინაარსის ნატურ-ფილოსოფიურ პლასტს, შეიძლება არ ჰქონდეთ საკუთარი მითოლოგიური სემანტიკა, მაგრამ მისი აქტუალიზაცია იმ შემთხვევაში ხდება, თუ მხატვრულ ტექსტში შემოდის იმპლიციტური ან ექსპლიციტური მითოლოგიური სტრუქტურები.

მითოპოეტური ცნობიერების ანალიზმა გამოამჟღავნა მითის არსებითი ნიშნები: მითი მჭიდროდ არის დაკავშირებული წეს-ჩვეულებებთან და ახდენს ბუნებრივი და სოციალური წესრიგის რეგულირებას; მითოლოგიური აზროვნებისათვის დამახასიათებელია ფსიქოლოგიური და ლოგიკური თავისებურებანი; მითოშემოქმედება სიმბოლოთა უძველესი ენაა, რომელშიც მიმდინარეობდა სამყაროს შეცნობა და მოდელირება; მითი, როგორც აზროვნების საშუალება, დამახასიათებელია არა მარტო არქაული კულტურებისათვის, იგი შეიძლება არსებობდეს განსხვავებულ კულტურებში რაღაც სპეციფიკური „დონის“ ხარისხით.

მითოკრიტიკის სხვადასხვა მიმართულების მეშვეობით განისაზღვრა მითოლოგიური აზროვნების სპეციფიკა: 1. მითის პრეტენზია აქვს აბსოლუტურ მნიშვნელობაზე, როდესაც ყურადღების ცენტრში აღმოჩნდება ადამიანსა და სამყაროსთან ერთად; 2. მითში დარღვეულია მიზეზ-შედეგობრივი კავშირები, მას არა აქვს მკვეთრად გამოხატული დროითი და სივრცითი მახასიათებელი; 3. მითის სიუჟეტს საფუძვლად უდევს მარადგანმეორებადი საკრალური მოვლენები; 4. მითოლოგია ამჟღავნებს მსგავსებას თანამედროვე ადამიანის კოლექტიურ-არაცნობიერის გამოვლინებასთან. 5. მითოლოგიური შინაარსის გადმოცემის გზა არის არქეტიპები.

XX საუკუნეში მითისა და ლიტერატურის მჭიდრო ურთიერთმიმართების ზოგადთეორიული ასპექტის განხილვა-გათვალისწინება აუცილებელია

მოდერნისტულ მხატვრულ ტექსტებში მითოსის ფუნქციების კვლევისა და დადგენისათვის. წარმოიქმნება ცნება „ლიტერატურული მითოლოგიზმი“, რომლის საკვლევ ობიექტს შეადგენს მითის დანიშნულება-გამოყენება ლიტერატურულ ნაწარმოებში (Лотман 1991: 64).

მითოლოგიზმი თავისი სიმბოლიკით იქცა XX საუკუნის რომანის სტრუქტურირების საშუალებად. ამ ეპოქის რომანებში ვხვდებით მითის პაროდულ ტრავესტიას, მითოლოგიურ რემინისცენციებს, ხშირად მითის პაროდულ-მადისკრედიტირებელ რეცეფციასაც. მითოლოგიზაციის პოეტიკას აქვს ინტელექტუალური ექსპერიმენტატორობის ხასიათი, XX საუკუნის ავტორები „თამაშობენ“ მითოლოგიური მასალით, ერთმანეთს უკავშირებენ მითოლოგიურ და ლიტერატურულ რემინისცენციებს. ეს ირონიული მეტამითოლოგიაა, რომელშიც ხდება მასალის თავისუფალი რეარანჟირება. იმის მიუხედავად, რომ ნეომითოლოგიზმის წარმოშობა მოდერნიზმს უკავშირდება, იგი არ შემოიფარგლება მოდერნიზმით. იგი ბევრად უფრო ფართო, რთული და წინააღმდეგობრივი მოვლენაა (Мелетинский 1976: 10).

XX საუკუნის ლიტერატურათმცოდნეობაში ლიტერატურული მოდერნიზმის საფუძველზე წარმოიშვა **რიტუალურ-მითოლოგიური სკოლა**, რომელმაც განვითარების უმაღლეს წერტილს ამავე საუკუნის 50-იან წლებში მიაღწია და უნიკალური გამოკვლევა ჩაატარა ეთნოსისა და ლიტერატურის ურთიერთკავშირის, ლიტერატურის ეთნოლოგიზაციის შესახებ, ეს კვლევა მთავარ ობიექტად ეგზისტენციალიზმის ეპოქაში მითის პრობლემას მიიჩნევდა.

„მითოლოგიზმი“ XX საუკუნის ლიტერატურის ერთ-ერთ მთავარ მახასიათებელ მოვლენად მიიჩნევა, რომლის უკან მსოფლადქმის რთული და ხშირად არათანმიმდევრული პროცესები იმალება. მკვლევარ ე.მ. მელეტინსკის თანახმად, XX საუკუნის დასავლეთევროპულ ლიტერატურაში მკვიდრდება მითოლოგიისა და ლიტერატურის ურთიერთმიმართების ორი ახალი სახე: პირველია მცდელობა, მითის ცნობიერი, არაფორმალური და არატრადიციული გამოყენებისა, რის შედეგადაც შესაძლოა წარმოიშვას დამოუკიდებელი მითოშემოქმედება, ხოლო მეორე ტრადიციული სიუჟეტისა და თემატიკის გამიზნული უარყოფა სინამდვილის შესაბამისი ცხოვრებისეული ფორმებით ასახვაზე საბოლოოდ გადასვლის მიზნით (Мелетинский 1976: 293). ამ მითოსური წრებრუნვის რკალში, ერთიან და

6. კაკაურიძე

უწყვეტ ნაკადში გადახლართულია დროისა და სივრცის, ისტორიული და გეოგრაფიული ფარგლები.

I და II მსოფლიო ომის გამომწვევმა მიზეზებმა და შედეგებმა მხატვრული ასახვის ფორმად რომანი მოირგეს. რეალობის მრავალშრიანობამ თომას მანი, რობერტ მუზილი, ჰერმან ბროხი იძულებული გახადა მრავალპლანიანი ნაწარმოებები შეექმნათ, რომლებშიც იდეები და პრობლემები თხრობის პერსპექტივის ცვალებადობით, ირონიისა და თვითდაეჭვების საშუალებით წარმოჩნდებოდა. მათთან თავს იჩენს XX საუკუნის ლიტერატურისათვის დამახასიათებელი თვისება, რომელიც სხვადასხვა სიუჟეტისა და მითოლოგიური მოტივის პაროდიულ ასოცირებაში, ტრადიციული ღირებულებების გადაფასებასა და გარესამყაროს ტრაგიკომიკურ აღქმაში მდგომარეობს.

მითი ლიტერატურული კრიტიკის შესწავლის ობიექტად შეიძლება იქცეს მხოლოდ მაშინ, როცა მწერალი მას იყენებს ცნობიერად, როგორც მისი მხატვრული კონცეფციის საფუძველს, ან მხატვრული სტრუქტურის, სიუჟეტის შინაგანი ორგანიზების, ქაოტური ნედლი მასალის მოწესრიგების და ჰარმონიულ მთლიანობად გარდაქმნის პრინციპს. მითოსის ამგვარ ცნობიერ და მკაცრად, რაციონალურად გათვლილ გამოყენებას უსვამს ხაზს მოდერნისტული ნეომითოლოგიზმის აღმნიშველი ისეთი ტერმინები, როგორიცაა „მოდერნისტული მითოსური ექსპერიმენტი“, „მითისაკენ მიბრუნება“, „მითოსური მეთოდი“, რაც გულისხმობს ცნობიერ, გააზრებულ შემოქმედებით აქტს.

მე-20 საუკუნის ლიტერატურაში მითოსს ორი ძირითადი ფუნქცია აქვს: 1. მითოსი ნაწარმოების სტრუქტურის ორგანიზების პრინციპია; 2. მისი მეშვეობით შესაძლებელია ნაწარმოებში ასახული სიტუაციისა და ფასეულობათა უნივერსალიზაცია, მათი წარმოჩენა მარადგანმეორებადი მოდელის ერთ-ერთ ვარიანტად, ასევე ყოფიერების მეტაფიზიკური საწყისების გამოვლენა. პაროდიული კონტრასტი თავისთავად იქმნება თანამედროვეობისა და მითოლოგიური სამყაროს შეპირისპირებისას, მთავარია ის, რაც უცვლელია, რაც ამ ორ სამყაროს აერთიანებს და მათი შეპირისპირების საშუალებას იძლევა.

ლიტერატურულ კრიტიკაში უპირატესად გამოიყენება ტერმინი „მითოსური მოტივი“, თუმცა ზოგი მკვლევარი, მაგალითად, ჯონ უაიტი, უპირატესობას ანიჭებს ტერმინს „მითოლოგიური მოტივი“, რასაც იმით

ხსნის, რომ სიტყვა „მითოლოგიურის“ გამოყენებით თავიდან ავიცილებთ იმ იოლად თავსმოხვეულ წარმოდგენას, რომ ნაწარმოები, რომელიც ძველი მითოლოგიებიდან აღებულ სუბსტანციურ ელემენტებს შეიცავს, ქმნის მითს, ან გამიზნულია, რომ წარმოქმნას მითი. ლიტერატურაში „მითოსური“, და არა „მითოლოგიური“, ელემენტების გამოვლენის მცდელობას უაიტი რომანტიზმის თეორიასა და ისეთ თანამედროვე შრომებთან აკავშირებს, როგორცაა ჯეიმზ ფრეიზერის „ოქროს რტო“, ერნსტ კასირერის „სიმბოლური ფორმების ფილოსოფია“, კლოდ ლევი-სტროსის „მითოლოგიები“, მირჩა ელიადეს გამოკვლევები და სხვ. უაიტის აზრით, მხოლოდ ის ფაქტი, რომ ლიტერატურული ნაწარმოები შეიცავს მითოლოგიურ მოტივებს არ ნიშნავს იმას, რომ იგი გამიზნულია მითის შესაქმნელად, ან გასაცოცხლებლად. ის მწერლები, რომლებიც „ახალი მითების“ შემქმნელებად არიან აღიარებულნი (ბორხესი, კაფკა, ფოლკნერი, პავიჩი) უარს ამბობენ „აგონ“ ახალი მითები „ძველი მითოლოგიებიდან აღებული აგურებით“. და პირიქით, ბროხთან, ჯოისთან და თ. მანთან „ახალი მითის“ შექმნის მცდელობა სრულიად სხვაგვარია. ასე რომ, „მითოლოგიური მოტივი“ სრულიად განსხვავდება როგორც ძველი, ასევე ახალი „მითებისაგან“ (White 1971: 3-18).

„მითოლოგიური მოტივები“ უნდა განვიხილოთ პრეფიგურაციის ტექნიკასთან მიმართებაში - ესაა ლიტერატურული ხერხი, რომელიც სიუჟეტისა და პერსონაჟების მოდელირებას ახდენს სხვადასხვა გზით. თანამედროვე რომანისტი მთელი ნაწარმოებში შემოტანილ მითს შეუძლია წინასწარ განსაზღვროს სიუჟეტი, მოგვცეს ანტიციპაციის საშუალება. იდეალური მკითხველი შესაძლოა წინასწარ იცნობდეს პრეფიგურაციათა უმეტესობას, მათ წყაროს სწორედ ისევე, როგორც რომანისტი იცნობს მას ნაწარმოების წერისას. რამდენადაც უფრო ნაცნობია მითი, მით უფრო მეტად აძლევს იგი საშუალებას რომანისტს შექმნას მის თანამედროვე მოვლენებზე სიმბოლური ვარიაციების სისტემა.

კვლევისას ერთმანეთისაგან უნდა გავმიჯნოთ ცალკეული, იზოლირებული ალუზიები, მეტაფორები და შედარებები და მკაცრად ორგანიზებული ანალოგია, რომელიც წარმოქმნის „მითოლოგიურ მოტივს“ როგორც სეკულარიზებულ პრეფიგურაციას. „მითოლოგიური მოტივის“ შექმნისას თანამედროვე რომანისტი უმეტესწილად სესხულობს ერთი მითის ელემენტებს, ან ეყრდნობა საკმაოდ შეზღუდულ, განსაზღვრულ მითოლოგიურ მასალას, რომელსაც თანამედროვე სიუჟეტზე სიმბოლური კომენტარების ფორმით გვთავაზობს.

6. კაკაურიძე

დასავლეთევროპული და ამერიკული ლიტერატურის მკვლევარ ქართველ მეცნიერთა მიერ მეტად საინტერესო მონოგრაფიები და სტატიები შეიქმნა მითოპოეტიკის საკითხებზე. განსაკუთრებით გამოვყოფდით ი. ცხვედიანის (ცხვედიანი: 2006), თ. კობახიძის (კობახიძე: 2015), მ. გელაშვილის (გელაშვილი: 2005), კ. ბრეგაძის (ბრეგაძე: 2013), კ. კაციტაძის (კაციტაძის: 1998), ზ. ქარუმიძის (ქარუმიძე: 1986) ნაშრომებს.

ლიტერატურა:

- ბრეგაძე 2013: ბრეგაძე, კ. ქართული მოდერნიზმი. თბილისი: 2013.
- კაციტაძე 1998: კაციტაძე, კ. დისკურსი მითოსში, ეპოსში, ისტორიულ ტექსტში. „ახალი პარადიგმები“, N 1. თბილისი: 1998.
- გელაშვილი 2005: გელაშვილი, მ. დროის პრობლემა მოდერნისტულ ლიტერატურაში. თბილისი, 2005.
- კობახიძე 2015: კობახიძე, თ.: ტომას ელიოტი და მაღალი მოდერნიზმის ლიტერატურული ესთეტიკა. თბილისი: 2015.
- ცხვედიანი 2006: ცხვედიანი, ი.: „ულისეს“ მითოპოეტიკა. ქუთაისი: 2006.
- White: 1971 White, John. J.: Mythology in the Modern Novel: A Study of Prefigurative Techniques. Princeton University Press: 1971.
- Cassirer: 2010 Cassirer, E.: Philosophie der symbolischen Formen. Zweiter Teil: Das mythische Denken. Hamburg: 2010.
- Бахтин: 1965 Бахтин, М.М.: Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва: 1965.
- Голосовкер: 1987 Голосовкер, Я. Э.: Логика античного мифа. Москва: 1987.
- Карумидзе: 1986 Карумидзе, З.: Мифопоэзия и музыкальное формотворчество. «Литературная газета», № 6. Москва: 1986.
- Керенный: 1977 Керенный, Н.Р.: Прологомены. В кн.: Душа и миф. Киев-Москва: 1977.
- Лосев: 1976 Лосев, А. Ф.: Проблема символа и реалистическое искусство. Москва: 1976.
- Лотман: 1991 Лотман Ю.М.: Литература и мифы. Москва: 1991.
- Малиновский: 1992 Малиновский, Б. Н.: Магия, наука и религия. Москва: 1992. ст. 46
- Пропп: 1946 Пропп, В.Я.: Исторические корни волшебной сказки. Ленинград: 1946.

Literature and Literary Theory

Some Theoretical Aspects of Literary Remythification

Nanuli Kakauridze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
nanuli.kakauridze@yahoo.com

Keywords: *Demythification, Remythification, Mythology, Myth, Folklore.*

Throughout its long way of development history of culture has always been related to mythological heritage. This relation gradually evolved towards demythification, reaching its culmination in the 18th century Enlightenment and the 19th century positivism. At the turn of the 20th century the process of demythification was replaced by the so-called remythification in European culture.

The first widespread form of mythification in the 19th-20th century literature was individual poetic reinterpretation and/or transformation/modification of traditional mythological plots and images. Tradition of mythological plots was either reinterpreted or transformed by individual authors.

The ways in which traditional mythological plots are transformed create a prospect for solving existential problems. The modes of myth transformation vary from parody and travesty to creating an anti-myth. Placing mythological hero in modern or any other desacralized context, as a rule, makes him mundane and down-to-earth in parodic ways or carries didactic message of how humans should be changed.

In the 20th century originated the so-called “new mythological theory” based on the theory of archetypes by a Swiss psychiatrist and psychoanalyst Carl Gustav Jung. In Jungian psychology, archetypes are highly developed elements of the collective unconscious. Carl Jung understood archetypes as universal, archaic patterns and images that derive from the collective unconscious and are the psychic counterpart of instinct. Being unconscious, the existence of archetypes can only be deduced indirectly by examining behavior, images, art, myths, religions, or dreams. According to Jung, they find most vivid expression in myths and fairy tales. In the 20th century many important theories regarding neo-mythologism were formulated by B. Malinowski, V. Prop, E. Cassirer, R. Barth, M. Bakhtin, A. Losev, C. Levi-Strauss, I.

6. კაკაურობე

Lotman, E. Meletinsky, Z. Minz.

In modernism neo-mythologism mythic archetypes are transformed into symbolic forms and images. Neo-mythologism gradually became the mainstream or dominant tendency of western cultural mentality.

The 20th century elaborated a specific technique of mythical thinking – through this technique historical narrative was subordinated to mythology which, in its turn, became a whole ideology, i. e. myth turned into a narrative, a story, a complete plot.

A significant constituent element of literary mythologism is “mythological motive” or basic dynamic meaningful unit of the narrative within a myth or fairy tale. “Mythological image” is understood as a literary embodiment of characters associated with some religious-mythological source. "Mythological structure" is defined more broadly because it contains mythological entities/units of different levels (images, plots, motives). In addition, implicit and explicit mythological structures can be distinguished.

Elements that carry mythological meanings are functioning implicitly in the literary text hinting at some external sources or associative plots and texts. The knowledge of these texts, included in some religious-mythological system, guarantees adequate perception of implicit mythological structures in the literary text. Mythological semantics is explicit if the fantastic element is present in the text. The basic/minimal unit of the fantastic is the textual element based on specifically mythological logic undermining the theory of rational-logical construction of a literary work.

Mythos united with in-depth micro- psychology and symbolic leitmotifs became an instrument of material organization in modernist novel, on its way of classical forms transformation and detachment from the traditional 19th century realism. Modernist novel abounds with mythological reminiscences; myth is travestied and/or parodied, discrediting myth-perception is also common. The poetics of mythification is experimental in its nature, the 20th century authors ‘are playing’ with mythological material, interlinking mythological and literary reminiscences. It is an ironic meta-mythology in which the material is freely rearranged.

Myth can be used as a concrete term of literary scholarship or criticism when the writer is asserting through myth, consciously using the mythical pattern as a structural principle or a basic device of the work in order to combine non-homogenous associations and borrowings from extremely divergent sources and transform all

these heterogeneous elements into an ordered aesthetic whole, in a word, to create order out of chaos.

For research purposes separate isolated allusions, metaphors and similes should be distinguished from strictly organized analogies creating “mythological motive” as secularized prefiguration. For creating “mythological motive” modern novelist usually borrows elements from one myth or uses quite limited mythological material which is suggested as a symbolic commentary on contemporary plot.

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

ლადო ასათიანი როგორც რეპრესირებული პოეტი

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
avtandil.nikoleishvili@gmail.com

როგორც საბჭოთა პერიოდში მოღვაწე ქართველ მწერალთა ცხოვრება და შემოქმედება ადასტურებს, იმდროინდელ ჩვენს ყოფაში ფართოდ დამკვიდრებულ პოლიტიკურ დევნა-შევიწროებასა და რეპრესიებს თავი ვერც ბევრმა მათგანმა დააღწია. სამწუხაროდ, მათ შორის აღმოჩნდა ლადო ასათიანიც, რომლის ბიოგრაფიაშიც უმძიმეს ეპიზოდად აღიბეჭდა 1937-38 წლების რეპრესიული მოვლენები. კერძოდ, მას ჯერ დედა დაუპატიმრეს სამშობლოსადმი ღალატის ბრალდებით, შემდეგ კი თავადაც გარიცხეს ინსტიტუტიდან ვითომცდა კონტრევოლუციონერობის გამო. როგორც წინამდებარე ნარკვევში დამოწმებული საარქივო დოკუმენტებითაც ნათლად ჩანს, პოეტის წინააღმდეგ განხორციელებული ამ რეპრესიის შემოქმედნი არა მარტო ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის იმჟამინდელი მესვეურები იყვნენ, არამედ მისი კოლეგა მწერლებიც. მართალია, აქტიური მცდელობის შემდეგ ლ. ასათიანი სტუდენტის უფლებებში კი აღადგინეს, მაგრამ მის წინააღმდეგ იმხანად დაწყებული ბრძოლა ფაქტობრივად მისი სიცოცხლის ბოლომდეც გაგრძელდა მეტ-ნაკლები მასშტაბებით.

საკვანძო სიტყვები: ასათიანი, რეპრესია, გარიცხვა, აღდგენა, მტერი.

როგორც საბჭოთა პერიოდში მოღვაწე ქართველ მწერალთა ცხოვრება და შემოქმედება ადასტურებს, იმდროინდელ ჩვენს ყოფაში ფართოდ დამკვიდრებულ პოლიტიკურ დევნა-შევიწროებასა და რეპრესიებს თავი ვერც ბევრმა მათგანმა დააღწია. სამწუხაროდ, მათ შორის აღმოჩნდა ლადო ასათიანიც (1917-1943 წწ.), რომლის ბიოგრაფიაშიც უმძიმეს ეპიზოდად აღიბეჭდა 1937-38 წლების რეპრესიული მოვლენები.

კერძოდ, მან, ოციოდე წლის ახალგაზრდა კაცმა, ორმაგად იწვნია იმ საშინელებათა სიმწარე, იმხანად რომ დაატყდა თავს ჩვენს ქვეყანას; ეს იყო ჯერ დედის დაპატიმრება, შემდეგ კი თავად მისი გარიცხვა ინსტიტუტიდან კონტრევოლუციონერობისა და მოლაყბეობის ბრალდებით.

ლადო ასათიანის დედა - ლიდა ცქიტოშვილი, რომელიც რუსულ ენასა და ლიტერატურას ასწავლიდა ქუთაისში, მარიამ ყაუხჩიშვილის სკოლაში, 1937 წელს პოლიტიკური ბრალდების საფუძველზე დააპატიმრეს და, როგორც ვითომცდა ხალხის მტერი, სამუდამოდ გადაასახლეს შუა აზიაში. ადვილი წარმოსადგენია, რა მეხთატეხა იქნებოდა ოჯახისათვის ეს ფაქტი. დედის დაკარგვა ხომ თავისთავად უდიდესი ტრაგედიაა, მაგრამ უბედურება ისიც იყო, რომ რეპრესირებულის ოჯახის ყოველი წევრი ამის შემდეგ საზოგადოებისათვის საშიში პიროვნება ხდებოდა და მათი ბედიც ბეწვზე ეკიდა.

მიუხედავად მდგომარეობის ამგვარი სირთულისა, ლადო ასათიანის პოეზიაშიცა და პირად წერილებშიც მმაფრად აისახა დედის გადასახლებით თავსდატეხილი ტრაგედია. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლექსი “დედისადმი”, რომლის პირველად დაბეჭდვა მხოლოდ პოეტის გარდაცვალებიდან დიდი ხნის შემდეგ, გასული საუკუნის 90-იან წლებში, გახდა შესაძლებელი. მასში გულისშემძვრელი ფორმითაა გამოხატული შუა აზიის “ურწყულ მხარეში” გადასახლებული მშობლის მონატრებით გამოწვეული ტკივილი.

ლექსში ლადო ასათიანისეული ტემპერამენტიტა და პოეტური სიმმაფრით იკვეთება ძალადობისა და უსამართლობის თარეშით დაქცეული და გავრანებული ქვეყნის სურათი. ამ უბედურების შემოქმედნი, პოეტის სიტყვით, “დაუბანელი გლეხის კაცები” იყვნენ, რომლებიც ფეხქვეშ თელავდნენ ყოველივე წმინდასა და ზნეობრივს. ზემოთქმულის საილუსტრაციოდ დედისადმი გაგზავნილი ამ პოეტური ბარათიდან გავიხსენოთ შემდეგი სტრიქონები (ასათიანი 1979):

ჩვენი სახლ-კარი ააწიოკეს
დაუბანელმა გლეხის კაცებმა,
ნეტავ შენსავით ბნელში ვტიროდე,
არ ვუყურებდე ქვეყნის დაქცევას.
ინგრევა შენი ნაამაგარი
და არ გახსენო არ შემობლია,
აღარ გაჰკვივის რთველში მაყარი,
ვენახში თოფებს აღარ ისვრიან.

თონეში ცეცხლი აღარ ტკრციალებს,
მამამ ბელელი ვალში გაყიდა
და ძველებურად არ მიფრიალებს
შუკაში თეთრი ბაშილაყითა.
ჩვენი მარანი და საწნახელი
უფრო ძლიერმა დაიგირავა,
მამა ბუხართან ზის თავდახრილი,
ცეცხლში აფურთხებს და იგინება.

ა. ნიკოლეიშვილი

ასეთია ნგრევისა და გაპარტახების ეს აპოკალიფსური, სულისშემძვრელი სურათი. ქვეყანას თითქოს ზნეობრივი საყრდენი აქვს გამოცლილი და ბოროტების სათარეშო ასპარეზადაა ქცეული. ლექსში გამოხატული ტრაგიკული განწყობილება ერთი ოჯახის უბედურებად კი არ განიცდება, ფართოდ განზოგადებულ მასშტაბებს მოიცავს და მთელი ეპოქის საშინელებად აღიქმება.

დაიქცა ყველა დიდი ჯალაბი, ნაგაზს ჯაჭვს არვინ არ აღრნევენს, წინათ თუ ღვინოს დაგამალებდნენ, დღეს წყალსაც არვინ დაგალევენს.	დანაცრებულან ციხე-კოშკები, “მრავალჯამიერ” არსად გუგუნებს, მე კარგად ვიცი, მალე მოვკვდები, მე ვერ გავუძლებ ამ საუკუნეს.
---	---

დედის დაპატიმრების ჟამს ლადო ასათიანი ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის სტუდენტი იყო. ამ დროს მას უკვე დაწერილი და გამოქვეყნებული ჰქონდა არაერთი გახმაურებული ლექსი. ახალგაზრდა პოეტს, რომლის სახელიც საკმაოდ პოპულარული გამხდარიყო ლიტერატურულ წრეებში, უკვე გასჩენოდნენ მოშურნენი და მოწინააღმდეგენი. მათ შურსა და ბოღმას კიდევ უფრო ამლიერებდა ლადოს კვიმატი ენა, პირდაპირობა, სიმართლის პირში მთქმელობა და შეუნიღბველობა.

და აი, მის წინააღმდეგ თანდათან იწყება ფარული თუ აშკარად ხილული ბრძოლა, რომელიც დღითიდღე ძლიერდებოდა. ამ ბრძოლამ დიდი ვნება მოუტანა პოეტს და ბევრჯერ ატკინა გული. ამაზე ნათლად მეტყველებს მისი პირადი წერილები და თანამედროვეთა მოგონებები. ამ ბრძოლის კვალი შემორჩა მაშინდელ პერიოდულ პრესასაც. ამის დასტურად დავიმოწმებ 1937 წლის 16 ივლისს გაზეთ “სტალინელში” დასტამბულ სარედაქციო სტატიას, რომელშიც მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყოფილებაში გამართული კრების ანგარიშია მოცემული.

როგორც ამ წერილიდან ჩანს, კრებაზე, სხვა მწერლებთან ერთად, მკაცრად გაუკრიტიკებიათ ლადო ასათიანიც. კერძოდ, მომხსენებელმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ “ლადო ასათიანის ბოლოდროინდელი ლექსები ერთგვარი პოლიტიკური ჩავარდნით” ხასიათდებოდა და მოუწოდა ახალგაზრდა პოეტს, “დაუყოვნებლივ გამოესწორობინა ეს შეცდომები”. ასევე მკაცრად შეუტია ლადოს გაზეთ “სტალინელის” რედაქტორმა პარმენ შელეგიაძემაც. მან პოეტს ბრა-

ლი დასდო ყოყორობასა და ქედმაღლობაში და აღნიშნა, რომ “თუ მომავალშიც ასეთი ხაზით განაგრძობდა იგი მუშაობას, მისთვის იქნებოდა ცუდი“. თავის სიტყვაში მან კიდევ უფრო მეტად განავრცო მომხსენებლის თვალსაზრისი ლადოს პოლიტიკურ ჩამორჩენილობაზე და ურჩია მას, თავი გაენებებინა “მავნე ლაყბობისთვის”.

მსგავსი ბრალდებები ახალგაზრდა პოეტს თითქმის ყველა გამომსვლელმა წაუყენა. სიტყვა არ თქმულა მის ნიჭიერებასა და შემოქმედებით უნარზე. ყოველი მოკამათე მკაცრად ტუქსავდა ლადოს მავნე ლაყბობისთვის, ქედმაღლობისთვის, ყოყორობისთვის, სხვათა გაქილიკებისა და “დისკრედიტიზაციისთვის”. ასეთი იყო მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყოფილების მაშინდელი ხელმძღვანელობის, საერთოდ, უფროსი თაობის მწერალთა დამოკიდებულება ლადო ასათიანისადმი. ორატორთა სიტყვები, რომლებშიც დაბეჯითებით ესმებოდა ხაზი “ახალგაზრდა პოეტის “ოლიტიკურ ჩავარდნებსა” და “მავნე ლაყბობას”, ფაქტობრივად, დასმენა იყო ხელისუფლების წინაშე, კაცის გაწირვა, დასალუპად გამეტება.

აქვე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ეს ყველაფერი მწერალთა იმ საგანგებო კრებაზე მოხდა, რომელზეც საქართველოს კპ (ბ) X ყრილობის შედეგებს განიხილავდნენ და რომელსაც თბილისიდან სპეციალურად მოვლინებული მწერლები: ბესარიონ ჟღენტი და სანდრო ეული-ქურიძე ესწრებოდნენ. ამ კრების ასეთი მაღალი “პრინციპულობით” ჩატარებას დიდად შეუწყო ხელი გაზეთ “ახალგაზრდა კომუნისტში” გაგზავნილმა ანონიმურმა საჩივარმაც, რომელშიც ეწერა, რომ ქუთაისის სამწერლო ორგანიზაციაში “უქნარობის და დოკლავიობის გამო... მთლიანად ჩაშლილი იყო საქმიანი ლიტერატურული მუშაობა”.

სწორედ ამ მდგომარეობის შესასწავლად იყვნენ თბილისიდან ქუთაისში გაგზავნილი ბ. ჟღენტი და ს. ეული, რომლებიც განსაკუთრებით უკმაყოფილონი დარჩნენ ახალგაზრდა მწერალთა “იდეურ-პოლიტიკური აღზრდით” და ამის თაობაზე მოახსენეს კიდევ საქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდენტს მათ მიერ წარდგენილი მოხსენებითი ბარათით (ჯალიაშვილი 1990).

დედის გადასახლებამ სულ მალე ის ნაყოფი გამოიღო, რომ ლ. ასათიანი გარიცხულ იქნა ინსტიტუტიდან. მიზეზი, რის საფუძველზეც ეს ფაქტი მოხდა, შემადრწუნებელი იყო: კონტრრევოლუციური ლაყბობა. ეს მიზეზი საბჭოური

ა. ნიკოლეიშვილი

ისტორიის ყოველ პერიოდში ხომ თავზარდამცემი ბრალდება გახლდათ, მაგრამ 1937-38 წლების რეპრესიების აღზევების ჟამს მას რა შიშის ზაფრაც ეხლებოდა თან, ამას კომენტარი არ სჭირდება. ამ ფაქტის შესახებ თავიანთ მოგონებებსა და წერილებში ბევრს საუბრობენ ლადოს მეგობრები: მიხეილ ალავიძე, გიორგი შალამბერიძე, ნიკა აგიაშვილი, ნელი დუმბაძე, რევაზ მარგიანი, შოთა ქურიძე და სხვები. მათი მონათხრობიდან ნათელი ხდება იმ დღეების სიმწარე, უსამართლოდ რეპრესირებულმა ახალგაზრდა პოეტმა რომ გამოვლო.

ნათქვამის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ კონკრეტულ ამონაწერებს შესაბამისი მასალებიდან.

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბრძანებათა წიგნში 1938 წლის ათი იანვრით დათარიღებულ 16 ბრძანებაში ვკითხულობთ (ბრძანებათა წიგნი 1938):

“სტუდენტ ვლადიმერ ასათიანის გარიცხვა.

კონტრრევოლუციური ლაყბობისათვის, ლექტორების და სტუდენტების დისკრედიტაციისათვის, ნორმალურ სასწავლო მუშაობაში დეზორგანიზაციის შეტანის ცდისათვის ლიტერატურული ფაკულტეტის მეოთხე კურსის ჯგ. 154 სტუდენტი ვლადიმერ ასათიანი გაირიცხოს ინსტიტუტიდან. დირექტორი ლუკა ჭელიძე”.

ლ. ასათიანის მეგობარი შოთა ქურიძე ინსტიტუტიდან პოეტის გარცხვასთან დაკავშირებით ლადოსადმი მიძღვნილ წიგნში - “ჭაბუკი იყო, ქარბუქი იყო” წერდა: “მე ისიც ვიცი, ვინ ითავა ლადოს “გაფუჭება,” მაგრამ რატომ უნდა უკვდავყოთ მისი სახელი, რატომ უნდა შერჩეს ისტორიას? მე არ მსურს ლადოს მტრები დავასახელო. ისინი მალულად აკეთებდნენ უკეთურ საქმეს და მათი ვინაობა დაე, არქივში დარჩეს” (ქურიძე 1985: 142).

მიუხედავად იმისა, რომ ლადოს რეპრესირებასთან დაკავშირებულ ამ პიროვნებათა სახელები მ. ალავიძესაც ჰქონია გარკვეული, შ. ქურიძის მსგავსად, მათი გაშიფრვისაგან მანაც შეგნებულად შეიკავა თავი და ამასთან დაკავშირებით ასეთი კომენტარი გააკეთა: “მე ვფიქრობ, რომ ინსტიტუტის ხელმძღვანელებმა (ავტორს მხედველობაში ჰყავს ინსტიტუტის დირექტორი (მაშინ ასე იწოდებოდა) ლუკა ჭელიძე და პარტიული ოსგანიზაციის მდივანი აბესალომ ხურციძე) გულისხმიერება ვერ გამოიჩინეს და ამ მხრივ დანაშაული

მიუძღვით. მაგრამ ისინი ლადო ასათიანის პირადი მტრები არ ყოფილან... დაე, არქივის მტრვერში წაიშალოს სახელები იმ პირშავი ადამიანებისა, რომლებმაც გასწირეს ლადო და შეთხზეს მტრული ბრალდებები” (ალავიძე 1988).

მართალია, ინსტიტუტიდან ლადოს გარიცხვასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიღებაში შ. ქურიძეცა და მ. ალავიძეც ჩვენთვის უცნობ კონკრეტულ პიროვნებებს დებენ ბრალს, მაგრამ, როგორც წინამდებარე წერილში დამოწმებული საარქივო დოკუმენტებითაც ნათლად ჩანს, პოეტის წინააღმდეგ განხორციელებული ამ რეპრესიის შემოქმედნი მხოლოდ ეს ადამიანები არ ყოფილან და საამისო საფუძველი, იმხანად არსებული პოლიტიკური და პარტიულ-იდეოლოგიური ვითარებიდან გამომდინარე, იმ ადამიანებმაც შექმნეს, რომელთაც არაერთხელ გაუკრიტიკებიათ ლადო, როგორც ანტისაბჭოთა იდეების მქადაგებელი პოეტი.

ლ. ასათიანის გარიცხვასთან დაკავშირებით მეტად საგულისხმო ცნობებს გვაწვდის გიორგი შალამბერიძეც (ასათიანი 1987), რომელიც ლადოსთან ერთად გარიცხეს ქუთაისის პედინსტიტუტიდან. კონტრრევოლუციონერებისა და მოლაყებების “ტიტულებით” “შემკობილი” ახალგაზრდები ამაოდ დადიოდნენ ინსტანციიდან ინსტანციაში და მათ უბრალო სამუშაოზეც კი არავინ ღებულობდა. სასოწარკვეთილებასა და მატერიალურ უსახსრობაში ჩავარდნილ მეგობრებს, როგორც ხალხის მტრების შვილებს (გიორგი შალამბერიძეს მამა ჰყავდა დაპატიმრებული), ბევრმა შეაქცია ზურგი, მაგრამ ვითარებას სასიკეთო ცვლილება დაეტყო და ინსტიტუტში აღდგენის იმედიც გაჩნდა.

საქმე ის გახლდათ, რომ იანვრის ბოლოს, საკავშირო კომუნისტური პარტიის დადგენილებით, შეწყდა მასობრივი რეპრესიები და დაჭერები, მარტის დასაწყისში კი კომკავშირელთა გარიცხვის დროს დაშვებული შეცდომების თაობაზე იქნა მიღებული სპეციალური დადგენილება. ამ ფაქტებით იმედმოცემულმა მეგობრებმა კვლავ განაახლეს თხოვნა სტუდენტად აღდგენის თაობაზე, მაგრამ რადგანაც ინსტიტუტის ხელმძღვანელობასთან ვერაფერი გააწყვეს, იძულებული გახდნენ, პარტიის საქალაქო კომიტეტისთვის მიემართათ.

გამუდმებულმა სირბილმა სასურველი ნაყოფი გამოიღო: 1938 წლის 29 მარტს საქალაქო კომიტეტის ბიურომ დააკმაყოფილა ლადო ასათიანისა და გიორგი შალამბერიძის თხოვნა და ისინი აღადგინა სტუდენტის უფლებებში (ასათიანი 1987: 132).

ა. ნიკოლეიშვილი

გახარებული მეგობრები მეორე დილითვე ესტუმრნენ ინსტიტუტის დირექტორს, მაგრამ აღდგენის ბრძანების დაწერა, სხვადასხვა ბიუროკრატიულ მიზეზთა მოშველიებით, მაინც ჭიანჭურდებოდა. საბოლოოდ საქალაქო კომიტეტის ბიუროს გადაწყვეტილებას წინ ვერაფერი აღუდგა და 1938 წლის 31 მარტს ლადო ინსტიტუტში აღადგინეს შემდეგი ბრძანების საფუძველზე:

“სტუდენტ ასათიანის აღდგენა.

ვლადიმერ მექის ძე ასათიანი აღდგენილ იქნას ლიტერატურული ფაკულტეტის მეოთხე კურსზე მესამე კურსის სავალდებულო საგნების ჩაბარებით პირველ მაისამდე.

დირექტორი ლ. ჭელიძე” (იხ: ბრძანებათა წიგნი 1938).

ეს სასიხარული ამბავი ლადომ თავის უახლოეს მეგობარს - ნიკა აგიაშვილს იმავე დღეს გაგზავნილი ამ წერილით შეატყობინა:

“ძვირფასო ნიკალაშა!

აღმადგინეს, მომეხსნა ყველა ბრალდებები, ხურციძეს (ინსტიტუტის პარტიული ორგანიზაციის ხელმძღვანელს _ ა. ნ.) საყვედური მიართყეს. ჩემი უდანაშაულოდ გარიცხვისათვის დაავალეს დირექტორს ყოველდღიური მზრუნველობა გამოიჩინოს ჩემზე და სხ... მხოლოდ სტიპენდიას არ მაძლევენ, არც განაცდურს და არც აწი... 1938 წ. 31 მარტი” (ასათიანი 1973).

ზემოთ აღნიშნულმა მოვლენებმა სათანადო ასახვა პოვა ლადო ასათიანის შემოქმედებაში. იმ ავბედით დროს, როცა ძმა ძმას ვერ გაუმხელდა საკუთარ მწუხარებას, რეპრესირებული დედის ბედზე საჯაროდ წუხილი, ცხადია, სარისკო საქმე იყო. მაგრამ პოეტის გული დარდსა და ნაღველს ვერ იტევდა და სულიერ სასოწარკვეთას თავისი ლექსებითაც და უახლოესი მეგობრებისთვის გაგზავნილი წერილებითაც გამოხატავდა.

გასაგები მიზეზების გამო, მათი დიდი ნაწილი მხოლოდ ლადოს გარდაცვალების შემდეგ, ცენზურული კონტროლის შესუსტების გამო, გამოქვეყნდა. ვითარების არსში უფრო მეტად გარკვევის მიზნით დავიმოწმებ რამდენიმე მაგალითს პოეტის ლექსებიდან და პირადი წერილებიდან. ფრაგმენტი 1937 წელს დაწერილი ლექსიდან “შენ!”

სიყრმიდან მწვავდა მელანქოლია

და დამცინოდა პირქუში ბედი,

სხვა მეგობარი მე არ მყოლია

ჩემი ალალი ლექსების მეტი.

ინსტიტუტიდან გარიცხვის შემდეგ ლადოს მარტობის განცდა, ბუნებრივია, კიდეე უფრო მეტად გაუძლიერდა. წუთისოფლის მუხთალ ბილიკზე ეულად მავალმა, თითქოს ცხოვრების მიზანიც დაჰკარგა. ამ ვითარებაში მყოფი პოეტის გულში ხშირად იფეთქებდა მოუსავლეთში გადაკარგული დედის მონატრება. ამ გრძნობას განსაკუთრებით ამძაფრებდა დედისეული ნივთების ხილვა. ძვირფას რელიქვიად ქცეული ეს ნივთები კი ხელის ყოველ გაწვდენაზე ხვდებოდა, სევდიან მოგონებებს აღუძრავდა და კიდეე უფრო აღუგზნებდა დედის მონატრების გრძნობას. ერთადერთი ნათელი სხივი, რომელიც სასწარკვეთილებაში ჩავარდნილ ლადოს გულს სიხარულით უვსებდა, ცხრა მთას იქით გადაკარგული დედისგან გამოგზავნილი ბარათის მოლოდინი იყო. მაგალითად, აი, როგორ ხმას გამოსცემს “დარდით გულგასერილი” პოეტის ტკივილი ლექსში “1938 წელი, 3 თებერვალი” (ასათიანი 1979):

**ავდექი დარდით გულგასერილი,
გავაღე ჩემი მაგიდის ყუთი,
ვნახე, ძვირფასო, შენი წერილი...
და გამიბრწყინდა თვალები წუთით.
ვეითხულობ, ვლეღავ, ქართლის მთებიდან
გინატრე შვილმა, იტირა ლექსმა,**

**ამ გაყვითლებულ წერილებიდან
მე შენი გულის ფართქალი მესმა.
ჰაუ რამდენი ცრემლები ვღვარე,
როცა გავყევი წუხილის დემონს,
ნეტავ სადა ხარ, ან რომელ მხარეს,
სულზე უტკბესო დედილო ჩემო?**

ზემთ აღნიშნული მოვლენებით განპირობებულ სულიერ სასოწარკვეთას ლ. ასათიანი უახლოესი მეგობრებისათვის გაგზავნილი პირადი წერილებითაც გამოხატავდა. უმძაფრესი ემოციური თვითგანცდით დაწერილი ამ პოეტური ბარათების კითხვის დროს შინაგანად სულიერი ობლობისა და ადამიანური უმწეობის იმ დიდი ტკივილის გამოძახილსაც შევიგრძნობთ, ნ. ბარათაშვილის ეპისტოლარული მემკვიდრეობის უმთავრეს სულისკვეთებას რომ გამოხატავს. მართალია, ლ. ასათიანის წერილების მხატვრული სრულყოფილება და სააზროვნო მასშტაბები ნ. ბარათაშვილისებური ძალისა ვერ არის, მაგრამ ზემოთ ხაზგასმულ შინაგან კავშირს მაინც უსათუოდ იგრძნობს მკითხველი.

ნათქვამის დასტურად აქ, ვფიქრობ, ნელი დუმბაძისადმი გაგზავნილი წერილების ფრაგმენტების გახსენებაც იქნება საკმარისი. დედის დაპატიმრებისა და ინსტიტუტიდან გარიცხვის შემდეგ დაწერილი ამ წერილების სასოწარ-

ა. ნიკოლეიშვილი

მკვთე განწყობილებას არსებითად განსაზღვრავს გაცნობიერება იმისა, რომ ცხოვრება უღმობელია და უსამართლო. ნაადრევად დაკაცებული და ადამიანებზე გულგატეხილი პოეტი თავის თავს “რიყეზე დარჩენილ თევზს” ადარებს და ჩამქრალი ხმით ამბობს: “რადაც სიცარიელეს ვგრძნობ, თითქოს რადაც დავკარგე, თითქოს ოდესღაც შემეძლო ადამიანების სიტყვებით დაელექტრონება და დღეს აღარ შემეძლია... თითქოს ეს გული ამომგლიჯეს, წაიღეს სადღაც და მერე, გვიან დამიბრუნეს - გამარცვული და გაკაწრული”.

იმავე 1938 წლის 17 იანვარს, ინსტიტუტიდან გარიცხვის მესამე დღეს, დაწერილ წერილში კი პოეტი თავის სულიერ სასოწარკვეთას ამ სიტყვებით გამოხატავს: “ვზივარ ჩემს ოთახში (თუ საკანში)... თამბაქოს ვეწევი... ქალაქში ავლისდარი ნისლი წევს და უნდა გამოგიტყდე - ჩემს სულშიც ნისლია ეხლა... ნაცრისფერი ხეები, ნაცრისფერი ნისლი, ნაცრისფერი მარტოობა. აი, ილუსტრაცია გარემოისა, რომელიც მარტყია ირგვლივ. ჰოდა... ამ ნისლიან გარემოცვაში, კეთილო დაო, მეცხადება აბადონ უფსკრულების შავი ანგელოსი.

მეცხადება და მიკიჟინებს, დასწერე ჰომნი ხეებისა, ნისლისა, მარტოობისა... დარდისაგან წელმოცელილს გველის მართვეს დარი კლაკვნა დამეჩვია და ვწუხვარ ისე, ვით აქვარიუმში დამწყვდეული თევზი”.

ცხოვრების უსამართლობით თავსდატეხილი უბედურების თვითგანცდა ახალგაზრდა პოეტს ისეთ სულიერ პესიმიზმამდე მიჰყავდა, რომ იგი ქვეყნად თავისი გაჩენის დღესაც წყევლიდა, ვინაიდან მისებრი “ურვიანი და მეოცნებე” ადამიანის ადგილი ამ სამყაროში არსად ეგულებოდა. უფრო ადრე კი (1935 წ.) იმავე ნელი დუმბაძისადმი მიძღვნილ ლექსში - “გედის სიმღერა” მსგავსი სულიერი სასოწარკვეთა ასეა გამოხატული:

**უკანასკნელად მე ამ ლექსში არ ვიმღერებდი,
შავი მანტია მოგვხვევია, გველო, მე და შენ,
ჯოჯოხეთიდან დამიძახებს მარტვილის ბედი,
რატომ გაუჩნდი, უბედურო, საწყალ დედაშენს.**

თავსდატეხილი უბედურებით გამოწვეული დეპრესიული განწყობილებიდან ლ. ასათიანი დიდხანს ვერ გამოვიდა და დედის გადასახლებით გაჩენილი ნაღველი მთელი სიცოცხლის მანძილზე დაუცხრომლად ღვიოდა მის სულში. იყო ამ ტკივილისაგან გაქცევის, მისი შენიღბვის ცდებიც, იწერებოდა ომახიანი და სიცოცხლის ხალისით სავსე ლექსები, მაგრამ ამ ცეცხლოვან და

ცხოვრების მარადიულ დღესასწაულად განცდილი “პოეტური სპექტაკლების” მიღმა, სულის უღრმეს შრეებში, დაუცხრომელ დარდად მუდამ ენთო ბედის უკუღმართობით განაწამები დედის ძვირფასი სახე.

30-იანი წლების შუა ხანები, როცა ლ. ასათიანი სალიტერატურო ასპარეზზე გამოვიდა, უაღრესად რთული და დრამატული პერიოდი იყო ჩვენი ცხოვრების ყოველ სფეროში. საბედისწეროდ აღზევებული სისხლიანი რეპრესიები თრგუნავდა და იდეოლოგიური დიქტატურის არტახებით ბოჭავდა აზრის სითამამესა და შემოქმედებით თავისუფლებას. უკვე წარსულის კუთვნილებად ქცეულიყო განსხვავებული ესთეტიკური მრწამსის გამომხატველი ლიტერატურული დაჯგუფებანი.

ბუნებრივია, ამ გარემოებამ ლ. ასათიანის პოეტურ შემოქმედებაზეც მოახდინა გარკვეული ზეგავლენა და მასაც მოუხდა გარკვეული ხარკის გაღება ქვეყანაში დამკვიდრებული პარტიულ-იდეოლოგიური დიქტატურისადმი. სწორედ ამითაა განპირობებული დამწყები პოეტის მიერ ეპოქალური სინამდვილის პანეგირიკული განდიდების ის ტენდენციები, რომლებიც შიგადაშიგ ლადოს პოეზიაშიც იჩენდა თავს.

ლ. ასათიანის იმდროინდელი შემოქმედების ცალკეულ ნიმუშთა ამგვარ შეფასებაში გადაჭარბებული რომ არაფერია, ამის დასტურად აქ 1937 წელს (სწორედ იმ საბედისწერო წელს, როცა ათასობით დასჯილ უდანაშაულო ადამიანთა რიცხვს პოეტის დედის სახელიც შეემატა) ხალხური პოეზიის სტილით დაწერილი ის “სიმღერაც” მინდა გავიხსენო, რომელიც მან ბერიას მიუძღვნა (ასათიანი 1937). აი, როგორ პოეტურ გამოვლინებას პოულობს ავტორის მიერ აღვლენილი ხოტბა “გმირულ საქმეთა” შემოქმედი იმ პიროვნებისადმი, ვისაც “პრდაპირობა სჩვევია ამოღებული ხმლისაო, ნათელი გადაფრქვევია დიდი სტალინის მზისაო:”

ნეტა, რა ხელმა გაზარდა,

რა დედამ უთხრა ნანაო!

მშრომელთა მოჭირნახულედ

რა ძალამ მოიყვანაო!

ათიათასი გვყოლოდეს

ვაჟკაცი მაგისთანაო!

დღეს ეს “პოეტური სიმღერა,” მართალია, პრინციპულად მიუღებელ და სრულიად პარადოქსულ მოვლენად აღიქმება ლადოს ლირიკული 160

ა. ნიკოლეიშვილი

შედეგების ფონზე, მაგრამ მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის ფაქტი, რომ ამგვარ პარადოქსებს იმდროინდელი ცხოვრებისეული რეალობა ქმნიდა და ამ სამწუხარო რეალობას იმხანად მოღვაწე ვერც ერთმა შემოქმედმა ვერ დააღწია თავი.

და მაინც, ამისდა მიუხედავად, ლ. ასათიანის იმდროინდელ პოეზიაში ისეთმა პოეტურმა მოტივებმაც გაიჟღერეს იმთავითვე, რომელთა აზრობრივი სულისკვეთება და მიზანსწრაფვა აშკარად ეწინააღმდეგება ხელისუფლების მიერ დამკვიდრებულ იდეოლოგიურ პრინციპებს. აქ, პირველ ყოვლისა, იმ ლექსებს ვგულისხმობ, რომლებშიც პოეტის პატრიოტული გრძნობებია გამჟღავნებული. საქართველოს განმადიდებელი ეს მგზნებარე პოეტური ქმნილებანი აშკარად ამოვარდნილია იმჟამინდელი იდეოლოგიური ნორმატივებიდან და მათი პათოსი და სულისკვეთება სრულიად არ შეესაბამება სახელისუფლებო მოთხოვნებს.

ეს რომ ნამდვილად ასეა, ამაზე ეს კონკრეტული შემთხვევაც ნათლად მეტყველებს: 1937 წელს ქუთაისის საქალაქო გაზეთში ლ. ასათიანის “სამშობლო” დაიბეჭდა. ახალგაზრდა პოეტის პატრიოტული ლირიკის ეს შესანიშნავი და დღეს უკვე ფართოდ პოპულარული ნიმუში მკაცრი კრიტიკული განსჯის საგნად იქცა. იმავე წელს ქუთაისში გამართულ მწერალთა და ჟურნალისტთა საერთო კრებაზე თბილისიდან ჩამოსულმა მომხსენებელმა ბესარიონ ჟღენტმაც და სიტყვაში გამოსულებმაც ლადო ასათიანის აღნიშნული ლექსი ნაციონალისტური ხასიათის ნაწარმოებად მიიჩნიეს.

აი, რას წერს ყოველივე ამასთან დაკავშირებით ამ კრების უშუალო დამსწრე მიხეილ ალავიძე: “ბესარიონ ჟღენტმა ლადო ასათიანის “სამშობლო” ნაციონალისტურ ლექსად შეაფასა. ჯიჯგნა და ჯიჯგნა ყოველი სტრიქონი. მან ლექსი თავიდან ბოლომდე წაიკითხა ზერელედ, დუნედ, ხელოვნური ტონით და დამცირებით. ახლაც ყურში ჩამესმის ენამოჩლექილი ახალგაზრდა ორატორის ბგერები, მწარე ქირქილი” (ალავიძე 1996).

ადვილი წარმოსადგენია, რაოდენ დიდი დარტყმაც იქნებოდა ახალბედა ავტორისათვის ცნობილი კრიტიკოსის მიერ წაყენებული ეს ბრალდება. ამ შემთხვევაში მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის გარემოება, რომ ეს ყველაფერი 1937 წელს ხდებოდა - სისხლიანი პოლიტიკური რეპრესიების საბედისწეროდ აღზევების ჟამს. იმხანად მომხსენებელთან შეკამათებას არა

თუ აზრი არ ჰქონდა, არამედ ამას შეიძლება კიდევ უფრო გაემწვავებინა მდგომარეობა. ამიტომაც უსამართლობით გულნატკენმა ლადომ, რომელიც კრებას ესწრებოდა, თავისი პროტესტი იმიტოლა გამოხატა, რომ დამცირებულმა და შეურცხყოფილმა უსიტყვოდ დატოვა დარბაზი.

რაც უფრო იზრდებოდა ლადოს პოპულარობა, შესაბამისად ძლიერდებოდა მისი მოწინააღმდეგეების აგრესიულობაც. მწერალთა კავშირში გამართულ სხვადასხვა სახის თავყრილობებზეც და პრესაშიც უფრო და უფრო ხშირად გაისმოდა პოეტის მისამართით გამოთქმული ისეთი შენიშვნები, რომლებიც პროფესიული ლიტერატურული შეფასებებისაგან შორს იდგა და ფაქტობრივად ხელისუფლების წინაშე ავტორის პოლიტიკურ დასმენას წარმოადგენდა. ასე მოინათლა იგი თანმედროვეობისაგან განმდგარ იმ შემოქმედად, რომლის პოეზიაში თითქოსდა იდეური სიღარიბე და ნაციონალიზმი იყო გაბატონებული.

აი, რას იგონებს ყოველივე ამასთან დაკავშირებით ლადო ასათიანის მეგობარი მწერალი ვახტანგ ჭელიძე: ყველგან, ყველა კრებასა თუ პლენუმზე, მწერალთა კავშირშიც და კავშირის გარეთაც, მუდამ ლადოზე იყო ლაპარაკი. სალიტერატურო პრესაშიც გამოჩნდა წერილები - ასევე მკაცრი და უსამართლო. “ზედიზედ აკრიტიკებდნენ მის საუკეთესო ლექსებს, როგორც არაჯანსაღი განწყობილების გამოხატვლებს, აკრიტიკებდნენ, რომ ის სიყვარულზე წერს. ასე გაუკრიტიკეს მშვენიერი ლექსი “ალბომიდან”, როგორც დეკადენტური მიმართულების გავლენით დაწერილი. აკრიტიკებენ მის ერთ-ერთ შედეგს “ცაგერის ბაზრობას”, როგორც სინამდვილიდან განდგომისა და ისტორიაში გადასვლის ნიმუშს. აკრიტიკებდნენ მის შესანიშნავ ლექსებს ფიროსმანზე, მის “კოლხიდას”... თითქოს მისთვის მოიცალა კრიტიკამ, მდგომარეობა მეტისმეტად დაიძაბა. პოეტს მოსთხოვეს საჯაროდ ელიარებინა თავისი “შეცდომები”. რა გულისმომკვლელი იყო ეს სიტყვა:

“...მე ვგრძნობ ჩემი ზოგიერთი ლექსის იდეურ სიღარიბეს, იდეურ ჩამორჩენილობას... გამოვედევნე რა სასიყვარულო განცდებს, წმინდა ადამიანური განწყობილებების გადმოცემას, სჩანს დავივიწყე ნამდვილი სოციალური მოტივი. გავყევი რა პირად განცდებს, დავივიწყე მისი განზოგადების აუცილებლობა...” (ჭელიძე 1987: 129).

როგორც ითქვა, შემოქმედებითი მოღვაწეობის მთელ პერიოდში ლ. ასათიანმა ამა თუ იმ აქტუალური მოვლენებისადმი მიძღვანილი იდეოლოგი-

ა. ნიკოლეიშვილი

ზებული ლექსებიც შექმნა და გამოაქვეყნა. ამ ტენდენციამ განსაკუთრებული ძალით თავი მაინც პოეტური მოღვაწეობის საწყის ეტაპზე იჩინა. ამ საყოველ-დღიურო ლექსებში სუსტად გამოვლინდა ახალგაზრდა პოეტის დიდი შემოქმედებითი ენერჯია და ლიტერატურული შესაძლებლობანი. ეს თავად პოეტ-მაც კარგად იცოდა, მაგრამ იგი იძულებული იყო, ქვეყნად დამკვიდრებული ვითარებიდან გამომდინარე, დროდადრო, როგორც თავადვე ამბობს, ამგვარი “საკალენდრო ლექსებიც” ეწერა.

ერთ-ერთ ლექსში ლადო ასათიანმა თავის თავს “სხვა დროის კაცი” უწოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ყოველდღიური ცხოვრების ჭირვარაში აქტიურად ჩართული პოეტი კონკრეტულ დროსა და ეპოქაში ცხოვრობდა, იგი მართლაც “სხვა დროის კაცი” იყო, ყოფით ყოველდღიურობასა და წარმავლობაზე ამალ-ლებული ბაჯალლო პოეტი, რომელიც განგებამ იმიტომ მოავლინა ქვეყანაზე, რომ მომავალ თაობათათვის სამუდამო სულიერ განმად დაეტოვებინა თავისი ყველაზე დიდი ქონება - “ადრე წასული კაცის ფიქრები”.

ლიტერატურა:

ალავიძე 1988: ალავიძე მ. „რას მეტყველებენ დოკუმენტები“. გაზ: „ქუთაისი“, 13 იანვარი, 1988.

ალავიძე 1996: ალავიძე მ. „მოკვდა თუ არა, ყველამ აცხონა.“ როგორ დაიბეჭდა ლ. ასათიანის “სამშობლო” 1937 წელს. გაზ. „ქუთაისი“, 11 აპრილი, 1996.

ასათიანი 1937: ასათიანი ლ. „სიმღერა ლავრენტი ბერიაზე“. გაზ. „სტალინელი“, 17 მაისი, 1937.

ასათიანი 1979 ასათიანი ლ. ერთტომეული, თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1979.

ასათიანი 1973: ასათიანი მ. „პოეტის წერილები“. იხ: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 27 ნოემბერი, 1973.

ასათიანი 1987: ასათიანი ნ. „ასე იტყვიან ჩემზე“. ქუთაისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1987.

ბრძანებათა წიგნი 1938: აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერ-სიტეტის ბრძანებათა წიგნი, საქადალდე 97, საარქივო ¹ 118, 1938 წლის ათი იანვარი, ბრძანება ¹⁶.

ქურიძე 1985: ქურიძე შ. „ჭაბუკი იყო, ქარბუქი იყო“. ბათუმი: „საბჭოთა აქარა“ 1985.

ჭელიძე 1987: ჭელიძე ვ. „ჩვენი ლადო ასათიანი“. ჟურნ. „მნათობი“, თბილისი, #12, 1987.

ჯალიაშვილი 1990: ჯალიაშვილი მ. „გაყვითლებული ფოლიანტები“. იხ: გაზ. „ქუთაისი,“ 5 დეკემბერი, 1990.

Literature and Literary Theory

Lado Asatiani - A Repressed Poet

Avtandil Nikoleishvili

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
avtandil.nikoleishvili@gmail.com

Keywords: *Asatiani, repression, exclusion, readmission, rival.*

As confirmed by the works and life of the Georgian writers of the Soviet period, most of the writers could not manage to escape a widespread political persecution and repression of that time. Unfortunately, Lado Asatiani (1917-1943) was among them whose biography is a good reflection of the most difficult moments of the 1937-38 repressive events.

In particular, a twenty-year-old man went through the great bitterness of horror our country faced at that period twice: first of all, his mother's arrest and then his exclusion from the institute. The counter-revolutionary acts and prattle were brought as a charge.

Lado Asatiani's mother - Lida Tskitishvili, who taught the Russian Language and Literature in Kutaisi, was arrested in 1937 on political charges and as the people's enemy was exiled to Central Asia for the rest of her life.

During that period Lado Asatiani was a student at Kutaisi Pedagogical Institute. By that time he had written and published some resonant poems. Some people were jealous of a young poet who had already become popular in a literary field.

ა. ნიკოლეიშვილი

The jealousy and envy towards the writer increased due to Lado's sharp tongue, straightforwardness and the ability of directly telling the truth.

Hidden or evident fight against the writer begins that gradually becomes more intense. His private letters and contemporary memoirs clearly reveal how harmful it was for the poet and how immensely it hurt him.

His mother's banishment resulted in L. Asatiani's exclusion from the university. And the reason of all this was terrifying: counter-revolutionary prattle.

Being expelled from the institute he visited different instances in vain. No one agreed to his readmission to university and he could not even get a job either. As the people's enemy he was rejected by many people and left in desperation and poverty. But soon the situation changed for the better and there was the glimpse of hope for him to be finally readmitted to the institute.

The thing is that, at the end of January massive repressions and arrests stopped. With great hope Lado continued to apply for readmission to the institute. But as there was no point in asking the Institute leaders, he had to address the City Committee of the Communist Party.

Incessant attempts were successful and on March 29, 1983 City committee Bureau satisfied his request and Lado Asatiani restored his student's right.

L. Asatiani entered a literary arena in the middle of the 30s. It was the hardest and the most dramatic period in any field of life in Georgia. Bloody repressions suppressed and limited the freedom of thought and creativity with the ideological dictatorship. Literary groups, who expressed the exceptional aesthetic beliefs, had already become the part of the past.

It naturally reflected on L. Asatiani's works and he had to pay some kind of tribute to the established dictatorship. That's why the tendencies of panegyric praise of the epochal reality can sometimes be met in Lado's poetry.

However, L. Asatiani's poetry of that period reveals conceptual spirit and determination clearly aimed against the ideology based on the government principles. From this point of view we take into account the poems expressing the poet's patriotic feelings. Such kind of poetic works that are full of enthusiasm and praise of Georgia do not fit the ideological norms of those times and the spirit is not in favor of the government requirements at all.

That could be proved by a specific case: In 1937 L. Asatiani's 'Homeland' was published in the local newspaper in Kutaisi. This brilliant and nowadays a well-known piece of his patriotic lyrics became a subject to fierce criticism. The united meeting of writers and journalists was held in Kutaisi in the same year. A speaker from Tbilisi Besarion Zhgenti and others who made their speeches considered the abovementioned work to be the poem bearing the national character.

The more Lado's popularity increased, the stronger the aggression against him became. During various meetings as well as gatherings held in the Union of the Writers the remarks could frequently be encountered that were far from professional literary criticism. In fact, through the remarks the political information about the author was provided to the government. Thus, he was recognized as the author opposing contemporaries, whose poetry was full of ideological poverty and nationalism.

As it was said, throughout his creative life L. Asatiani created and published the ideological poems dedicated to certain key events. This trend seemed to be particularly strong and intense at the initial stage of his poetic career. In these everyday poems great creative energy and literary possibilities of a young poet were weakly revealed. The poet himself knew it well, but from time to time he was forced to write 'everyday poems', as the author referred to them, due to the existing situation in the country.

In one of the poems Lado Asatiani called himself 'the man from another time'. Despite the fact, that the poet lived in a particular time period and in a particular epoch, and was involved in the daily life, he was indeed 'the man from another time', a brilliant poet who lived not only in the ephemeral present moment but was sent to the Earth to leave his greatest legacy to the future generations - 'the thoughts of the man who died at an early age'.

ფილოსოფია

ჰაინრიხ რიკერტი ისტორიის ფილოსოფიის შესახებ

გოდერძი თევდორაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
goderdzi.tevdoradze@atsu.edu.ge

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია გერმანელი ფილოსოფოსის ჰაინრიხ რიკერტის (1863-1936) შეხედულებები ისტორიის ფილოსოფიაზე, სადაც საქმე გვაქვს ჰეგელისაგან დიამეტრულად განსხვავებულ მსოფლმხედველობასთან ისტორიის საზრისსა თუ ისტორიის ფილოსოფიის ძირითადი ტენდენციების შესახებ. ჰეგელის მკაცრ ლოგიკურ და, აქედან გამომდინარე, მონისტური თვალსაზრისისაგან განსხვავებით, რიკერტის ისტორიის ფილოსოფიის მსოფლმხედველობაში უპირველესად წარმოჩენილია შეფასებითი მომენტი, ღირებულებითი მიდგომა პრობლემისადმი, რაც საბოლოოდ ისტორიის კანონზომიერების აქსიოლოგიური პოზიციებიდან ახსნას გულისხმობს. სწორედ ამიტომ რიკერტის ისტორიის ფილოსოფიური ხედვა ორიგინალურად, საინტერესოდ და ანგარიშგასაწევ თვალსაზრისად ითვლება. რიკერტის მიხედვით, ისტორიკოსი საყოველთაო ღირებულებებისადმი სხვა ღირებულებათა დაქვემდებარებას ახდენს. მისი აზრით, ისტორიკოსისათვის სინამდვილეში არ არსებობს საყოველთაო ღირებულება. ასეთი რამ მხოლოდ ისტორიის ფილოსოფიაში გვხვდება.

საკვანძო სიტყვები: ისტორიის ფილოსოფია, ღირებულებები, საზრისი.

ჰაინრიხ რიკერტი თავის ერთობ საყურადღებო და მნიშვნელოვანი ნაშრომის - „ისტორიის ფილოსოფია“ - შესავალში აღნიშნავს, რომ არსებობს სამი თანაბარძალოვანი მეცნიერება, რომელთაც პრეტენზია აქვთ ისტორიის ფილოსოფიურ გააზრებაზე. ეს მეცნიერებებია: საყოველთაო ისტორია, მოძღვრება ისტორიული ცხოვრების პრინციპებზე და ისტორიული მეცნიერების ლოგიკა (Философский словарь 1983).

რიკერტი თავის ნაშრომს იწყებს ისტორიული ლოგიკის განხილვით. მიაჩნია, რომ ისტორიული მეცნიერებების არსების არამართებული გაგება განსაკუთრებული სიძლიერითაა მოცემული ნატურალისტებთან. მათთან სინამ-

დვილე ბუნებასთანაა გაიგივებული და ამიტომაც ისტორიისათვის ადგილი აღარ რჩება. მეცნიერი მიზნად ისახავს დაძლიოს მოსაზრება, თითქოს ფილოსოფია ისტორიზმს ებრძვის. იგი, პირიქით, ცდილობს მონახოს მათ შორის კავშირები და მოახდინოს მათი სისტემატიზაცია.

რიკერტის ისტორიის ფილოსოფიაში, კერძოდ იმ ნაწილში, სადაც იგი განიხილავს ისტორიული მეცნიერებების ლოგიკას, მნიშვნელოვან ადგილს უთმობს სინამდვილის განხილვის მეთოდებს. რომელიც შემდგომში კრიტიკის ობიექტი გახდა მეთოდოლოგიური დუალიზმის სახით. მეცნიერის ეს მეთოდი მისი მსოფლმხედველობის ღირსებაცაა და ნაკლიც. მართალია, მან მოგვცა განსხვავება ბუნებისმეცნიერებასა და ისტორიულ მეცნიერებას შორის, მაგრამ ნაკლად შეიძლება ჩაითვალოს ამ ორ ფორმას შორის ზედმეტად მკვეთრი გამიჯვნა, რაც შემდგომში მის მიმართ სწორედ მეთოდოლოგიური დუალიზმის საყვედურის საფუძველი გახდა.

რიკერტი სინამდვილის გაგებისთვის ძირითადად ორ ხერხს გამოყოფს: გენერალიზაციასა და ინდივიდუალიზაციას.

გენერალიზების მეთოდი მოქმედებს ბუნებათმეცნიერებაში და ამ დროს ყველაფერი უკავშირდება ზოგადს. ამგვარი შემეცნების დროს მოცემული სინამდვილე ერთიანდება ზოგად ცნებაში. ეს ზოგადობა გაერთიანდება უფრო დიდ ზოგადობასთან და ა.შ. ვიდრე არ დაექვემდებარება უზოგადეს ცნებას. ამ დროს მიიღწევა მთავარი მიზანი, სწორედ აქ ეგულება მეცნიერს სინამდვილის კანონები. რიკერტი ამით არ ამბობს, რომ ისტორია არ იყენებს გენერალიზაციის მეთოდს. აქ საქმე ეხება საბოლოო მიზანს. გენერალიზაცია აქ მხოლოდ დამხმარე, დაქვემდებარებული მეთოდია.

რიკერტი აღნიშნავს, რომ ისტორია უამრავ მოვლენაში ეძებს ცენტრს, რომელიც აერთიანებს მოვლენათა ჯგუფს. ამ ცენტრს იგი, ბუნებისმეცნიერებისაგან განსხვავებით განიხილავს მის ინდივიდუალობაში. მეცნიერი მიმართავს პარალელს ისტორიულ ზოგადსა და მეცნიერულ ზოგადს შორის. მაგალითად, ისტორიული განვითარების ცნება ზოგადია, მაგრამ ის ფართოვდება სტადიების გაზრდასთან ერთად. მაშინ როცა, მეცნიერების ზოგადი-მაგალითად-კანონი-მარადიულია (Риккерт 1908: 22-25).

ისტორიაში დიდ როლს ასრულებს მიზეზობრიობა. ისტორიამ უნდა გარკვიოს მიზეზისა და მოქმედების დამოკიდებულება. ისტორიკოსმა უნდა ივარაუდოს, რომ ყოველი ობიექტი მისი წინამავლის მოქმედების შედეგია და უნდა ეძებოს მათ შორის კავშირი. ისტორიას საქმე აქვს ინდივიდუალობას-

გ. თევდორაძე

თან. გენერალიზება კი მხოლოდ საშუალებაა მიზნის მისაღწევად. როდესაც ისტორიკოსი ობიექტებს ირჩევს გარკვეული პრინციპით და განიხილავს ინდივიდუალიზების წესით, ასეთ შემთხვევაში ისინი აუცილებლად უკავშირდება ღირებულებებს. გენერალიზების მეთოდის გამოყენების შემთხვევაში კი ქრება განსხვავება ობიექტებსა და ღირებულებებს შორის. ამ დროს ლოგიკურად ისმება კითხვა, ხომ არ ირღვევა ობიექტურობა და ხომ არ არსებობს სუბიექტივიზმის საფრთხე, რაზეც ფილოსოფოსი უარყოფით პასუხს იძლევა. თუმცა აქაც შეიძლება ამ მოსაზრებაზე კითხვის ნიშნის დასმა. უნდა აღინიშნოს, რომ თავად რიკერტიც გრძნობს ამ სიძნელეს და ცდილობს მის დაძლევას, შემოაქვს ღირებულებებისადმი თეორიული მიდგომის თვალსაზრისი. ეს გულიხმობს სინამდვილის დანაწევრებას არსებით და არარსებით ელემენტებად. ამასთან დანაწევრებისას საჭირო არაა, ამა თუ იმ ობიექტს მისცე დადებითი ან უარყოფითი შეფასება.

რიკერტის მიხედვით, ისტორიაში ყველა ღირებულება საყოველთაო ღირებულებას ექვემდებარება. ხოლო უკანასკნელი, ესე იგი, საყოველთაო ღირებულება არსებობს მხოლოდ ისტორიის ფილოსოფიაში და შემეცნების საგნისადმი ფილოსოფიური მიდგომის შედეგია.

გერმანელი ფილოსოფოსი ცალკე განიხილავს ისტორიკოსისა და ბუნებისმეტყველის განსხვავებას. ისტორიკოსისათვის ყოველთვის მნიშვნელოვანია შეფასებითი მომენტი. ამის გარეშე ის ვერასოდეს გაიგებს ღირებულებას. რაც შეეხება ლოგიკურ მხარეს, რიკერტი ამ ფაქტორს დიდ მნიშვნელობას არ ანიჭებს, რადგანაც, მისი აზრით, ისტორიის ლოგიკა მხოლოდ ფსიქოლოგიურ წანამძღვრებს ეხება. აქ საჭიროა ფაქტობრივად არსებული ისტორიული მეცნიერების ლოგიკური სტრუქტურა.

ამის შემდეგ რიკერტის განხილვის საგანი ხდება ისტორიული მასალა და ისმება მეთოდოლოგიური მნიშვნელობის საკითხი: რატომ ვიყენებთ ისტორიული მასალის დამუშავებისას ორივე - ინდივიდუალიზებისა და გენერალიზების- მეთოდს? ინდივიდუალიზების მეთოდის საჭიროება უპირველესად არის იქ, სადაც ობიექტები მჭიდრო კავშირშია ღირებულებებთან. ისტორიამ, როგორც მეცნიერებამ, რომლის საგანიც საყოველთაო ღირებულებებია, უნდა გამოხატოს პიროვნება. იგი მიმართული უნდა იყოს სულიერი ცხოვრებისაკენ.

მეცნიერი იმაზე ამახვილებს ყურადღებას, რომ ისტორიული გამოკვლევების ობიექტია არა აბსტრაქტული, არამედ სოციალური ადამიანი-ადამიანი,

როგორც სოციალური არსება. ასეა, რადგან სწორედ ის იღებს მონაწილეობას სოციალური ღირებულებების ხორცშესხმაში. სოციალური ადამიანის ცნება მოიცავს ადამიანის კულტურულ მოღვაწეობასაც. ამიტომ ღირებულებებს შეიძლება ვუწოდოთ კულტურული ღირებულებები. მნიშვნელობა არა აქვს, თუ რომელია მათ შორის პროგრესული და რომელი-რეგრესული. თუკი ასე მოვიქცევით, მაშინ თეორიული მიდგომიდან გადავალთ მოვლენების პრაქტიკულ შეფასებაზე.

შემდეგი საკითხი, რომელსაც განიხილავს რიკერტი, არის ისტორიული ცხოვრების პრინციპები. ავტორი იწყებს იმის აღნიშვნით, რომ ისტორიის ფილოსოფიის მოძღვრების გასაგებად, პირველ რიგში, საჭიროა კანონისა და ისტორიის საზრისის გაგება. მხოლოდ ამის შემდეგაა შესაძლებელი იმის გაგება, თუ რომელი მათგანია ისტორიული პრინციპი. ისტორიის ფილოსოფიის ერთ-ერთი ამოცანაა ისტორიის კანონების გამოკვლევა და იგი გამოხატავს ცნებების ერთიანობას (კოდუა 1976: 39-44).

ისტორიის ფილოსოფიის პრობლემების კვლევისას რიკერტი მას განიხილავს სოციოლოგიასთან მიმართებაშიც. ორივეს მასალა ადამიანის სოციალური ცხოვრებაა. სოციოლოგია ცდილობს ჩაწვდეს ისტორიული განვითარების არსს. ე. ი. ორივე მათგანი დაკავშირებულია ადამიანთან, როგორც სოციალურ არსებასთან ყველა მიმართულებით. აქ იგი კვლავ უბრუნდება კულტურის გაგების საკითხს, თუმცა კულტურა არაა სოციოლოგიის კვლევის საგანი, ხოლო ისტორიის ფილოსოფიის უპირველეს ამოცანას სწორედ კულტურული ღირებულებების კვლევა წარმოადგენს. რიკერტის საბოლოო დასკვნით, სოციოლოგია, როგორც კანონების ჩამომყალიბებელი მეცნიერება, მხოლოდ დამხმარე დისციპლინაა და იგი ვერ შეცვლის ისტორიის ფილოსოფიას.

ცალკე საკითხად და ორიგინალურად არის განხილული პიროვნებისა და მასების როლი ისტორიაში- ვინ თამაშობს გადამწყვეტ როლს ამა თუ იმ ისტორიულ სიტუაციაში და რა ღირებულებებით ხდება ამ დროს მოქმედება?

რიკერტი, შეჯამებისას, საუბრობს ისტორიის ფილოსოფიის შესაძლებლობებისა და მიზნის შესახებ. იგი ცალკე დარგად ჩამოყალიბდება მხოლოდ მაშინ, როცა მიზნად დაისახავს ღირებულებათა სისტემების აგებას. ამისათვის კი საკმარისი არაა ემპირიული მასალის ანალიზი. პირიქით, ისტორიული მასალისაგან დამოუკიდებლად, უნდა მოვნახოთ ის, რაც აუცილებლად არსებობს და წარმოადგენს შეფასების წინამძღვარს. უნდა მოვძებნოთ ზეისტორიული ღირებულებები. რიკერტი ფილოსოფიასა და ისტორიის ფილოსოფიას

გ. თევდორაძე

აერთიანებს ისტორიის საზრისისა და ღირებულებების მოძღვრების ირგვლივ (გ. თევდორაძე, 2005: 21-24). ისტორიის ფილოსოფიაში იგი გამოყოფს სამ ეპოქას, რომელთაც შეესაბამება შემდეგი სამი ტიპი: დოგმატიზმი, სკეპტიციზმი და კრიტიციზმი. 1. ძველი დრო, როცა ღმერთია მთავარი ღირებულება (დოგმატიზმი); 2. ჰელიოცენტრული მსოფლმხედველობის დამკვიდრება და ჯორდანო ბრუნოს მოძღვრება სამყაროს უსასრულობაზე, რამაც საფუძველი შეურყია ძველ წარმოდგენას-დედამიწა სამყაროს ცენტრშია (სკეპტიციზმი); 3. კანტის სკეპტიციზმი, რომელმაც მოგვცა გონებისა და თავისუფლებების ღირებულებები.

რიკერტის აზრით, მეტეფიზიკური სინამდვილის ცნება გარდაუვალია და ისტორიის ფილოსოფიაც მჭიდროდ უკავშირდება მეტაფიზიკას, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა ჰეგელის ფილოსოფიაში. როცა ისტორიის ფილოსოფიის ღირებულებებზეა საუბარი, მხედველობაშია: 1. ის ღირებულებები, რომელზეც ეფუძნება ემპირიული ისტორიული შემეცნების ფორმები; 2. ღირებულებები, რომლებიც ისტორიულად არსებული მასალის პრინციპებში აყალიბებს თვით ისტორიას და ისინი თანდათანობით რეალიზდება ისტორიის პროცესში.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ რიკერტის თვალსაზრისი ისტორიის ფილოსოფიაზე არის მოძღვრება ღირებულებებზე, როგორც ნორმებზე, რომლებიც განსაზღვრავენ ისტორიის, ბუნებისაგან განსხვავებული სფეროს სვლას და ამ ღირებულებების შესწავლის ურთიერთკავშირს. ეს არის ერთადერთი გზა ისტორიის განვითარების არსში ჩასაწვდომად და მისი საზრისის გასაგებად.

ლიტერატურა:

კოდუა 1976: ე. კოდუა, ისტორიის საზრისის საკითხისათვის. თბილისი: თსუ, 1976.

Риккерт 1908: Г. Риккерт, *Философия истории*, СПб, 1908.

Философский словарь 1983: *Философский энциклопедический словарь*. М. 1983.

Philosophy

Heinrich Rickert's Philosophy of History

Goderdzi Tevdoradze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia
goderzi.tevdoradz@atsu.edu.ge

Keywords: *Philosophy of History, value, concepts.*

In the case of Heinrich Rickert's (1863-1936) Philosophy of History, we are dealing with vision diametrically opposite to Hegel's view of the major trends in the meaning of history or history of philosophy. Unlike Hegel's strictly logical, and consequently monistic vision, Rickert's vision of history of philosophy primarily displays the assessment moment, the value-based approach to the problems that ultimately implies interpreting historical pattern from axiological perspectives. That is why Rickert's philosophical vision of history is considered to be an original and interesting view to be taken into account.

In the introduction to his very important work entitled *The Philosophy of History*, the author points out that there are three sciences of equal value, which purport to have a philosophical understanding of history. These sciences are: General History, Doctrine of the Principles of Historical Life and the Logic of Historical Science.

For understanding of reality, Rickert mainly highlights two methods: generalization and individualization.

Generalization method is used in Natural Science, and at this time everything is associated with the general.

Rickert notes that history is looking for a center in numerous events, which has links with the others, although unlike Natural Science, it considers this center in its individuality.

According to Rickert, the historian makes other values subject to universal values. In his view, in fact, there is no universal value for the historian. This we can see only in the Philosophy of History.

The German philosopher deals individually with the difference between the historian and natural scientist. The assessment moment is always important for

გ. თევდორადე

the historian. As for the logical side, Rickert does not attach importance to this factor, because he believes that the logic of history relates only to the psychological doctrines. What is required in that respect is the logical structure of the actual historical science.

After that, historical material is becoming a concern of Rickert, and asks the question: Why do we use both (individualization and generalization) methods when processing historical material?" The need for individualization method exists in the first place in the areas where the objects are closely linked to values. History, as a science with universal values as its subject matter, must express the personality. It must be oriented to spiritual life. A scientist places an emphasis on fact that a main focus of historical research not an abstract human being, but the individual as a social being, since he is the one who takes part in implementation of social values, but under the term "social" we should understand to mean somewhat more expansive. It must include the unity of human being with the science and religion. Based on this, can call these values the cultural values. However, it does not at all mean that we evaluate which one of them is progressive and which one is regressive. But if we proceed in this manner, we will move from theoretical approach to the practical assessment of the events.

The next issue considered by Rickert consists in the principles of historical life. The author begins by noting that in order to understand a doctrine of the Philosophy of History, first of all, it is necessary to understand the meaning of the law and history. Only after that, it would be possible to know which one of them is a historical principle. One of the objectives of the Philosophy of History is to study the laws of history, and it expresses the unity of concepts.

When studying the problems of the Philosophy of History, Rickert also considers it with respect to sociology. A spiritual life of a human being is a material for both of them. Sociology tries to get insight historical development. In other words, they both have links with the individual, as a social being in all respects. Here, it returns again to the question of understanding of culture, despite fact that sociology does not present culture as an object of consideration, while the ultimate objective of the Philosophy of History is to study the cultural values. According to Rickert's final conclusion, sociology, as a creator of laws, is only a subsidiary subject, and it will not able to change the Philosophy of History.

ბიზნესი, მენეჯმენტი და
ბუღალტრული აღრიცხვა

Business, Management
and Accounting

ბულალტრული აღრიცხვა

დამატებული ღირებულების გადასახადით მიღებული ავანსის დაბეგვრისა და აღრიცხვის ზოგიერთი ასპექტები

**დეზიმონა მაღლაკელიძე,
ნათელა ვაშაკიძე**

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
dezimaglanelidze@mail.ru

საწაროსათვის დღგ, დგინდება მიწოდებული სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების ან გაწეული მომსახურების ფასზე დანამატის სახით და რომელსაც იხდის მომხმარებელი მათი შეძენისას. 2017 წლის 1 იანვრიდან აღნიშნული წესი შეიცვალა. კერძოდ ახალი საკანონმდებლო ცვლილებით „გადასახადების ადმინისტრირების შესახებ“ საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 2010 წლის 31 დეკემბრის #996 ბრძანებით დამტკიცებულ ინსტრუქციაში შეტანილ იქნა ცვლილება და დაემატა 48¹ მუხლი - მისაწოდებელი საქონლის/გასაწევი მომსახურების საკომპესაციო თანხა ექვემდებარება დამატებული ღირებულების გადასახადით დაბეგვრას ავანსის თანხის მიღების მომენტში. დღგ-ს აღსარიცხვად ანგარიშთა გეგმაში გამოყოფილია ორი ანგარიში: 3330 – გადასახდელი დღგ და 3340 – გადახდილი დღგ. ანგარიში 3330 გადასახდელი დღგ პასიური ანგარიშებია. ვალდებულების წარმოშობა აისახება კრედიტში, ხოლო დაფარვა დებეტში. გადახდილი დღგ აისახება ანგარიშზე 3340 გადახდილი დღგ. რომელიც აქტიური ანგარიშია, რომლის დებეტში ჩაიწერება გადახდილი დღგ, ხოლო კრედიტში გადახდილი დღგ – ჩათვლა. იმისათვის, რომ განვასხვავოთ ანგარიშთა გეგმაში გადახდილი და გადასახდელი დღგ, საჭიროა ანალიზური ანგარიშების დამატება, მიღებული ავანსის დღგ-ით დაბეგვრისას აუცილებელია განისაზღვროს მყიდველიდან წინასწარ გადახდილი თანხა ჩაითვლება თუ არა ავანსად, რადგან იგი ყოველთვის არ დაიბეგრება. კერძოდ, პირის მიერ გადახდილი თანხა ჩაითვლება საკომპესაციო თანხად და ოპერაცია დაიბეგრება დღგ - ით, თუ თანხის მიღების მომენტში სახეზეა საგადასახადო ცვლილებით დადგენილი ყველა პირობა.

საკვანძო სიტყვები: დამატებული ღირებულების გადასახადი, დაბეგვრა, აღრიცხვა, ბულალტრული გატარება, საგადასახადო კოდექსი.

საქართველოში მოქმედი საგადასახადო კოდექსის მიხედვით დამატებული ღირებულების გადასახადი საერთო-სახელმწიფოებრივი, არაპირდაპირი

დ. მაღლაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

გადასახადია, რომელიც წარმოადგენს საქონლის / მომსახურების, წარმოებისა და განაწილების ყველა სტადიაზე დამატებული ღირებულების ნაწილის ბიუჯეტში ამოღების ფორმას. დღგ წარმოადგენს ჩვენი ქვეყნის ბიუჯეტის შევსების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს...ამჟამად დღგ შემოღებულია დაახლოებით 137 სახელმწიფოში, თუმცა განვითარებული ქვეყნებიდან მათში არ შედის აშშ და იაპონია, სადაც დღგ-ის ნაცვლად მოქმედებს გადასახადი გაყიდვებიდან (3%-დან 15%-მდე). საგულისხმოა, რომ ჩვენი ქვეყნის საგადასახადო სისტემაში დღგ-ს არსებობა ევროკავშირში შესვლის სავალდებულო წინაპირობაა.

დღგ-ს გადამხდელები არიან ფიზიკური და იურდიული პირები, რომლებიც სავალდებულო წესით ან ნებაყოფლობით რეგისტრირებულნი არიან დღგ-ს გადამხდელებად. საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად, დღგ-ს გადამხდელებად პირების რეგისტრაცია წარმოებს დღგ-თი დასაბეგრი ოპერაციის განსაზღვრულ ოდენობამდე მიღწევის მომენტიდან.

დღგ-თი დაბეგვრის ობიექტია დასაბეგრი ოპერაცია და დასაბეგრი იმპორტი, გამონაკლისი შემთხვევის გარდა, როცა საქონლის, მომსახურების მიწოდების ან იმპორტის ოპერაციები განთავსებულია დღგ-ს გადახდისაგან, რაც დაშვებულია საგადასახადო კოდექსით (ხორავა ... 2014: 438). დღგ-ს განაკვეთი შეადგენს დასაბეგრი ბრუნვის ან დასაბეგრი იმპორტის თანხის 18 პროცენტს და მისი გადახდა ხდება ყოველთვიურად დადგენილ ვადაში. დღგ-ს გადახდის ვალდებულება წარმოიქმნება საქონლის ან მომსახურების მიწოდებისთანავე.

საწარმოსათვის დამატებული ღირებულების გადასახადი დგინდება მიწოდებული სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების ან გაწეული მომსახურების ფასზე დანამატის სახით და რომელსაც იხდის მომხმარებელი მათი შეძენისას. 2017 წლის 1 იანვრიდან აღნიშნული წესი შეიცვალა. კერძოდ ახალი საკანონმდებლო ცვლილებით „გადასახადების ადმინისტრირების შესახებ“ საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 2010 წლის 31 დეკემბრის #996 ბრძანებით დამტკიცებულ ინსტრუქციაში შეტანილი იქნა ცვლილება და დაემატა 48¹ მუხლი - მისაწოდებელი საქონლის/გასაწევი მომსახურების საკომპესაციო თანხა ექვემდებარება დამატებული ღირებულების გადასახადით დაბეგვრას თანხის მიღების მომენტში (ბრძანება 2017).

დღგ-ს აღსარიცხავად ანგარიშთა გეგმაში გამოყოფილია ორი ანგარიში: 3330 – „გადასახდელი დღგ“ და 3340 – გადახდილი დღგ. ანგარიში 3330

დ. მაღლაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

გადასახდელი დღე პასიური ანგარიშია. ვალდებულების წარმოშობა აისახება კრედიტში, ხოლო დაფარვა დებეტში. გადახდილი დღე აისახება ანგარიშზე 3340 გადახდილი დღე. რომელიც აქტიური ანგარიშია, რომლის დებეტში ჩაიწერება გადახდილი დღე, ხოლო კრედიტში გადახდილი დღე-ს ჩათვლა.

დღე-ს გადახდის ვალდებულება წარმოიქმნება საქონლის ან მომსახურების მიწოდებისთანავე, მიღებული ამონაგები მოცავს შემოსავალს რეალიზაციიდან და ვალდებულებას ბიუჯეტის წინაშე (კოდექსი 2016: 439) და გვექნება გატარება:

დ - 1100,1200 ფულადი საშუალებები ან

დ - 1410 მოთხოვნები მიწოდებიდან და მომსახურებიდან

კ - 6110 შემოსავალი რეალიზაციიდან

კ - 3330 გადასახდელი დღე

საგადასახადო კოდექსით ცვლილება განხორციელებულია, ამიტომ დღე-ით დაბეგვრას დაექვემდებარა საქონლის მიწოდებამდე ან/და მომსახურების გაწევამდე მყიდველისაგან მიღებული ავანსის თანხები, რა დროსაც დღე-ით დასაბეგრი ოპერაციის თანხას წარმოადგენს მიღებული ავანსის თანხა დღე-ს გარეშე, ხოლო დასაბეგრი ოპერაციის განხორციელების დროა ავანსის მიღების მომენტი, მიღებული ავანსის ჩარიცხვა გატარდება:

დ - 1100,1200 ფულადი საშუალებები

კ - 3210 მიღებული ავანსი

ავანსის დღე - ით დაბეგვრა აისახება შემდეგი გატარებით:

დ - 3210 მიღებული ავანსი

კ - 3330 გადასახდელი დღე

იმისათვის, რომ განვასხვავოთ ანგარიშთა გეგმაში გადახდილი და გადასახდელი დღე, საჭიროა შემდეგი ანალიზური ანგარიშების დამატება, კერძოდ, 3330 გადასახდელი დღე-ს ანგარიშზე:

ანგარიში 3331-მიღებულ ავანსებზე გადასახდელი დღე

ანგარიში 3332-მიწოდებულ საქონელზე/მომსახურებაზე გადასახდელი დღე

3340 გადახდილი დღე-ს ანგარიშზე:

ანგარიში 3341-მიღებულ ავანსებზე გადახდილი დღე

ანგარიში 3342-შემძენილ საქონელზე/მომსახურებაზე გადახდილი დღე

საწარმოსათვის მიღებული ავანსის დამატებული ღირებულების გადასახადით დაბეგვრისას აუცილებელია განისაზღვროს მყიდველიდან

წინასწარ გადახდილი თანხა ჩაითვლება თუ არა ავანსად. საქართველოს ფინანსთა მინისტრის #996/48 პრიმა მუხლის 2-ე პუნქტით პირის მიერ გადახდილი თანხა ჩაითვლება საკომპესაციო თანხად და ოპერაცია დაიბეგრება დღგ - ით, თუ თანხის მიღების მომენტში სახეზეა ყველა შემდეგი პირობა:

- ა) განსაზღვრულია მისაწოდებელი საქონლი/გასაწევი მომსახურება,
- ბ) განსაზღვრულია მისაწოდებელი საქონლის/გასაწევი მომსახურების რაოდენობა/მოცულობა,
- გ) განსაზღვრულია მისაწოდებელი საქონლის/გასაწევი მომსახურების ღირებულება,
- დ) განსაზღვრულია მისაწოდებელი საქონელი/გასაწევი მომსახურება წარმოადგენს დღგ - ით დასაბეგრ თუ გათავისუფლებულ ოპერაციას (ელრესურსი: <https://matsne.gov.ge>).

იმ შემთხვევაში, თუ სახეზე არ არის ზემოთ აღნიშნული დადგენილი პირობები, მაგრამ მხარეთა შეთანხმებით საქონლის მიწოდებამდე/ მომსახურების გაწევამდე განხორციელდა საკომპესაციო თანხის გადახდა და ამ თანხის მიღების საანგარიშო პერიოდზე გამოწერილია ავანსის დღგ-ის საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურა, დღგ-ით დაბეგვრის დრო არის საკომპესაციო თანხის მიღების მომენტი და ასევე დღგ-ით რეგისტრირებულ გადამხდელს უფლება აქვს გადახდილ ავანსის თანხაზე კანონმდებლობით დადგენილი წესით ჩაითვალოს მისაწოდებელ სასაქონელზე/გასაწევ მომსახურებაზე გადახდილი დღგ-ის თანხა.

განვიხილოთ როგორ შეიძლება აღნიშნული პირობების მიხედვით მიღებული ავანსის დაბეგვრა და აღრიცხვა:

მაგალითი N1:

შპს „გრილსერვისმა“ (შემდეგში - გამყიდველი) სავაჭრო კომპანია - შპს „მზიურს“ (შემდეგში - მყიდველი) 2017 წლის 2 მარტს გაუფორმა ხელშეკრულება, რომლის შესაბამისადაც გამყიდველს 2017 წლის აპრილის თვეში (30 აპრილამდე) მყიდველისათვის უნდა მიეწოდებინა 30 ცალი 30 000 ლარის (დღგ-ს ჩათვლით) ღირებულების სამსუნგის მარკის (მოდელი - RL34ECSW1/BWT) მაცივრები. შპს „მზიურმა“ შპს „გრილსერვისს“ მისაწოდებელი მაცივრების ღირებულება, ავანსის სახით, სრულად გადაუხადა ხელშეკრულების გაფორმების დღეს (2017 წლის 2 მარტს). მაცივრების მიწოდება კი განხორციელდა 2017 წლის 20 აპრილს.

დ. მალაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

შპს „გრილსერვისში“ ავანსის ჩარიცხვა:

დ-1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 30000

კ - 3120 მიღებული ავანსი შპს „მზიური“ 30000

ავანსის თანხების დღგ-ით დაბეგვრის ახალი რეგულაციის შესაბამისად, პირის მიერ მისაწოდებელი საქონლის ან/და გასაწევი მომსახურების ღირებულების, ავანსის სახით, მიღების შემთხვევაში, ავანსის მიღების საანგარიშო პერიოდში დღგ-ით დაბეგვრას დაექვემდებარება მიღებული ავანსის თანხა (საქონლის/მომსახურების ღირებულება), გამყიდველმა, შპს „გრილსერვისმა“ დასაბეგრ ოპერაციაზე გადასახდელ დღგ-ს - 4567,27 ლარს ($= 30\ 000 * 18 / 118$) ასახავს გატარებით:

დ - 3341-მიღებულ ავანსებზე გადახდილი დღგ 4567,27

კ - 3331-მიღებულ ავანსებზე გადასახდელი დღგ 4567,27

ხოლო ბიუჯეტში გადარიცხვა გატარდება

დ - 3331-მიღებულ ავანსებზე გადასახდელი დღგ 4567,27

კ - 1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 4567,27

აღნიშნული თანხის დეკლარირება უნდა მოახდინოს 2017 წლის მარტის თვის (ავანსის თანხის მიღების საანგარიშო პერიოდის) დღგ-ს დეკლარაციაში, ამავე თვეში შპს „გრილსერვისი“ შპს „მზიურს“ გამოუწერს ავანსის საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურას (მყიდველს აღნიშნული საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის საფუძველზე დღგ-ს ჩათვლის მიღების უფლება აქვს მარტის თვეშივე). რადგან „გადასახადების ადმინისტრირების შესახებ“ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს 2010 წლის 31 დეკემბრის #996 ბრძანებით დამტკიცდა ავანსის საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის ახალი ფორმა, რომელიც გამოიწერება საკომპესაციო თანხის დღგ-ით დაბეგვრისას.

- თუ ერთ საანგარიშო პერიოდში ხორციელდება საკომპესაციო თანხის მიღება და საქონლის/მომსახურების მიწოდებაც, საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურა გამოიწერება საქონლის/მომსახურების მიწოდებისას.

- თუ საკომპესაციო თანხის მიღება და საქონლის/მომსახურების მიწოდება სხვადასხვა საანგარიშო პერიოდში ხორციელდება, გადასახადის გადამხდელი უფლებამოსილია საკომპესაციო თანხაზე გამოწერილი ავანსის საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის მონაცემების მიხედვით, შეამციროს მიწოდებულ საქონელზე/გაწეულ მომსახურებაზე გამოწერილი საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის მიხედვით დარიცხული დღგ-ის თანხა (ელრესურსი: <https://matsne.gov.ge>).

აღნიშნული რეგულაციით შპს „გრილსერვისმა“ მაცივრების მიწოდებისას 2017 წლის 20 აპრილს უნდა გამოწეროს სასაქონლო ზედნადები სრულ საკომპესაციო თანხაზე და მიცემა გატარება:

დ - 3120 მიღებული ავანსი შპს „მზიური“ 30000

კ - 6110 შემოსავალი რეალიზაციიდან 25432,73

კ - 3332-მიწოდებულ საქონელზე/მომსახურებაზე გადასახდელი დღგ 4567,27

თვის ბოლოს აღნიშნული ზედნადების საფუძველზე საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურა. იგი უფლებამოსილია აპრილის თვის დღგ-ის დეკლარაციის დანართში მიწოდების საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის მონაცემებთან ერთად ასახოს ამავე საქონლის საკომპესაციო თანხაზე გამოწერილი საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის მონაცემები, რომლის მიხედვითაც შეიმცირებს მიწოდებულ საქონელზე გამოწერილი საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის მიხედვით დარიცხულ დღგ-ის თანხას. მოცემულ შემთხვევაში შპს „გრილსერვისს“ აპრილის თვეში დღგ-ის დეკლარაციით დაერიცხება დღგ $4567,27 - 4567,27 = 0$. რაც ბუღალტრულად აისახება ავანსზე გადახდილი დღგ-ს ჩათვლით გადასახდელ დღგ-ში გატარებით:

დ - 3332-მიწოდებულ საქონელზე/მომსახურებაზე გადასახდელი დღგ 4567,27

კ - 3341-მიღებულ ავანსებზე გადახდილი დღგ 4567,27

მაგალითი N2:

შპს „გრილსერვისმა“ (შემდეგში - გამყიდველი) სავაჭრო კომპანია - შპს „მზიურს“ (შემდეგში - მყიდველი) 2017 წლის 2 მარტს გაუფორმა ხელშეკრულება, რომლის შესაბამისადაც გამყიდველს 2017 წლის აპრილის თვეში (30 აპრილამდე) მყიდველისათვის უნდა მიეწოდებინა 30 ცალი 30 000 ლარის (დღგ-ს ჩათვლით) ღირებულების სამსუნგის მარკის (მოდელი - RL34ECSW1/BWT) მაცივრები. შპს „მზიურმა“ შპს „გრილსერვისს“ მისაწოდებელი 10 ცალი მაცივრების ღირებულება, ავანსის სახით, 10000 ლარი გადაუხადა ხელშეკრულების გაფორმების დღეს (2017 წლის 2 მარტს). 20 ცალი 20000 ლარის ღირებულების მაცივრების მიწოდება კი განხორციელდა 2017 წლის 20 აპრილს. აღნიშნულ შემთხვევაშიც პირველად აისახება შპს „გრილსერვისში“ ავანსის ჩარიცხვა:

დ-1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 10000

კ - 3120 მიღებული ავანსი შპს „მზიური“ 10000

დ. მალაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

დღგ-ით ავანსის თანხების დაბეგვრის ახალი რეგულაციის შესაბამისად, პირის მიერ მისაწოდებელი საქონლის ან/და გასაწევი მომსახურების ღირებულების მხოლოდ ნაწილის, ავანსის სახით, მიღების შემთხვევაში, ავანსის მიღების საანგარიშო პერიოდში დღგ-ით დაბეგვრას დაექვემდებარება მხოლოდ მიღებული ავანსის თანხა (საქონლის/მომსახურების ღირებულების ნაწილი), საქონლის/მომსახურების ღირებულების დარჩენილი ნაწილი დღგ-ით დაბეგვრას დაექვემდებარება საქონლის მიწოდების ან/და მომსახურების გაწევის საანგარიშო პერიოდში.

„გრილსერვისი“ მიღებულ ავანსზე გადასახდელ დღგ-ს - 1525,42 ლარის ($= 10\,000 * 18 / 118$) ასახავს გატარებით:

დ - 3341-მიღებულ ავანსებზე გადახდილი დღგ 1525,42

კ - 3331-მიღებულ ავანსებზე გადასახდელი დღგ 1525,42

ხოლო ბიუჯეტში გადარიცხვა გატარდება

დ - 3331-მიღებულ ავანსებზე გადასახდელი დღგ 1525,42

კ - 1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 1525,42

გამყიდველმა, შპს „გრილსერვისმა“ მიღებულ ავანსზე დარიცხული დღგ-ს - 1525,42 ლარის დეკლარირება უნდა მოახდინოს 2017 წლის მარტის თვის (ავანსის თანხის მიღების საანგარიშო პერიოდის) დღგ-ს დეკლარაციაში, ამავე თვეში შპს „გრილსერვისი“ შპს „მზიურს“ გამოუწერს ავანსის საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურას.

შპს „გრილსერვისმა“ მაცივრების მიწოდებისას 2017 წლის 20 აპრილს უნდა გამოწეროს სასაქონლო ზედნადები სრულ საკომპესაციო თანხაზე, რომელიც აისახება შემდეგი გატარებით:

დ - 3120 მიღებული ავანსი შპს „მზიური“ 10000

დ - 1410 მიწოდებიდან და მომსახურებიდან წარმოშობილი მოთხოვნები შპს „მზიური“ 20000

კ - 6110 შემოსავალი რეალიზაციიდან 25432,73

კ - 3332-მიწოდებულ საქონელზე/მომსახურებაზე გადასახდელი დღგ 4567,27

შპს „გრილსერვისი“ უფლებამოსილია აპრილის თვის დღგ-ის დეკლარაციის დანართში მიწოდების საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის მონაცემებთან ერთად ასახოს ამავე საქონლის საკომპესაციო თანხაზე გამოწერილი საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის მონაცემები, რომლის მიხედვითაც შეიმცირებს მიწოდებულ საქონელზე გამოწერილი საგადასახადო ანგარიშ-

ფაქტურის მიხედვით დარიცხულ დღგ-ის თანხას. მოცემულ შემთხვევაში შპს „გრელსერვისს“ აპრილის თვეში დღგ-ის დეკლარაციით დაერიცხება დღგ 4567,27- 1525,42 = 3041,85 ლარის ოდენობით ე. ი. მოხდა გადახდილი ავანსის დღგ-ს ჩათვლა შემდეგი გატარებით:

დ - 3332-მიწოდებულ საქონელზე/მომსახურებაზე გადასახდელი დღგ 1525,42

კ - 3341-მიღებულ ავანსებზე გადახდილი დღგ 1525,42

ავანსის თანხების დღგ-ით დაბეგვრის ახალი წესი არ მოქმედებს საქონლის(გარანტირებული სიმძლავრის, ელექტრო - ან თბოენერჯის, გაზის ან წყლის) ან მომსახურების რეგულარულად ან უწყვეტად მიწოდების/გაწევის შემთხვევებზე. ასევე 2017 წლის 1 იანვრამდე დადებულ გარიგებებზე, თუ ავანსის თანხა (ან მისი რაღაც ნაწილი) მიღებული იქნა 2017 წლის 1 იანვრამდე.

საქონლის/მომსახურების შემძენისაგან მიღებული თანხა ჩაითვლება ავანსად და დაიბეგრება დღგ-ით იმ შემთხვევაშიც, როცა საქონლის/მომსახურების შემძენს მომწოდებლის მიმართ თანხის გადახდის მომენტში ერიცხება დავალიანება, თუმცა მხარეთა შეთანხმებით გადახდილი თანხა ჩაითვლება არა ძველი, უკვე არსებული დავალიანების გასტუმრების ანგარიშში, არამედ განხილული იქნება მომავალში მისაწოდებელი საქონლის ან გასაწევი მომსახურების ღირებულებად (ან მის ნაწილად).

თუ ავანსის გადახდა არ ხორციელდება კონკრეტული, თანხის გადახდის მომენტამდე შეთანხმებული საქონლის ან მომსახურების შესაძენად და შესაბამისად თანხის მიღების მომენტში, შეუძლებელია მოხდეს მისაწოდებელი საქონლის ან გასაწევი მომსახურების იდენტიფიცირება ან თუ ვერ დგინდება მისაწოდებელი საქონლის/ გასაწევი მომსახურების რაოდენობა/ მოცულობა ან ფასი, მიღებული ავანსის თანხა არ ექვემდებარება დღგ-ით დაბეგვრას, რადგან ასეთ შემთხვევაში არ არსებობს საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებული დღგ-ით დასაბეგრი ოპერაცია. როგორც წესი, ასეთ ავანსის თანხას წარმოადგენს დებიტორებისაგან ზედმეტად მიღებული ფულადი სახსრები.

ამრიგად, დღგ-ს ახალი საკანონმდებლო ცვლილება მოაწესრიგებს პრაქტიკაში ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ავანსის გადახდა წინ უსწრებს თვითონ საქონლის/მომსახურების მიწოდებას და ეს თანხა დახარჯულია მიწოდების/მომსახურების გაწევის მომენტისათვის. რაც ართულებს

დ. მაღლაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

შემდგომ დღე-ით დასაბეგრი ოპერაციის დეკლარირებისას. ანალიზი ცხადყოფს, რომ დღეის მდგომარეობით კომპანიებს ერიცხებათ ასობით მილიონი ლარის საგადასახადო დავალიანება, რომელიც წარმოშობილია იმ მიზეზით, რომ დაბეგვრის მომენტში გადასახადის თანხა კომპანიებს აღარ გააჩნდათ, რის გამოც მისი ადმინისტრირება ფაქტობრივად შეუძლებელია, რაც ასევე იწვევს ბაზარზე არა თანაბარი კონკურენციის პირობებს.

ლიტერატურა:

ბრძანება 2017: საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანება #49 “გადასახადების ადმინისტრირების შესახებ“ საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 2010 წლის 31 დეკემბრის # 966 ბრძანებაში ცვლილების შეტანის თაობაზე, თბილისი, 15 თებერვალი, 2017.

კოდექსი 2016: საქართველოს საგადასახადო კოდექსი ცვლილებებით და დამატებებით 2016 წლის 15 ნოემბრამდე. თბილისი: გამომცემლობა „ბონა კაუზა“, 2016.

ხორავა ... 2014: ა. ხორავა, ნ. კვატაშიძე, ნ. სრესელი, ზ. გოგრიჭიანი, ბუღალტრული აღრიცხვა. თბილისი, 2014.

Accounting

Taxation of an Advance Received by VAT and Some Aspects of Accounting

Dezdemona Maghlakelidze

Natela Vashakidze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
dezimaghlakelidze@mail.ru

Keywords: *Vat, taxation, Accounting, Accounting handling, Tax Code, Advance, Taxable transaction, Tax invoice.*

Vat is the main source of our country's budget. Nowadays Vat is introduced in 137 countries as a goods and services tax, though, among developing countries the USA and Japan are still in the least where instead of Vat, taxes are charged from sales (from 3% to 15 %). It's noteworthy that necessity of Vat is the mandatory prerequisite for entry into the EU.

VAT payers are physical and juridical persons, who are registered as obligatory or voluntary Vat payers.

Taxable transaction and taxable import is the subject to taxation, apart from exceptional occasions, when goods, services delivery or import operations are exempt from payment of VAT within the framework of Tax Code. VAT payment obligation arises immediately after delivery of goods or services.

VAT for the enterprise is determined based on either delivered commodity-material values or as a supplement to the cost of services rendered paid by the buyer. Since 1st January 2017 this rule has changed. Namely, according to recent legislative amendments to "Tax Administration" instructions stipulated by order # 996 31 December, 2010 were endorsed by the Minister of Finance of Georgia and 48¹ article has been added- Compensation amount of goods / services to be delivered which is subject to value added tax at the moment of receiving advance payment.

As a result two accounts have been allocated to the VAT plan to: 33330-vat to be paid and 3340-paid vat. 3330- VAT to be paid is passive account. Liability is reflected in the credit, as for payment and liability coverage is shown in debits. If you pay VAT it will be reflected on 3340 paid VAT account. It's active account and id debited into

დ. მაღლაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

paid Vat but Vat collected from Customer is credited into “Vat Payable account”.

VAT payment obligation arises immediately after delivery of goods or services. Received takings encompasses income from sale and payment for budget obligation and accounting handling will be as follows:

- d - 1100,1200 Cash facilities or
- d - 1410 Requirements from delivery and services
- c - 6110 Income from sale
- c - 3330 payable Vat

The changes to Tax code have already been implemented, thus, advance payments before the delivery of goods or services have become subject to Vat, the amount of VAT taxable transaction represents the amount of the advance without Vat, the time to perform a taxable transaction coincides the moment of receiving of the advance and the following accounting handling will be presented in the following way:

- d - 1100,1200 Cash facilities
 - c - 3210 Received advance
- payment of advance tax is reflected like this:
- d-32140 received advance
 - c- 3330 payable Vat

In order to distinguish paid and payable Vat accounts, it's necessary to include analytic accounts as well. For instance,

- 3330 payable tax account:
 - 3331- VAT payable on advance received
 - 3332-VAT payable on goods / services delivered
- 3330 payable Vat account:
 - 3331- VAT paid on advance received
 - 3342- Vat paid on goods / services delivered

In case of enterprises, before tax is paid on received advance, it is necessary to define whether the advance payment from the buyer will be considered as advance or not. In accordance with the Minister of Finance of Georgia # 996/48 the second paragraph of the Prime article, the paid amount will be regarded as compensation money and operation will be taxed with Vat, provided at the moment of receiving the amount certain conditions are available:

- a) goods / services to be delivered are defined
- b) Quantity / volume of goods / services to be delivered are calculated
- c) Cost of goods / services to be delivered are defined

d) delivered goods / services to be rendered to the VAT - taxable or exempt transactions are identified (by means of E. Resource <https://matsne.gov.ge>)

If we lack of these above mentioned conditions, but compensation money was paid in advance on the basis of agreements between two parties, the VAT tax invoice of the advance is issued for the reporting period, time for taxation of VAT is the moment of receiving compensation money; what's more, the VAT payer shall be entitled to consider the amount of VAT payable on the payment of the advance amount paid for delivery of goods/services.

To cite as an example we can observe Taxation and accounting of the advance based on above mentioned conditions:

Example N1

Ltd "Grill Service" (Hereinafter - the Seller) and Trading company - Ltd. "Mziuri" (hereinafter - the Buyer) signed a contract on 2 march 2017, according to which the seller was obliged to deliver 30 Samsung brand (model - RL34ECSW1 / BWT) Refrigerators costing 30 000 GEL (including VAT) each until the expiration date (by the end of April). LTD "Mziuri" fully paid Ltd "Gril Service" the cost of refrigerators to be delivered in advance immediately after signing the contract(2 march, 2017) The refrigerators were delivered on 20 April 2017.

Ltd Grillservice advance payment:

- d- 1210 National currency in resident bank 30000
- c- 3120 Accepted Advance Ltd"Mziuri"30000

In accordance with new regulations concerning the taxation of an advance, if the value of goods and / or services rendered by a person is accepted as an advance, in this case during the reporting period the amount of the advance(Value of goods / services)) will be subject to VAT. Ltd "Grill Service" reflected VAT payable on taxable transaction - 4567,27 lari (= 30 000 * 18/ 118) as follows:

- d -3341-VAT paid on advances received 4567,27
- c - 3331VAT payable on receivables 4567,27

Transferring to the budget will be implemented in the following way

- d - 3331VAT payable on advances received 4567,27
- c -1210 National Currency in Resident Bank4567,27

The declaration of this amount shall be made in the VAT declaration of March of 2017 (settlement period of the advance payment), In the same month Ltd. "Grill Service" subscribe Ltd. "Mziuri" advance tax invoice (The buyer is entitled to

დ. მაღლაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

receive VAT based on the mentioned tax invoice in the month of March). Ministry of Finance of Georgia approved the decree # 996 of 31 December 2010 about "Tax Administration" and a new form of advance tax invoice are to be subscribed while paying tax on compensation payments.

If receiving the compensation amount and delivering goods / services are carried out within one reporting period, tax invoice will be subscribed immediately after delivering the goods.

If receiving the compensation amount and delivering goods / services are carried out within different reporting period, the tax payer is entitled to reduce the VAT amount charged by the tax invoice sent to the goods / services provided in accordance with advance tax invoice subscribed while paying tax on compensation payments (El. Source <https://matsne.gov.ge>)

According to new regulation Ltd "Grill service" should subscribe commodity waybill on compensation money on 20 April 2017 and it will be reflected as follows:

d-3120- receive advance Ltd "Mziuri"

c- 6110 Income from sale 30000

c- 3332 VAT payable on goods / services 25432,73

In this case Ltd "GrillService" in the VAT declaration of April will be charged Vat 4567,27- 4567,27 = 0 paid vat on the advance counted as payable Vat reflected in the following way:

d- 3332- payable Vat on received goods/services 4567,27

c- 3341 paid Vat on received advance 4567,27

Example N2:

Ltd. "Grilservice" (hereinafter referred to as the seller) has made a contract with the trading company – Ltd. "Mziuri" (hereinafter referred to as the purchaser) on March 2, 2017. Pursuant to the contract the seller had to supply the purchaser with 30 Samsung refrigerators (model - RL34ECSW1/BWT) which cost 30 000 GEL (including VAT) in April (until April 30). Ltd. "Mziuri" paid Ltd. "Grilservice" 10000 GEL for 10 refrigerators as an advance on the day of signing the contract (March 2, 2017). 20 refrigerators which cost 2000 GEL were supplied on April 20, 2017. In the aforementioned case the advance received by Ltd. "Grilservice" will be reflected at first:

D-1210 national currency in the resident bank 10000

K - 3120 received advance, Ltd. "Mziuri" 10000

Pursuant to the new regulation of the VAT taxation of the advance amount, in case a person receives only an advance of the cost of product or/and service, - during the reporting period of receiving an advance only the amount of the received advance will be subject to VAT taxation (part of the cost of product/service). The rest of the cost of product/service will be subject to VAT taxation during the reporting period of product/service provision.

“Grilservice” presents the VAT - 1525,42 GEL ($= 10\,000 * 18 / 118$) which is to be paid for the received advance:

D -3341- VAT paid for the received advances 1525,42

K - 3331- VAT paid for the received advances 1525,42

The transfer to the budget

D - 3331- VAT paid for the received advances 1525,42

K -1210 national currency in the resident bank 1525,42

The seller – Ltd. “Grilservice” shall declare VAT of the received advance - 1525,42 GEL –in the VAT declaration of March 2017 (the reporting period of the advance receipt). In the same month, Ltd. "Grilservice" shall give Ltd. "Mziuri" the advance tax report.

On April 20, 2017 - when providing the refrigerators - Ltd. “Grilservice” shall prepare the heading waybill on the complete compensation sum, which shall be reflected as follows:

D - 3120 received advance, Ltd. “Mziuri” 10000

D - 1410 demands of provision and service, Ltd. “Mziuri” 20000

K - 6110 income from realization 25432,73

K - 3332- VAT to be paid for the provided product/service 4567,27

Ltd. "Grilservis" is authorized to reflect the tax report data of the compensation sum of the same product besides the data of the tax report of provision in the appendix of the April VAT declaration. In this way the amount of VAT determined by the tax report of the provided product will be decreased. In his case Ltd. "Grilservice" received $4567,27 - 1525,42 = 3041,85$ GEL in VAT pursuant to the VAT declaration in April, i.e. VAT of the paid advance was calculated in the following way:

D - 3332- VAT to be paid for the provided product/service 1525,42

K - 3341- VAT paid for the received advances 1525,42

The new rule of VAT taxation of advance payments does not apply to the cases of regular or continuous provision of product (guaranteed capacity, electric or thermal

დ. მაღლაკელიძე, ნ. ვაშაკიძე

energy, gas or water) or services, as well as the agreements made before January 1, 2017 if the advance amount (or part of it) was received before January 1, 2017.

The amount of money received from the purchaser of product/service shall be considered an advance and be subject to VAT taxation even if the purchaser of product/service owes to the seller at the moment of making payment. However, by mutual agreement the paid amount will not be deemed as paying off the old, already existing debt, but will be discussed as the cost (or part of it) of the product/service provided in the future.

If the advance payment is not made to purchase a specific product/service agreed on before the payment, and, accordingly, it is impossible to identify the product/service or its amount/volume or price, - the received advance is not subject to VAT taxation as in this case there is no transaction of VAT taxation implied by the Tax Code. Typically, this amount of advance represents additional funds received from debtors.

Summing up, the new legislative amendment of VAT is going to regulate the cases when the advance payment precedes the provision of product/service, and this amount of money is paid at the time of provision, which makes it difficult to declare the further transaction of VAT taxation. The analysis shows that nowadays companies have hundreds of millions of tax liabilities arising from the fact that they did not have the money to pay taxes at the moment of taxation, which makes it impossible to administer and also leads to unequal competition at the market.

საწარმოო ურთიერთობები

წარმატებული ოპერაციული სტრატეგიის თანამედროვე
პრიორიტეტები

ემზარ ჯულაკიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
emzar.julakidze@atsu.edu.ge

თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში მომხმარებელი განსაკუთრებით მომთხოვნი გახდა. შესაბამისად, იგი დღის წესრიგში აყენებს არა მარტო კომერციული შეთავაზების ფასეულობის ზრდას, არამედ მის დაუფლებაზე დანახარჯების შემცირებასაც. ყოველივე ეს კი აიძულებს მენეჯერებს, ბაზარზე არსებულ მოთხოვნების დაკმაყოფილებისთვის ეძებონ მოქნილი გადაწყვეტილებები. ერთ-ერთ ასეთ მიმართულებად ჩვენ გვესახება წარმატებული ოპერაციული სტრატეგიის ფორმირება, რომლის გარეშე ფაქტიურად შეუძლებელია კონკურენციაში გამარჯვება მიწოდების სისწრაფის, ფასის ან ხარისხის მხრივ. არსებობს კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის სხვადასხვა მეთოდი, როგორცაა: მინიმალური დანახარჯების, დიფერენცირებისა და ბაზარზე სწრაფი რეაგირების კონცეფციები. თუმცა, დადგენილია, რომ ჭკვიანი მენეჯერი არ შეეცდება მოიპოვოს კონკურენტული უპირატესობა ყველა მიმართულებით. ეს არა მარტო პრაქტიკულადაა შეუძლებელი, არამედ თეორიულადაც გამორიცხულია.

საკვანძო სიტყვები: მიზნობრივი ბაზარი; შრომითი პროცესის ოპტიმიზაცია; ოპერაციული სტრატეგია; საქონლის საბაზრო სტრატეგია;

კონკურენციის გამწვავებამ და საერთოდ, საზოგადოების სოციალური ფონის გაუმჯობესებამ მომხმარებელი განსაკუთრებით მომთხოვნი გახდა. შესაბამისად, იგი დღის წესრიგში აყენებს არა მარტო კომერციული შეთავაზების ფასეულობის ზრდას, არამედ მის დაუფლებაზე დანახარჯების შემცირებასაც. ყოველივე ეს აიძულებს მენეჯერებს, მომხმარებელთა მოთხოვნების დაკმაყოფილებისთვის, ეძებონ მოქნილი გადაწყვეტილებები - შექმნას და მინიმალური დანახარჯებით აწარმოოს ისეთი პროდუქცია, რომელიც ზუსტად პასუხობს ბაზრის მოთხოვნებს. ეს პროცესები ორგანულ კავშირში იმყოფება ოპერაციულ სტრატეგიასთან, როგორც საწარმოს განვითარების ერთადერთ საფუძველთან. საბოლოო ჯამში, პროცესი

ე. ჯულაყიძე

ისეთნაირად უნდა იყოს აწყობილი, რომ ამით საბოლოო მომხმარებელი იყოს კმაყოფილი. შესაბამისად, შეიძლება ჩამოვყალიბოთ თანამედროვე ოპერაციული სტრატეგიის ძირითადი მიზანი. ეს არის - რესურსების ეფექტიანი გამოყენების პირობებში მომხმარებელს შესთავაზოს საქონელი იმგვარი ხარისხით, რაოდენობით, ფასებითა და საიმედოობით, რომელიც მისი მოთხოვნების შესაბამისი იქნება და რომელიც საწარმოს მოუტანს სასურველ შედეგს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ოპერაციული პროცესების მართვა - ეს არის საწარმოო მენეჯმენტის დიალექტიკური ტრიადის (მარკეტინგი და ლოჯისტიკა, საწარმოო პროცესების მართვა ანუ ოპერაციული მენეჯმენტი, მმართველობითი ანალიზი და ფინანსების მართვა) ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი. კერძოდ, თუ საწარმოს მიზანი და ამოცანები - ეს არის მისი საბოლოო ზღვრები, რომლის მისაღწევად მუშაობს მთელი საწარმოო პერსონალი, ოპერაციული მენეჯმენტის როლი არის მიზნის ამოცანებად დაყოფა, ამ ამოცანების რაციონალური გადანაწილება ცალკეულ სტრუქტურებზე და მისი შესრულების რეგულირება. შესაბამისად, თუ საწარმოო მენეჯმენტის ოპერაციულ ფუნქციას არ გააჩნია მკაფიო, მიღწევადი მიზნები, ის მოლოდინს ვერ გაამართლებს. ხშირად, მენეჯერები კონცენტრირდებიან რა მომხმარებელთა მოთხოვნებზე, ცდილობენ, დააკმაყოფილონ ბაზარზე წარმოქმნილი მოთხოვნა. თუმცა, წარმატების მიღწევის გზაზე, ხშირად ყურადღების არედან რჩებათ კონკურენტულ ბრძოლაში გამარჯვებისთვის ესოდენ აუცილებელი - ოპერაციული სტრატეგიის როლი. არადა, ეფექტიანი და რაციონალურად ორგანიზებული ოპერაციული სტრატეგიის გარეშე არც ერთ საწარმოს არ შეუძლია ბაზარზე სალიდერო პოზიციების მიღწევა. მოსალოდნელია, რომ ის დამარცხდება მიწოდების სისწრაფის, ფასის ან ხარისხის მხრივ.

ბუნებრივია, ოპერაციული სტრატეგიის იზოლირებულად შემუშავება და რეალიზება შეუძლებელია, ის ყოველთვის დაკავშირებულია მომხმარებლებთან. როგორც წესი, მისი ფორმირება იწყება მიზნობრივი ბაზრის შერჩევით, ანუ წარმატებული ოპერაციული სტრატეგიის საწყისი იმპულსი სწორი მარკეტინგის შედეგია. ხოლო, მისი უზრუნველყოფისათვის კი აუცილებელია ასევე საწარმოს ეკონომიკური პოტენციალის - ტექნოლოგიების, საწარმოო კაპიტალის, ადამიანური რესურსების და სხვა შესაძლებლობების შერწყმა.

ფაქტია, რომ თანამედროვე გლობალური კონკურენციის პირობებში, საქართველოში წარმობულ პროდუქციას ძალიან უჭირს. რომლის მიზეზად ყველა ვთანხმდებით, რომ ჩვენთან საწარმოო ტექნოლოგიები იმდენად განვითარებული არაა, რომ მისი გამოყენებით მიღებულმა პროდუქციამ ფასითა და ხარისხით, მაგალითად, ევროპული წარმოშობის ანალოგებს აჯობოს. ამასთან, დაკავშირებით მინდა აღვინიშნო, რომ მრავალ ობიექტურ ფაქტორთა გვერდით, არის ერთი მნიშვნელოვანი სუბიექტური ფაქტორიც - არაეფექტური ოპერაციული მენეჯმენტი. კონკრეტულად კი - მენეჯერთა დაბალი კომპეტენცია ოპერაციული პროცესების მართვის საკითხებში. შესაბამისად, სწორედ ოპერაციული სტრატეგიის წარმატებული ფორმირება გვევლინება, ეროვნული მენეჯმენტის სრულყოფის თანამედროვე მიმართულებად და ჩვენი პროდუქციის ევროპულ ბაზარზე გატანის ერთ-ერთ დასაძლევ ამოცანად.

ზოგადი საუბრიდან გადავიდეთ უფრო კონკრეტულზე და დავსვათ კითხვა - მაინც რა უნდა გაკეთდეს, ყოველ შემთხვევაში პირველ რიგში მაინც, ოპერაციული მენეჯმენტის სრულყოფის მიზნით? აღნიშნულ კითხვის პასუხი დავსესხოთ საქართველოში ერთ-ერთ საუკეთესო ბიზნეს-ტრენერს, ბატონ დავით კენჭაძეს. კერძოდ, პირველი ნაბიჯი რაც უნდა გადავდგათ არის არსებული სიტუაციის დეტალური ანალიზი და მთელი ოპერაციული მენეჯმენტის აუდიტი. თავის მხრივ, ოპერაციული მენეჯმენტის აუდიტის ჩატარება შემდეგი, ყველაზე გავრცელებული პრობლემების ანალიზით უნდა დაიწყოს (კენჭაძე 2014), კერძოდ:

- **ჭარბი წარმობა.** ზედმეტი ყველაფერი ცუდია და რა თქმა უნდა ჭარბი წარმობაც. ჭარბი წარმობა ყოველთვის ზედმეტ ხარჯებთან არის დაკავშირებული. შესაბამისად, მენეჯერმა უნდა აკონტროლოს წარმობის მასშტაბურობა და იმ შემთხვევაში თუ ამა თუ იმ დეტალის, კვანძის ან მზა პროდუქციის წარმობა მეტია მოთხოვნაზე, აუცილებლად უნდა შეამციროს იგი.

- **ჭარბი მარაგები.** მენეჯერმა უნდა აკონტროლოს მთელი საწარმოო პროცესი იმისათვის, რომ როგორც საწყობებში, ასევე ოპერაციათაშორისი გადაცემის ეტაპებზე არ აღმოჩნდეს ზედმეტი მარაგები (ჭარბნაკეთები). ბუნებრივია, ასეთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს გაჩერებულ (გაყინულ) ფულად რესურსებთან, რომლის გამოყენება შესაძლებელი იყო სხვა, უფრო მომგებიანი დანიშნულებით.

- **მასალების არაეფექტური გადაადგილება.** ეს პრობლემაც არაეფექტური

ე. ჯულაყიძე

ოპერაციული მენეჯმენტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოვლინებაა და რომელიც, ამავე დროს, ყველაზე ნაკლებ თვალშისაცემია არაპროფესიონალი მენეჯერებისათვის. ის, რომ საწარმოს ფარგლებში დეტალებისა და კვანძების ნაკადი გადაადგილდეს ერთი სტრუქტურული ერთეულიდან მეორისაკენ მაშინ, როდესაც ეს საწარმოო აუცილებლობას წარმოადგენს, ბევრად ეფექტურია, იმასთან შედარებით, ვიდრე ისინი გადავაადგილოთ ერთი პოზიციიდან მეორისაკენ ისე, რომ წარმოდგენა არ გვექონდეს მომხმარებელი სტრუქტურა მზად არის თუ არა ამ პოზიციის მისაღებად. თუ ნაკეთობები მოძრაობენ იმ მომენტში, როდესაც საჭიროა, ამას ეწოდება მასალების ნაკადის მოძრაობის „გაწონასწორებული სისტემა“. იაპონელები ასეთ სისტემას უწოდებენ „კანბან“-ს, რაც პირდაპირი თარგმნით, ნიშნავს სააღრიცხვო ბარათს (ორაგველიძე ... 2008: 114). ფაქტიურად, სააღრიცხვო ბარათი - ეს არის ნებართვა მოსაწოდებელ პარტიაზე.

- **ხშირი საწარმოო შეწყვეტები.** პაუზები წარმოების დროს, ესეც ქართული ბიზნესის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული პრობლემაა. წარმოების ცალკეულ ეტაპებს შორის მასალები (დაუმთავრებელი პროდუქცია) არ უნდა ჩერდებოდეს. წარმატებული საწარმოო პროცესი მდინარესავითაა, რომელიც არ ჩერდება, არ აქვს ხელისშემშლელი ფაქტორები და მიედინება თანმიმდევრულად. ანუ, საწარმოო პროცესი ისე უნდა იყოს აწყობილი, რომ მოდიოდეს ზუსტად იმდენი, რამდენიც საჭიროა, ზუსტად იმ დროს, როცა ის საჭიროა.

ამრიგად, საწარმოს სასურველი მიზანი და მისი განხორციელების სტრატეგია გვაიძულებს მოვძებნოთ ყველა შესაძლებლობათა მაქსიმუმი და მკაცრად ჩამოყალიბებული ოპერაციული სტრატეგიით შევუტიოთ ბაზარს. თუმცა, ოპერაციული სტრატეგიის ფორმირებისას უმთავრესია ის, თუ რის საფუძველზე შევძლებთ კონკურენტულ უპირატესობას მოპოვებას. დადგენილია, რომ ჭკვიანი მენეჯერი არ შეეცდება მოიპოვოს კონკურენტული უპირატესობა ყველა მიმართულებით, ეს არა მარტო პრაქტიკულადაა შეუძლებელი, არამედ თეორიულადაც გამორიცხულია. მართებულია, როცა მენეჯერები საქმიანობის ფოკუსირებას ახდენენ ერთი კონკრეტული მიმართულებით. საწარმოო მენეჯმენტში კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის სამი მეთოდია ცნობილი. ესენია: მინიმალური დანახარჯების, დიფერენცირებისა და ბაზარზე სწრაფი რეაგირების კონცეფცია (ჯულაყიძე 2016: 131-140).

მინიმალური დანახარჯების კონცეფციას უფრო მეტად მიმართავენ სტანდარტული ფართომომხმარებლის საქონლის ბაზარზე, საფასო კონკურენციის პირობებში. ამ სტრატეგიით საწარმოს შეუძლია ფასების დაკლების ხარჯზე გაყიდვების მოცულობების ზრდა და შედეგად შემოსავლების გადიდება. თუმცა, საწარმოს დანახარჯების და ფასების შემცირების დროს დაუშვებელია პროდუქციის ხარისხისა და მისი საიმედოობის გაუარესება.

პროდუქციის დიფერენცირების კონცეფცია - ეს არის დიფერენცირებული მიდგომა ისეთი სახის უპირატესობების გამოყენებაზე, როგორცაა: პროდუქციის ნაირსახეობა, ხარისხი, მომსახურება, ტექნოლოგიური უპირატესობები და სხვა. ანუ, ეს არის კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის ისეთი მეთოდი, სადაც საწარმოს ძლიერი მხარეები უფრო მეტად გამოიყენება პროდუქციის დიფერენცირების მიმართულებით და მის ხარჯზე - ეკონომიკის გაჯანსაღება. ეს კონცეფცია საშუალებას აძლევს საწარმოთა მენეჯერებს მცირედით გაზარდონ ფასები და ამასთან ერთად, მიაღწიონ მყიდველთა ერთგულებასაც.

სწრაფი რეაგირების კონცეფცია კი შეიძლება შემდეგნაირად განიმარტოს: ეს არის მომხმარებელთა მოთხოვნილებების მაქსიმალურად სწრაფად შეფასება და მისი მოქნილი დაკმაყოფილება (რამიშვილი 2013), ანუ ეს კონცეფცია ინტენსიურად იყენებს უკუკავშირის პრინციპს, რაც სწრაფ ადაპტაციას უზრუნველყოფს სამომსახურებლო ბაზრებთან. ეს კი ინფორმაციის ინტერაქტიურ რეჟიმში მოპოვების და დამუშავების საფუძველზე მიიღწევა.

საწარმოს სასურველი მიზნის მიღწევის პროცესში ყოველთვის გამოიკვეთება ისეთი პრიორიტეტი, რომელთა გათვალისწინება სისხლხორცეულად აუცილებელია ოპერაციული სტრატეგიის ფორმირების დროს. ჩვენი აზრით, თანამედროვე ოპერაციული სტრატეგიის წარმატების ასეთ პრიორიტეტებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქონლის საბაზრო სტრატეგიის სწორი ფორმირება, მისი პროექტირების მინიმალური დანახარჯები და მიზნობრივ ბაზარზე მიწოდების სისწრაფე.

საქონლის საბაზრო სტრატეგია - ეს მისი კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფაა ბაზარზე, რომელიც მიიღწევა მისი სწორი განსაზღვრით (შერჩევით) და კარგი დიზაინით (ამ შემთხვევაში, დიზაინის ქვეშ იგულისხმება მისი როგორც ეკონომიკური, ასევე ხარისხობრივი საიმედოობა). უნდა აღინიშნოს, რომ ბაზარზე გასატანი საქონლის შერჩევა არის ფუნდამენტალური გადაწყვეტილება. როგორც ცნობილია, გამოშვებული

ე. ჯულაყიძე

საქონლის საციცოცხლო ციკლი ყოველდღიურად უფრო ხანმოკლე ხდება. შესაბამისად, ყოველთვის გაიმარჯვებს ის, ვინც სწრაფად შეიმუშავებს ახალ საქონელს, რაც მნიშვნელოვანი კონკურენტული უპირატესობაა. ეს კი მოითხოვს არსებული ოპერაციული პროცესების სწრაფი გარდაქმნის შესაძლებლობას, რაც შესაბამისად უნდა იყოს ასახული ოპერაციულ სტრატეგიაში. უფრო მეტიც, აღნიშნული სტრატეგია საწარმოს აძლევს იმის საშუალებას, რომ უფრო ადრე დაინერგოს ამ ინდუსტრიის ყველაზე უახლესი ტექნოლოგია. რაც ასევე წარმატების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

საქონლის პროექტირებაზე მინიმალური დანახარჯების უზრუნველსაყოფად დასავლეთი ხშირად იყენებს ფუნქციონალურ-ღირებულებით ანალიზს. ასეთი ანალიზის მიზანია ტექნოლოგიური პროცესების გამარტივება, ისე რომ არ მოხდეს პროდუქციის დამახასიათებელი ფუნქციების შეკვეცა. მისი უზრუნველყოფისათვის კი, თანამედროვე მენეჯმენტი გვიჩვენებს, რომ ახალი საქონლის კონსტრუქტორულ-ტექნოლოგიური მომზადება მოხდეს, არა მარტო კონსტრუქტორებისა და ტექნოლოგების მიერ, არამედ მასთან ერთად ახალი ნაკეთობის შემუშავების ეტაპზე უნდა ჩაერთოს მარკეტოლოგები, ეკონომისტები, ფინანსისტები, ხარისხის კონტროლის სპეციალისტები, დიზაინერები და სხვა. საქონლის პროექტირების ასეთი გუნდური მიდგომა კი - წარმატების გარანტიაა. როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, ფუნქციონალურ-ღირებულებითი ანალიზის ეფექტურად წარმართვა იწვევს ამ ნაკეთობაზე დანახარჯების შემცირებას 15-30%-ის ფარგლებში (ჯულაყიძე 2015: 173).

მიზნობრივ ბაზარზე მიწოდების სისწრაფე. ხშირად, კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის პირობაა - ბაზარზე საქონლის სწრაფი მიწოდება და საერთოდ, შეკვეთის შესრულების უმცირესი ვადა. ასეთ შემთხვევაში ოპერაციულ სტრატეგიაში ძირითადი ყურადღება სწორედ შეკვეთის შესრულების სისწრაფეზე მახვილდება. იგი განსაკუთრებით დამახასიათებელია ისეთი საწარმოებისთვის, რომელთაც რიტმული ოპერაციული პროცესი გააჩნიათ, ან იყენებენ სისტემას „ზუსტად დროში“ (ჯულაყიძე 2015: 158). ბუნებრივია, იმისათვის, რომ დაინერგოს სისტემა „ზუსტად დროში“, საჭიროა რომ მენეჯერები მკაცრად აკონტროლებდეს საწარმოში მოქმედ შიდა და გარე ფაქტორებს და ამცირებდეს იმ ფაქტორების გავლენას, რომელიც ხელს უშლის ამ სისტემის ორგანიზებას.

ლიტერატურა:

კენჭაძე 2014: კენჭაძე დ. ოპერაციულ მენეჯმენტში დაშვებული შეცდომები, 2014. ელრესურსი: www.davidkenchadze.wordpress.com, მოძიებულია 28.02.2017

ორაგველიძე ... 2008: ორაგველიძე ჟ. ლორთქიფანიძე ნ. ლალაშვილი დ. საწარმოო და ოპერაციული მენეჯმენტი, თბილისი, სტუ, 2008.

რამიშვილი 2013: რამიშვილი ბ. ოპერაციული მენეჯმენტი. თსუ, 2013. ელრესურსი: www.old.press.tsu.ge, მოძიებულია 28.02.2017.

ჯულაყიძე 2015: ჯულაყიძე ე. საწარმოო და ოპერაციული მენეჯმენტი, ქუთაისი: აწსუ, 2015.

ჯულაყიძე 2016: ჯულაყიძე ე. სტრატეგიული მენეჯმენტი, ქუთაისი: აწსუ, 2016.

Industrial relations

Modern Priorities of Successful Operating Strategies

Emzar Julakidze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
emzar.julakidze@atsu.edu.ge

Keywords: *Target market; Labour process optimization; Operating Strategy; Market Strategy of Goods.*

The aggravation of competition and generally the improvement of social conditions made the consumer particularly demanding. Accordingly, it puts on the agenda not only the value growth of commercial offer, but also cost reduction of its acquisition. All this forces managers to look for flexible solutions to meet customers' requirements. These processes are in organic link to the operational strategy as to the only base of the enterprise development.

Management of operating processes- is one of the important components of dialectical triad of production management (Marketing and logistics, manufacturing process management or operational management, financial management and

ე. ჯულაყიძე

management analysis). Accordingly, if operating function of production management does not have clear, achievable goals it will not meet expectations. Often, managers concentrate on customers' needs and seek to meet the arising demand in the market. However, on the way to success for gaining victory in competitive struggle they miss from their attention an important issue-the role of operating strategy. Yet, without effective and rationally organized strategy, none of the industry is able to achieve leadership positions in the market.

The fact is that it is hard for the products produced in Georgia to develop through modern global competitive environment. For this reason, we all agree that manufacturing technologies are not developed to such instant that produced products will beat with price and quality counterparts of European origin. In this connection, I would like to point out that next to many objective factors there is one important subjective factor as well- ineffective operating management. Among them should be noted:

- **Excess production.** Everything excessive is bad and of course mass production as well. Excess production is always connected with extra costs. Accordingly, the manager should control the production scale and if the production of any of the details is more than their demand it should be definitely reduced.
- **Excess supplies.** The manager should control the entire production process not to turn out excessive supplies in warehouses as well as on the stages of inter-transmission of operations. Naturally, in this case we have stopped (frozen) cash resources, which was possible to use for other, more profitable purposes.
- **Ineffective movement of materials.** This problem is one of the important manifestations of ineffective operating management. The fact that the flow of details and nodes within the enterprise move from one structural unit to another when it is production necessity is more effective compared with the fact to move them from one position to another without having any idea whether consumer structure is ready or not to get this position. If products are moving now when it is needed it is called materials flow “Balanced system”. Japanese call such system “Kanban” (კანბან)-when directly translated it is called a registration card. In fact, the registration card-this is a permission on delivery lot.
- **Frequent production interruptions.** Pauses during production are one of the most common problems of Georgian business. In certain stages of the production, materials (unfinished products) do not have to stop. A successful production process is

like a river, that does not stop, does not have hampered factors and flows consistently. That is, the manufacturing process must be designed to come exact amount as needed and at the very time when it is required.

While forming the operating strategies primary importance is given to what bases will be able to gain competitive advantage. It is estimated that a Smart manager does not seek to gain a competitive edge in all directions,. It is correct when business managers focus on one particular direction. There are three well-known methods in production management to achieve competitive advantage. These include the concepts of the minimum costs, differentiation and a rapid response in the market.

Through achieving the desired goal of the enterprise will always be exposed such priorities that are keenly necessary to consider while forming the operating strategy. In our view, in such priorities of modern operating strategy the right formation of market strategy of goods, minimal costs of its projecting and its fast delivery on target market are especially important.

Market Strategy of Goods- This is to ensure its competitiveness in the market which can be achieved by specifying the correct (optional) and a good design (in this case, design means both economic and qualitative reliability). It should be noted that selection of goods on the market is a fundamental decision. As it is known, the vital cycle of manufactured goods becomes shorter every day. Therefore, always wins the one who quickly develops new products, which is an important competitive advantage. This requires the ability to transform the fast operating processes, which must be reflected in the operating strategy.

To provide the least costs on the design of products West often uses functional-cost analysis. Such analysis is designed to simplify the process, so that to avoid the cut of the characteristic features of the product. For its ensuring modern management advises that developmental –technological preparation of new goods should be done not just by structural engineers and technologists , but with the new product development stage marketing specialists, economists, financiers, quality control specialists, designers and others should be engaged in this process. Such team approach to product design is a guarantee of success.

Speed of delivery on target market. Often, the main condition for achieving a competitive advantage is - fast delivery of goods on the market and, in general, smallest period of order performance. In this case, the operating strategy mainly

ე. ჯულაყიძე

focuses on speed delivery of orders. It is especially characteristic of the enterprises, which have rhythmic operating process, or use the system "just in time". Naturally, in order to implement the system "just in time", it is necessary from the enterprise management to control strictly the internal and external factors and to lessen the impact of factors that interfere with this system organization.

ქიმიური ინჟინერია

Chemical Engineering

Process Chemistry and Technology

Reliability Studies in the Determination of Quantitative Covalent Fixation of Reactive Dyes on Cellulose

Konstantine Sirbiladze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia

András Víg,

Budapest University of Technology and Economics,
Budapest, Hungary

Tamara Sirbiladze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
konstantine.sirbiladze@atsu.edu.ge

The accuracy in the determination of the fixed proportion of two hetero bi-functional reactive azo-dyes on cotton cellulose was studied in the present paper. One direct and two indirect (indirect I and indirect II) analytical methods were used in the experiments. ANOVA (Analysis of Variance) statistical method was used to evaluate the precision of the measurements. The most reliable results could be achieved by using the indirect I method, while the indirect II method was much inferior. The use of direct method, being definitely more complicated than any of the indirect ones, produced least accuracy.

Keywords: *analytical methods-ANOVA evaluation-dye-content-reactive dyeing-reliability.*

1. Introduction. About sixty percent of cellulose textile products are dyed with reactive dyes. The fact that 1150 different reactive dyes have been registered in the Color Index and this number has been increased by 23 new dyes yearly, demonstrates the mentioned importance (Burkinshaw 2004).

The hydrolysis of reactive dyes simultaneously with their binding by cellulose could not be overcome completely so far (Papic... 2000). To reduce water pollution and to improve the economy of dyeing by means of increasing in the proportion of the fixed dye content has been common interest in dye-houses. To elaborate appropriate dyeing technologies with new types of high fixation reactive dyes are international targets of R&D activities. This tendency generated the idea to analyze and to compare the accuracy of the most frequently used analytical methods for the determination of dye fixation.

All related published methods are well known also in details. In certain cases dyed samples are dissolved in concentrated sulphuric acid for the evaluation of their dye content in the reactive dyeing. The absorbance of the obtained solution has been measured subsequent to its dilution by distilled water. The fixed dye content in the dyeing is calculated by relating this absorbance to the initial concentration (through absorbance) of the dye-bath (Shukla ... 1998). This procedure is mentioned in this paper as the "Direct Method".

The "Indirect I method" for the calculation of the fixed dye content is based on the measurement of remaining dye content of the dye-bath together with that of the rinsing solutions (Cai ... 1999).

"Indirect II" method combines the reflexion measurement of the sample with the absorption measurement of the dye-bath, resulting in K/S values (Lewis, Yao 2000).

The purpose of our work was to determine precision of three selected methods for measuring the fixed dye content on cotton fabric dyed with heterobifunctional reactive dyes (Soleimani-Gorgani, aylor 2008).

To compare precision of the studied methods the analysis of variance (ANOVA) technique was chosen (Careri ... 1993).

2. Materials and methods.

2.1. Materials and equipments. Bleached and mercerized cotton fabric (surface density: 109 g/m²). Two heterobifunctional reactive azo dyes (abbreviated codes B and C) (Table1).

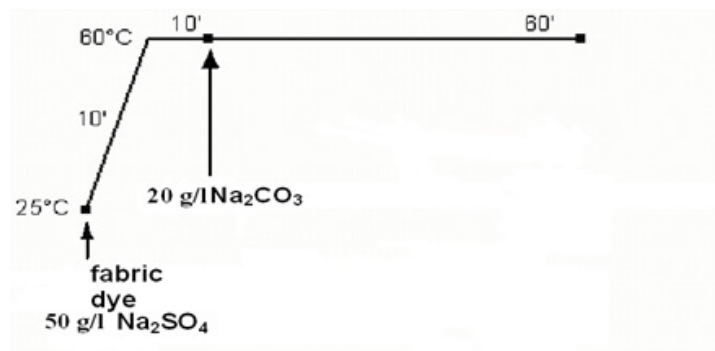
Table1 Studied dyes

Abbreviated code	Type*	Formula	Molar mass [g/mol]
B	B_{MCTVS}		940
C	C_{MCTVS}		1066

*MCT= monochloro-triazine, VS= vinyl sulphonyl
 - Mathis Labomat BFA-12 laboratory dyeing equipment
 - HP UV-VIS 8452 A diodarray spectrophotometer
 - DATACOLOR Microflash reflection spectrophotometer

2.2. Methods

2.2.1. Dyeing experiments. Cotton fabric samples (5 g each) have been dyed in three days, three repeated samples per day with two reactive dyes separately (B and C) in two nominal dye concentrations (0.6 g dye/100g fabric and 3.0 g dye/100g fabric, liquor ratio= 1:50). The dyeing procedure is shown by Figure 1.

1. 18 B dyeings and 18 C dyeings have been obtained thereafter. The levelness of the dyeing had to be checked one by one. Color difference was tested at five selected spots in each dyed sample. The obtained within-sample color difference in each case was negligible ($D_{\text{distilled water at ambient temperature for 5 minutes}}$

2. acetic acid solution (pH=5,5) at 50 °C for 5 minutes
3. distilled water at 90 °C for 5 minutes
4. distilled water at 95 °C for 5 minutes
5. distilled water at 50 °C for 5 minutes
6. distilled water at ambient temperature for 5 minutes.

2.2.2. Methods for the determination of the fixed dye content

2.2.2.1. *Direct method.* 0.1 g undyed fabric (conditioned before weighting at 65% relative humidity and 21°C) was dissolved in 10 ml concentrated sulphuric acid at 0°C. 7 dye solutions (from $5 \cdot 10^{-3}$ g/l through $6 \cdot 10^{-2}$ g/l) was prepared in 10 ml distilled water from both dyes separately. The concentrated sulphuric acid solutions was mixed very carefully with the respective prepared dye solution prior to their dilution to 25 ml by distilled water. Absorbance vs. concentration calibration curve was constructed for both dyes.

To determine the actual dye content of samples 0.1 g dyed fabric (from $5 \pm 0,01$ g dyed sample) was dissolved in 10 ml concentrated sulphuric acid at 0°C. This solution was very carefully poured into 10 ml distilled water and the mixture filled up to 25 ml by distilled water. The same procedure was followed with the undyed fabric sample. The dye content of the studied sample was determined through the difference of absorbances measured for the dyed and undyed samples (dyed A_d , white A_w , respectively) (eq. 1).

$$A_d - A_w = A_f \quad (1)$$

where:

A_f is the absorbance attributed to the covalently fixed dye content of the studied fabric.

Commercial dyes contain not only the pure dye compound. This was considered by using the calibration function obtained with the same dye product. The fixed dye content of the samples was recalculated for 5 g.

2.2.2.2. *Indirect I method.* After dyeing the exhausted dye bath and the rinsing liquors were united before diluting the mixture to 2000 ml by distilled water. The fixed dye concentration was calculated from the absorbance of this mixture (A_{uf}) and

that of the initial bath (A_0) (eq. 2).

$$C_{fixed}[\%] = 100 \left(1 - \frac{A_{uf}}{A_0} \right) \quad (2)$$

2.2.2.3. *Indirect II method.* This method is based upon the combined application of absorption and reflection spectra. The absorbance of the dye bath has to be measured prior to (A_p) and subsequent to (A_s) the dyeing procedure. The dyed fabric sample was taken out from the dye bath and after squeezing and drying its reflection spectrum was measured (R_1). The same dyed fabric was washed carefully with distilled water and dried at 105°C and its reflection spectrum was also determined (R_2). The respective K/S values have been calculated by means of the Kubelka-Munk equation (eq. 3).

$$K/S = \frac{(1-R)^2}{2R} = ac \quad (3)$$

From the K/S values obtained the fixed dye content was calculated as follows (eq. 4):

$$C_{fixed}[\%] = \left[\left(1 - \frac{A_s}{A_p} \right) * \frac{(K/S)_2}{(K/S)_1} \right] * 100 \quad (4)$$

2.3. Evaluation of the determination methods of the fixed dye content through analysis of variance

The effect of factors influencing the experimental results and the random error of measurement has been assessed by analysis of variance.

The conditions for applying the analysis of variance method: random fluctuation of residuals (difference between the measured and calculated values) around zero, checked graphically, normal distribution of the residuals, checked by Normal probability plot and homogeneous variances.

Three factors, which influence the experimental results have been studied in the direct and indirect I methods: α : effect of the day of experiment, random factor, B : effect of the concentration of dye, fixed factor, γ : effect of repeated dyeing.

where:

- y_{ijkl} is the dye proportion obtained on the i -th day, with j -th concentration, k -th repeated dyeing, and l -th repeated measurement,
- μ is the mean value of the fixed proportion,
- α_i is the effect of the i -th day,
- B_j is the effect of the j -th dye concentration,

- αB_{ij} is the interaction between the i -th day and j -th dye concentration,
- γ_k is the effect of the k -th repeated dyeing
- and $\varepsilon_{l(ijk)}$ is the (analytical) measurement error in the l -th repeated analysis.

The dyeing experiment was performed under the following conditions: $i = 1, 2, 3$ days, $j = 1, 2$ dye concentrations and the dyeing experiment was repeated 3 times ($k = 1, 2, 3$). In the direct method there were not any repeated chemical analysis, thus $l = 1$, while in the indirect methods 3 repetitions have been performed ($l = 1, 2, 3$).

The concentration was evaluated at 5 different locations on the textile in the indirect II method and this procedure has established a further random factor.

Consequently the model has been modified as follows (eq. 6):

$$y_{ijkl} = \mu + \alpha_i + B_j + \alpha B_{ij} + \gamma_{k(ij)} + \delta_{l(ijk)} + \varepsilon_{m(ijk)} \quad (6)$$

where:

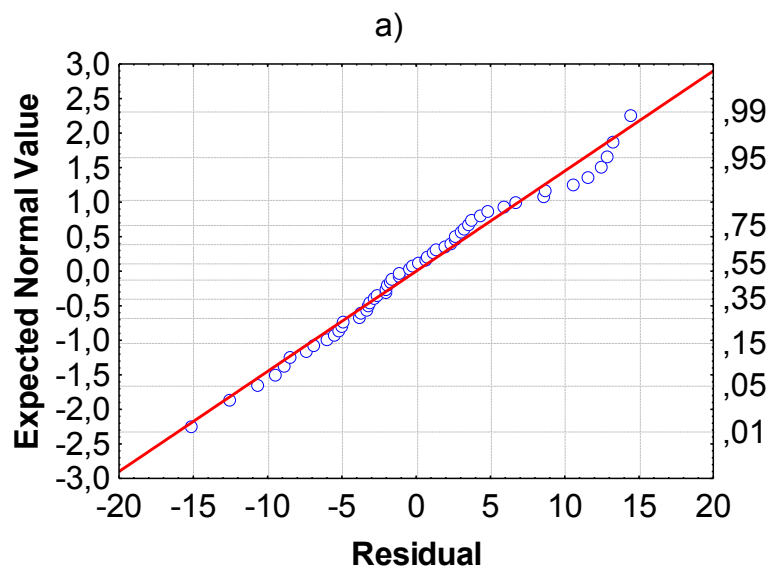
- $\delta_{l(ijk)}$ is the effect of the l -th location, random factor, reflecting the inhomogeneity of the fixed dye content along the fabric,
- and $\varepsilon_{m(ijk)}$ is the (analytical) measurement error in the m -th repeated analysis.

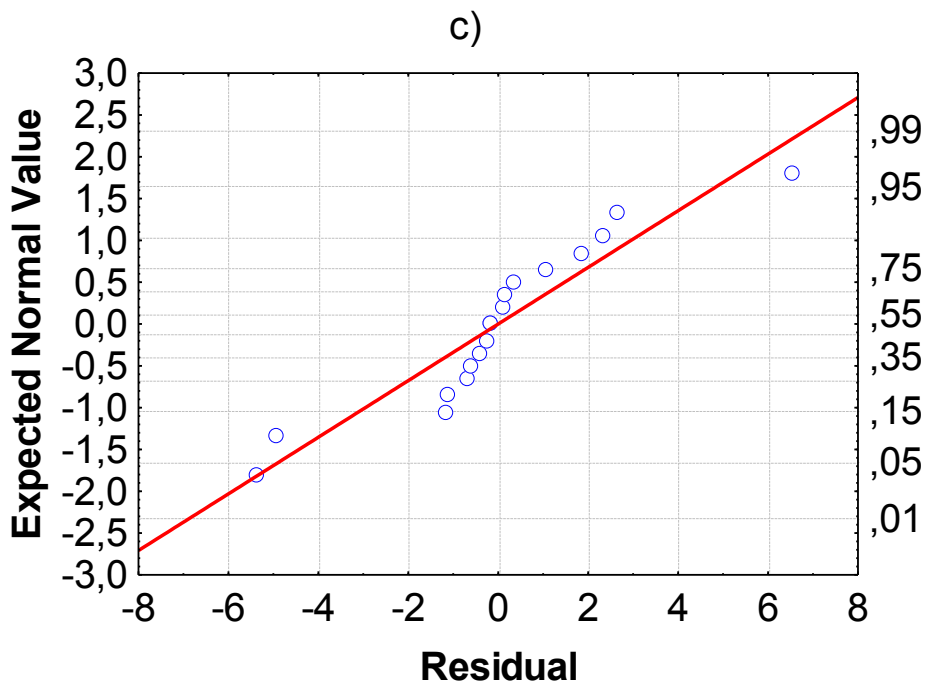
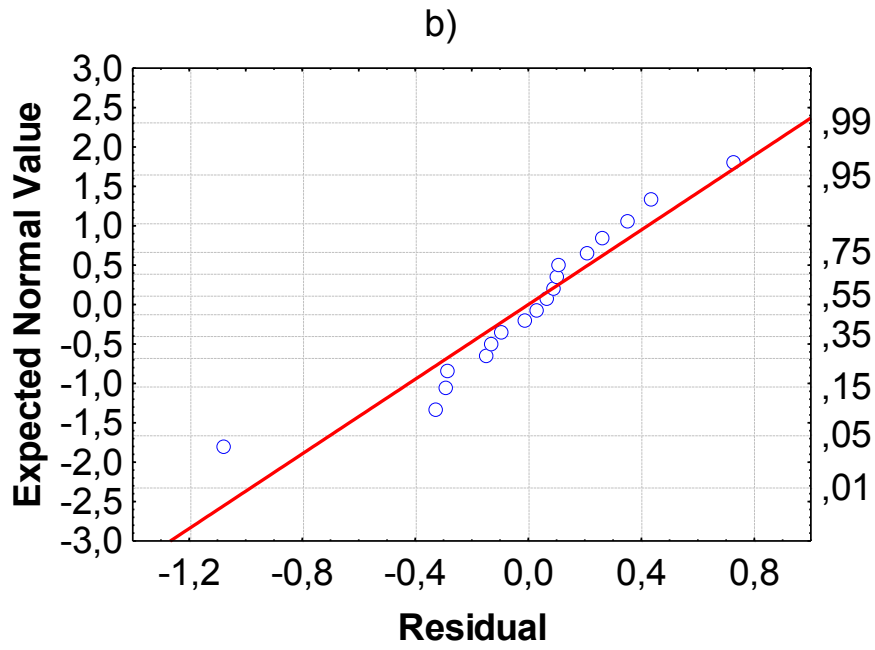
The Statistica 7.0 software was used for mathematical analysis.

3. Results and discussion. No difference could be distinguished between B and C dyeing according to the ANOVA calculations. Consequently detailed discussion follows only for the C dyeing while only the box-plot will be evaluated in details for the B dyeing.

For dye C the residuals (difference between the measured and calculated values) were checked for all 3 methods. The residuals scatter around zero without any systematic behaviour.

The Normal probability plot of residuals is shown in Fig. 2. for C dyeings.

The residuals in the plot scatter around a straight line, thus the normal distribution of residuals can be accepted.

Results of the Bartlett test supports also the assumption of homogeneity of variances (not shown here).

All conditions of the ANOVA have been fulfilled; consequently its application has been justified.

From the results (Table 2) it can be concluded that none of the factors has significant effect at 0.05 level. The variance of the measurement was 65.9 %² for the direct method, thus the standard deviation of measurement error can be estimated as 8 %.

Table 2 Simplified ANOVA table for the evaluation of the direct method for C dyeing

Factors and Error	DF	MS	F	p
α	2	60.313	1.21	0.452
B	1	445.978	8.98	0.096
α B	2	49.669	2.25	0.148
γ	12	22.097	0.34	0.977
Error	36	65.897		

Where:

- MS: mean square,
- p: probability value (if it is small, the null hypothesis of lack of effect is rejected),
- DF: degrees of freedom, depends on the number of measurements and the number of levels of factors
- and F: the F test statistic from the ratio of mean squares.

The corresponding value for the B dyeing has been 5.2 %.

The day factor (α_i) has no significant effect on the calculated results if $p > 0.05$ whereas, the impact of the nominal dye concentration proved to be significant ($p < 0.05$) (Table 3).

Factors and Error	DF	MS	F	p
α	2.000	0.571	15.14	0.062
B	1	60.904	1616.68	0.001
α B	2	0.038	0.18	0.835
Error	12	0.205		

კ. სირბილაძე, ა. ვიგი, თ. სირბილაძე

Where:

- MS: mean square,
- p: probability value (if it is small, the null hypothesis of lack of effect is rejected),
- DF: degrees of freedom, depends on the number of measurements and the number of levels of factors
- and F: the F test statistic from the ratio of mean squares.

The estimated variance of repetitions has been 0.205 %², and this included both the fluctuation due to replicated dyeing and to the repeated chemical analysis, thus the standard deviation of measurement error can be estimated as 0.453 %.

The corresponding value for the B dyeing has been 0.52 %.

The dye concentration has significant impact on the experimental data ($p < 0.05$) also in case of indirect II method (Table 4). It is found that the use of reflectance does not give reliable results at high K/S values.

Table 4 Simplified ANOVA table for the evaluation of the indirect II method for C dyeing

Factors and Error	DF	MS	F	p
α	2	2.530	1.998	0.334
B	1	9267.357	7318.157	0.000
γ	12	0.327	1.071	0.397
αB	2	1.266	3.876	0.050
δ	72	0.305		
Error	0	0		

Where:

- MS: mean square,
- p: probability value (if it is small, the null hypothesis of lack of effect is rejected),
- DF: degrees of freedom, depends on the number of measurements and the number of levels of factors
- and F: the F test statistic from the ratio of mean squares.

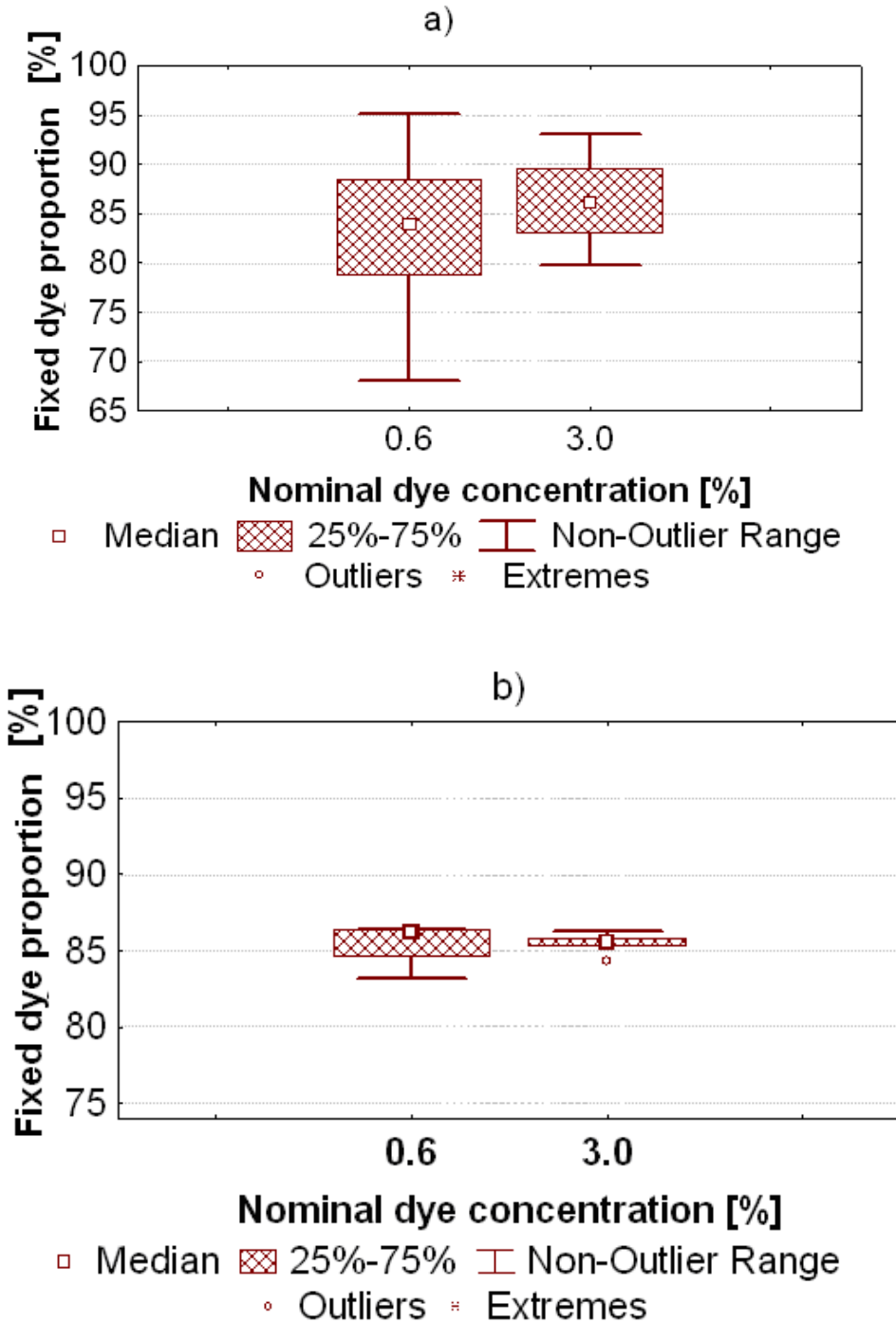
The estimated variance for differences among the measured data has been 0.305 %², thus the standard deviation of measurement error can be estimated as 0.552 %.

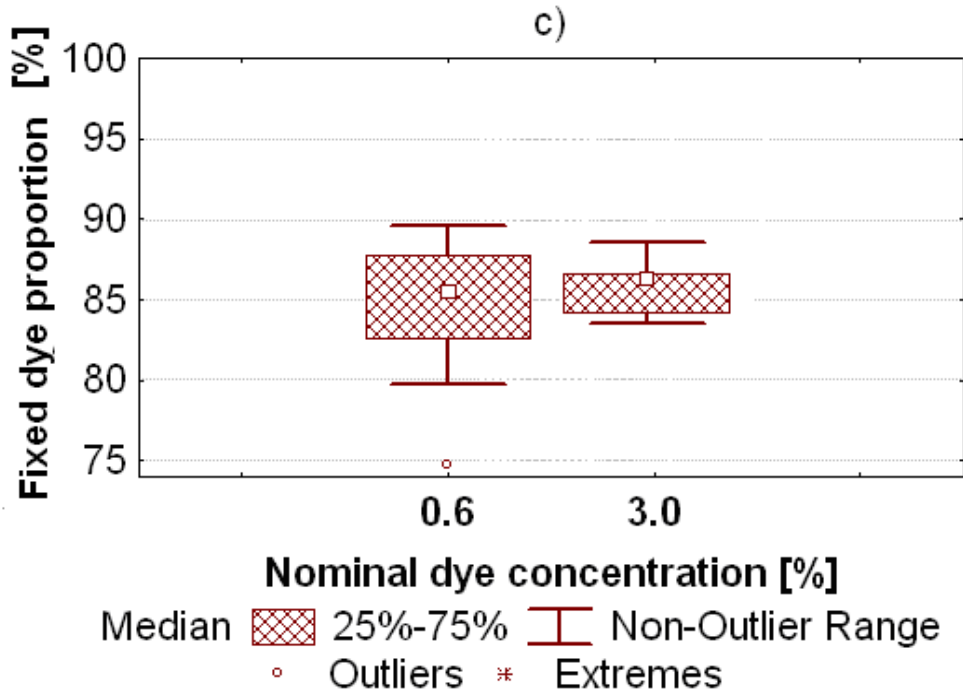
The corresponding value has been 0.344 % for the B dyeing.

The nature of variation of the measurement results is well visualized in the median-quartile box-plot. The small rectangle in the middle of the box is the median, the edges of the box are the quartiles, the whiskers show the range of data. This kind of plot may uncover extent and asymmetry of the distribution as well.

The above mentioned data are shown in figures 3a, 3b and 3c for B dye and on figures 4a, 4b and 4c for C dye. The values situated beyond the whiskers have to be considered as outliers (extremes are statistically not valuable abnormal data).

Figure 3

4. Conclusions. The dependence of the fixed dye content on two dye concentrations and the respective method dependent variance components are shown for B and C dyes in Table 5.

Table 5 Summarised data establishing conclusions

Dye		Method					
Abbreviated code	Nominal dye concentration [g dye/100g fabric]	Direct		Indirect I		Indirect II	
		Fixed dye content [%]	ANOVA variance [%]	Fixed dye content [%]	ANOVA variance [%]	Fixed dye content [%]	ANOVA variance [%]
B	0.6	83.3	5.20	85.3	0.52	84.5	3.20
	3.0	86.0		85.4		86.5	
C	0.6	69.5	8.12	71.4	0.45	75.5	3.12
	3.0	75.2		75.1		73.3	

Nearly equal fixed dye content has been found by the three methods. The fixed dye content proved to be independent of the nominal dye concentration in the selected range, probably because of even the higher dye concentration was not close to saturation. The variance component values however are different for the three methods. The most was the indirect I method. Less favorable the indirect II method and the worst one was the direct method. The last one was in addition that the most complicated and unfavorable in all respects.

For the explanation of the deviation in the fixed dye content between the hetero bifunctional reactive B and C dyes the difference in chromophore structure might be most probable.

References:

Burkinshaw 2004: Burkinshaw S.M.: The dyeing and printing of nylon 6,6 with reactive dyes A Celebration of 50 Years of Innovation, International Symposium, CD Proceedings, Manchester. 2004. Cai ... 1999: Cai Y., Pailthroe M. T., .David S. K.: A new method for improving the dyeability of cotton with reactive dyes Textile Research Journal 69 (1999), pp. 440-446.

Careri ... 1993: Careri M., Casnati M., Guarinoni A., Mangia A., Mori G., Pochini A., Ungaro R.: Study of the behavior of calix[4]arene-based sodium-selective electrodes by means of ANOVA Journal of Analytical Chememistry 85 (1993), pp. 3156-3160.

Lewis, Yao 2000: Lewis D. M., Yao, J.: Crosslinking a hydroxyethylsulphonyl dye on cotton to achieve covalent fixation in a long-liquor process Coloration Technology 116 (2000), pp. 285-290.

Papic ...2000: Papic S., Koprivanac N., Loncaric Bozic A.: Removal of reactive dyes from wastewater using Fe(III) coagulant Journal of the Society of Dyers and Colourists 116 (2000), pp. 352-359.

Shukla ... 1998: Shukla S. R., Mathur L., Chatterjee L.: Selecting reactive dyes for all-in dyeing of polyester/cotton blends Journal of the Society of Dyers and Colourists 114 (1998), pp. 254-257.

Soleimani-Gorgani, aylor 2008: Soleimani-Gorgani A., Taylor J.A.: Dyeing of nylon with reactive dyes. Part 3: Cationic reactive dyes for nylon Dyes and Pigments 76 (2008) pp 610-623.

Acknowledgements Authors are obliged to Sumitomo Chemical Co Ltd (Japan) for kind cooperation in offering of the studied dyes.

ქიმიური პროცესების ინჟინერია და ტექნოლოგია

**ცელულოზოვანი მასალებზე კოვალენტურად დაფიქსირებული
აქტიური საღებრების რაოდენობრივი განსაზღვრის
მეთოდების კვლევა**

კონსტანტინე სირბილაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო

ანდრაშ ვიგი

ბუდაპეშტის ტექნოლოგიისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტი,
ბუდაპეშტი, უნგრეთი

თამარა სირბილაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
konstatntine.sirbiladze@atsu.edu.ge

წინამდებარე სამუშაოში შესწავლილი იქნა ბამბის ცელულოზაზე ორი ჰეტეროციკლური ბიფუნქციონალური კოვალენტურად დაფიქსირებული აქტიური საღებრის წილის რაოდენობრივი მაჩვენებლის განსაზღვრის სიზუსტე. ექსპერიმენტებში გამოყენებული იქნა ამ მაჩვენებლის განსაზღვრის ერთი პირდაპირი და ორი არაპირდაპირი (არაპირდაპირი I და არაპირდაპირი II) მეთოდი. გაზომვების სიზუსტის შესაფასებლად გამოყენებული იქნა დისპერსული ანალიზის მეთოდიკა. ყველაზე საიმედო შედეგები იქნა მიღებული არაპირდაპირი I მეთოდის გამოყენებისას, მაშინ როდესაც არაპირდაპირი II მეთოდის გამოყენება მოიცავს გარკვეულ უზუსტობებს. პირდაპირი მეთოდის გამოყენება ტექნიკურად ყველაზე რთულია ვიდრე ნებისმიერი არაპირდაპირი მეთოდი და ამასთან ყველაზე უზუსტოა.

საკვანძო სიტყვები: ანალიზური შეფასების მეთოდი, აქტიური საღებრები, ღებვის რეჟიმი.

შესავალი. ბამბის ქსოვილების დაახლოებით 60% იღებდა აქტიური საღებრებით. საღებრების კატალოგში დაფიქსირებული აქტიური საღებრების 1150 სახეობა. ყოველწლიურად აქტიური საღებრების რაოდენობა 23 ახალი მარკის საღებრით ივსება, ხაზს უსვამს მათ მნიშვნელობას.

ცელულოზაზე აქტიური საღებრის დაფიქსირების პარალელურად მიმდინარე საღებრის ჰიდროლიზის პროცესის სრულად აღმოფხვრა დღემდე ვერ ხერხდება. კოვალენტურად დაფიქსირებული საღებრის

წილის მნიშვნელოვნად ამაღლების გზით ღებვის პროცესის ეკონომიკური მახასიათებლების გაუმჯობესება და წყლის დაბინძურების შემცირება სამღებროწარმოების მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს. მნიშვნელოვანია შემუშავდეს საფეიქრო მასალების კოლორიების ისეთი ტექნოლოგიები, რომლებიც უზრუნველყოფენ საღებრის მაქსიმალურ ფიქსაციას ბოჭკოზე. აქედან გამომდინარე წარმოიშვა იდეა გაგვეანალიზებინა და ერთმანეთთან შეგვედარებინა პრაქტიკაში ყველაზე ხშირად გამოყენებული ბოჭკოზე დაფიქსირებული საღებრის რაოდენობრივი განსაზღვრის ანალიზური მეთოდები.

შერჩეულ იქნა სამი ყველაზე ცნობილი მეთოდი.

პირველი მეთოდის მიხედვით აქტიური საღებრებით შეღებილ ქსოვილს ხსნიან კონცენტრირებულ გოგირდმჟავაში, აზავებენ დისტილირებული წყლით, იღებენ ხსნარის შთანთქმის სპექტრს და საკალიბრო მრუდდთან შდარებით განსაზღვრავენ დაფიქსირებული საღებრის კონცენტრაციას. ეს მეთოდი სტატიაში განხილულია „პირდაპირი მეთოდის“ სახელწოდებით.

„არაპირდაპირი I“ მეთოდი გულისხმობს ბოჭკოზე დაფიქსირებული საღებრის რაოდენობის გამოთვლას ნარჩენი სამღებრო აბაზანისა და ქსოვილიდან ჩამორეცხილი საღებრის ხსნარის კოლორიმეტრირების გზით.

„არაპირდაპირი II“ მეთოდი აერთიანებს შეღებილი ქსოვილის არეკვლის სპექტრისა და ნარჩენი აბაზანის შთანთქმის სპექტრების მონაცემთა მიხედვით K/S ფუნქციის განსაზღვრას.

ჩვენი სამუშაოს მიზანს წარმოადგენდა დაგვედგინა შერჩეული სამი მეთოდიდან რომელი უფრო ზუსტად განსაზღვრავს ბამბის ქსოვილზე კოვალენტურად დაფიქსირებული ჰეტერობიფუნქციური აქტიური საღებრების რაოდენობას.

შესასწავლი მეთოდების სიზუსტის ერთმანეთთან შედარების მიზნით გამოყენებულ იქნა დისპერსული ანალიზის მეთოდიკა.

2. მასალები და მეთოდები

2.1.1. მასალები დამოწყობილობები

გამოყენებულ იქნა: გამოთეთრებული და მერსერიზირებული ბამბის ქსოვილი (ზედაპირული სიმჭიდროვე 109 გ/მ²); ორი ჰეტერობიფუნქციონალური აქტიური აზო საღებარი (კოდური აღნიშვნა B და C); ლაბორატორიული სამღებრო აპარატი Mathis Labomat BFA-12; შთანთქმის სპექტრის სპექტროფოტომეტრი HP UV-VIS 8452 A; არეკვლის სპექტრის

კ. სირბილაძე, ა. ვიგი, თ. სირბილაძე

სპექტროფოტომეტრი DATACOLOR.

2.2. მეთოდები

2.2.1. ქსოვილების ღებვა

ბამბის ქსოვილების ნიმუშები (წონა 5 გ) შეღებილი იქნა სამი დღის განმავლობაში (ხდებოდა განმეორებით ღებვა ექსპერიმენტის ცდომილების შესამცირებლად) ორი აქტიური საღებრით ცალ-ცალკე, ორი ნომინალური კონცენტრაციით (0,6 გ საღებარი/100 გ ქსოვილზე და 3.0 გ საღებარი/100 გ ქსოვილზე, აბაზანის მოდული 1:50). ღებვის რეჟიმი წარმოდგენილია.

მიღებული იქნა B და C საღებრებით შეღებილი 18-18ნიმუში, რომლებიც შემოწმებული იქნა ელფერის სითანაბრზე. თითოეული ნიმუშის 5 ადგილზე აღებული სპექტრის ანალიზმა დაადასტურა, რომ განსხვავება ელფერის სითანაბრეთა შორის უმნიშვნელოა ($\Delta E_{ab} < 0.3$).

შეღებილი ნიმუშების გარეცხვა ხდებოდა 250 მლ სითხეში შემდეგი რეჟიმით:

1. დისტილირებული წყალი ოთახის ტემპერატურაზე 5 წუთის განმავლობაში;
2. ძმარმჟავას ხსნარი (pH=5,5) 50 °C ტემპერატურაზე 5 წუთის განმავლობაში;
3. დისტილირებული წყალი 90 °C ტემპერატურაზე 5 წუთის განმავლობაში;
4. დისტილირებული წყალი 95 °C ტემპერატურაზე 5 წუთის განმავლობაში;
5. დისტილირებული წყალი 50 °C ტემპერატურაზე 5 წუთის განმავლობაში.

2.2.2. ქსოვილზე დაფიქსირებული საღებრის განსაზღვრის მეთოდები

2.2.2.1. პირდაპირი მეთოდი

წინასწარ მომზადებულ, 21 °C ტემპერატურაზე 65% ტენშემცველობის მქონე 0,1გ შეუღებავ ქსოვილს ვხსნიდით 10 მლ კონცენტრირებულ გოგირდმჟავაში 0°C ტემპერატურაზე. პარალელურად 10 მლ დისტილირებულ წყალში მომზადებული იქნა 7 სხვადასხვა კონცენტრაციის ($5 \cdot 10^{-3}$ გ/ლ-დან $6 \cdot 10^{-2}$ გ/ლ-მდე) ხსნარი ორივე საღებრისათვის, რომელთაც ფრთხილად შევურიეთ კონცენტრირებულ გოგირდმჟავაში გახსნილი ქსოვილი და დისტილირებული წყლით შევავსეთ 25 მლ-მდე. მიღებული ხსნარების შთანთქმის მაქსიმუმების მიხედვით შევადგინეთ საკალიბრო მრუდები ორივე საღებრისათვის.

ფაქტობრივად დაფიქსირებული საღებრის განსაზღვრის მიზნით შეღებილი ქსოვილიდან (წონით $5 \pm 0,01$ გ) ვიღებდით 0,1 გ ნიმუშს, ვხსნიდით 10 მლ კონცენტრირებულ გოგირდმჟავაში, ფრთხილად ვუმატებდით 10 მლ დისტილირებულ წყალს და ხსნარს ვავსებდით დისტილირებული წყლით 25 მლ-მდე. იგივე პროცედურას ვატარებდით შეუღებავი ქსოვილისათვის. საკვლევ ნიმუშში კოვალენტურად დაფიქსირებული საღებრის რაოდენობას Af ვსაზღვრავდით შეღებილი და შეუღებავი ნიმუშების სპექტრალური

შთანტქმის უნართა სხვაობის მიხედვით (ფორმულა 1):

$$A_d - A_w = A_f \quad (1)$$

სადაც: A_d , A_w , არის შეღებილი და შეუღებავი ნიმუშების სპექტრალური შთანტქმის მაჩვენებლები.

საღებრის კომერციული ფორმები შეიცავს არა მარტო სუფთა პიგმენტს, რაც კათვალისწინებული იქნა საკალიბრო მრუდების აგებისას.

2.2.2.2. არაპირდაპირი მეთოდი I

ქსოვილის ღებვის დასრულების შემდეგ ნარჩენი აბაზანის ხსნარი და ქსოვილის გარეცხვის შემდეგ დარჩენილი ხსნარი ერთიანდება და დისტილირებული წყლით შეივსება 2000 მლ-მდე. შთანტქმის სპექტების ანალიზით განისაზღვრება საწყის აბაზანასა (A_0) და ნარჩენ აბაზანას შორის (A_{uf}) საღებრის კონცენტრაციათა სხვაობა. ქსოვილზე დაფიქსირებული საღებრის რაოდენობა განისაზღვრება ფორმულით:

$$C_{fixed} [\%] = 100 \left(1 - \frac{A_{uf}}{A_0} \right) \quad (2)$$

2.2.2.3 არაპირდაპირი მეთოდი II

ეს მეთოდი დაფუძნებულია არეკვლისა და შთანტქმის სპექტრების ერთობლივ გამოყენებაზე. სამღებრო აბაზანის შთანტქმის სპექტრი უნდა გაიზომოს ღებვის დაწყებამდე (A_p) და ღებვის დასრულების შემდეგ (A_s). ასევე უნდა გადავიღოთ ქსოვილის არეკვლის სპექტრი ღებვის დასრულების, გაწურვის და შრობის შემდეგ (R_1) და შეღებილი ქსოვილის დისტილირებულ წყალში კარგად გარეცხვის და 105°C გაშრობის შემდეგ (R_2). K/S ფუნქციის მნიშვნელობა გამოთვლილი იქნა კუბელკი-მუნკის ფორმულის მიხედვით:

$$K/S = \frac{(1-R)^2}{2R} = ac \quad (3)$$

K/S ფუნქციის მნიშვნელობის მიხედვით ქსოვილზე დაფიქსირებული საღებრის რაოდენობა გამოთვლილი იქნა შემდეგნაირად:

$$C_{fixed} [\%] = \left[\left(1 - \frac{A_s}{A_p} \right) * \frac{(K/S)_2}{(K/S)_1} \right] * 100 \quad (4)$$

კ. სირბილაძე, ა. ვიგი, თ. სირბილაძე

დისპერსული ანალიზის გამოყენებით დაფიქსირებული საღებრის განსაზღვრის მეთოდების შეფასება

ექსპერიმენტზე მოქმედი ფაქტორები და გაზომვების შემთხვევითი ცდომილებები შეფასებული იყო დისპერსული ანალიზის მეთოდით.

დისპერსული ანალიზის გამოყენების პირობები შემდეგია: გრაფიკულად განსაზღვრული ნარჩენების (განსხვავება გაზომილ და გამოთვლილ მონაცემთა შორის) ნულთან მიახლოებული შემთხვევითი ფლუქტუაცია; ნარჩენების ნორმალური განაწილება გაუსის ნორმალური განაწილების მრუდის შესაბამისად; ერთგვაროვანი დისპერსიები.

შესწავლილ იქნა პირდაპირი და არაპირდაპირი მეთოდების გამოყენებისას ექსპერიმენტზე მოქმედი 3 ფაქტორი: α : ექსპერიმენტის ჩატარების დღის ეფექტი, შემთხვევითი ფაქტორი; B : საღებავის კონცენტრაციის ეფექტი, მუდმივი ფაქტორი,

- γ : განმეორებითი შეღებვის ფაქტორი. გამოყენებულია შემდეგი მოდელი (განტ. 5):

$$y_{ijkl} = \mu + \alpha_i + B_j + \alpha B_{ij} + \gamma_k(ij) + \varepsilon_{l(ijk)} \quad (5)$$

სადაც:

- y_{ijkl} არის დაფიქსირებული საღებრის წილი, რომელიც მიღებულ იქნა i -რ დღეს, j -რი კონცენტრაციით, k -რი განმეორებითი შეღებვით, და l -რი განმეორებითი გაზომვით.

- μ - დაფიქსირებული საღებრის წილის საშუალო სიდიდე.

- α_i - i -რი დღის ეფექტი,

- B_j - j -რი საღებავის კონცენტრაციის ეფექტი,

- αB_{ij} - i -რი დღის და j -რი საღებავის კონცენტრაციის შორის ურთიერთკავშირი,

- γ_k - k-რი განმეორებტი შეღებვის ეფექტი,

$E_{l(ijk)}$ - გაზომვის (ანალიზური)ცდომიღება 1-რ განმეორებტი ანალიზში.

ქსოვილის ღებვა ჩატარდა 3 დღის განმავლობაში ($i=1,2,3$), საღებრის 2 კონცენტრაციისა ($j=1,2$) და შეღებვის პროცესის 3-ჯერ გამეორების ($k=1,2,3$) პირობებში.

საღებარი		მეთოდი					
კოდი	საღებრის ნომინალური კონცენტრაცია (გ/100გ ბოჭკოზე)	პირდაპირი		არაპირდაპირი I		არაპირდაპირი II	
		დაფიქსირებული საღებრის წილი (%)	დისპერსია (%)	დაფიქსირებული საღებრის წილი (%)	დისპერსია (%)	დაფიქსირებული საღებრის წილი (%)	დისპერსია (%)
B	0.6	83.3	5.20	85.3	0.52	84.5	3.20
	3.0	86.0		85.4		86.5	
C	0.6	69.5	8.12	71.4	0.45	75.5	3.12
	3.0	75.2		75.1		73.3	

დაფიქსირებული საღებრის რაოდენობრივი წილის განსაზღვრის სამი მეთოდის გამოყენებით ნაპოვნი იქნა საღებრის თითქმის თანაბარი შემცველობა. აღმოჩნდა, რომ დაფიქსირებული საღებრის რაოდენობა არ არის მნიშვნელოვნად დამოკიდებული საღებრის ნომინალურ კონცენტრაციაზე სამღებრო აბაზანაში კონცენტრაციათა შერჩეულ დიაპაზონში. შესაძლოა ეს იახსნას იმით, რომ საღებრის უფრო მაღალი კონცენტრაციაც კი არ იყო ახლოს გაჯერებულ მდგომარეობასთან. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ დისპერსიის კომპონენტის სიდიდეები სამივე მეთოდის დროს იყო განსხვავებული. დისპერსიის ყველაზე მაღალი ერთგვაროვნება შეინიშნება არაპირდაპირი I მეთოდის გამოყენების დროს. ნაკლებად ერთგვაროვანია დისპერსია არაპირდაპირი II მეთოდის გამოყენებისას და ყველაზე უარესი შედეგები მიიღება პირდაპირი მეთოდის გამოყენების დროს. ამასთანავე, ეს უკანასკნელი იყო ყველაზე რთული და არახელსაყრელი ექსპერიმენტის სხვა პარამეტრების მიხედვითაც. B და C ჰეტერო ბიფუნქციონალური საღებრების დაფიქსირებულ წილთა შორის სხვაობის სავარაუდო მიზეზად უნდა ჩაითვალოს სხვაობა ქრომოფორის სტრუქტურაში.

Economics, Econometrics and Finance

ეკონომიკა, ეკონომეტრიკა და
ფინანსები

ეკონომიკა, ეკონომეტრიკა და ფინანსები (სხვადასხვა)

ეროვნული ეკონომიკის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის
შეფასების მეთოდოლოგია

მირანდა კავაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
kavadze@yahoo.com

სტატიაში განხილულია „ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის“ ისეთი ზოგადი ასპექტები, როგორცაა კონკურენტუნარიანობის განვითარების ძირითადი ფაქტორები და ხელისშემწეობი გარემოს შექმნის საკითხები. ასევე თანამედროვეობის ისეთი საკითხები, როგორცაა მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესი და კონკურენტუნარიანობის ტრანსფორმაციის ფაქტორები, რომლებიც ხორციელდება ეროვნული ეკონომიკის განვითარების მამოძრავებელი ძალის ზემოქმედებით.

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობა, ეკონომიკური ზრდა, კონკურენტული უპირატესობები.

თანამედროვე ეტაპზე ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას უმეტეს წილად განსაზღვრავს მოდერნიზაცია და სამეწარმეო ინოვაციის შემუშავება. დღევანდელ სინამდვილეში, წარმოება რჩება ინვესტიციურ და პირადი მოხმარების საქონლის მწარმოებლად და სახელმწიფო ბიუჯეტში გადასახადების მთავარ გადამხდელად. საწარმოს განვითარებაზე დამოკიდებული მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესი, მოსახლეობის კეთილდღეობის და შრომისუნარიანობის ზრდა სხვადასხვა სფეროებსა და დარგებში.

კონკურენტუნარიანობა წარმოადგენს რთულ მრავალასპექტიან და მრავალეტაპიან კატეგორიას, რომელიც ახასიათებს საბაზრო სისტემის ეკონომიკას. ამ კატეგორიების ადეკვატური წარმოდგენის პრაგმატული ასპექტის შემცველობა განისაზღვრება იმით, თუ რამდენად შეიძლება მისი სემანტიკური მახასიათებლების შემცველობის გამოყენება, როგორც საყრდენი მეთოდების შემუშავება და პრაქტიკული ამოცანების გადამწყვეტი საშუალება, რომელიც უკავშირდება კონკურენტუნარიანობის დასახული დონის მიღწევას. ფაქტია, რომ ნებისმიერი კატეგორიის პრაგმატულობის უზრუნველსაყოფად

მ. კავაძე

არ არის საკმარისი მისი, მხოლოდ ტრადიციული გაგებით განსაზღვრა, საჭიროა თავის მხრივ ექსპლიკაცია, რომელც საერთო დონეზე დაადგენდა თვით კატეგორიის და მისი სემანტიკური კომპონენტების ურთიერთკავშირს სხვა საგნობრივ კატეგორიებთან.

ოფიციალური ორგანიზაციების მიერ, კონკურენტუნარიანობის თანამედროვე განსაზღვრების შემოღება, თავისი არსით მ. პორტერის თეორიას შეესაბამება, რომელიც ამავე დროს ასახავს კონკურენტუნარიანობის უპირატესობის ევოლუციის ახალ ეტაპს. კონკურენტუნარიანობის ზოგადი განსაზღვრება, რომელიც შემოღებულ იქნა ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის მიერ აცხადებს, რომ: კონკურენტუნარიანობა - ეს არის კომპანიის, საწარმოს, რეგიონების და ერის შესაძლებლობა შექმნას შემოსავლების და ხელფასების შედარებით მაღალი დონე და ამავე დროს იყო ღია საერთაშორისო კონკურენციისათვის (Porter, Michael 1990). მსგავს მოსაზრებას იზიარებენ ამერიკელი მეცნიერები დ. დოლარი და ე. ვულფი, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ქვეყანა კონკურენტუნარიანია საერთაშორისო ვაჭრობაში, თუ ის მაღალი შემოსავლებით და სახელფასო განაკვეთებით ფლობს უპირატესობას, მაღალტექნოლოგიურობისა და მწარმოებლურობის საფუძველზე (Dollar, Wolf 2003: 199–220).

კონკურენციის დინამიურ ასპექტს ყურადღება პირველად მიაქცია მ. დანმა, რომლის მოსაზრებით კონკურენტუნარიანობის მთავარი მახასიათებელია მისი ცვლილება დროის მიხედვით. კონკურენტუნარიანობას ის განსაზღვრავს, როგორც მოქნილ მექანიზმს, რომლითაც ეროვნული ეკონომიკას შეუძლია იწინასწარმეტყველოს მოსალოდნელი სტრუქტურული ცვლილებები და მოახდინოს ცვლილებების მიმართ ადაპტაცია (Dunn 1990: 511–528).

კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობას შორის კავშირი საკმაოდ არსებითია. მ. პორტერი აღნიშნავს: „ცალკეული ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია, მის მიდრეკილებაზე სამრეწველო ინოვაციებსა და მოდერნიზაციაზე. კომპანიები, რომლებიც არსებობენ ძლიერი საშინაო კონკურენციის, აგრესიული ადგილობრივი მიმწოდებლების და მომთხოვნი მომხმარებლის გარემოში, მსოფლიო კომპანიებთან შედარებით, ბაზარზე სარგებლობენ უფრო მაღალი უპირატესობით“ (Porter, Michael 1990).

დღესდღეობით აღიარებულია, რომ მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის დაჩქარებისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების გასაღები მდგომარეობს თავისუფალი მეწარმეობის საბაზრო მექანიზმებში. თავის

მხრივ, მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესი, ინოვაციური ეკონომიკა აფართოებს და აღრმავებს საბაზრო წრეს, ინოვაციური პროცესებისა და უახლეს წარმოებაში ინვესტიციების სტიმულირების ბაზაზე, აძლევს მას ახალ თვისებებს.

გლობალიზაციის პირობებში, როდესაც ეროვნული ეკონომიკა იძულებულია კონკურენცია გაუწიოს მაღალხარისხიან იმპორტულ პროდუქციას არა მარტო გარე არამედ შიდა ბაზარზეც, საქონელმწარმოებლისათვის ძირითადი ეკონომიკურ პრობლემაა ეროვნული კონკურენტუნარიანობა, რომელიც თავის მხრივ, წარმოადგენს ქვეყნის შედარებით და კონკურენტული უპირატესობების სინთეზს. შედარებით უპირატესობებს მიეკუთვნება ხელსაყრელი გეოგრაფიული და კლიმატური პირობები, ბუნებრივი რესურსები, იაფი შრომა, ინფრასტრუქტურული ფაქტორები. კონკურენტული უპირატესობა - ეს არის საზოგადოების მეცნიერულ-ტექნოლოგიური და საგანმანათლებლო პოტენციალი, ახალი ტექნოლოგიები და ინოვაციები.

ჩვენი ქვეყნის საწარმოები ჯერ კიდევ არ არიან აღჭურვილი უახლესი ტექნიკითა და ტექნოლოგიებით, რის გამოც დაბალია შრომის ნაყოფიერება, აქედან გამომდინარე დაბალია პროდუქციის ხარისხი და მაღალია თვითღირებულება. ყოველივე ეს ართულებს უცხოურ პროდუქციასთან კონკურენციას.

ტექნოლოგიური კონკურენტუნარიანობის თანამედროვე უპირატესობების ძირითადი ფაქტორებია: 1. ინვესტიციები ახალ ტექნოლოგიებსა და ადამიანურ კაპიტალში. 2. კომპანიის ტექნოლოგიური განვითარებისათვის, ხელსაყრელი ეკონომიკური გარემოს შექმნა. 3. ეროვნული ინტერესების დაცვით, საერთაშორისო ვაჭრობის ღიაობა.

არსებობს საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის შეფასების სამი ძირითადი მიდგომა:

პირველი მიდგომა ეფუძნება - შრომის წარმოებას, ხელფასს და სავალუტო კურსს. ამ სისტემის მაჩვენებლები ეროვნული ხარჯების დონისა და ფასების აპროქსიმირების საშუალებას იძლევა. სწორედ უკანასკნელი ახდენს სავალუტო კურსის და კონკურენტუნარიანობის ცვლილებების, განსაზღვრას დროის მოკლე მონაკვეთში.

მეორე მიდგომა - კონკურენტუნარიანობის შეფასება გამომდინარეობს რეალიზებული კონკურენტული უპირატესობების ანალიზიდან (ქვეყნის

მ. კავადე

საგარეო ურთიერთობების შედეგები და შიდა საქონელმომოქცევაში საქონლის ცვლილების მონაცემები).

მესამე მიდგომა - ყველაზე პოპულარული და კომპლექსური მიდგომაა, რომელიც ეფუძნება ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგებს.

გარდა ამისა, ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის მახასიათებლად შეიძლება მივიჩნიოთ მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) მოსახლეობის ერთ სულზე. ქვეყნებს შორის თანაფარდობის დინამიკას და ცვლილებას, ამ მაჩვენებლების მიხედვით, გარკვეულწილად ასახავს ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირების ეფექტიანობა და ქვეყნის მზარდი კეთილდღეობა. მაკროდონეზე შედარებითი კონკურენტუნარიანობის ანალიზის დროს მხედველობაშია მისაღები ორი მაჩვენებლის დამოკიდებულება: რაც უფრო მაღალია შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე მით უფრო მაღალია კონკურენტუნარიანობის ინდექსი და მით უფრო მაღალა დგას ქვეყნა მსოფლიო რეიტინგში.

მაკროეკონომიკურ დონეზე ითვლებოდა, რომ თუ მეწარმე თავისუფალი კონკურენციის პირობებში აწარმოებს საქონელსა და მომსახურებას, რომელიც აკმაყოფილებს გლობალური ბაზრის მოთხოვნებს, არის კონკურენტუნარიანი. თუმცა, დღეისათვის მსოფლიო პრაქტიკაში ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა უფრო მასშტაბურად განიხილება - როგორც ქვეყნის შესაძლებლობა მიაღწიოს კონკურენტულ უპირატესობებს საქონლისა და მომსახურების წარმოებაში რათა მიღწეულ იქნას მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება.

ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს ასევე ზრდის შიდა წყაროებზე დაყრდნობა, როგორც არსებული ისე ახალი კონკურენტული უპირატესობების ფორმირებით.

მსოფლიოს პრაქტიკიდან გამომდინარე, ახალ პირობებში რეგიონების როლი და აქტივობა იზრდება. რეგიონები და ქალაქები, ამავე დროს, უნდა დაკავდნენ კონკურენტული სტრატეგიის შემუშავებით, რომელიც მათ მისცემს რეგიონთაშორის სისტემაში თვითგანვითარების ახალ ეკონომიკურ შესაძლებლობებს კონკურენტულ და გლობალურ ეკონომიკაში.

ეკონომიკური გლობალიზაციის მიხედვით საქართველო მსოფლიოში მე-19 ადგილზეა (იხ. ცხრ.2), ხოლო ზოგადად გლობალიზაციის დონით - 63-ზე. (იხ.ცხრ. 1)

ცხრილი 1.

გლობალიზაციის რეიტინგი		
ადგილი	ქვეყანა	რეიტინგი
1	ირლანდია	91.3
2	ჰოლანდია	91.2
3	ბელგია	91.0
4	ავსტრია	90.2
5	სინგაპური	87.5
6	შვედეთი	86.6
7	დანია	86.6
8	პორტუგალია	86.3
9	შვეიცარია	86.0
10	ფინეთი	85.6
20	საფრანგეთი	85.7
27	გერმანია	87.9
34	აშშ	74.8
42	უკრაინა	69.5
44	თურქეთი	69.0
53	რუსეთი	65.9
63	საქართველო	63.8
83	სომხეთი	57.8
87	აზერბაიჯანი	57.2

წყარო: Global Competitiveness Report

ქვეყნის გლობალიზაციის დონე გვიჩვენებს, რამდენად არის ქვეყანა ინტეგრირებული მსოფლიოში ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური კუთხით. გლობალიზაციის მაღალი დონე ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ხელშემწყობ ფაქტორად მიიჩნევა.

ეკონომიკური გლობალიზაციის დონის მიხედვით პირველ ადგილზე სინგაპურია 95.7 ქულით (მაქსიმალური ქულაა 100). მეორეზე ირლანდიაა 92.6 ქულით, მესამეზე – ლუქსემბურგი 91.1 ქულით. ჩამონათვალს სხვა განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნები აგრძელებს. საქართველოს მე-19 ადგილი (81 ქულა), ფაქტობრივად, პარადოქსულია. 2014 წლის მონაცემებით საქართველოში ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო წლიური შემოსავალი 3,700 აშშ დოლარია. აღნიშნულ ინდექსში მე-19 (საქართველოს) ადგილამდე ერთ სულ მოსახლეზე ყველაზე დაბალი შემოსავალი მავრიკიას აქვს – \$10,500. საქართველოზე დაბალშემოსავლიანი ქვეყნები 50-ე ადგილის ქვემოთ არიან განაწილებული (იხ. ცხრ. 2)

მ. კავადე

ცხრილი 2.

ეკონომიკური გლობალიზაციის ინდექსი

ადგილი	ქვეყანა	რეიტინგი
1	სინგაპური	95.7
2	ირლანდია	92.6
3	ლუქსემბურგი	91.1
4	ჰოლანდია	90.3
5	მალტა	90.3
6	ბელგია	88.0
7	არაბთა გაერთიანებული საამიროები	87.8
8	ესტონეთი	87.4
9	ფინეთი	86.4
10	უნგრეთი	84.7
15	შვედეთი	83.2
19	საქართველო	81.0
48	ინგლისი	70.5
55	საფრანგეთი	67.8
56	უკრაინა	67.5
64	სომხეთი	64.1
73	აზერბაიჯანი	62.1
105	თურქეთი	55.6
110	რუსეთი	53.3

წყარო: Global Competitiveness Report

ტერიტორიითა და მოსახლეობით მცირე ქვეყნისთვის გლობალურ, საერთაშორისო ბაზრებთან ინტეგრირება ძალიან მნიშვნელოვანია. ეს იძლევა საშუალებას, ჩვენი ეკონომიკის საზღვრები ქვეყნის ფიზიკურ საზღვრებთან არ სრულდებოდეს, წარმოებული პროდუქციის მომხმარებელი მხოლოდ საკუთარი, მცირერიცხოვანი მოსახლეობა არ იყოს (ნამჩავადე 2015).

„კონკურენტუნარიანობის“ ანალიზის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს რამდენიმე ძირითადი დასკვნა:

1. კონკურენტუნარიანობა - ეს არის მოვლენა, რომელიც ორგანულად თან სდევს საბაზრო სისტემის ეკონომიკას, რომლის დროსაც ერთი მეწარმე მეორესთან შედარებით ფლობს სამეწარმეო უპირატესობას, აკმაყოფილებს

ბაზრის მოთხოვნას და იკავებს საბაზრო სისტემაში დომინანტურ პოზიციას.

2. კონკურენტუნარიანობა შეიძლება განსაზღვრული იყოს მხოლოდ ცალკეული მწარმოებლის შესაძლებლობებით შედარებით, ამიტომ, მისი შედარებაც იმით განისაზღვრება, თუ რომელი მეწარმეა და რომელი ბაზარი. ამასთან, მწარმოებელი და საქონელი შეიძლება უშუალოდ ფლობდეს კონკურენტულ უპირატესობას, იმის მიუხედავად, თუ რომელ ბაზარზე არის იგი წარდგენილი.

3. კონკურენტუნარიანობას ახასიათებს შიდა იერარქია, ანუ ვლინდება ლოკალიზაციის სხვადასხვა დონეების ზემოქმედებით - ცალკეული პროდუქტის (მომსახურების) ან სამეწარმეო პროცესის დონიდან, ეროვნული ეკონომიკური სისტემის და მსოფლიო ეკონომიკის დონემდე. იერარქიების დონეებს შორის ურთიერთობები ატარებენ დიალექტიკურ ხასიათს: ერთი მხრივ, მათ ახასიათებთ ურთიერთდამოკიდებულება, მეორე მხრივ - ეძლევათ შესაძლებლობა ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად შეიძინონ განსაზღვრული ხარისხის მახასიათებლები. ამგვარად, ეროვნული კონკურენტუნარიანობა ძირითადად განისაზღვრება ქვეყნის შიგნით არსებული ცალკეული კომპანიებით. თავის მხრივ საერთაშორისო პრესტიჟის, ეფექტიანი სახელმწიფო პოლიტიკისა და შიდა ბაზრის მუდმივად ზრდის სახით, ქვეყნის კონკურენტუნარიანი ეკონომიკა ქმნის დამატებით უპირატესობებს ცალკე მომუშავე კომპანიებისათვის. თუმცა ეროვნული კონკურენტუნარიანობა და კომპანიის კონკურენტუნარიანობა ვითარდება არა მხოლოდ ურთიერთდამოკიდებულებით, არამედ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლადაც.

4. ძირითად წინაპირობათა რიცხვში, რომელიც უზრუნველყოფს კონკურენტუნარიანობის ამა თუ იმ დონეს, შეიძლება გამოვყოთ მეწარმის მიერ გამოყენებული წარმოების ფაქტორები, ხარისხი და ფასი. ამასთან, წარმოების ფაქტორები იყოფა ორ სხვადასხვა მნიშვნელობის ჯგუფად - ბუნებრივი რესურსები (მიწა, კლიმატი, მინერალური რესურსი, მოსახლეობა და ა. შ) და განვითარება, რომელიც ყალიბდება ადამიანის საქმიანობის შედეგად (კაპიტალი, ტექნოლოგია, კვალიფიციური მუშა ხელი და ა.შ).

5. კონკურენტუნარიანობის უპირატესობების მნიშვნელოვნება შეზღუდულია დროში. გამოცდილების გაზიარებასთან და გავრცელებასთან ერთად მცირდება დამატებითი შემოსავლების მაჩვენებელიც, რომელიც შეიძლება ამ უპირატესობებმაც მოიტანონ. იმისათვის, რომ შენარჩუნდეს

მ. კავაძე

კონკურენტულ ბრძოლაში მიღწეული დონე, საჭიროა უპირატესობების ფორმირების პროცესი ფუნქციონირებდეს უწყვეტ რეჟიმში. ამასთან, ინოვაციის შემოღების და შემუშავების ვადები უნდა შეესაბამებოდეს სიახლეების დიფუზიის ტემპებს. შესაბამისად, კონკურენტუნარიანობა ეს არა მხოლოდ ეკონომიკური მოვლენაა, არამედ ინოვაციების ძიების უწყვეტი პროცესია.

6. კონკურენტუნარიანობა, თავის მხრივ, წარმოადგენს საწარმოს ეფექტიანი ფუნქციონირების ძირითად კრიტერიუმს, ვინაიდან კონკურენტუნარიანობაში მიღწეული დონე გარკვეულწილად გავლენას ახდენს მის განვითარებასა და ფუნქციონირებაზე. იგი დამოკიდებულია რაოდენობაზე, ხარისხსა და ელემენტების განვითარების ტემპებზე, პროცესებსა და ურთიერთკავშირზე, რომელიც აყალიბებს წარმოებას, როგორც ეკონომიკურ სისტემას.

ქართული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიმართულებაში მნიშვნელოვან ნაბიჯს წარმოადგენს სხვა ქვეყნების, უპირველეს ყოვლისა აშშ-ს, იაპონიის და დასავლეთ ევროპის გამოცდილების შესწავლა.

დღესდღეობით აღიარებულია, რომ მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის დაჩქარებისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების გასაღები მდგომარეობს თავისუფალ მეწარმეობაში, საბაზრო მექანიზმებში. თავის მხრივ, მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესი, ინოვაციური ეკონომიკა აფართოებს და აღრმავებს საბაზრო წრეს, აძლევს მას ახალ თვისებებს ინოვაციური პროცესებისა და უახლეს წარმოებაში ინვესტიციების სტიმულირების ბაზაზე.

ამგვარად, კონკურენტუნარიანობა არ შეიძლება, რომ არ განვიხილოთ, როგორც უმნიშვნელოვანესი სისტემის მახასიათებელი, რომლის ორიენტაციაზე უნდა ყალიბდებოდეს და ვითარდებოდეს ეკონომიკური სისტემა.

ლიტერატურა:

ნამჩავაძე 2015: ნამჩავაძე ბ. Forbes Georgia. ელრესურსი: <http://forbes.ge/news/692/saqarTvelos-ekonomikuri-globalizacia>, მოძიებულია 14.05. 2015.

Dollar, Wolf 2003: Dollar D., Wolf E. The Global Competitive // Journal of International Economics. Oxford university press. № 27(3–4), 2003.

Dunn 1990: Dunn M. The Economic of Modern Manufacturing: Technology, Strategy and Organization // American Economic Review. № 80, 1990.

Porter, Michael 1990: Porter, Michael E. The Competitive Advantage of Nations. 1990.

Economics, Econometrics and Finance (miscellaneous)

Assessment Methodology of the International Competitiveness of the National Economy

Miranda Kavadze

Kutaisi University,
Kutaisi, Georgia
kavadze@yahoo.com

Keywords: International competitiveness, Economic growth, Competitive Priorities.

Georgia has one of the most improved economies in Eurasia, says the Global Competitiveness Report, which also forecast Georgia's economy will grow more than other Eurasian countries this year.

The latest Global Competitiveness Report was published by the World Economic Forum within the framework of the Global Competitiveness and Risks Team.

(Table 1)

Global Competitiveness Report

Position	Countries	Score
1	Ireland	91.3
2	Netherlands	91.2
3	Belgium	91.0
4	Austria	90.2
5	Singapore	87.5
6	Sweden	86.6
7	Denmark	86.6

მ. კავადე

8	Portugal	86.3
9	Switzerland	86.0
10	Finland	85.6
20	France	85.7
27	Germany	87.9
34	USA	74.8
42	Ukraine	69.5
44	Turkey	69.0
53	Russia	65.9
63	Georgia	63.8
83	Armenia	57.8
87	Azerbaijan	57.2

Source: Global Competitiveness Report

The Global Competitiveness Report generally assessed competitiveness and performance of countries in Eurasia as "overall stable", and highlighted Georgia's achievements in maintaining the most stable conditions compared to other countries in the region.

A range of systematic approaches should be considered fully and consistently to meet requirements and define competitiveness categories: firstly, competitiveness is in tight connection with the quality. In order to create a highly competitive product it must meet not only certain quality standards, but also must have good *customer characteristics*. Product's competitiveness is defined due to specific characteristics that support the implementation of demands.

The second category is *Organizational Competitiveness- This is the business opportunity to lower prices compared to its competitors in its trading segment and produce quality product not least like others without diminishing quality of products. Competitiveness of small and medium sized enterprises is greatly depended on how competitive the product is. This issue needs further discussions in this way.*

A company's high *competitiveness* determines *production efficiency i.e.* its ability to sell its highly demanded and highest number of products.

Thirst, competitiveness of this or that structure depends on competitiveness of the enterprise and its developing strategies;

Fourth, national economy reflects *functioning efficiency* and *competitiveness* in *its generalized form* not only the economic system as a whole, but also other factors: regulator, political and social.

High competitiveness at the example of high developed countries is mainly based on technological advantages, but in case of developed countries it's depended on resources; The sources of national competitiveness are as follows: favorable geographic location, the rich natural resources, high productivity, living cost, the newest technologies, economic environment that promotes technological leadership, the *global competitiveness* index. These opportunities haven't been used completely so far.

Nowadays the misbalance is noticeable in distributing task forces and in its specialization, entrepreneurial competitiveness in national and regional systems, technical and technological development, compliance of social and cultural level to meet modern technological requirements of mentality. As a result, this leads to decreased demand for product and makes an image of uncompetitive economy.

Strengthening *domestic sources of growth is likely to be* a key *prerequisite* of the growth of competitiveness of national economy.

According to the regional practice, the role of regions and efficiency is growing under new conditions. Regions and cities, at the same time, must select competitive strategies, which provides them with *inter-regional system* strengthening scheme new economic opportunities for continental and global economy.

Thus, competitiveness of national economy is significantly based on the International preference theory of labor distribution (cheap labor, rich natural resources, favorable geographical, climatic and infrastructural factors); Also exports to countries where there are no such advantages and import countries, which benefit in comparison with production *margin*. Competitiveness gains foothold for the industrial society to maintain dynamic development. On the one hand, this is free form of competitiveness for the private entrepreneurs on the open market and *Advantages of the price mechanism on the internal and external market; On the other hand, the concept of competitiveness in entrepreneurial society, that has been developing over the past three centuries seems to be dynamically changeable.*

Assessment methodology of the competitiveness must be suitable for the country's peculiarities; the essential factors of competitiveness should be separated from nonsubstantial ones, reflecting current and future situation. While analyzing the factors we have to distinguish prominent factors which substantially affect competitiveness *at*

მ. კვადაც

the mezzo level, since they create basis to achieve all the levels of competitiveness. As a result of the analysis, it was concluded that it's of most significance to discern difference between advantages and disadvantages of competitiveness, evaluate them and take measures to increase competitiveness in all its hierarchical level.

ფინანსები

ბუნებათსარგებლობის პრინციპებისა და დაბეგვრის ასპექტები

სერგო სვანაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
sergo.svanadze@atsu.edu.ge

საქართველოში არსებული წიაღისეულისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების ეფექტური გამოყენება მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდისა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობას იძლევა. ამისთვის საჭიროა ბუნებათსარგებლობის პრინციპებისა და ბუნებრივი რესურსების დაბეგვრის სისტემის სრულყოფა. ეკონომიკური განვითარება ქვეყნის კეთილდღეობის საფუძველია, თუმცა ამავდროულად ეს პროცესი ზეწოლას ახდენს ბუნებრივ რესურსებსა და გარემოზე. შესაბამისად საჭიროა მიდგომების შემოღება, პრინციპების განსაზღვრა, რომლის დროსაც ეკონომიკური განვითარება, გარემოს დაცვა, ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის პირობები და სოციალური საკითხები დაბალანსებულია. ყოველივე ამისათვის მნიშვნელოვანია ქვეყანაში კიდევ უფრო დაიხვეწოს გარემოზე ზემოქმედების შეფასების მეთოდიკა და ბუნებათსარგებლობის ნებართვების გაცემის სისტემა, მონიტორინგის ეფექტური და სრულყოფილი მოდელის ფუნქციონირება შესაბამისი სამეცნიერო და საანალიზო ბაზის შექმნა-უზრუნველყოფით, ასევე ბუნებათსარგებლობისათვის საზღაურის განსაზღვრის ოპტიმალური მექანიზმით. ბუნებრივი რესურსების ეფექტური გამოყენებისთვის აუცილებელია შემუშავდეს და დაინერგოს დაბეგვრის ეფექტური მექანიზმი. გარემოსდაცვითი ღონისძიებები ბუნებათსარგებლობის ღონისძიებათა გარეშე დაშვებადია და არსებობს კიდევ პერმანენტური პროცესის სახით, ხოლო გარემოსდაცვითი კომპონენტების გათვალისწინება ბუნებათსარგებლობისას აუცილებელ ვალდებულებას უნდა წარმოადგენდეს.

საკვანძო სიტყვები: ბუნებათსარგებლობა, დაბეგვრა, სასარგებლო წიაღისეული, მოსაკრებელი.

საქართველოში არსებული წიაღისეულისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების ეფექტური გამოყენება მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდისა და ქვეყნის ინდუსტრიული და ტექნიკური განვითარების შესაძლებლობას იძლევა. ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვან ფაქტორად შეიძლება გახდეს ბუნებრივი რესურსების გამოყენების მსოფლიო გამოცდილების

ს. სვანაძე

გათვალისწინება, ამოღება-გამოყენების ეფექტური ფინანსური მექანიზმების პრაქტიკაში დანერგვა და მათი გამოყენება ეკონომიკის და სოციალური სფეროს განვითარებისთვის. ამისთვის საჭიროა ბუნებათსარგებლობის პრინციპებისა და ბუნებრივი რესურსების დაბეგვრის სისტემის სრულყოფა-რეფორმირება.

კონსტიტუციის თანახმად, საქართველოს სახელმწიფომ იკისრა უზრუნველყოს ჯანმრთელობისათვის უვნებელი გარემო, ხელი შეუწყოს ბუნებრივი რესურსების რაციონალურ და მდგრად გამოყენებას. საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ მიღებული იქნა 1996 წელს, თუმცა საქართველოში პირველი სახელმწიფო გარემოსდაცვითი ორგანო შეიქმნა 1974 წელს ბუნების დაცვის სახელმწიფო კომიტეტის სახით, რომლის საქმიანობა ძირითადად სახელმწიფო კონტროლისა და დარგთაშორისი კოორდინაციის ფუნქციით შემოიფარგლებოდა, ხოლო 1991 წელს კი შეიქმნა გარემოს დაცვის სამინისტრო, დღეისათვის იგი ფუნქციონირების საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს რანგში.

ეკონომიკური განვითარება ქვეყნის კეთილდღეობის საფუძველია, თუმცა ამავდროულად ეს პროცესი ზეწოლას ახდენს ბუნებრივ რესურსებსა და გარემოზე. შესაბამისად, ეკონომიკის განვითარება ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანია გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების რაციონალური მოხმარების თვალსაზრისითაც. შესაბამისად საჭიროა მიდგომების შემოღება, პრინციპების განსაზღვრა, რომლის დროსაც ეკონომიკური განვითარება, გარემოს დაცვა, ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის პირობები და სოციალური საკითხები დაბალანსებულია (ეროვნული პროგრამა 2012: 54).

ზოგადად გარემოსდაცვითი პრობლემების გადაჭრა და დაბინძურებული გარემოს აღდგენა საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესია და მაღალ დანახარჯებსაც მოითხოვს, ამიტომ აღნიშნული პრობლემები შეიძლება თავიდან იქნას აცილებული ან მათი სიმწვავე მნიშვნელოვნად შემცირებული დღეს მიღებული სწორი გადაწყვეტილებებით ბუნებათსარგებლობის პრინციპებისა და ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობისათვის საზღაურის სწორად განსაზღვრით (კანონი ... 1996: 7).

ბუნებათსარგებლობის მთლიანი კომპლექსიდან ამ მომენტში გამოვყოფდით ცალკეულ სფეროებს, რომლებთან მიმართებაში ბუნებათსარგებლობის პრინციპებისა და დაბეგვრის მექანიზმების

განსაზღვრისას გათვალისწინებული უნდა იქნას გრძელვადიანი მიზნების მთელი კომპლექტი:

1. წყლის რესურსები-ადამიანის ჯანმრთელობისა და წყლის ეკოსისტემებისათვის წყლის უსაფრთხო და საკმარისი რაოდენობის უზრუნველყოფა (კანონი ... 1997: 29).

2. ატმოსფერული ჰაერის დაცვა-ადამიანის ჯანმრთელობისა და გარემოსათვის უსაფრთხო ჰაერის ხარისხის მიღწევა-უზრუნველყოფა

3. სატყეო მეურნეობა-ტყეების საერთო ფუნქციონალური მდგომარეობის გაუმჯობესება მდგრადი სატყეო მეურნეობის განვითარების გზით და აღდგენის მოქნილი მექანიზმის დანერგვით (კანონი ... 1999: 15).

4. მინერალური რესურსები-გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობის დაცვა მინერალური რესურსების მოპოვებისას გარემოზე მიყენებული უარყოფითი ზემოქმედებისაგან.

ყოველივე ამისათვის მნიშვნელოვანია ქვეყანაში დაიხვეწოს გარემოზე ზემოქმედების შეფასების მეთოდოლოგია და ბუნებათსარგებლობის ნებართვების გაცემის სისტემა, მონიტორინგის ეფექტური და სრულყოფილი მოდელის ფუნქციონირება შესაბამისი სამეცნიერო და საანალიზო ბაზის შექმნა-უზრუნველყოფით, ასევე ბუნებათსარგებლობისათვის საზღაურის განსაზღვრის ოპტიმალური მექანიზმით (კანონი ... 2004: 8,24) განხორციელებადი რადიკალური რეფორმები ეკონომიკის ლიბერალიზაციისა და ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობის მიზნით, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და შესაფერისი საინვესტიციო გარემოს შექმნა, სწრაფი ინფრასტრუქტურული განვითარება წარმოადგენს მთავრობის მთავარ პოლიტიკურ პრიორიტეტს, თუმცა ყოველივე შეიცავს გარკვეულ რისკებს გარემოზე ზემოქმედების კუთხით და ბუნებრივი რესურსების გამოყენების რაციონალურობის თვალსაზრისით. შესაბამისად ბუნებათსარგებლობის პრინციპებისა და დაბეგვრის რაციონალური მექანიზმების გათვალისწინების გარეშე ქვეყანა შეიძლება (და ამის ალბათობა საკმაოდ მაღალია) მომავალში შეუქცევადი გარემოსდაცვითი და ბუნებათსარგებლობითი პრობლემების წინაშე აღმოჩნდეს, ვინაიდან როგორც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, ეკონომიკური განვითარება კიდევ უფრო ზრდის ზეწოლას გარემოსა და ბუნებრივ რესურსებზე და აღრმავებს პრობლემებს (კანონი ... 2005: 12-13).

ს. სვანაძე

ბუნებრივ-კლიმატური პირობებით, მდებარეობით და ბუნებრივი რესურსებით არცთუ ღარიბია ქვეყანა-საქართველოში 26000-ზე მეტი მდინარეა, ელექტროენერჯის 80 %-ზე მეტი ჰიდროელექტროსადგურებზე გამომუშავდება, რაც ქვეყნის ჰიდროენერჯის პოტენციალის მხოლოდ 18 %-ია. მდიდარია მიწისქვეშა წყლის რესურსებითაც-მტკნარი მიწისქვეშა წყლების საერთო მოცულობა დაახლოებით 24 მილიონ მ³ შეადგენს. მტკნარი წყლის მარაგებია ასევე არსებულ 800-ზე მეტ ტბაში. საქართველოს ტერიტორიის 40% ტყის მასივებითაა დაფარული. წიაღისეულიდან ძირითად მინერალურ რესურსს წარმოადგენს მანგანუმი (222 მლნ. ტ), სპილენძი (341,0 ტ.), ქვანახშირი (1 მლრდ ტ) და ოქრო (37.6 ტ). ნავთობის დადგენილი მარაგები 580 მილიონ მ³, ხოლო ბუნებრივი აირის 125 მილიონ მ³ შეადგენს.

ბუნებრივი რესურსების ეფექტური გამოყენებისთვის აუცილებელია შემუშავდეს და დაინერგოს დაბეგვრის ეფექტური მექანიზმი. რომლის დროსაც გათვალისწინებულ და დაცულ უნდა იქნას შემდეგი პრინციპები:

- ✓ უფრო მაღალი გადასახდელი საუკეთესო რესურსებზე.
- ✓ პირდაპირი დამოკიდებულება რენტის გადასახადსა და ბუნების მომხმარებლის შემოსავალს შორის.
- ✓ გამოუყენებელი ბუნებრივი რესურსების პოტენციური შეფასება.

ამ მოთხოვნების განხორციელება უზრუნველყოფს წარმოების ეფექტურობის ზრდას და ბუნებრივი რესურსებიდან მიღებული სარგებლის სამართლიანად განაწილებას. რენტის გადასახდელების ეფექტური მექანიზმების დანერგვა უზრუნველყოფს ბიუჯეტში დამატებითი შემოსავლების მიღებას. ეს კი საშუალებას მოგვცემს დამატებითი რესურსები მივმართოთ ინვესტიციებისკენ და განსაკუთრებით ეკოლოგიური და გარემოსდაცვითი ღონისძიებების დაფინანსებაზე, ასევე, გავაუმჯობესოთ მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. დაბეგვრის რეფორმის პოლიტიკის ეფექტურობისთვის სასურველია გათვალისწინებულ იქნას საკითხები:

1. მიზანშეწონილია დაბეგვრის სტატუსი მიეცეს გარემოს დაბინძურების გადასახადს.
2. ბუნებრივი რესურსების მომხმარებაზე ფინანსურ შედეგებთან მისადაგებული დაბეგვრის წესების შემუშავება.
3. მომპოვებელ საწარმოებზე დღგ-ს მოხსნა და/ან შემცირებული განაკვეთის განსაზღვრა.

4. არაპირდაპირი საექსპორტო გადასახდელების შემოღება ნედლეულის სახით (ფარგლებში) ესპორტირებად ბუნებრივ რესურსებზე.

5. განსაკუთრებული დაბეგვრის რეჟიმის დაწესება მცირე მოპოვებით, არარენტაბელურ საბადოებზე.

6. წყლის რესურსზე, გამოყენებული ეკონომიკური საქმიანობისათვის, დაბეგვრის გაზრდა.

7. ტყის რესურსებზე, ექსპორტირებადს ნედლეულის ფარგლებში, დაბეგვრის (გადასახდელების) გაზრდა (Maჩყოვ 2010: 192).

საეთეროსივრცის მფლობელი კომპანიების რენტაბელობა ხშირად ნავთობის კომპანიებისას შეიძლება შევადართო (განსაკუთრებით ფიჭური კომპანიები), ამიტომაც მიზანშეწონილია შემოღებულ იქნას ზემოგების გადასახადი საეთერო სივრცის მფლობელი და მოსარგებლე კომპანიებისთვის, იმ პრინციპზე შეთანხმების პირობით, რომ საეთერო სივრცეც ბუნებრივი რესურსია (Maჩყოვ 2010: 199). თუმცა როგორც ჩანს, ამისათვის შესაბამისი პოლიტიკური ნებაცაა საჭირო, ვინაიდან შესაბამისი პოლიტიკური ფრთის მხრიდან ინიციატივის გაჟღერებით აქამდე აქციზით დაბეგვრადი აღნიშნული მიმართულების (საქმიანობის) დაბეგვრისაგან განთავისუფლება, შეღავათის მინიჭება-შემცირების მიმართულებით სვლა-გეზი გამოიკვეთა, რომლის აუცილებლობის ეკონომიკურ-ფინანსური დასაბუთება შესაბამისი ანალიზით ვერ თუ არ იქნა წარმოდგენილი. არადა მოქმედი დაბეგვრის სისტემა და საგადასახადო კანონმდებლობა არ იძლევა საშუალებას, ვერ უზრუნველყოფს ჭარბი მოგების დაბეგვრას და რეგულირებას. შედეგად მივიღეთ ის, რომ მთელ რიგ მიმართულებებში ბიზნესოპერატორები, ეკონომიკური აგენტები მოიხმარენ უმაღლესი ხარისხის ბუნებრივ რესურსს, წიაღისეულს, ნარჩენები არარენტაბელურია, ხოლო შედეგი არაეფექტურია მინიმუმ ფისკალური თავალსაზრისით მაინც. ეს დიდი პრობლემაა ქვეყნისთვის, სადაც მოიპოვებენ წიაღისეულს და კაპიტალდაბანდება მცირეა, ხოლო შემოსავალი - მეტია. ე.ი. სადაც წარმოიქმნება რენტა-ბუნების მომხმარებლების მიკუთვებით. ეს კი ბუნებრივი წიაღისეულის ამოღება-მოხმარებაში მოქმედი პრინციპებისა და დაბეგვრის მექანიზმის შედეგია. სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებაზე გადასახდელის მექანიზმში ჩადებულია კიდევ ერთი ნეგატიური ნორმა. გადასახადი მით მეტია, რაც მეტია ამოღებაზე დანაკარგი ანუ „აწვება“ ისეთ ორგანიზაციებს, რომლებიც მუშაობენ ნაკლებად პერსპექტიულ

ს. სვანაძე

(დაბალირენტაბელობის) ადგილებში, რაც არღვევს დაბეგვრის პრინციპების თანაბრად და სამართლიანად განაწილებას.

დაბეგვრის ცვლილება-რეფორმის პრიორიტეტები შეიძლება ასე ჩამოვყალიბოთ:

1. მიზანშეწონილია დღგ-ს გაუქმება ან შემცირებული განაკვეთი მომპოვებელი ორგანიზაციებისთვის.

2. სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებაზე განსაზღვრული გადასახდელის და დამატებითი შემოსავლის გადასახადებით დაბეგვრის მექანიზმი არსებობა.

3. აბსოლუტური რენტა და დიფერენცირებული რენტა, როგორც მისი შემადგენელი ნაწილი, მოქმედება - აბსოლუტური რენტა უნდა დაიბეგროს და ამოღებულ იქნეს წიაღისეულის მოპოვების გადასახდელის სახით, რითაც დარეგულირდება სიტუაცია სახელმწიფოსა და მომპოვებლებს შორის.

4. წიაღისეულის მოპოვების გადასახდელი უნდა გადაიხადოს ყველა მომპოვებელმა, დიფერენცირებული რენტა-ცალმხრივად ბუნებრივი რენტაა, რომელიც არეგულირებს სახელმწიფოსა და მომპოვებლების ურთიერთობებს, რაც გამოიხატება ჭარბი შემოსავლის დაბეგვრასა და ამოღებაში.

5. დიფერენციალური რენტის ამოღების ეფექტურობა დამოკიდებულია ზემომოსავალზე დაწესებულ ბეგარაზე.

ამდენად, დაბეგვრის ძირითადი მიზანია ეკოლოგიური გარემოს აღდგენის, ე.წ. ზემოქმედების კომპენსაციის მექანიზმის გამოყენება. საჭიროა დაბეგვრის რაოდენობა მიუახლოვდეს მოხმარებაში არსებული ბუნებრივი რესურსების ეკონომიკურ ღირებულებას.

ამასთან, ბუნებრივი რესურსების გამოყენებისთვის ამოღებული თანხის ნაწილი მიზნობრივად უნდა დაიხარჯოს იმ ტერიტორიის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის, საიდანაც მოდის ეს თანხები. შედეგად ერთმანეთს დაუკავშირდება საწარმოების, რეგიონების (ტერიტორიის ბუნებრივ-კლიმატური ბალანსის) და საზოგადოების ინტერესები.

ამასთან, გარემოსდაცვითი ღონისძიებები ბუნებათსარგებლობის ღონისძიებათა გარეშე დაშვებადია და არსებობს კიდევ პერმანენტური პროცესის სახით, ხოლო ბუნებათსარგებლობის ღონისძიებები გარემოსდაცვითი კომპონენტების გარეშე არ უნდა იყოს დაშვებული ანუ ბუნებათსარგებლობის ღონისძიებებისას გარემოსდაცვითი კომპონენტების გათვალისწინება აუცილებელ ვალდებულებას უნდა წარმოადგენდეს.

ლიტერატურა და წყაროები:

ეროვნული პროგრამა 2012-2016: საქართველოს გარემოს დაცვის მოქმედებათა მეორე ეროვნული პროგრამა (2012-2016). ელრესურსი: moe.gov.ge?res/images/file-manager/strategiuli-dokumentebi/strategiuli-gegmebi/, მოძიებულია 20.05.2017. კანონი ... 2004: საქართველოს კანონი ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობისათვის მოსაკრებლების შესახებ. თბილისი, 2004.

კანონი ... 1999: საქართველოს კანონი საქართველოს ტყის კოდექსი. თბილისი, 1999.

კანონი ... 1996: საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ. თბილისი, 1996.

კანონი ... 1997: საქართველოს კანონი წყლის შესახებ. თბილისი, 1997.

კანონი ... 2005: საქართველოს კანონი ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ. თბილისი, 2005.

Маибуров 2010: И. А. Маибуров; Налоговая Политика: Теория и практика; юнити, Москва; 2010

Finance

Principles of Natural Use and Tax Aspects

Sergo Svanadze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
sergo.svanadze@atsu.edu.ge

Keywords: *Natural Use, Tax, Natural Resources, Fee.*

Effective use of minerals and other natural resources in Georgia gives an opportunity to increase GDP and industrial and technical development of the country. Therefore, it is necessary to perfect-reform the principles of natural use and the system of taxation of natural resources.

Economic development is the basis of the country's well-being, but at the same time this process is pressing the natural resources and the environment. Consequently, it

ს. სვანძე

is necessary to establish approaches, determine the principles when the economic development, the environment protection, the use of natural resources and the social issues are balanced.

In determining the principles of nature use and taxation mechanisms, the whole set of long-term goals should be taken into consideration:

1. Water resources - Provide safe and sufficient quantity of water for human health and water ecosystems
2. Atmospheric Air Protection - Provision of safe air quality for human health and environment
3. Forestry- Improvement of general functionality of forestry and forests by establishing flexible mechanism of sustainable forestry development.
4. Mineral resources - Environment and human health protection from the negative impact on the environment when mineral resources are obtained.

For all this it is important to improve the environmental impact assessment method and the system giving permission of the natural use in the country, functioning of the effective and complete model of monitoring and creation of appropriate scientific and analytical base, as well as the optimal mechanism for determining the cost of nature. Flexible reforms for promoting economic expansion and rapid infrastructural development have some risks in terms of environmental impacts and rational use of natural resources. In conformity with the principles of natural use and the rational mechanisms of taxation, the country may face irreversible environmental and environmental problems in the future.

With natural and climatic conditions, the location and natural resources the country is not very poor- in Georgia there are more than 26000 rivers, more than 80% of the electricity is generated in hydropower plants, which is only 18% of hydropower potential. It is rich with underground water resources - total area of fresh, groundwater is about 24 million m³. Fresh water reserves are also in more than 800 lakes. 40% of Georgian territory is covered by forests. The main mineral resource is the manganese (222 million tons), copper (341.0 tons), coal (1 billion tons), gold (37.6 t). Oil reserves are 580 million m³, natural gas -125 million m³.

For efficient use of natural resources, it is necessary to develop an effective tax mechanism. The following principles should be taken into account: Higher taxes on the best resources; Direct dependence between rent and tax revenue; Potential assessment of unused natural resources.

The introduction of efficient mechanisms of renting outcomes ensures additional revenues in the budget. This will enable us to provide additional resources for financing ecological and environmental measures.

For effective taxation policy, it is desirable to consider the following:

1. It is advisable to pay tax status to the environmental pollution tax.
2. Taxation to be applied to financial resources for the use of natural resources
3. VAT withdrawal and / or a reduced rate on the acquisition enterprises
4. Introduction of indirect export duties in the form of raw natural resources on exported natural resources.
5. Establishment of a special tax regime on non-profitable deposits.
6. Tax increase on water resources used for economic activity.
7. Increasing taxation on forest resources exported as raw material

It is advisable to introduce the impact tax on the ownership of the airspace and the beneficiary companies on the principle that the airspace is a natural resource. Otherwise, the operating system of tax and tax legislation cannot provide taxation and regulation of excess profits. As a result, in a number of directions economic agents use high-quality natural resources, and the result is ineffective at least with fiscal falsification.

Taxation Change-Reform Priorities can be as follows:

1. VAT revocation or reduced rate for extractive enterprises.
2. Mechanism of taxation and extra income taxation on the extraction of utility minerals
3. Absolute rent and differentiated rent, as its constituent part, shall be taxed and seized in the form of mineral deposits, thus regulating the situation between the state and the entrepreneurs.
4. The cost of extraction of the minerals shall be payable to all the entrepreneurs, the differentiated rent is an unilaterally natural regulation that regulates the relations between the state and the entrepreneurs, which are manifested in taxation and removal of excess income.
5. The effectiveness of differential replication depends on the cost of payments on the overhead.

Thus, the main purpose of taxation is to restore ecological environment, so called impact compensation mechanism. In addition, the part of the amount spent for the

ს. სვანაძე

use of natural resources must be targeted for the socio-economic development of the territory from which these funds come. As a result, the interests of the enterprises, the regions (natural-climatic balance of the territory) and the interests of the society will be connected to each other.

In addition, environmental measures are permissible without the use of natural resources and exist as a permanent process, whereas, measures of natural use should not be permitted without environmental components, or while the events of natural use environmental components should be a necessary obligation.

მასალათმცოდნეობა

Materials Science

მასალათმცოდნეობა (სხვადასხვა)

**ელექტროწიდური გადადნობით მიღებული საელექტროდო
ლითონის გავლენა კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის
პროცესზე**

პარმენ ყიფიანი,

პაატა გერამე,

აკაკი კაკაურიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
parmenk@gmail.com

სტატიაში განხილულია მავნე მინარევების (გოგირდი, ფოსფორი) გავლენა შენადულ შეერთებაში ცხელი (კრისტალიზაციური) ბზარების წარმოქმნის პროცესზე. არსებული ყველა სხვა შესაძლო გზების გარდა, შენადულ შეერთებაში მავნე მინარევების შემცირების ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულებაა ელექტროწიდური გადადნობა. გოგირდი და ფოსფორი შენადულ შეერთებაში ძირითადი და საელექტროდო ლითონიდან გადადის. ელექტროწიდური გადადნობის შედეგად მიღებული ლითონისაგან დამზადებული მავნე მინარევების წარმოქმნის შესაძლებლობას.

საკვანძო სიტყვები: კრისტალიზაციური ბზარები, მავნე მინარევები, ქიმიური შედგენილობა, დეფექტები, დაძაბული მდგომარეობა, შედუღება.

შენადული კონსტრუქციების დამზადებისას შენადული შეერთების ხარისხი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ძირითადი და საშემდუღებლო მასალების ხარისხზე და ქიმიურ შედგენილობაზე. უდეფექტო შენადული შეერთების მიღებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საშემდუღებლო მასალებში მავნე მინარევების (გოგირდი, ფოსფორი) შემცველობა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მათი გავლენა ცხელი ბზარების წარმოქმნის პროცესზე მაღალნახშირბადიანი და მომეტებული სიმტკიცის ფოლადების შედუღებისას.

ნაკერის ქიმიური შედგენილობა ყველაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კრისტალიზაციური (ცხელი) ბზარების წარმოქმნის მიმართ წინააღმდეგობაზე. ყველა ელემენტი, რომლებიც შედიან ნაკერის ლითონის შედგენილობაში, იყოფა სამ ჯგუფად.

ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ჯგუფია ელემენტებისა, რომელთა არსებობაც მნიშვნელოვნად ამცირებს ნაკერის ლითონის წინააღმდეგობას

კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის მიმართ. მიღებულია, რომ ასეთ ელემენტებს უწოდებენ მავნეს და მათ პირველ რიგში მიეკუთვნება გოგირდი და ფოსფორი.

გოგირდი - მავნე მინარევია, რომლის შემცველობის ზრდა ნაკერის ლითონში მკვეთრად ამცირებს ნაკერის ლითონის წინააღმდეგობას კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის მიმართ. გოგირდი ნაკერის ლითონში გადადის ძირითადი და საელექტროდო ლითონიდან, მასალებიდან, რომლებიც ელექტროდის დაფარვაშია, და ფლუსიდან. მოქმედი სტანდარტების თანახმად, გოგირდის შემცველობა ფოლადებში არ უნდა აღემატებოდეს 0,05%-ს, რეალურად კი - 0,03%-ს.

ფოსფორი, ისევე, როგორც გოგირდი, უარყოფით გავლენას ახდენს ნაკერის ლითონში კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის მიმართ წინააღმდეგობაზე და იწვევს დარტყმითი სიბლანტის მკვეთრ შემცირებას, განსაკუთრებით დაბალი ტემპერატურების პირობებში.

ფოსფორი ნაკერის ლითონში გადადის ძირითადი და საელექტროდე ლითონიდან, მასალებიდან, რომლებიც ელექტროდის დაფარვაშია და ფლუსიდან. მოქმედი სტანდარტების თანახმად, ფოსფორის შემცველობა ფოლადებში არ უნდა აღემატებოდეს 0,055%-ს, რეალურად კი - 0,03%-ს.

ფოსფორის და გოგირდის უარყოფითი გავლენა კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის პროცესზე, მათი ერთობლივი მოქმედების გამო, მკვეთრად უარყოფითია, რადგან ამ ელემენტების ლიკვაცია ნაკერის ლითონში ერთმანეთს ემთხვევა.

გოგირდის და ფოსფორის რაოდენობის შემცირება, აღნიშნულ დონესთან შედარებით, შესაძლებელია, მაგრამ დაკავშირებულია ფოლადის გამოდნობის ღირებულების გაზრდასთან, თუმცა, საერთო ეკონომიკური მოსაზრებიდან გამომდინარე, უკეთესია.

გოგირდის და ფოსფორის შემცველობის გავლენის შესასწავლად კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის მიმართ წინააღმდეგობაზე ექსპერიმენტული კვლევები ჩატარებული იქნა მაღალნახშიბადიან 65Г ტიპის ფოლადზე. საშემდუღებლო Св-08ХГ2СМФ სერიული მავთულით და ფ.თავაძის სახელობის მეტალურგიის ინსტიტუტში ელექტროწიდური გადადნობის შედეგად მიღებული სხვადასხვა ქიმიური შედგენილობის (გოგირდის და ფოსფორის შემცველობის მიხედვით) ლითონით, რომელთაგან ამავე ინსტიტუტის შედუღების განყოფილებაში დამზადდა საშემდუღებლო

პ. ყიფიანი, პ. გერაძე, ა. კაკაურიძე

მავთული დიამეტრით 3 მმ. ექსპერიმენტებში შედუღებისათვის ვიყენებდით საშემდუღებლო ფლუსს AH-348A.

ადრე ჩატარებულ კვლევებში (Кипиани 2000: 8-11; Кипиани 2005: 67-73) მიღებულმა შედეგებმა აჩვენა, რომ საშემდუღებლო მასალების ქიმიური შედგენილობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის და მათი გავრცელების პროცესზე. ხშირ შემთხვევაში ეს პროცესი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული შედუღების ოპტიმალური რეჟიმების შერჩევასთან, მაგნე მინარეგების და ქიმიური შედგენილობის სხვა ელემენტების რაოდენობაზე.

კვლევისათვის აღნიშნული ფოლადის შერჩევა განაპირობა იმან, რომ ეს ფოლადი გამოიყენება რკინიგზის ტრანსპორტის მოძრავი შემადგენლობის გოგორათვლების დასამზადებლად და ამ გოგორათვლების ქიმის დადუღებით აღდგენისას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის მიმართ წინააღმდეგობის ამაღლებას.

გოგორათვლის ფოლადის, ფლუსის და საშემდუღებლო მავთულების ქიმიური შედგენილობა მოცემულია ცხრილებში 1, 2, 3.

ცხრილი 1

მასალა	ელემენტების შემცველობა, %				
	C	Si	Mn	S	P
გოგორათვლის ფოლადი	0,62	0,35	0,76	0,020	0,018

ცხრილი 2

ფლუსი	შემცველობა, %								
	SiO ₂	MnO	CaO	MgO	Al ₂ O ₃	CaF ₂	Fe ₂ O ₃	S	P
AH-348A	42,50	35,0	6,0	6,0	4,0	4,50	2,0	0,0030	0,11

ცხრილი 3

საშემდურებლო მავთული	ელემენტების შემცველობა, %								
	C	Si	Mn	Cr	Mo	V	Ca	S	P
CB-08XГ2C MΦ	0,08	0,68	1,80	1,16	0,64	0,22	0,05	0,025	0,018
CB-08XГ2C MΦ	0,08	0,58	1,72	1,14	0,60	0,22	0,05	0,016	0,014
(1) ექსპერიმენტული									
CB-08XГ2C MΦ (2) ექსპერიმენტული	0,07	0,57	1,76	1,20	0,61	0,21	0,05	0,010	0,09

საშემდუღებლო მავთული CB-08X12CMΦ და დნობადი ფლუსი AH-348A წარმატებით გამოიყენება გოგორათვლების ქიმის დადუღებით აღდგენისას, თუმცა კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის შემცირების ალბათობა ჯერ-ჯერობით ისევ აქტუალურია.

ექსპერიმენტებისათვის სამტრედის სავაგონო დეპოში გოგორათვლებიდან ამოჭრილი იქნა 300 მმ სიგრძის ფრაგმენტები. შემდგომი მექანიკური დამუშავებით გორვის ზედაპირზე ამოჭრილი იქნა V-ს მაგვარი ღარები შედუღებისას გამჭიმი ძაბვების მნიშვნელობის ასამაღლებლად (ნახ.1,2).

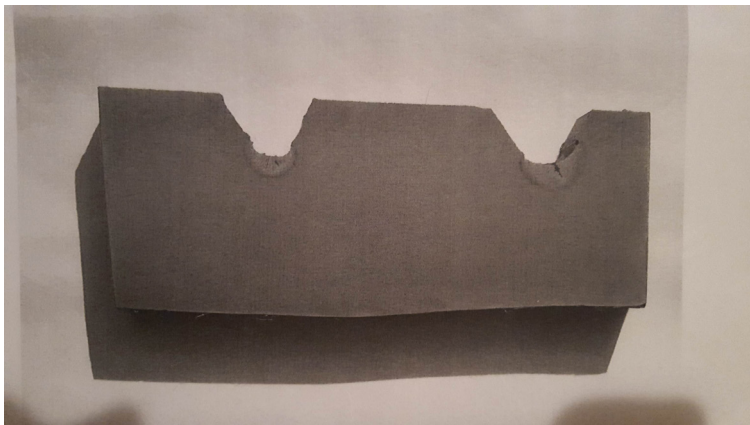
ნიმუშებზე ამოჭრილ ღარებში შედუღებას ვაწარმოებდით შემდეგ რეჟიმებზე: $I_{\text{შედ}}=300-320$ ა; $U_{\text{შედ}}=34-36$ ვ; $V_{\text{შედ}}=20$ მ/სთ. საელექტროდო მავთულის დიამეტრი - 3 მმ.

შედუღების ეს რეჟიმი ოპტიმალურია გოგორათვლების ქიმის დადუღებით აღდგენისას საწარმოო პირობებში.

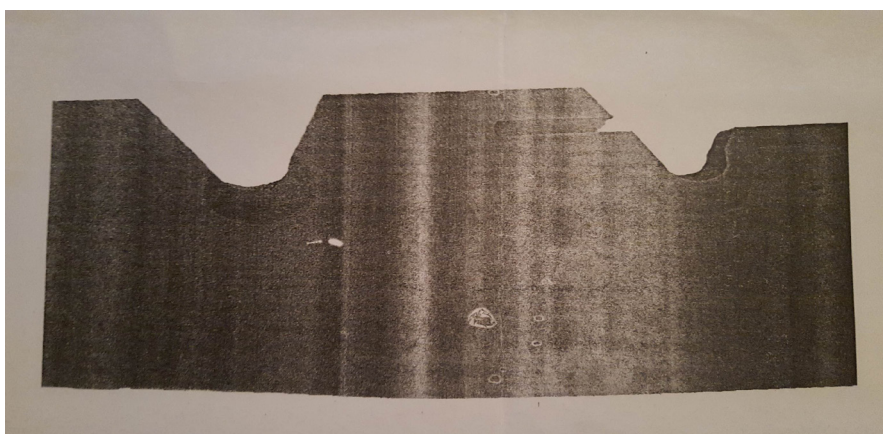
ექსპერიმენტები ჩატარებულ იქნა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მშენებლობის მიმართულების ლაბორატორიაში. დამზადებული ნიმუშები მეტი სიხისტის გაზრდისა და ძაბვების წარმოსაქმნელად ჩამაგრებულ იქნა სპეციალური დამჭერებით (ნახ.3).

როგორც ნახაზიდან ჩანს, ღარები ამოჭრილია ნიმუშის სისქის მესამედზე, რაც კიდევ უფრო აძლიერებს გამჭიმი ძაბვების წარმოქმნის ალბათობას. ექსპერიმენტებისას ვგეგმავდით, რომ ნახშირბადის შემცველობა შენადულ ნაკერში არ იქნებოდა 0,18%-ზე მეტი, რაც ახლოსაა რეალურ პირობებში გოგორათვლის ქიმზე დადუღებული ლითონის ქიმიურ შედგენილობაში ნახშირბადის შემცველობასთან.

პ. ყიფიანი, პ. გერაძე, ა. კაკაურიძე

ნახ.1. სერიული CB-08XF2CMΦ საშემდუღებლო მავთულით შედუღებული ნიმუში დეფექტებით.

ნახ.2. ექსპერიმენტული CB-08XF2CMΦ (1) და (2) საშემდუღებლო მავთულით შედუღებული ნიმუში დეფექტების გარეშე.

ნახ.3. საშემდულებლო სტენდი ნიმუშების ხისტი ჩამაგრებით.

ნახ.4. ნიმუში მრავალგავლიანი შედულებით ღარის ამოვსებამდე.

თითოეულ ამოჭრილ ნიმუშზე ამოღებული იყო ორი ღარი. ამოჭრილ ღარებში შედულებას ვაწარმოებდით როგორც ერთი გავლით, ისე ღარის ამოვსებამდე რამოდენიმე გავლით (ნახ.1,2,4). ღრეჩოს ამოვსებისას გამჭიმი ძაბვების გასაძლიერებლად დადულებას ვაწარმოებდით გოგორათვლის ქიშხე (ნახ.4).

ნახ.5. სერიული СБ-08XF2CMΦ საშემდუღებლო მავთულით შედუღებული ნიმუშის დეფექტები ხისტი ჩამაგრების შემთხვევაში.

შედუღებული ლითონიდან ამოჭრილი ნიმუშების მიკრო- და მაკროხეხები საწყის ეტაპზე ბზარების არსებობის და მათი ზომების დასადგენად შემოწმებული იქნა გამადიდებელი შუშით. როგორც ვვარაუდობდით, სერიული მავთულით შედუღებულ ერთგავლიან ნიმუშებში აღმოჩნდა სხვადასხვა ზომის და რაოდენობის ბზარები (ნახ.1). იმ ნიმუშებში, რომლებიც შედუღებული იქნა დამატებითი ხისტი ჩამაგრების გარეშე ერთეული ბზარები აღმოჩნდა (ნახ.2), ხოლო იმ ნიმუშებში, რომლებიც შედუღებული იქნა ხისტი ჩამაგრებით, ბზარების რაოდენობა და ზომები მეტი იყო (ნახ.5). ჩვენი ვარაუდით ეს გამოწვეული იყო დამატებითი გამჭიმის ძაბვების წარმოქმნით ხისტი ჩამაგრების გამო.

მრავალგავლიანი შედუღების შემთხვევაში პირველი გავლის შემდეგ შენადულ ნაკერში სხვადასხვა ზომის ბზარები აღმოჩნდა, ყოველი მომდევნო გავლისას წინა ფენაში არსებული ბზარების გადადნობა ხდებოდა. თვითმომშვების გამო გამჭიმის ძაბვების სიდიდე მცირდებოდა, მაგრამ ბოლო ფენაში მაინც გვხვდებოდა მავნე მინარევების და წიდური ჩანართების თავმოყრის ადგილები და ბზარები.

გოგირდის შემცირებული შემცველობის მავთულით (მავთული 1) შედუღებისას ზოგიერთ ერთგვაროვან ნიმუშზე ბზარები აღმოჩნდა არა მთელ სიგრძეზე, არამედ მის ცალკეულ მონაკვეთებზე.

ნიმუშები, რომლებიც შედუღებული იყო გოგირდის და ფოსფორის უფრო ნაკლები შემცველობის (მავთული 2) მქონე მავთულით, ბზარები არც ერთ ნიმუშზე არ აღმოჩნდა (ნახ.2). ამ მავთულით შედუღებულ მრავალგავლიან ნიმუშებზე არ აღმოჩნდა წიდური ჩანართების და ბზარების კვალი, როგორც ეს სერიული მავთულის შემთხვევაში იყო.

ამგვარად, გოგირდის და ფოსფორის რაოდენობის შემცირება საშემდუღებლო მავთულში 0,01%-მდე უზრუნველყოფს კრისტალიზაციური ბზარების წარმოქმნის მიმართ წინააღმდეგობის ამაღლებას.

ლიტერატურა:

Кипиани ... 2000: Кипиани П.Н., Павлов Н.В., Якушин Б.Ф. Повышение стойкости металла против образования и развития горячих трещин при наплавке гребней колес железнодорожного подвижного состава. «Сварочное производство», №10, 2000.

Кипиани ... 2005: Кипиани П.Н., Шаламберидзе М.Ш., Павлов Н.В. Влияние содержания углерода и серы на стойкость металла против образования горячих трещин при наплавке гребней вагонных и бандажей локомотивных колес. Сборник трудов X Международной научно-технической конференции «Проблемы сварки, металлургии и родственных технологий», Кутаиси, 2005.

Materials Science (miscellaneous)

The Impact of Metal Obtained by Electroslag Melting on the Process of Crystallization Crack Initiation

Parmen Kipiani,

Paata Geradze,

Akaki Kakauridze

Akaki Tsereteli State University,

Kutaisi, Georgia

parmenk@gmail.com

Keywords: *Crystallization cracks, harmful impurities, chemical composition, defects, stress state, welding.*

When manufacturing welded structures, the quality of the welded seam notably depends on the quality and chemical composition of basic and welding materials. The contents of harmful impurities (sulphur, phosphorus) in welding materials significantly affects the obtaining of the defect-free welded seam. Their impact on the process of hot crack initiation is especially significant when welding the high-carbon and high-strength steels.

Chemical composition of seam has the greatest impact on the resistance to initiation of crystallization (hot) cracks. All components of the composition of seam steel are divided into three groups. The most important for us is the group of those components, the presence of which reduces significantly resistance of seam steel to initiation of crystallization cracks. Such components are commonly referred to as harmful, and they especially include sulphur and phosphorus.

Sulphur in a seam steel is transferred from the basic and electrode steel, materials existing in the electrode coating and from a flux. According to the current standards, the sulphur content in steels should not exceed 0,05%, but actually – 0,03%.

Sulphur in a seam steel is transferred from the basic and electrode steel, materials existing in the electrode coating and from a flux. The impact of sulphur and phosphorus on the initiation process of crystallization cracks, due to their joint action, is critically negative, since liquation of these components in a seam still overlap each other.

To study the impact of sulphur and phosphorus on the resistance to initiation of crystallization cracks, there have been performed experimental studies on the high-

carbon steel 65Г, by using СВ-08ХГ2СМΦ serial welding cable and metal of different chemical compositions (by the contents of sulphur and phosphorus), which was obtained as a result of electroslag melting carried out at the F. Tavadze Metallurgy and Materials Research Institute, from which in turn, the welding cable with a diameter of 3 mm was made at the Welding Department of the same Institute. During the experiments, we used the welding flux AH-348A.

The results of earlier studies have shown that chemical composition of welding materials impacts on the process of initiation of crystallization cracks and their spreading. Chemical compositions of the wheel set, flux and welding cables are given in Tables 1, 2 and 3

Table 1

Material	Content of elements, %				
	C	Si	Mn	S	P
Wheel set steel	0,62	0,35	0,76	0,020	0,018

Table 2

Flux	Content of elements, %								
	SiO ₂	MnO	CaO	MgO	Al ₂ O ₃	CaF ₂	Fe ₂ O ₃	S	P
AH-348A	42,50	35,0	6,0	6,0	4,0	4,50	2,0	0,0030	0,11

Table 3

Welding cable	Content of elements, %								
	C	Si	Mn	Cr	Mo	V	Ca	S	P
СВ-08ХГ2С МΦ	0,08	0,68	1,80	1,16	0,64	0,22	0,05	0,025	0,018
СВ-08ХГ2С МΦ (1) experimental	0,08	0,58	1,72	1,14	0,60	0,22	0,05	0,016	0,014
СВ-08ХГ2С МΦ (2) experimental	0,07	0,57	1,76	1,20	0,61	0,21	0,05	0,010	0,09

პ. ყიფიანი, პ. გერაძე, ა. კაკაურძე

The welding cable $CB-08X\Gamma 2CM\Phi$ and flux AH-348A are successfully used wheel flange rebuilding by welding, although the probability of reducing initiation of crystallization cracks still remains relevant.

For the experiments in the Samtredia wagon depot, the fragments with a length of 300-mm were cut out from the wheel set. By subsequent mechanical treatment, on the surface of rolling, there were cut out the V-shaped chases to increase the values of the tensile stresses during welding.

Welding was carried out in the chases cut out from the samples in the following regimes: $I_w=300-320$ A; $U_w=34-36$ V; $V_{\text{სიღ.}}=20$ m/hr. A diameter of the electrode cable is 3 mm.

The experiments were carried out in the Construction Laboratory of Akaki Tsereteli State University. The fabricated samples have higher rigidity, and to generate stresses, they were fastened by means of special holders. On the third of the sample's thickness, there are cut out the chases that strengthens the probability of tensile stress generation.

On each cut sample, two chases were taken out. In the cut out chases, welding was carried out by both one pass and several passes until their filling.

The micro- and macro-sections cut out from the welded metal, were checked at the early stage through the magnifying glass for determining the existence of cracks and their sizes. As we suspected, in the one-pass samples welded by a serial welding cable, there were found cracks with different sizes and in different quantities. In those samples, which were welded without additional rigid fastening, there were found just few cracks, but in those samples, which were welded with rigid fastening, the number of cracks and their sizes were larger. We assume that this was caused by generation of additional tensile stresses due to the rigid fastening.

In case of multiple-pass welding, after the first pass, cracks of different sizes were observed in welding seam, and during each subsequent pass, there took place recasting of cracks existing in the front layer. Due to self-tempering, the values of tensile stresses are reduced, but in the bottom layer, we find, anyway, the localities of accumulation of harmful impurities and slag inserts, and cracks.

When welding with a cable $CB-08X\Gamma 2CM\Phi$ (1) with low content of sulphur, in some homogeneous samples, cracks were observed not over the entire length, but in its separate sections. In case of samples, which were welded by a cable $CB-$

08XГ2CMΦ (2) with lower content of sulphur and phosphorus, no cracks were found in any sample.

Thus and so, decrease in the amount of sulphur and phosphorus in a welding cable until 0,01% will provide greater resistance to initiation of crystallization cracks.

Mathematics

მათემატიკა

ანალიზი

ერთეულოვან წრეში ანალიზური ფუნქციების მიმდევრობის
სასაზღვრო მნიშვნელობების კრებადობის შესახებ

გიორგი თეთვაძე,

ლამარა ციბაძე,

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

lamara.tsibadze@atsu.edu.ge

ცნობილია, რომ (Голузин, 1966, Коллингвуд ..., 1971, Привалов, 1950) საზოგადოდ არ არსებობს კავშირი ერთეულოვან წრეში ანალიზურ ფუნქციათა $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობის კუთხურ სასაზღვრო მნიშვნელობებს და მიმდევრობის ზღვრული $f(z)$ ფუნქციის კუთხურ სასაზღვრო მნიშვნელობებს შორის, მაშინაც კი, როცა მიმდევრობის წევრები მრავალწევრებია. ნაშრომში დადგენილია პირობები, რომლის შესრულების შემთხვევაში მყარდება კავშირი ერთეულოვან წრეში ანალიზურ ფუნქციათა მიმდევრობის კუთხურ სასაზღვრო მნიშვნელობებსა და ზღვრული ფუნქციის სასაზღვრო მნიშვნელობებს შორის.

საკვანძო სიტყვები: ანალიზური ფუნქცია, კუთხური სასაზღვრო მნიშვნელობა.

\mathbb{C} -თი აღვნიშნოთ კომპლექსურ რიცხვთა სიმრავლე, ხოლო $\mathcal{K}(z_0, \delta)$ -თი წრე ცენტრით z_0 წერტილში და რადიუსით $\delta > 0$, ე.ი.

$$\mathcal{K}(z_0, \delta) = \{z: |z - z_0| < \delta, z \in \mathbb{C}\},$$

$$\mathcal{D} = \mathcal{K}(0, 1) = \{z: |z| < 1, z \in \mathbb{C}\},$$

$$\mathcal{T} = \{z: |z| = 1, z \in \mathbb{C}\}.$$

$\Delta(\theta)$ -თი აღვნიშნოთ სამკუთხედი, რომელიც მიიღება ერთეულოვან წრეში ორი ქორდით საერთო წვეროთი $e^{i\theta}$ წერტილში. \mathcal{M} სიმრავლის ჩაკეტვა აღვნიშნოთ $\overline{\mathcal{M}}$ -თი.

გ. თეთვანიძე, ლ. ციხაძე

ერთეულოვან წრეში ანალიზური ფუნქციის კუთხის სასაზღვრო მნიშვნელობა ეწოდება ზღვარს:

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = \lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) \\ z \in \Delta(\theta)$$

ა. ხინჩინისა და ა. ოსტროვსკის მიერ (Голузин, 1966, Коллингвуд ..., 1971, Привалов, 1950) დამტკიცებულ იქნა შემდეგი

თეორემა: ვთქვათ ერთეულოვან წრეში ანალიზურ ფუნქციათა $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა თანაბრად კრებადია $|z| < 1$ წრეში, ამასთან, აკმაყოფილებს პირობებს:

1. არსებობს ისეთი $C > 0$, რომ

$$\int_0^{2\pi} \ln^+ |f_n(z e^{i\theta})| d\theta \leq C$$

2. ანალიზური $f_n(z), (n = 1, 2, \dots)$ ფუნქციების კუთხური სასაზღვრო მნიშვნელობები $(f_n(e^{i\theta}))_{n=1}^{+\infty}$ ზომით კრებადია რაიმე დადებითი ზომის $E \subset T$ სიმრავლეზე. $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ ფუნქციათა მიმდევრობა თანაბრად კრებადია წრეში $|z| < 1$ $f(z)$ ფუნქციისკენ, მაშინ $(f_n(e^{i\theta}))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა ზომით კრებადია E სიმრავლეზე $f(e^{i\theta})$ ფუნქციისკენ, სადაც

$$f(e^{i\theta}) = \lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z).$$

ქვემოთ, ჩვენ მიერ დამტკიცებული იქნება ანალოგიური ტიპის შემდეგი:

თეორემა. ვთქვათ, მოცემულია ერთეულოვან წრეში ანალიზურ ფუნქციათა $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა, ამასთან თითქმის ყოველი θ -სთვის, $\theta \in E \subset [0; 2\pi), \mu E > 0$,

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f_n(z) = f_n(e^{i\theta}) \quad (1)$$

$$\lim_{n \rightarrow +\infty} f_n(e^{i\theta}) = f(e^{i\theta}) \quad (2).$$

მაშინ შემდეგი პირობები ეკვივალენტურია:

(I) $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ თანაზრად კრებადია $|z| < 1$ წრის შიგნით $f(z)$ ფუნქციისკენ და თითქმის ყველა θ -სთვის, $\theta \in E$

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = f(e^{i\theta}) \quad (3).$$

(II) A) ფუნქციათა მიმდევრობა $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ კომპაქტურია ერთეულოვან წრეში $|z| < 1$;

B) $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ -ის ყოველ კრებად

$$(f_{n_k}(z))_{k=1}^{+\infty}, \lim_{k \rightarrow \infty} f_{n_k}(z) = f(z)$$

ქვემიმდევრობას აქვს თვისება, $\forall \Delta\theta, \forall \varepsilon > 0, \forall N$ ნატურალური რიცხვისთვის თითქმის ყველგან E სიმრავლეზე, არსებობს $\delta > 0, K > N$, ისეთი, რომ

$$|f_{n_k}(z) - f_n(z)| < \varepsilon, \text{ სადაც } z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap k(e^{i\theta}; \delta).$$

დამტკიცება: ჯერ ვაჩვენოთ, რომ (I) \Rightarrow (II). აღვნიშნოთ (E_1) -ით ყველა იმ $\theta \in E$ წერტილების ერთობლიობა, რომელთათვისაც სრულდება (1), (2) და (I) პირობები. ცხადია, $\mu E_1 = \mu E > 0$, ამასთან (I)-ის ძალით $\{f_n(z)\}$ კომპაქტურია ერთეულოვან წრეში $|z| < 1$.

ახლა ავიღოთ ნებისმიერი $\theta \in E_1$ და $\Delta(\theta)$ დავაფიქსიროთ, მაშინ (3)-ის ძალით მივიღებთ

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = f(e^{i\theta}).$$

$$z \in \overline{\Delta(\theta)}$$

აქედან იმის გამო, რომ $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა კრებადია $\overline{\Delta(\theta)}$ -ზე, არცელას თეორემის ძალით მივიღებთ: $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ ფუნქციათა მიმდევრობა კვაზი-თანაზრად კრებადია $f(z)$ ფუნქციისკენ $\overline{\Delta(\theta)}$ -ზე, ე.ი. $\forall \varepsilon > 0, \forall N$ იარსებებს ისეთი

გ. თეთვაძე, ლ. ციბაძე

$$K(z_1, \delta_1), K(z_2, \delta_2), \dots, K(z_m, \delta_m)$$

წრეები და $n_1 > N, n_2 > N, \dots, n_m > N$, რომ

$$|f_{n_j}(z) - f(z)| < \epsilon, z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(z_j, \delta_j), \quad (j = \overline{1; m}) \quad (4)$$

ცხადია, იარსებებს ისეთი j_0 , რომ $e^{i\theta} \in K(z_{j_0}, \delta_{j_0})$. ავიღოთ $\delta > 0$, ისეთი მცირე, რომ $K(e^{i\theta}; \delta) \subset K(z_{j_0}, \delta_{j_0})$. უკანასკნელიდან და (4)-დან მივიღებთ

$$|f_{n_j}(z) - f(z)| < \epsilon, \forall z \in K(e^{i\theta}; \delta) \cap \overline{\Delta(\theta)}.$$

ამით დამტკიცდა, რომ (I) \Rightarrow (II).

ახლა ვაჩვენოთ, რომ (II) \Rightarrow (I). აღვნიშნოთ (E_2) -ით ყველა იმ $\theta \in E$ წერტილთა ერთობლიობა, რომელთათვისაც სრულდება (1), (2) და (II) პირობები. ცხადია, $E_2 \subset E$ და $\mu E_2 = \mu E = 0$.

$\{f_n(z)\}$ -ს კომპაქტურობის გამო, მისგან გამოიყოფა ისეთი $(f_{n_k}(z))_{k=1}^\infty$ ქვემიმდევრობა, რომელიც თანაბრად კრებადი იქნება ერთეულოვანი წრის შიგნით ანალიზური $f(z)$ ფუნქციისკენ. ახლა ავიღოთ ნებისმიერი ფიქსირებული $\theta \in E_2$ და მისთვის დავაფიქსიროთ ნებისმიერად არჩეული $\Delta(\theta)$. (2) პირობის ძალით $\forall \epsilon > 0$ რიცხვისთვის იარსებებს ისეთი $N(\epsilon) > 0$ რიცხვი, რომ

$$|f_{n_k}(e^{i\theta}) - f(e^{i\theta})| < \epsilon/3, \quad \forall k > N(\epsilon). \quad (5)$$

(II) პირობის B) პუნქტის ძალით იარსებებს ისეთი $\delta > 0$ და $k_0 > N(\epsilon)$, რიცხვი, რომ

$$|f_{n_{k_0}}(z) - f_{n_{k_0}}(e^{i\theta})| < \epsilon/3, \quad \forall z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(e^{i\theta}; \delta_0). \quad (6)$$

1) პირობის ძალით იარსებებს ისეთი $0 < \delta_0 < \delta$, რომ

$$|f_{n_{k_0}}(z) - f_{n_{k_0}}(e^{i\theta})| < \epsilon/3, \quad \forall z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(e^{i\theta}; \delta_0).$$

აქედან (5) და (6)-ს გათვალისწინებით მივიღებთ

$$|f(z) - f(e^{i\theta})| \leq |f(z) - f_{n_{k_0}}(z)| + |f_{n_{k_0}}(z) - f_{n_{k_0}}(e^{i\theta})| + |f_{n_{k_0}}(z) - f(e^{i\theta})| < \epsilon,$$

$$\forall z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(e^{i\theta}; \delta_0).$$

ϵ -ის ნებისმიერობის გამო მივიღებთ

$$\lim_{\substack{z \rightarrow e^{i\theta} \\ z \in \overline{\Delta(\theta)}}} f(z) = f(e^{i\theta}).$$

უკანასკნელი ტოლობიდან θ -ს და $\Delta(\theta)$ -ს ნებისმიერობის გამო, მივიღებთ:

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = f(e^{i\theta}). \quad (7)$$

თეორემის დამტკიცებისთვის საჭიროა ვაჩვენოთ, რომ $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა თანაბრად კრებადია ერთეულოვანი წრის შიგნით f ფუნქციისკენ. დავუშვათ საწინააღმდეგო, რომ $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა არ არის კრებადი f ფუნქციისკენ. $\{f_n(z)\}$ ფუნქციების კომპაქტურობის გამო იარსებებს ისეთი $(f_{n_j}(z))_{j=1}^{+\infty}$ ქვემიმდევრობა, რომელიც თანაბრად კრებადი იქნება ერთეულოვანი წრის შიგნით რაიმე $\varphi(z)$ ფუნქციისკენ. ამასთან,

$$\varphi \neq f. \quad (8)$$

თუ გავიმეორებთ ზემოთაღნიშნულ მსჯელობას $(f_{n_j}(z))_{j=1}^{+\infty}$ მიმდევრობისთვის და $\varphi(z)$ ფუნქციისთვის, მივიღებთ

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} \varphi(z) = f(e^{i\theta}). \quad (9)$$

ლუზინი-პრივალოვის (Голузин, 1966, Коллингвуд ..., 1971, Привалов, 1950) ერთადერთობის თეორემის ძალით (7) და (9)-დან მივიღებთ

$$\varphi \equiv f, \quad \forall z \in D$$

რაც ეწინააღმდეგება (8) პირობას. მიღებულ წინააღმდეგობამდე მიგვიყვანა დაშვებამ, რომ $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ არ არის კრებადი $f(z)$ ფუნქციისკენ ერთეულოვან წრეში. მაშასადამე, $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა კრებადია $f(z)$ ფუნქციისკენ, როცა $|z| < 1$.

$\{f_n(z)\}_{n=1}^{+\infty}$ -ის კომპაქტურობის ძალით $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ მიმდევრობა თანაბრად კრებადი იქნება $f(z)$ ფუნქციისკენ ერთეულოვანი წრის შიგნით. ამასთან,

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = f(e^{i\theta}).$$

თეორემა დამტკიცებულია.

ლიტერატურა:

Голузин, 1966: Голузин Г.М. Геометрическая теория функций комплексного переменного. М. 1966 г.

Коллингвуд ..., 1971: Коллингвуд Э., Ловатер А. Теория предельных множеств. Изд-во: М.: Мир, 1971.

Привалов, 1950: Привалов И. И. Граничные свойства аналитических функций. М. 1950.

Analysis

Convergence of boundary values of analytic functions' sequence in the unit disc

Giorgi Tetvadze,
Lamara Tsibadze
Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi, Georgia
lamara.tsibadze@atsu.edu.ge

Keywords: Analytical functions, Angular boundary values.

By \mathbb{C} denote the set of complex numbers, and by $\mathcal{K}(z_0, \delta)$ denote the disc with a center in z_0 point and radius $\delta > 0$, i.e.

$$\mathcal{K}(z_0, \delta) = \{z: |z - z_0| < \delta, z \in \mathbb{C}\},$$

$$\mathcal{D} = \mathcal{K}(0, 1) = \{z: |z| < 1, z \in \mathbb{C}\},$$

$$\mathcal{T} = \{z: |z| = 1, z \in \mathbb{C}\}.$$

By $\Delta(\theta)$ denote the triangle, which is formatted by chords with vertexes at the point $e^{i\theta}$. The closure of the set \mathcal{M} denote by $\overline{\mathcal{M}}$.

The angular boundary values of the analytic function in the unit disc is the following limit

$$\lim_{\substack{z \rightarrow e^{i\theta} \\ z \in \Delta(\theta)}} f(z) = \lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z)$$

A. Khinchin and A. Ostrovsk proved the following:

B. **Theorem:** Suppose the sequence $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ of analytic functions in the unit disc is uniform convergent in disc $|z| < 1$, besides satisfies following:

3. Exists $C > 0$, such that

$$\int_0^{2\pi} \ln^+ |f_n(z e^{i\theta})| d\theta \leq C$$

4. The angular border meanings $(f_n(e^{i\theta}))_{n=1}^{+\infty}$ of analytic functions $f_n(z)$, $(n = 1, 2, \dots)$ are convergent in measure on some $e \subset T$ sets, $\mu e > 0$.

Then $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ sequence of functions is uniform convergent in circle $|z| <$

1.

$$\lim_{n \rightarrow \infty} f_n(z) = f(z),$$

Also, sequence $(f_n(e^{i\theta}))_{n=1}^{+\infty}$ is convergent in measure on the set e to the $f(e^{i\theta})$ function, where

$$f(e^{i\theta}) = \lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z).$$

Theorem: Suppose $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is a sequence of analytic functions in the unit disc, besides almost for every θ , $\theta \in E \subset [0; 2\pi)$, $\mu E > 0$,

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f_n(z) = f_n(e^{i\theta}) \quad (1)$$

$$\lim_{n \rightarrow +\infty} f_n(e^{i\theta}) = f(e^{i\theta}) \quad (2).$$

Then following statements are equivalent:

- (I) $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is uniformly convergent inside the disc $|z| < 1$ to the function $f(z)$ and almost for every θ , $\theta \in E$

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = f(e^{i\theta}) \quad (3).$$

- (II) A) The sequence of functions $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is compact in the unit disc $|z| < 1$;

B) Each convergent subsequence

$$(f_{n_k}(z))_{k=1}^{+\infty}, \lim_{k \rightarrow \infty} f_{n_k}(z) = f(z)$$

Of sequence $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ has property: Almost everywhere on the set E , for arbitrary $\forall \Delta \theta, \forall \varepsilon > 0, \forall N$ natural number, exists such number $\delta > 0, K > N$, that

$$|f_{n_k}(z) - f_n(z)| < \varepsilon, \text{ when } z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap k(e^{i\theta}; \delta).$$

გ. თეორემა, ლ. ციბაძე

Proof: First of all we need to show that (I) \Rightarrow (II). By (E_1) denote set of such $\theta \in E$ points, for which (1), (2) and (I) are true. Surely, $\mu E_1 = \mu E > 0$ and also, according to (I) $\{f_n(z)\}$ is compact in the unit circle $|z| < 1$.

Let's take arbitrary $\theta \in E_1$ and $\Delta(\theta)$, the according to (3)

$$\lim_{\substack{z \rightarrow e^{i\theta} \\ z \in \overline{\Delta(\theta)}}} f(z) = f(e^{i\theta}).$$

According to this, because $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is convergent on the $\overline{\Delta(\theta)}$, according to the theorem of Artsela, sequence of functions $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is quasi-uniformly convergent to the function $f(z)$ on the $\overline{\Delta(\theta)}$ i.e. $\forall \epsilon > 0, \forall N$ exists

$$K(z_1, \delta_1), K(z_2, \delta_2), \dots, K(z_m, \delta_m)$$

Disc and $n_1 > N, n_2 > N, \dots, n_m > N$ such, that

$$|f_{n_j}(z) - f(z)| < \epsilon, z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(z_j, \delta_j), \quad (j = \overline{1; m}) \quad (4)$$

Surely exists j_0 , such that $e^{i\theta} \in K(z_{j_0}, \delta_{j_0})$. Let's take $\delta > 0$, such small, that $K(e^{i\theta}; \delta) \subset K(z_{j_0}, \delta_{j_0})$. From the last formula and (4)

$$|f_{n_j}(z) - f(z)| < \epsilon, \forall z \in K(e^{i\theta}; \delta) \cap \overline{\Delta(\theta)}.$$

This proves that (I) \Rightarrow (II).

Now, let's show that (II) \Rightarrow (I). By (E_2) denote totality of such $\theta \in E$ points, for which (1), (2) and (II) are true. It is vivid, that $E_2 \subset E$ and $\mu E_2 = \mu E = 0$.

$\{f_n(z)\}$ is compact, so we can choose subsequence $(f_{n_k}(z))_{k=1}^{\infty}$, such that is uniformly convergent inside the unit disc to the analytic function $f(z)$. Let's take arbitrary fixed $\theta \in E_2$ and fix arbitrarily chosen $\Delta(\theta)$. According to (2) for arbitrary $\forall \epsilon > 0$ exists $N(\epsilon) > 0$ number, such that

$$|f_{n_k}(e^{i\theta}) - f(e^{i\theta})| < \epsilon/3, \quad \forall k > N(\epsilon). \quad (5)$$

According to the part B), of (II) exists $\delta > 0$ and $k_0 > N(\epsilon)$, such that

$$|f_{n_{k_0}}(z) - f_{n_{k_0}}(e^{i\theta})| < \epsilon/3, \quad \forall z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(e^{i\theta}; \delta_0). \quad (6)$$

According to 1) exists $0 < \delta_0 < \delta$, such that

$$|f_{n_{k_0}}(z) - f_{n_{k_0}}(e^{i\theta})| < \epsilon/3, \quad \forall z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(e^{i\theta}; \delta_0).$$

Using (5) and (6) we write

$$\begin{aligned} |f(z) - f(e^{i\theta})| &\leq |f(z) - f_{n_0}(z)| + |f_{n_{k_0}}(z) - f_{n_k}(e^{i\theta})| + |f_{n_{k_0}}(z) - f(e^{i\theta})| \\ &< \epsilon, \end{aligned}$$

$$\forall z \in \overline{\Delta(\theta)} \cap K(e^{i\theta}; \delta_0).$$

Because of arbitrary ϵ

$$\lim_{\substack{z \rightarrow e^{i\theta} \\ z \in \overline{\Delta(\theta)}}} f(z) = f(e^{i\theta}).$$

From the last equation and arbitrary θ and $\Delta(\theta)$

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = f(e^{i\theta}). \quad (7)$$

In order to prove the theorem, we need to show that the sequence $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ in uniformly convergent to the function f inside the unit disc. Suppose controversy: The sequence $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is not convergent to the function f . $\{f_n(z)\}$ is compact, so exists subsequence $(f_{n_j}(z))_{j=1}^{+\infty}$, such that is uniformly convergent to the function $\varphi(z)$ inside the unit disc. Besides,

$$\varphi \neq f. \quad (8)$$

According to the discussion written above about the sequence $(f_{n_j}(z))_{j=1}^{+\infty}$ and the function $\varphi(z)$,

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} \varphi(z) = f(e^{i\theta}). \quad (9)$$

According to the theorem about the onlity by Lusin-Privalov (Голузин, 1966, Коллингвуд ..., 1971, Привалов, 1950) from thee equations (7) and (9) we have

$$\varphi \equiv f, \quad \forall z \in \mathcal{D}$$

That contradicts condition (8). We got this contradiction by using the assumption that $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is not convergent to the function $f(z)$ in the unit disc. Consequently $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is convergent to the function $f(z)$, when $|z| < 1$.

The sequence $\{f_n(z)\}_{n=1}^{+\infty}$ in uniformly convergent to the function f inside the unit disc, because $(f_n(z))_{n=1}^{+\infty}$ is compact. Besides

$$\lim_{z \rightarrow e^{i\theta}} f(z) = f(e^{i\theta}).$$

ანალიზი

რადონის წირით შემოსაზღვრული არეების კონფორმული ასახვები

ლელა ზივზივაძე-ჯაფარიძე,

ერეკლე ჯაფარიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

lelajaparidze21@gmail.com

ცნობილია, რომ კონფორმულ გადასახვათა თეორიაში მიმართავენ ფრედჰოლმის ტიპის ინტეგრალურ განტოლებათა მეთოდს, როგორც გადამსახავი ფუნქციის არსებობისა და ერთადერთობის საკითხების გამოსაკვლევად, ასევე განსაკუთრებით, ასეთი ფუნქციის ეფექტურად ან მიახლოებით ასაგებად. სტატიაში განხილულია ინტეგრალური განტოლება, რომელსაც უწყვეტ ფუნქციათა კლასში გააჩნია ერთადერთი უწყვეტი ამონახსნი. ამ ამონახსნის საშუალებით იგება რადონის წირით შემოსაზღვრული სასრული ცალადბმული არის ერთეულოვან წრეზე კონფორმულად გადამსახავი ანალიზური ფუნქცია. განიხილება აგრეთვე მარტივი წრფევადი ჩაკეტილი რადონის წირის მიერ განსაზღვრული უსასრულო გარე არის კონფორმული ასახვა ერთეულოვანი წრის გარე არეზე.

საკვანძო სიტყვები: კონფორმული ასახვა, რადონის წირი, ინტეგრალური განტოლება, არე.

დავუშვათ Γ არის მარტივი წრფევადი ჩაკეტილი წირი, რომლის განტოლებაა: $t=t(s)=x(s)+iy(s)$, $0 \leq s \leq |\Gamma|$, სადაც s არის Γ წირის შესაბამისი t წერტილის რეალური აბსცისა, ხოლო $|\Gamma|$ —წირის სიგრძეა. Γ წირის თითქმის ყველა წერტილში არსებობს წირის მხები. აღვნიშნოთ $\Theta(s)$ -ით კუთხე Γ წირის $t(s)$ წერტილში გავლებულ მხებსა და Ox ღერძს შორის. თუ $\Theta(s)$ კუთხე ნებისმიერ $s \in [0; |\Gamma|]$ წერტილში შეიძლება განისაზღვროს სიზუსტით 2π -ს ჯერად შესაკრებამდე ისე, რომ $\Theta(s)$ ფუნქციას გააჩნდეს შემოსაზღვრული ვარიაცია $[0; |\Gamma|]$ სეგმენტზე, მაშინ Γ წირს ეწოდება

რადონის წირი. რადონის წირის იმ წერტილების რაოდენობა, რომლებშიც $\Theta(s)$ ფუნქციის ნახტომის აბსოლუტური მნიშვნელობა აღემატება π -ს, იქნება სასრული. ამ ნახტომებისგან შეიძლება განვთავისუფლდეთ, თუ ასეთ წერტილებში ხელახლა დამატებით განვსაზღვრავთ Θ კუთხეს. ამრიგად შეიძლება ვიგულისხმოთ, რომ $\Theta(s)$ ფუნქციის $h(s)$ ნახტომების აბსოლუტური მნიშვნელობა არ აღემატება π -ს. იმ წერტილებს, რომლებშიც $h(s)=\pi$ ეწოდებათ Γ წირის უკუქცევის(წაწვეტების) წერტილები, და მათი რაოდენობა სასრულია წირზე. თუ $h(s)<\pi$, მაშინ შესაბამის წერტილს ეწოდება კუთხური წერტილი. რადონის წირზე ასეთ წერტილთა სიმრავლე არაუმეტეს თვლადია. მიუხედავად ამისა კუთხური წერტილების სიმრავლე შეიძლება ყველგან მკვრივი იყოს Γ წირზე.

დავუშვათ, Γ რადონის მარტივი, ჩაკეტილი წირია. Γ^+ იყოს სასრული არე, რომელიც შემოსაზღვრულია Γ წირით, ხოლო Γ^- –უსასრულო არე შემოსაზღვრული Γ წირით. რადონის მარტივი წირისათვის შემდეგი განტოლებებიდან (იხ. Радои 1946)

$$\cos \psi(s; \sigma) = \frac{x(\sigma) - x(s)}{|t(\sigma) - t(s)|}, \quad \sin \psi(s; \sigma) = \frac{y(\sigma) - y(s)}{|t(\sigma) - t(s)|}$$

განისაზღვრება კუთხის ფუნქცია $\psi(s; \sigma)$, $s, \sigma \in [0; |\Gamma|]$, რომელსაც თითოეული ცვლადის მიმართ გააჩნია შემოსაზღვრული ვარიაცია და ეს ვარიაცია თანაბრად შემოსაზღვრულია მეორე ცვლადის მიმართ.

განვიხილოთ შემდეგი სახის ინტეგრალური განტოლება

$$f(\sigma) + \frac{1}{\pi} \int_{\Gamma} f(s) d_s \psi(\sigma; s) \equiv f + T(f) = \phi(\sigma) \quad (1)$$

ლ. ზივზივადე-ჯაფარიძე, ე. ჯაფარიძე

ამ განტოლების შესახებ ცნობილია, რომ (Данилюк 1975) მას Γ წირზე უწყვეტ ფუნქციათა კლასში, ნებისმიერი უწყვეტი φ ფუნქციისათვის გააჩნია ერთადერთი ამონახსნი.

ცნობილია, რომ კონფორმულ გადასახვათა თეორიაში მიმართავენ ფრედჰოლმის ტიპის ინტეგრალურ განტოლებათა მეთოდს, როგორც გადამსახავი ფუნქციის არსებობისა და ერთადერთობის საკითხების გამოსაკვლევად, ასევე, ასეთი ფუნქციის ეფექტურად ან მიახლოებით ასაგებად. ჩვენი ამოცანაა Квеселავა 1961-ში გადმოცემული მეთოდების საშუალებით ავაგოთ ფუნქციები, რომლებიც განახორციელებენ იმ არეების კონფორმულ გადასახვებს, რომლებიც შემოსაზღვრული არიან რადონის წირებით.

დავუშვათ Γ რადონის ჩაკეტილი წირია. ჩვენი მიზანია ავაგოთ ფუნქცია

$$\omega = f(z); \quad f(0) = 0, \quad f'(0) > 0$$

რომელიც ურთიერთცალსახად და კონფორმულად ასახავს Γ^+ არეს $D = \{\omega : |\omega| < 1\}$ წრეზე.

ასეთი ფუნქცია ლიაპუნოვის ტიპის გლუვი წირებისათვის აგებულია ნაშრომში (Квеселავა 1961), რომელშიც გადმოცემული მეთოდების გამოყენებით მტკიცდება, რომ სამართლიანია თეორემა: ფუნქცია

$$\omega = f(z) = z \cdot \exp \left\{ \frac{1}{\pi i} \int_{\Gamma} \frac{\mu(t) dt}{t-z} + ic \right\} \quad \text{სადაც } \Gamma$$

წირზე უწყვეტი μ ფუნქცია წარმოადგენს (1) ტიპის განტოლების ერთადერთ ამონახსნს, ხოლო c მუდმივი განისაზღვრება ტოლობით

$$c = \frac{1}{\pi} \int_{\Gamma} \frac{\mu(t) d\rho}{\rho},$$

სადაც $\rho=|t|$, ურთიერთცალსახად და კონფორმულად ასახავს რადონის Γ წირით შემოსაზღვრულ Γ^+ არეს ერთეულოვან წრეზე ისე, რომ

$$f(0) = 0, f'(0) > 0$$

და Γ -ს არ გააჩნია უკუქცევის წერტილები.

განხილულია ასევე უსასრულო არის კონფორმულად გადასახვის ამოცანაც. კერძოდ საჭიროა მოვძებნოთ $\omega = \varphi(z)$ ფუნქცია, რომელიც ურთიერთცალსახად და კონფორმულად ასახავს Γ^- არეს $G = \{\omega : |\omega| > 1\}$ არეზე. ამასთან მოითხოვება, რომ $\varphi(\infty) = \infty$ და ნამდვილი ღერძის მიმართულება არასაკუთრივ წერტილში დარჩეს უცვლელი. ნაჩვენებია, რომ ასეთი ტიპის φ ფუნქციას აქვს სახე:

$$\omega = \varphi(z) = az \cdot \exp \left\{ \frac{1}{\pi i} \int_{\Gamma} \frac{\mu(t) dt}{t-z} \right\},$$

სადაც Γ წირზე უწყვეტი μ ფუნქცია წარმოადგენს

$$f(\sigma) - \frac{1}{\pi} \int_{\Gamma} f(s) d_s \psi(\sigma; s) + \frac{1}{\pi} \int_{\Gamma} f(s) ds = -\ln|t|$$

ინტეგრალური განტოლების ერთადერთ ამონახსნს, a მუდმივი განისაზღვრება ტოლობით

$$a = \exp \left\{ \frac{1}{\pi} \int_{\Gamma} \mu(s) ds \right\}$$

ინტეგრალი Γ -ზე აიღება იმ მიმართულებით, რომლისთვისაც არე რჩება ხელმარცხნივ და Γ წირს არ გააჩნია უკუქცევის წერტილები.

ლიტერატურა:

Данилюк 1975: Данилюк И.И. Нерегулярные граничные задачи на плоскости. Москва «Наука» 1975.

Квеселава 1961: Квеселава Д.А. О применении интегральных уравнений в теории конформных отображений. АН. ГССР-Труды вычислительного центра. Т.2. 1961.

Радон 1946: Радон И. О краевых задачах для логарифмического потенциала. УМН. 1. №3-4, 1946.

Analysis

Conformal mapping of domains bounded by Radon's curves

Lela Zivzivadze- Japaridze,

Erekle Japaridze

Akaki Tsereteli State University,

Kutaisi, Georgia

lelajaparidze21@gmail.com

Keywords: Conformal mapping, domain, Radon's curve, integral equation.

Suppose that Γ is a prime, closed curve of Radon. Let Γ^+ is a finite domaine of which boundary is Γ , and Γ^- -infinite domaine which boundary is also Γ . Follow the equations for the Radon's prime curve (Радон 1946)

$$\cos \psi(s; \sigma) = \frac{x(\sigma) - x(s)}{|t(\sigma) - t(s)|}, \quad \sin \psi(s; \sigma) = \frac{y(\sigma) - y(s)}{|t(\sigma) - t(s)|}$$

we can define the function of angle $\psi(s, \sigma)$, $s, \sigma \in [0; |\Gamma|]$, having a bounded variation for each variable.

Consider integral equation

$$f(\sigma) + \frac{1}{\pi} \int_{\Gamma} f(s) d_s \psi(\sigma, s) \equiv f + T(f) = \varphi(\sigma)$$

such as conformally mapping Γ^+ domaine, on a $D=\{\omega: |\omega|<1\}$. Such functions for Lyapunov type curves are constructed in Квеселавა 1961. From Квеселавა 1961 we take the following Theorem: The function

$$\omega = f(z) = z \cdot \exp \left\{ \frac{1}{\pi i} \int_{\Gamma} \frac{\mu(t) dt}{t-z} + ic \right\}, \quad f(0) = 0, f'(0) > 0.$$

where μ is a continuous on Γ and constitutes a unique solution of equation (1),

$$c = \frac{1}{\pi} \int_{\Gamma} \frac{\mu(t) d\rho}{\rho},$$

where $\rho=|t|$, conformally mapping Γ^+ domaine, on a $D=\{\omega: |\omega|<1\}$ when Γ has not riverse points.

მედიცინა

Medicine

ონკოლოგია

ატიპური ხალები, მელანომები, კვლევისა
და მკურნალობის მეთოდები

გუგული ჩხოზაძე,
ნათია არაბიძე,
ბერდია ბერძენიშვილი
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
berdia@front.ru

კანის ატიპური ხალებისა და ავთვისებიანი მელანომების ბოლო წლებში საგრძნობლად მომატების შემთხვევები აღინიშნება როგორც საქართველოში, ასევე საერთაშორისო მასშტაბით. ხალი კანის კეთილთვისებიანი დაზიანებაა, განიხილება როგორც ნეიოროექტოდერმული პიგმენტური ელემენტების განვითარების მანკი. აღინიშნება ხალის ატიპური შემთხვევები, რომელთაგან ხშირად ვითარდება ავთვისებიანი სიმსივნეები - მელანომები. მელანომა წარმოადგენს განსაკუთრებით ავთვისებიან სიმსივნეს, რომელიც ვითარდება ადამიანის ზემო და ქვემო კიდურების, სახის, სხეულის კანზე, ახასიათებს ადგილობრივი ზრდა, გავრცელება ირგვლივმდებარე ქსოვილებში და მეტასტაზების განვითარება სხვადასხვა ქსოვილებში და ორგანოებში. დაავადების პროგნოზი არაკეთილსაიმედოა. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება დაავადების დროულად გამოვლინებას, სწორი დიაგნოზის დადგენას და მიზანშეწონილი მკურნალობის ჩატარებას. სწორი დიაგნოზის დასმა შესაძლებელია მაღალი დონის ტექნიკური აპარატურის საშუალებით, პათომორფოლოგიური, იმუნოჰისტოქიმიური კვლევის, მკურნალობის ქირურგიული, ქიმიოთერაპიის, სხივური თერაპიის საშუალებით, სავალდებულოა პრევენციული ღონისძიებების გატარება.

საკვანძო სიტყვები: მელანომა, კვლევა, მკურნალობა.

ხალი კანის კეთილთვისებიანი დაზიანებაა, რომელიც ვითარდება პიგმენტ მელანინის წარმომქმნელი უჯრედებისაგან. ხალი წარმოადგენს სხვადასხვა ზომის ყავისფერ პიგმენტებს ადამიანის კანის ზედაპირის სხვადასხვა ნაწილში. შეიძლება იყოს ბრტყელი, კანის ზედაპირიდან წამოწეული, ან ჰქონდეს მეჭეჭის ფორმა.

გ. ჩხობაძე, ნ. არაბიძე, ბ. ბერძენიშვილი

მოწოდებული კლასიფიკაციის შესაბამისად განიხილება ხალის სხვადასხვა ფორმა, მათ შორის - მოსაზღვრე, რთული, ცისფერი, გიგანტური და სხვა (ბურკაძე, ტურაშვილი 2006: 487-520).

აღინიშნება ხალის ჩამოთვლილი ფორმების ატიპიური შემთხვევები, რომელთა რაოდენობის მკვეთრი მატება აღინიშნება ბოლო წლებში. ატიპიური ხალებისაგან ხშირად ვითარდება ავთვისებიანი სიმსივნეები - მელანომები.

ავადმყოფობა უფრო ხშირად ვითარდება საშუალო და ხნიერ ასაკში, როგორც მამაკაცებში, ასევე ქალებში.

მელანომა (მელანოკარცინომა, მელანოსარკომა, ნევროკარცინომა) წარმოადგენს განსაკუთრებით ავთვისებიან სიმსივნეს, რომელიც ვითარდება ზემო და ქვემო კიდურების, სახის, სხეულის კანზე არსებული ხალებისაგან, ან ეპიდერმული მელანოციტების ნორმული პოპულაციისაგან (Краевский ... 1982: 449-460).

განსაკუთრებულ შემთხვევებს წარმოადგენს თვალის მელანომები, რომელიც ვითარდება თვალის ქუთუთოების, კონიუნქტივის ან თვალის სისხლძარღვოვანი გარსისაგან, კლინიკურად ვლინდება მხედველობის დაქვეითებით, მხედველობის თანდათანობითი დაკარგვით, თვალის გუგების ფორმის დარღვევით, ეგზოფთალმით და სხვა სიმპტომებით. ქუთუთოების, კონიუნქტივის მიდამოში, გამოვლინდება ფერადი გარსის პიგმენტური წარმონაქნები.

დიაგნოზი დაისმება პაციენტის ჩივილების, დათვალიერების და სპეციალიზირებული გამოკვლევების შედეგად, მკურნალობა არის როგორც ქირურგიული მეთოდებით, ასევე ნეოადიუვანტური ქიმიოთერაპიული, სხივური, კრიოდესტრუქციული, ლაზერული, დიათერმოკოაგულაციური თერაპიის ჩატარებით.

მელანომის განსაკუთრებულ ფორმას წარმოადგენს თვალის მელანომა, რომელიც ვითარდება თვალის მიდამოში განლაგებული მელანინმაპროდუცირებელი უჯრედებისაგან და შეადგენს მელანომების საერთო რაოდენობის 5-7%-ს, გამოირჩევა აგრესიული მიმდინარეობით, ახასიათებს ახლომდებარე ქსოვილებში სწრაფი ჩაზრდა და ადრეული მეტასტაზირება.

ავთვისებიანობის ხარისხი დამოკიდებულია მის ლოკალიზაციაზე. ადგილმდებარეობის მიხედვით განარჩევენ: 1. ქუთუთოს მელანომას; 2.

კონიუნქტივის მელანომას; 3. სისხლძარღვოვანი გარსის მელანომას (მელანომა 2017).

თვალის ქუთუთოს მელანომა წარმოადგენს მელანომის იშვიათ ნაირსახეობას, მიეკუთვნება კანის ან კანქვეშა ქსოვილის წარმონაქმნს, რომელიც განიხილება როგორც განსაკუთრებით საშიში პათოლოგია. ქუთუთოს მელანომა ხშირად ვითარდება ქუთუთოს კანის პიგმენტური ლაქისაგან, ზოგჯერ შეიძლება კონიუნქტივის მელანომის პროცესი გავრცელდეს ქუთუთოს კანზე. დაავადება იწყება ქუთუთოს კანზე შეფერილი წარმონაქმნის გამოჩენით, ჰგავს სოკოს, ზედაპირზე ჩაღრმავებებისა და დვრილების წარმოქმნით, მოგვიანებით, ვითარდება ირგვლივმდებარე ქსოვილებში ჩაზრდა, მრავლობითი მეტასტაზები სხვადასხვა ორგანოებსა და ქსოვილებში (მაგ. კანზე, ღვიძლში, თავის ტვინის გარსებში). მეტასტაზირების ინდიკატორად ითვლება რეგიონული ლიმფური კვანძების გადიდება. პროგნოზი არაკეთილსაიმედოა, სიმსივნური სტადიის ზრდის სიმპტომად ითვლება სიმსივნის პიგმენტაციის შეცვლა (პიგმენტაციის გაძლიერება ან პირიქით, გაუფერულება).

აკ. ზ. ცხაკაიას ინტერვენციული მედიცინის ეროვნული ცენტრის პათოლოგანატომიური სამსახურის 11 წლიანი მუშაობის შედეგებით დაფიქსირდა კეთილთვისებიანი ხალის 53 შემთხვევა, ატიპიური ხალის - 20 შემთხვევა, ავთვისებიანი მელანომის-15 შემთხვევა. აღსანიშნავია შემთხვევების საგრძნობი მატება ბოლო 2-3 წლის განმავლობაში, რაც ერთის მხრივ, განპირობებულია ეკოლოგიური მდგომარეობის მკვეთრი გაუარესებით, და ასევე დაავადების მაღალი გამოვლინება განპირობა ქუთაისში ონკოლოგიური ცენტრის ჩამოყალიბებამ თანამედროვე კვლევისა და მკურნალობის მეთოდებით, შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობით.

ჩვენ მიერ განხილული ატიპიური ხალების ან მელანომების შემთხვევები ძირითადად აღინიშნებოდა კიდურებზე, სხეულზე, სახის მიდამოში.

მელანომის განსაკუთრებულ შემთხვევას, რომელსაც წარმოვადგენთ, აღინიშნა თვალის ქუთუთოს კანზე - თვალბუდეში, თვალის კაკალში და ჰაიმორის წიაღში გავრცელებით, კუჭში მეტასტაზირებით (თვალის მელანომა 2017).

მოკლე ანაშნეზი: პაციენტი მდედრობითი სქესის, 77 წლის, უჩიოდა სიმსივნური წარმონაქმნის არსებობას მარცხენა თვალბუდის მიდამოში,

გ. ჩხობაძე, ნ. არაბიძე, ბ. ბერძენიშვილი

რომელმაც ბოლო დროს განიცადა ინტენსიური ზრდა, ჩატარებული მაგნიტურ-რეზონანსული ტომოგრაფიული კვლევის შედეგად აღინიშნა სიმსივნის გავრცელება მარცხენა ჰაიმორის წიაღში, ბიოფსიური მასალის იმუნოჰისტოქიმიური გამოკვლევით დადგინდა კანის ავთვისებიანი მელანომის დიაგნოზი. მკურნალობის პირველ ეტაპზე ჩატარდა ნეოადიუვანტური ქიმიოთერაპიის სამი კურსი სპეციალური სქემის შესაბამისად. მკურნალობის პროცესში აღინიშნება სიმსივნის გავრცელებული ზრდა, რის გამოც შეიცვალა მკურნალობა და პაციენტს ჩაუტარდა სპეციალიზირებული ქიმიოთერაპიის 7 კურსი. შემდგომ პერიოდში ისევ აღინიშნა სიმსივნის პროგრესირება თვალის კაკალში გავრცელებით. შესაბამისად პაციენტს ჩაუტარდა სხივური თერაპია. მკურნალობის ბოლო ორი დღის განმავლობაში პაციენტს აღენიშნა სისხლიანი განავალი, ეზოფაგოდუოდენოსკოპიის ჩატარებისას აღინიშნა კუჭის სხეულის ზედა მესამედში, უკანა კედელზე სიმსივნური წარმონაქმნი ($\approx 6 \times 6$ სმ. ზომის), ცენტრში დაწყლულებით, სისხლმდენი. სიმსივნის ბიოფსიური მასალის გამოკვლევით დადგინდა ავთვისებიანი მელანომის მეტასტაზი. პაციენტი გარდაიცვალა ავადმყოფობის გამოვლინებიდან 1,5 წლის შემდეგ.

ჩვენთვის ხელმისაწვდომი სტატისტიკური მანაცემების მიხედვით საქართველოში თვალის მელანომის შემთხვევა არ დაფიქსირებულა. საერთაშორისო მონაცემების საფუძველზე აღწერილია თვალის მელანომის რამდენიმე შემთხვევა. ჩვენთვის ხელმისაწვდომ ლიტერატურაში თვალის მელანომის კუჭში მეტასტაზირების შემთხვევა არ შეგვხვედრია.

ამრიგად, ბოლო წლებში ეკოლოგიური მდგომარეობის მკვეთრად გაუარესების გამო, კანის სიმსივნეების, მათ შორის ატიპიური ხალების და ავთვისებიანი მელანომების პროცენტული რაოდენობის საგრძნობლად მომატებამ - როგორც საქართველოში, ასევე საერთაშორისო მასშტაბით, რაც განსაკუთრებით აღინიშნება „გიმპას“ მიერ ჩატარებულ საერთაშორისო კონფერენციაზე ნიდერლანდელი კოლეგების მოხსენებაში - დღის წესრიგში დააყენა პრევენციული ღონისძიებების წინა პლანზე წამოწევის საკითხი (Gimpha 2017): 1. ორგანიზმის სხვადასხვა ადგილზე ხალის შემჩნევის, მათი ზრდისა და პიგმენტაციის შემთხვევაში აუცილებლად მივმართოთ ექიმ-დერმატოლოგს და ონკოლოგს. 2. ბავშვობის ასაკიდანვე საჭიროა თვალის დამცავი სათვალეების ტარება ხარისხიანი ლინზებით. 3. წელიწადში ერთხელ საჭიროა მივმართოთ ექიმ-ოფთალმოლოგს. 4. საგანგაშო სიმპტომების გამოჩენისთანავე მივმართოთ ექიმს.

ლიტერატურა:

ბურკაძე, ტურაშვილი 2006: ბურკაძე გ. ტურაშვილი გ. ორგანოთა სისტემების პათოლოგია. თბილისი, 2006.

მელანომა 2017: მელანომა. ელრესურსი: <http://www.krasotaimedicina.ru/diseases/oncologic/eye-melanoma>, მოძიებულია 20.05.2017. თვალის მელანომა 2017: თვალის მელანომა. ელრესურსი: <http://gidmed.com/onkologiya/lokalizatsya-opuholei/golova-i-sheya/melanoma-glaza.html>, მოძიებულია 20.05.2017.

Gimpha 2017: Gimpha 4th Annual Meeting, Tbilisi, 20-21 May, 2017.

Краевский ... 1982: Н. А. Краевский и соавт. Патологанатомическая диагностика опухолей человека. Москва: Медицина, 1982.

Oncology

Atypical Moles, Melanomas, Methods of Research and Treatment

Guguli Chkhobadze,

Natia Arabidze,

Berdia Berdzenishvili

Akaki Tsereteli state University,
Kutaisi, Georgia
berdia@front.ru

Keywords: *melanoma, research, treatment.*

The mole is benign damage to the skin which develops from the cells producing pigment melanin. The mole represents a variety of brown pigments of different sizes in different parts of the human skin surface. It may be flat, raised from the surface of the skin, or have the shape of a wart.

According to the classification a distinction has been made between different forms of mole including bordering, complex, blue, gigantic and other types of moles. There are occasional atypical cases of the aforementioned forms the number of which has dramatically increased in recent years. Atypical moles often develop as malignant tumours - melanomas.

The disease is more common in the middle and old age, both in males and females.

Melanoma (melanocarcinoma, melanosarcoma, neurocarcinoma) is a particularly malignant tumour that develops from the moles in the skin of the upper and lower limbs, face and body, or from the normal population of the epidermic melanocytes.

Special cases include eye melanomas, which develop from the vascular membranes of eyelids, conjunctive or eyes. They are clinically revealed through the deterioration or gradual loss of eyesight, changes in the shape of the eyes, exoftalm and other symptoms. In the area of eyelids and conjunctive the pigmentation forms of the colored membrane are revealed.

The diagnosis is made on the basis of the patient's complaints, examination and specialized studies. The treatment involves surgery, neoadjuvant chemotherapeutic, radiological, criodestructive, laser and diathermocoagulative therapy.

The eye melanoma is a special form of melanoma which develops from the melanin-producing cells located in the eye area and constitutes 5-7% of the total number of melanomas. It is distinguished by aggressive development and characterized by rapid invasion in the nearby tissues and by early metastases.

The degree of malignancy depends on the localization of the tumour. Based on the location a distinction has been made among: 1.the eyelid melanoma; 2. conjunctive melanoma; 3. melanoma of the vascular membrane.

The eyelid melanoma is a rare variety of melanoma, a growth of skin or subcutaneous tissue that is considered as a particularly dangerous pathology. The eyelid melanoma frequently develops from the pigmentation of the eyelid skin. Occasionally the process of conjunctive melanin is spread on the eyelid skin.

The disease begins with the appearance of a pigmented growth on the eyelid skin, which looks like fungus with concaves on the surface. Later there is invasion into the nearby tissues, multiple metastases in various organs and tissues (e.g. on the skin, in the liver, in the brain membranes). The enlargement of regional lymph nodes is considered to be an indicator of metastasizing. Prognosis is poor. The rise in the tumour stage is signaled by the change in tumour pigmentation (increase or decrease in pigmentation). Throughout the 11-year practice of the Pathoanatomical Department of Kutaisi Z. Tskhakaia National Centre of Interventional Medicine there have been 53 cases of benign mole, 20 cases of atypical mole and 15 cases of malignant melanoma. There has been a significant increase in the number of the cases over the past 2-3 years, which is due to the sharp deterioration of ecological conditions.

The high rate of the revelation of the disease is also due to the establishment of the oncological center in Kutaisi with modern research and treatment methods and appropriate material-technical resources.

The cases of the aforementioned atypical moles or melanomas were mainly revealed on the limbs, body and face area.

The special case of melanoma presented below was characterized by the location on the eyelid skin; the invasion into the eye and the maxillary sinus; and metastases in the stomach.

Short History of Disease: The patient, aged 77, complained of a tumour located in the left eye area, which had recently been characterized by intensive growth. The magnetic resonance imaging identified the tumor invasion into the left maxillary sinus. The diagnosis of malignant melanoma of the skin was confirmed on the basis of the immunohistochemical study of the biopsy material. At the first stage of treatment, three courses of neoadjuvant chemotherapy were conducted according to the special scheme. In the course of the treatment there was the continuation of growth of the tumour, as a result of which the treatment was changed and the patient underwent 7 courses of specialized chemotherapy. Later, the tumor invasion was observed in the eye. Accordingly, the patient was treated with radiotherapy. During the last two days of the treatment the patient had bloody stools. The esophagodeodendoscopy identified a tumour ($\approx 6 \times 6$ cm) in the upper one-third of the stomach, on the back wall, with ulcer in the centre, bleeding. The metastasis of the malignant melanoma was confirmed on the basis of the research of the biopsy material of the tumour.

The patient died 1.5 year after the revelation of the disease.

According to the statistical information available to us, the cases of eye melanoma have not been identified in Georgia. On the basis of the international data, several cases of eye melanoma have been described.

In the special literature available to us, there has not been any case of an eye melanoma metastasis in the stomach.

Thus, due to the deterioration of ecological conditions in recent years and significant increase in the percentage of skin tumour cases, including atypical moles and malignant melanomas - both in Georgia and internationally, which was highlighted in the report by our Dutch colleagues at the International Conference held by GIMPA – there is the necessity of placing greater emphasis on preventive measures. 1. The patient should visit the dermatologist or oncologist in case of the

გ. ჩხოზაძე, ნ. არაბიძე, ბ. ბერძენიშვილი

identification of a mole, its growth and pigmentation on different areas of the body. 2. It is necessary to wear eye protective glasses with high quality lenses from an early age. 3. An ophthalmologist should be visited once a year. 4. The patient should visit the doctor as soon as any suspicious symptoms are revealed.

ავტორთა საყურადღებოდ!

„აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
მონაგებეში“ დასაბეჭდად ნაშრომთა წარმოდგენის წესი
ინილეთ უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე.

მის.: www.moambe.atsu.edu.ge
ელ.ფოსტა: moambe@atsu.edu.ge

For the Attention of Authors!

See rules of submitting the works to be published in
Akaki Tsereteli State University
Journal Bulletin on websaite

www.moambe.atsu.edu.ge
E-mail: moambe@atsu.edu.ge

წიგნი დაიბეჭდა აკაკი წერეთლის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტამბაში

ნაბეჭდი ფორმა 28